magazin istoric

SERIE NOUĂ — NOIEMBRIE 1993

magazin istoric

SERIE NOUĂ

Revistă de cultură istorică
Anul XXVII — nr. 11 (320)
noiembrie 1993

Director — redactor şef
CRISTIAN POPIŞTEANU

Bucureşti, strada Ministerului, nr. 2, parter — Sectorul 1, Oficiul poştal nr. 1, Căsuţa poştală 1-702, Cod 70100, Telefon: 615.02.00, interioare 406, 917

ECHIPA REDACŢIONALĂ

Secretar general de redacţie: Ioana Ursu
Redactori: Florentina Dolghin (responsabil de număr), Ioan Lăcustă, Dorin Matei, Doina Pascu, Marian Ştefan
Secretar de redacţie: Theodor Lianos
Macheta artistică: arh. Marian Oproiu
Corectura : G. Apreotesei, C. Avram
Dactilo: Floarea Dragne, Tudora Petre
Consilier onorific: Radu Ion Popescu
Editura Presa Naţională S.A., director ing. Stan Pelteacu; director economic Ion Ciucescu. Revistă tipărită la R.A.I. — IMPRIMERIA „CORESI" — Bucureşti, director general Al. Constantin; director economic M. Vlădeanu; director M. Soare

Cartea dumneavoastră de istorie
în fiecare lună

SUMAR

Pentru România Mare: N. Filipescu 2
Din zilele Marii Uniri: Radu R. Rosetti 3
Lenin contra regelui Ferdinand: Marian Ştefan, Florian Tănăsescu 8
Amintirile unui om liber: Al. Iacovachi 14
Documente ale exilului românesc: Gheorghe Buzatu 19
1944. Escortarea navelor cu emigranţi evrei: Niculae Koslinski 20
Anii '80. În spatele uşilor închise, la Bucureşti şi Washington: Joseph F. Harrington, Bruce J. Courtney 24
„Clauza" — o istorie mai mult decât centenară: Dumitru Hîncu 29
Rhône-Poulenc: Dorin Matei 33
Cum se distrau străbunicii noştri: Adrian-Silvan Ionescu 36
Asigurările de la Ludovic XVIII la Jean Jaurès: Claude Pasteur 41
Friedrich-Wilhelm şi Friedrich II, un tată şi un fiu ireconciabili: André Castelot 45
În Bucureşti, acum 50 ani 48
Muzeul Theodor Aman la 85 de ani 52
TAROM — o emblemă a aripilor româneşti: Ioan Lăcustă 53
Primul simpozion ştiinţific „Istoria civilizaţiei bancare româneşti": Mugur Isărescu, Maria Chiriţă, Lucian C. Ionescu, Ion Ghica, Dan Pascariu, Constantin Dună, Petre Bunescu, Gheorghe Bărbulescu, Ioan Niculescu, Ioan Sima, Alexandru Dinulescu, Elena Petculescu, Radu Negrea 65
Groşi, florini, ducaţi, matapani, leoparzi: Jean Favier 94
• Cărţi sosite la redacţie...18 • Ora şcolii...56 • Istoria şi şcoala...59 • Rebus istoric...62 • Dialog cu cititorii...63

N. FILIPESCU

Pentru România Mare

Se poate ca unitatea națională să se facă fără noi și contra voinței noastre [a conservatorilor — n.n.] se poate.

Dar unitatea neamului nu trebuie să o lăsăm norocului. Popoarele care vor să trăiască nu așteaptă totul de la întâmplare.

Idealul românesc trebuie îndeplinit la sigur, nu la noroc...

Să ne strângem cu toții, de la cel mai mare, la cel mai mic, de la rege la ultimul țăran, îndreptându-ne spre unire prin unanimitate, în jurul singurei politici spre care inima ne îndreaptă, pe care dreapta judecată o dictează și pe care o impun împrejurările înfricoșate prin care trecem.

Ce ne spun aceste împrejurări cărora trebuie să ne supunem?

Cronicarul ne spune că trăsnete și fulgere erau în cer când în scaun s-a urcat Șerban Vodă Cantacuzino. Era o prevestire.

Când pe Tron s-a urcat regele Ferdinand, Europa era zguduită de cel mai înfricoșat război din câte sunt pomenite de istorie. E și aceasta o proorocire de ceea ce va fi domnia de azi.

În vremurile furtunoase în cari trăim, nu cerem de la această domnie nici bogăția și înflorirea din timpul lui Petru Rareș, nici iscusința diplomatică a lui Constantin Brâncoveanu. Nu așteptăm de la regele nostru să dea la lumină pravile înțelepte, ori să fie ctitor de biserici ca Matei Basarab. Ursita lui e să ne dea vitejia. Se vede că așa a fost scris să fie și de aceea îi zicem:

„Ești trimisul lui Dumnezeu ca să împlinești visul unui neam. Vei fi cel mai mare voievod al Țării, împodobindu-te cu titlurile lui Mihai Viteazul «Domn al întreg Ardealului, al Țării Românești și al Moldovei» și aducând pe deasupra strălucirea purpurii regale. Sau, răpus în cel mai suprem avânt de vitejie al neamului, vei fi totuși sfințit ca erou național.

De nu va fi nici una, nici alta, grozav mă tem că nici praf nu se va alege de Țară și de Dinastie. De aceea, mărirea ce ți-o urăm, Sire, este: Să te încoronezi în Alba Iulia, sau să mori pe câmpia de la Turda"...

Ce este Regatul român fără Ardealul?

O absurditate geografică. O fâșie de pământ întortochiată și frântă în semicerc. Arătați această figură schiloadă unui copil de șapte ani și întrebați-l ce lipsește României. Cu mâna lui agiamie va trage linia ce împlinește cercul...

La granițele actuale suntem o țară fără viitor. Spre a ne împlini aici rolul european, ne trebuie bastionul ce domină această pozițiune. De aceea ațintim către cetatea naturală a Ardealului, către Acropola românismului.

Aici e centrul, aici inima românismului. Aici, într-un palat fermecat, zidit ca în povești, în vreuna din peșterile Carpaților, s-a adăpostit conștiința de neam. Din acești munți țâșnesc izvoarele râurilor noastre ce cară spre șesul dunărean, în undele lor, suspinurile fraților. De aici, Șincai și Petru Maior ne-au trimis mărturia obârșiei noastre latine. De aici au roit dascălii neamului spre a trezi conștiința națională în vremurile de uitare de sine...

(Fragmente din volumul Pentru România Mare. Cuvântări din război. 1914-1916, *cu o prefață de Matei B. Cantacuzino, București, 1925)*

Magazin istoric a publicat în decursul anilor ample extrase din jurnalul inedit al celui mai important istoric militar român din prima jumătate a secolului nostru, generalul Radu R. Rosetti (1877-1949), personalitate de seamă a vieţii culturale şi politice în anii interbelici. Un prim volum din acest jurnal — important document memorialistic pentru cunoaşterea culiselor vieţii politice, academice şi culturale din anii 1938-1943 — a apărut în acest an în Editura „Adevărul", într-o ediţie îngrijită de Cristian Popişteanu, Marian Ştefan şi Ioana Ursu.

Din însemnările sale memorialistice, generalul R. R. Rosetti a încredinţat tiparului în cursul vieţii două volume de Mărturisiri. Un al treilea era pregătit pentru apariţie, dar prigonirile la care a fost supus autorul după 23 august 1944 au împiedicat publicarea acestui volum, care se păstrează în colecţiile Cabinetului de manuscrise al Academiei Române. În 1990 l-am oferit spre publicare Editurii „Humanitas".

Din acest volum de Mărturisiri inedite ale generalului Radu R. Rosetti prezentăm cititorilor revistei Magazin istoric pagini de însemnări de la sfârşitul anului 1918 şi începutul lui 1919, din zilele când se înfăptuia Marea Unire.

Participant la campania românilor din primul război mondial, ca ofiţer de stat major, dar şi în calitate de comandant al mai multor unităţi, s-a aflat în fruntea Regimentului 47/72 infanterie pe frontul de la Nămoloasa-Mărăşeşti, în sectorul Răzoare. Rănit la 6/19 august 1917, a fost operat la Spitalul militar francez din Iaşi. Cum însuşi consemnează într-un document autobiografic, „după lungi luni de spital şi în convalescenţă, am plecat la 15/28 iunie 1918, cu trenul «Take Ionescu» în Apus, hotărât a lua parte la continuarea războiului împotriva germanilor, având, totodată, şi misiunea de a pune pe regele Angliei şi guvernul său la curent cu condiţiile păcii de la Bucureşti, precum şi de a-i asigura că România va reintra în acţiune când o vor îngădui împrejurările".

DIN ZILELE MARII UNIRI

RADU R. ROSETTI

A fost încadrat în armata franceză cu gradul său de colonel, fiind repartizat, la cererea sa, în Armata a 5-a, comandată de Berthelot — cu care, de altfel, R.R. Rosetti a colaborat în timp ce lucra la Marele Cartier General Român, iar generalul francez se afla se în România în fruntea Misiunii militare franceze.

Alături de Berthelot, s-a întors la Bucureşti în toamna lui 1918, fiind numit de guvernul român ca ofiţer de legătură pe lângă Misiunea militară franceză.

Paginile din Mărturisirile inedite ale generalului R.R. Rosetti — asupra cărora ne-am oprit spre a le publica în acest număr şi în cele viitoare — încep cu prezentarea sa la Iaşi, unde se aflau încă regele şi celelalte autorităţi române. După cum notează memorialistul, misiunea sa la Iaşi era următoarea:

„1. De a îndemna pe rege şi guvernul să vină cât mai repede la Bucureşti.

2. Să se trimită cel puţin generalul Prezan şi un ministru spre a hotărî cu dânsul asupra următoarelor chestiuni: reocuparea Dobrogei, ocuparea Transilvaniei şi operaţiile din Ucraina şi Rusia pentru care are depline puteri de la toate statele înţelegerii.

3. Să transmit regelui părerea sa [a lui Berthelot] de a forma un guvern Brătianu, dacă conservatorii vor continua atitudinea lor puţin înţeleaptă".

Să-l urmărim deci pe Radu R. Rosetti în relatările sale din preajma suveranilor ţării în ajunul memorabilei Adunări de la Alba Iulia, când românii transilvăneni au fost chemaţi să se pronunţe asupra unirii cu Patria română.

Pentru cursivitatea lecturii, nu am mai marcat prin trei puncte întreruperile de text. Intervenţiile explicative şi notele de subsol ne aparţin.

Gabriela DUMITRESCU

1918

24 noiembrie. Sosim la Iași la ora 20.30, pentru că distrugerile făcute de germani în retragerea lor fac ca circulația între Buzău și Barboși să fie extrem de înceată.

Un automobil al Curții mă duce la reședința reginei, unde am o lungă convorbire cu ea și cu regele. Emoția de a ne revedea; am de răspuns la multe întrebări și de dat lămuriri. De la Palat merg la I.I.C. Brătianu și cu acesta la generalul Prezan, care pleacă în această noapte la Giurgiu. Multe întrebări și iarăși lămuriri.

greutăți a avut cu nemții și că Marghiloman nu s-a purtat prea prost în chestiunea nesemnării de dânsul a ratificării tratatului din București. Se plânge de Averescu care ar fi „mai mișel ca totdeauna". Va forma un minister Brătianu cu câțiva din alte partide. Foarte curând va înfăptui reformele (cea electorală și exproprierea). Arhiepiscopul Netzhammer de la București s-ar fi purtat foarte bine; s-ar fi dus singur la Viena anul trecut spre a scăpa tronul și ar fi intervenit în repetate rânduri pentru a păstra Dobrogea României. Cere ca

Apoi la frații Brătianu. Ionel și Vintilă se leagă de cele ce am comunicat în privința Banatului și a Dobrogei. Le răspund că era datoria mea să le spun cinstit părerea cercurilor conducătoare din Occident și chipul cel mai potrivit de acțiune ce credeam că trebuie să se adopte la Congresul de pace. Ei cer ca la 28 noiembrie la Cernăuți și la 1 decembrie la Alba Iulia, unde se vor proclama unirile Bucovinei și a Transilvaniei cu România, să se trimită avioane franceze. Mai cer trimiterea unei comisiuni de control la Arad, pen-

Sosirea generalului Franchet d'Espérey la București în 1918

În p. 3: *autorul* Mărturisirilor *în uniformă de colonel în 1921*

Noaptea dorm la Adina Știrbey. Dorm, e un fel de a vorbi, pentru că sosesc târziu și stau până aproape de zorile zilei următoare de vorbă cu ea și cu d-rul Slătineanu.

25 noiembrie. Poftit am lua cafeaua cu familia regală la reședința reginei, sunt din nou copleșit de întrebări. După cafea, regele mă ia cu dânsul într-un salon de jos, unde avem o foarte lungă convorbire. Îi transmit cele cu care fusesem însărcinat de Berthelot. Într-un lung monolog, regele îmi spune ce

Berthelot să intervină ca cei 20 000 de români aflați cu generalul Boeru la Viena să fie aduși în Ardeal. Vorbește în chip măgulitor de prințul Alexandru al Serbiei și lasă să se întrevadă că o înrudire cu acesta nu i-ar displace. Vorbește de generalii aliați cărora va conferi Ordinul „Mihai Viteazul".

Merg apoi la Președinția Consiliului de Miniștri, unde raportez generalului Coandă despre cele din București. Discuție cu dânsul asupra organizării intrării în București.

tru a supraveghea chipul cum se execută retragerea nemților.

Ionel îmi vorbește de foarte călduroasa telegramă a lui Clemenceau către dânsul și de un raport telegrafic al lui C. Cretzeanu, arătând că Take Ionescu se duce la Londra spre a cere guvernului englez ca el și Comitetul național din Paris să fie considerați ca intermediarii obligatorii între guvernele Antantei și guvernul român. Cretzeanu adaogă că cererea este absurdă. Brătianu mai spune că

în Banat, sârbii silesc pe români să le presteze jurământ, ceea ce a adus protestări din partea Comitetului național român.

Dejunez la B. Ştirbey. Arată greutăţile ce s-au avut, „mişelii lui Averescu", „cutezanţa lui Marghiloman" şi insistă asupra faptului că regele n-a ratificat tratatul de la Bucureşti. Se plânge de atitudinea lui de Belloy. Numai Brătianu poate, după dânsul, asigura un guvern tare.

Apoi stau de vorbă cu N. Mişu, căruia îi spun cele văzute şi auzite la Londra. Va cere (şi Brătianu e de acord) ca să merg ca ataşat militar la Londra, unde socotesc şi eu că aşi fi mai de folos. Saint-Aulaire îmi spune (după expunerea mea) că nu ştia că Berthelot are depline puteri pentru Rusia meridională. Expune ce a fost în ţară. Crede şi el în nevoia unui guvern Brătianu şi adaogă că a refuzat să satisfacă cererea ce i-a făcut o delegaţie conservatoare de a opune un veto unui guvern Brătianu, căci acesta a arătat prin fapte că e de partea Înţelegerii. Atât el cât şi Brătianu, pe care-l văd după aceea din nou, îmi spun că, în chestia Cadrilaterului, românii nu sunt ireductibili dar sunt foarte mâhniţi că se pare a se fi hotărât de această chestiune fără a ne fi întrebat. Brătianu spune că în orice caz nu va ceda Turtucaia, ca amintire istorică şi pentru că acolo populaţia e românească. Va numi prefecţii de Caliacra şi Durostor spre a arăta că legalmente această parte ne aparţine.

El mă întreabă de ce nu s-au făcut la Bucureşti mai multe arestări de persoane care s-au compromis cu ocupanţii străini. Îi explic că la început nu aveam acolo destule forţe, că a trebuit să se procedeze cu tact şi că Berthelot nu putea şi nu trebuia să facă acte de guvernământ, ci numai să asigure ordinea publică.

Regele mă recheamă şi-mi spune că intrarea în Bucureşti, pentru care hotărăşte oarecare detalii, va avea loc sâmbătă. Îmi mai spune că vrea să reintru în cadrele active ale armatei. Îi răspund că o vreau şi eu, dar cu forme legale; aprobă.

Petrec câteva clipe cu E.O. Ballif, pe care nu-l văzusem decât în treacăt. Îmi face o scurtă dare de seamă asupra administraţiei averii copiilor pe care a condus-o foarte bine.

Cu Fotin Enescu vorbesc de nevoia proviziilor ce s-au cerut de la Aliaţi.

Mâncăm seara la G. Balş, unde familia vrea să cunoască detalii despre copii.

Seara, înainte de plecare, Ballif îmi aduce fotografia reginei, pe care este următorul autograf al ei:

„Colonel Rosetti to one who has served King and Country both bravely and well" (Colonelului Rosetti, unuia care a slujit regelui şi ţării cu bravură şi bine).

Cortegiul regal la intrarea în Bucureşti la 1 decembrie 1918

Apoi plec cu trenul înapoi spre Bucureşti. Călătoria ţine 44 de ore, sosind acolo în ziua de 27 noiembrie, ora 18. Lucrez cu Corbescu şi apoi plec cu Landrot la Giurgiu, unde raportez generalului despre cele ce am făcut la Iaşi, despre multe din care era la curent prin generalul Prezan, ce fusese alaltăieri în Giurgiu.

Mi se spune: 1) Că generalul Franchet d'Esperey a făcut o nouă prostie, impunând numai retragerea trupelor

bulgare din Dobrogea nu și a autorităților lor. Berthelot a telegrafiat imediat lui Clemenceau arătând că asta nu se poate. 2) Generalul Berthelot e scos de sub comanda lui Franchet d'Esperey. 3) Pe baza unui ordin al mareșalului Foch, Caput a fost trimis la Sinaia să pună în vedere delegaților nemți că ostașii germani ce n-au evacuat încă România și Ungaria trebuiesc să se constituie prizonieri.

28 noiembrie. Plec la București, unde se va instala Cartierul general al lui Berthelot, a cărui armată urmează să fie alcătuită de acum înainte din trei divizii franceze, trei divizii grecești și — în gândul lui Berthelot — din ce trupe vom da noi.

Scoaterea de sub comanda lui Berthelot a Diviziei 26 engleze a avut drept urmare un ordin de la Londra ca această divizie să nu treacă Dunărea. De fapt nu trecuse Dunărea decât o unitate de geniu care a construit pe Argeș, la Copăceni, un pod improvizat ce ne-a îngăduit astfel să scurtăm mult durata mersului de la Giurgiu la București.

A fost nevoie de intervenția telegrafică a reginei la regele George V spre a se îngădui ca Statul major al Diviziei 26 engleză și un batalion din Devonshire Regiment să fie autorizate a intra odată cu trupele franco-române și în capul lor la București, la 1 decembrie.

29 noiembrie. Generalul vede pe generalul Cerbacef, fostul comandant al trupelor rusești din Moldova și-i spune să se pună la dispoziția generalului d'Anselme (comandantul corpului de 3 divizii franceze) pentru viitoarele operațiuni în Rusia. El n-are nici o încredere în ruși dar vrea să se servească de ei. Îmi destăinuiește planul său care este ca cu nouă divizii franco-române (încă de la 8 noiembrie transmisesem la Iași cererea de a se mobiliza, la diviziile ce n-ar avea artilerie, brigăzile de infanterie — se cereau de francezi 6 —, care să fie încorporate în diviziile franceze și engleze a căror infanterie ar fi redusă prin demobilizare. Foarte cuminți cei de la Iași nu au spus nu, dar nu au dat asemeni brigăzi, pentru motivele ce arăt mai jos că le avea Brătianu), trei divizii grecești și ce unități rusești s-ar putea forma și în legătură cu armatele rusești ce vor opera în Vest, Nord-Vest, Est și Sud, să încercuiască pe bolșevici.

30 noiembrie. Generalul cere la Paris, ca diviziile ce vor opera în Rusia să fie în special bine echipate și să i se deie și tancuri.

Generalul englez Ross, un bătrân cu părul alb ca zăpada încadrând o față tânără, venind din Dobrogea, spune că e nevoie ca autoritățile românești să meargă mai repede acolo.

Brătianu îmi spune că în chestiunea Banatului e ireductibil. Îi spun că trebuie să se înțeleagă cu sârbii; el răspunde că cu dânșii nu e de înțeles. De asemenea îmi spune că nu vrea să coopereze la operațiile din Rusia până ce nu i se va garanta Basarabia și executarea întocmai a convențiilor din august 1916. Mai târziu mi-a lămurit că nu vrea deloc ca trupele românești să lupte în Rusia, spre a nu da loc în viitor la cauze de „rancune" rusești în contra noastră. Și a avut dreptate. Franța și Anglia erau puteri mari, iar Grecia era departe, pe când noi eram vecini cu rușii și meniți a rămâne vecinii lor.

1 decembrie 1918. Intrarea triumfală a regelui, reginei și a trupelor anglo-franco-române în Capitală. Defilare. Tedeum la Mitropolie (la care împiedic pe mitropolitul primat Conon să ieie parte din cauza purtării lui în timpul ocupației). Entuziasm ce nu se poate descrie. Sunt adânc emoționat de această zi care înfățișează — și prin voturile de la Cernăuți și de la Alba Iulia — realizarea aspirațiunilor noastre, pentru care am suferit și jertfit atâta. Seara masă la Palat. Regele ține o minunată cuvântare, în care, după ce aduce cuvenitul omagiu ostașilor și țării, spune: „Când am primit moștenirea întemeietorului României moderne, am făgăduit, în fața reprezentanților națiunii, că voi fi un bun român. Cred că mi-am ținut cuvântul. Împrejurările au fost grele, dar strălucită e răsplata și azi pot spune cu fruntea senină, în fața lui Dumnezeu și în fața poporului meu: conștiința mi-e curată".

După intrarea solemnă în București, am continuat a face parte din misiunea Berthelot până ce s-au făcut formele legale de reintegrare în armata română, rămânând apoi ca ofițer de legătură până la plecarea la Londra.

Rostul meu a fost:

— de a netezi terenul în relațiile dintre misiunea Berthelot și autoritățile românești, relații care au fost aproape totdeauna cât se poate de bune,

— de a înfățișa generalului Berthelot, succesorului său generalul Graziani și celorlalți șefi militari sau camarazi aliați, punctul de vedere românesc în numeroasele chestiuni ce se prezentau zilnic și în special următoarele:

— refuzul Aliaților de a mai recunoaște ca valide convențiunile din august 1916 și ca atare greutăți pentru evacuarea totală a Dobrogei de către bulgari, greutăți în privința Banatului și altele în privința graniței apusene a Transilvaniei,

— dorința unora dintre Aliați de a ne face să participăm la un război contra bolșevicilor, participare la care Brătianu se opunea, deși nu fățiș,

— de a ușura sarcinile ce ne reveneau prin prezența de trupe aliate pe teritoriul nostru,

— de a căpăta de la Aliați hrană și îmbrăcăminte pentru populația civilă și armament și echipament pentru armată,

— de a informa amicii și cunoscuții din Occident despre realitatea situațiunii de la noi, despre drepturile noastre și despre erorile ce se făceau în dauna noastră.

În general vorbind, nu pot decât să mă laud de bunăvoința ce am întâlnit la toți

cei cu care am avut de a face și dacă deseori nu am obținut tot ce era de datoria mea să cer, refuzul sau neîndeplinirea cererii erau făcute cu o desăvârșită urbanitate, ceea ce-mi îngăduia să revin cu cererea de mai multe ori.

Punctele de vedere de la care am pornit mereu, puncte de vedere ce au fost de altfel ale lui Ion I.C. Brătianu, erau următoarele:

Realizarea întregirii neamului.

Validitatea convențiilor din august 1916.

Interesul european în general, și al Angliei și Franței în special, ca la gurile Dunării să existe un stat destul de puternic spre a asigura ordinea și pacea.

Ce și cum s-a realizat sau nu s-a realizat din acest program se va vedea din următoarele note zilnice.

Neputând încălzi casa mea, am locuit câtva timp în palatul Știrbey și apoi în Hotelul Athénée Palace.

Primăvara a locuit la mine generalul Berthelot care trebuie să părăsească casa Florescu (azi casa Burileanu), ai cărui proprietari se întorseseră.

După plecarea lui Berthelot, m-am mutat acasă. Pentru generalul Graziani s-a rechiziționat o altă casă.

2 decembrie. I.I.C. Brătianu îmi dă numărul din 6/19 noiembrie al *Monitoriului Oficial* în care sunt publicate decretele pentru dizolvarea parlamentului Marghiloman și pentru anularea lucrărilor efectuate de adunările dizolvate. Pe margine, Brătianu a scris că în ceea ce privește evreii (cărora tratatul din București le dăduse drepturi politice, ce se anulau prin decretul nr. 3273 din 5/18 noiembrie): „se impune o nouă hotărâre din inițiativă românească, care să dea drepturi tuturor celor născuți în țară din părinți care nu erau supuși străini și nu au avut o purtare dăunătoare în timpul războiului". Aceasta ar trebui făcut cât mai repede.

Lungă convorbire cu N. Mișu (despre care, seara, B. Știrbey îmi spune că a fost de un mare ajutor toată vara). Îi fac o dare de seamă despre cele ce am constatat în Anglia. Spune că viitorul guvern Brătianu se va pune la congresul de pace pe baza respectării integrale a convențiilor din august 1916.

Fac cerere de reîncetățenire și de reintegrare în cadrele armatei active.

3 decembrie. După cererea lui Brătianu, obțin de la Berthelot trimiterea unui ofițer francez la Chișinău, cu misiunea de a spune tuturora că orice agitație e zadarnică, căci Basarabia rămâne a României.

Dejun oferit de prințul Carol și de vânătorii de munte misiunii Berthelot; seara masă dată de generalul Berthelot la Hotelul „Bulevard". Peste tot mare cordialitate.

Marele Cartier General numește pe colonelul T. Dumitrescu ca agent de legătură pe lângă misiunea Berthelot. Rostul meu desființându-se prin aceasta, cer a mi se clarifica situația. Berthelot este de părere să mă duc la Londra și Paris ca atașat militar. Brătianu vrea absolut ca să rămân pe lângă Berthelot. Eu aș vrea să plec, căci simt că la Marele Cartier și chiar de către Brătianu sunt socotit ca fiind prea influențat de francezi. Revenindu-se asupra atașării lui T. Dumitrescu, am rămas ca ofițer de legătură, cum am rămas și după ce am fost reintegrat în armata română.

4 decembrie. Mare zarvă în oraș pentru că generalul Berthelot a declarat că nu va asista și că nu îngăduie ca ofițerii francezi să fie față la serbări la care ar lua parte foștii miniștri marghilomaniști sau persoane care au avut o atitudine antiromânească. De asemenea a interzis să se facă cunoștință și să se frecventeze persoane ca d-nele Marthe Bibescu, Marie Nicolle Darvari, Eva Strat și alte. Cu toate insistențele lui G.V. Bibescu, ale generalului L. Mavrocordato și a altora, generalul a rămas ferm și nu s-a depărtat de linia adoptată.

Sir C. Barclay îmi spune că e convins că Marghiloman și-a făcut datoria în primele trei luni ale guvernării sale. Apoi...

Seara dau o masă și o serată la Hotel „Bulevard" cu scopul de a face ca ofițerii aliați să cunoască cât mai multă lume românească. Generalul Chrétien, prezent, îmi spune că a început să se convingă că aveam dreptate în cele ce spuneam despre bulgari și se plânge grozav de reaua lor credință.

5 decembrie. Dejun la Legația Franței, în cinstea regelui și a reginei; minunată cuvântare a lui Saint-Aulaire, frumos, inimos și admirabil citit.

Generalul Berthelot dorește să se publice un comunicat în ziare desmințind zvonurile tendențioase răspândite în oraș de românii ale căror idei au fost înfrânte și de averescani.

Seara reprezentație de gală la Teatrul Național. D-ra Ventura recitează minunat de bine *Marseilleza*. Marghiloman și ai lui fiind convinși (? siliți) să nu asiste, Berthelot și toți șefii aliați sunt prezenți la reprezentație. Se ridică de asemenea interdicția pentru ofițerii aliați de a fi prezenți. ■

În episodul viitor, alte pagini din relatările inedite ale generalului R.R. Rosetti: **Marghiloman se destăinuie ● Soldații socialiști francezi așteaptă... triumful socialismului în România ● Brătianu nu dă internele din mână ● Cu Berthelot în Banat, Crișana și Ardeal ● Lacrimi în ochii șefului Misiunii militare franceze**

LENIN CONTRA REGELUI FERDINAND

MARIAN ŞTEFAN, FLORIAN TĂNĂSESCU

Cetăţeni români arestaţi de bolşevici şi ţinuţi ca ostateci în închisoarea din Odessa

• Bolşevicii terorizează Iaşii • Agentul serviciilor secrete engleze • Colonelul Muraviov este colonelul Muraviov • Comandoul bolşevic de la Chilia Nouă • Bijuterii sau arginţii trădării • Petecul de pânză din căptuşeala hainei • Clemenţa celor trădaţi • Stalin-Bujor: un dialog necunoscut, dar pe muchie de cuţit

Comisarul Roşal a sosit la Iaşi, însoţit de o echipă specială, având misiunea să-l aresteze pe generalul Şcerbacev, comandantul trupelor ruse de pe frontul din Moldova, după care, preluând comanda acestor trupe, să ocupe Iaşii, să-l aresteze pe regele Ferdinand şi în acest fel să dea semnalul revoluţiei bolşevice în România. Despre cele petrecute la Iaşi am prezentat în numărul trecut două variante, datorate fiului generalului Şcerbacev şi lui Nicolae Iorga, ambii aflaţi atunci în acel oraş. Există, desigur, şi alte variante, între care a lui Constantin Kiriţescu, în Istoria războiului pentru întregirea României, **ediţia a III-a, vol. II, pp. 205-207, Bucureşti, 1989, din care spicuim câteva pasaje: „Centrul agitaţiilor ruseşti din Moldova era tabăra de la Socola. Aici, în partea de sud a Iaşilor, ruşii construiseră o gară, numeroase barăci şi o mulţime de linii de garaj, unde erau imense depozite de materiale şi muniţii ale armatei ruse. Tabăra era ocupată de o brigadă de trupe de căi ferate ruseşti — peste 3 000 de oameni —, şi, ca punct central al traficului militar rus, era vizitată de toţi agitatorii ce veneau din Rusia. Trenurile ce soseau de la Odessa prin Chişinău aduceau uneori chiar grupuri importante de soldaţi bolşevici...“ În acest context şi-a făcut apariţia şi comisarul Roşal cu oamenii săi, având misiunile amintite mai sus. După încercarea de arestare a lui Şcerbacev, C. Kiriţescu apreciază că acest eveniment a pus „vârf tuturor agitaţiilor. Şcerbacev se adresă guvernului român, cerându-i în scris, cu multă insistenţă, să pună capăt situaţiei intolerabile şi să spargă clubul bolşevic de la Socola, ocupând gara şi dezarmând trupele de acolo... Miniştrii Antantei [la Iaşi] se raliară lui Şcerbacev şi cerură guvernului român să-i dea**

PAGINI de istorie descifrată

concursul. Situaţia era extrem de gravă. Era vorba nici mai mult nici mai puţin decât de deschiderea oficială a ostilităţilor împotriva armatelor guvernului sovietic... Situaţia nu mai permitea însă nici o tărăgăneală. Dinspre vest se anunţa apropierea de bande răzvrătite din ce în ce mai numeroase, care se îndreptau asupra laşilor. De la est, se anunţa plecarea a două batalioane bolşevice de la Odessa cu destinaţia Socola. Comandantul român al garnizoanei laşi surprinsese în ajun trupele de la Socola instalând pe dealul Aroneanu baterii de tunuri îndreptate asupra laşilor, şi oprise autocamioanele care le transportau muniţii. Intenţia atacării laşilor era deci vădită. Pe de altă parte, şefii misiunilor aliate presau stăruitor guvernul să ia hotărârea cea gravă, în interesul Antantei, a cărei întreagă situaţie politică şi militară în Orient ar fi fost compromisă prin reuşita loviturii proiectată de bolşevici. La patru dimineaţa, dramaticul Consiliu [de Miniştri] luă sfârşit. Brătianu anunţă regelui hotărârea de a ataca şi dezarma pe ruşi..."

În sfârşit, regina Maria, în Povestea vieţii mele **(vol. III), la data de 21 decembrie, notează: „Seara când ne întoarcem de la o reprezentaţie teatrală, a cerut să mă vadă Loycock, de la serviciul englez de informaţii secrete. Mi-aducea veşti rele, între altele, aceea că sunt nişte ruşi care vor să vină la laşi ca să ucidă pe rege şi pe cei doi fii ai săi [Carol şi Nicolae]. Mi-a dat să citesc scrisorile primite de la agentul lui din Rusia. Urâte veşti!"**

Misiunea lui Roşal la Iaşi avea un obiectiv precis: arestarea generalului Şcerbacev...

Stafia Kominternului

Eşecul lui Roşal nu i-a descurajat pe bolşevicii intransigenţi. „Revoluţia continuă", deviza sub care acţionau, i-a împins spre noi acte, mai ales că evoluţia evenimentelor din Basarabia spre unirea cu România sporise gradul de preocupare a regimului bolşevic. M.Gh. Bujor, unul dintre principalii autori ai planului de înlăturare a rege-

... şi a regelui Ferdinand I, ceea ce ar fi permis extinderea mareei bolşevice şi asupra României

lui Ferdinand, consemna: „Centrul revoluţionar român de la Odessa a sărit plin de indignare împotriva acestor acte banditeşti ale regimului oligarhic de la Iaşi. La una din întrunirile convocate cu această ocazie în localul gărzii roşii [din Odessa] au fost înfierate crimele comise de oligarhia românească. Mulţimea arăta în moţiunea votată [cu acel prilej] că «va răzbuna pe revoluţionarii ruşi ucişi prin ordinul oligarhiei pentru că au ridicat glasul în favoarea trudiţilor muncitori, soldaţi şi ţărani»".

Cam în acelaşi timp, la Iaşi, în cercuri intime regelui, se discuta despre faptul că la reşedinţa regală fusese dezamorsată o bombă pusă de bolşevici, iar în apropierea graniţei cu România se produceau alte „mişcări" periculoase, ziarele din Petersburg începând să strecoare „câte ceva" în legătură cu evenimentele petrecute la Socola. Pentru prima dată se vorbea despre faptul că „unii comisari" primiseră dispoziţie în legătură cu „arestarea şi aducerea la Petrograd a regelui României".

Pentru a spori confuzia, la Odessa şi în împrejurimi au fost puse în circulaţie zvonuri despre arestarea regelui Ferdinand, iar gazeta *Lupta* din 19 ianuarie 1918, scria: „Un marinar rus sosit de la Chilia a adus alaltăieri ştirea că laşul a fost cucerit de trupe ruso-române şi că cei doi criminali, *Ferdinand* şi *Brătianu*, au fost arestaţi".

Propaganda antiromânească a fost cuplată cu noi încercări de înlăturare a regalităţii în România. Afirmaţia lui Bujor este cât se poate de explicită: „Dacă încă nu putem vedea rezultatul mişcării noastre de a detrona pe M.S. Regele şi a întrona republica socialistă în ţară, nu trebuie să ne descurajăm". Şi nici nu s-a descurajat, din moment ce la 4 ianuarie 1918, la Chilia sosise un grup desemnat de Bujor şi Racovski, compus, între alţii, din V. Popovici, Gh. Stroici şi Dik-Dicescu, care aveau aceeaşi misiune ca şi Roşal — „de-

tronarea regelui Ferdinand I, desființarea clasei burgheze și înființarea republicei sovietice românești".

În acest context a fost dat și ordinul lui Lenin către colonelul Muraviov de a acționa pe frontul basarabean, iar Troțki amenința: „Se apropie ora sfârșitului puterii monarhice care era un mijloc de exploatare a poporului. România va fi o republică a muncitorilor și țăranilor".

Dar cine era colonelul Muraviov?

Aflăm răspunsul în *Universul* din 16 februarie 1928, când cunoscutul ziarist Seișanu scria: „Pe la începutul lunii februarie [1918], aflându-mă la Iași, am fost informat din diferite surse, mai cu seamă rusești, că s-a organizat o armată revoluționară în Ucraina, împotriva României, sub comanda unui oarecare colonel Muraviov... Numele acesta nu-mi era necunoscut. Se vorbise în Iași mai înainte că s-ar forma o armată rusă în împrejurimile Kievului, *partizană a Aliaților*, sub conducerea unui colonel cu același nume: Muraviov... În adevăr, colonelul Muraviov, din ordinul guvernului sovietic, organizează trupe împotriva României și un «colegiu de război antiromân» s-a constituit, *din care face parte și Mihail Gheorghiu zis Bujor...*" În continuare, Seișanu reproducea ordinul de zi dat de Muraviov, citând gazeta *Lupta*, nr. 67, din 21 februarie 1918:

„Art. 1. Următor ordinului Consiliului Comisarilor poporului și Rumcerodului, cu începere de azi iau comandamentul suprem asupra armatei revoluționare, *operând împotriva României.*

Art. 2. Invit pe toți care au cinstea și bărbăția să apere granițele Rusiei Federative și *să dea o lecție vrăjmașului care și-a permis să se amestece în treburile noastre lăuntrice.*

Art. 3. *Toate unitățile aflătoare în părțile ocupate de România să încerce cu armele în mână a se uni cu armatele revoluționare din Rusia.*

Comandant suprem *Muraviov;*

Șef de stat major *Smirnov*".

Telegrama lui Lenin prin care se ordona colonelului Muraviov să acționeze pe frontul basarabean se corobora cu alte tentative de răsturnare a ordinii de drept din țara noastră. Astfel, la 7 noiembrie 1927, la împlinirea a 10 ani de la revoluția bolșevică, la Moscova a fost editată broșura *X ani. Publicație închinată Revoluției din Octombrie/7 noiembrie*, cuprinzând mai multe însemnări cu caracter memorialistic, semnate, între alții, de Al. Dobrogeanu-Gherea, Al. Nicolau, I. Luceanu și Al. Bădulescu. Citățm din această culegere: „La 16 ianuarie [1918] Comitetul revoluționar român a adresat o proclamație către muncitorii, țăranii și soldații din România,... îndemnându-i să ridice armele contra stăpânitorilor... și să termine [acțiunea lor] cu transformarea României într-o republică sovietică".

Serviciile de contrainformații ale statului român dețineau de altfel date despre faptul că M.Gh. Bujor a incitat permanent guvernul bolșevic să trimită „agenții cei mai încercați pentru pregătirea revoluției în România, detronarea regelui Ferdinand și introducerea republicii sovietice". În orice caz, pentru maximaliștii români de la Odessa, în vara anului 1918, prioritară în orientarea lor era ideea că „lupta de clasă îmbracă și în România adevărata ei formă: războiul". Exprimându-și această convingere, M.Gh. Bujor afirma răspicat: „Țărănimea română săracă și asuprită, muncitorii, poporul de jos nu vor căpăta libertatea decât ridicându-se și dărâmând acest regim, punând mâna pe putere, organizând guvernul sovietelor de muncitori, țărani și soldați, întemeind în locul regatului regelui Ferdinand de Hohenzollern, republica socialistă sovietică România".

Clandestin în propria-i țară

Și iată că, tocmai în acele momente avea să intre în scenă și Kominternul, organism de tristă amintire, ale cărui caracter și obiective le sunt cunoscute cititorilor noștri dintr-un articol publicat nu de mult în paginile *Magazinului istoric* (nr. 7,8/1990 și 2/1991).

Decepționat de atâtea nereușite, în 1919, M.Gh. Bujor s-a înregimentat în marea armată a Kominternului. Trecerea lui în rândurile acestei adevărate coloane a cincea bolșevice s-ar fi putut să se producă și la sugestia lui Racovski, care, fără nici un temei, pretindea că reprezintă interesele Partidului Socialist din România în cadrul Kominternului. Mandatul de reprezentare înmânat lui M.Gh.Bujor era contrasemnat de Racovski și suna astfel: „Internaționala Comunistă, Biroul de Sud, Harkov, 28 martie 1919. Tovarășul Bujor este desemnat ca reprezentant al Internaționalei Comuniste în România. Secretar Jacques Sadoul. Membru delegat C. Racovski". În strânsă relație trebuie înțeleasă și scrisoarea trimisă de Bujor la sfârșitul lunii februarie biroului însărcinat cu pregătirea congresului de constituire a Kominternului, anunțat pentru începutul lunii martie 1919. Epistola semnată de Bujor se dorise un fel de îndreptar în privința aprecierii situației din România. Pe canale ușor de bănuit, la 1 martie 1919, *când Kominternul nici nu... exista*, Bujor primea „instrucțiuni pentru [organizarea de] soviete și organizații comuniste în țară"!?

Pentru îndeplinirea acestor misiuni, în a doua parte a anului 1919 M.Gh. Bujor a trecut clandestin în România. La 20 decembrie 1919, el a trimis un amplu raport conducerii Kominternului despre situația din țară, în care descria evenimentele petrecute în urmă cu un an (13 decembrie 1918) și făcea aprecieri

privitoare la activitatea revoluționară din Ungaria și Bulgaria. Fiind redactat în limba franceză, credem că raportul a fost expediat lui J. Sadoul.

Un alt document găsit cu prilejul percheziției efectuate la locuința sa furnizează detalii despre misiunile pe care le primise cu ocazia întoarcerii sale în țară: „Sosit aci [la București] 23 decembrie fără incident... Organizez grupe comuniste și soviete... Aranjăm depozit de arme... Comunicați pentru Racovski, «Kamen Ripe» n-a adus nimic pentru băieții noștri. S-au încredințat bani și bijuterii partidului oficial. Sosit aici transport român Tiraspol".

În sfârșit, un ultim document pe care Bujor a reușit să-l expedieze la Moscova înainte de arestarea sa, este informarea din 13 martie 1920, din care citățm: „Cum am sosit în București am muncit pentru a pune chestiunea afilierii la ordinea zilei în ziarul Partidului Socialist ca și în secții. Observație generală: marea majoritate a masei organizate a muncitorilor era trup și suflet, chiar și înainte de propaganda noastră, pentru Internaționala a III-a, cu tot sensul adânc și revoluționar pe care îl comportă o astfel de afiliere. Numai oficialitatea partidului și chiar aceia pe care în Rusia îi credeam de stânga, șovăie, tergiversează sau luptă împotriva afilierii. Am avut câteva întrevederi cu Comitetul Executiv al partidului și mi-am putut da seama personal de aceasta. Acum muncim pentru a organiza în secții, cu delegații muncitorilor din fabrici, grupuri comuniste care vor avea sarcina de a împinge oficialitatea partidului spre stânga, s-o răstoarne sau, la nevoie, să constituie un partid comunist. Am început-o la secțiunea București".

La 19 martie 1920, în timp ce trecea pe Calea Victoriei, Bujor a fost arestat de agenți ai Siguranței. În căptușeala hainei sale a fost găsit un petec de pânză pe care fusese imprimată împuternicirea primită din partea Kominternului, iar la percheziția domiciliară s-au depistat manifeste, broșuri și alte imprimate de propagandă comunistă, dar și... bijuterii provenind din tezaurul României depus la Moscova și căruia autoritățile sovietice îi găsiseră în sfârșit o utilizare „în interesul poporului român".

În ordonanța definitivă a procesului care i-a fost intentat citățm: „Cel dintâi care intră în țară în împrejurări cunoscute [adică în mod clandestin] este *Bujor*. Rapoartele lui trimise peste Nistru în ianuarie 1920 dau speranță conducătorilor Rusiei sovietice că România, prin elementele socialiste ce aveau conducerea partidului în țară, ar adera la mișcarea revoluționară rusă și că, la momentul oportun, în urma unei pregătiri din timp, s-ar putea da lovitura de grație. La 19 martie 1920, *Bujor* este prins..."

Ce oferă Moscova în schimbul lui Bujor?

Procesul a început în ziua de 4 mai 1920 și a durat cinci zile. Deși Bujor se apăra inteligent și calm (au recunoscut-o chiar acuzatorii), probele administrate erau zdrobitoare. În ziua de 8 mai 1920, tribunalul l-a condamnat la închisoare pe viață. Sentința a provocat emoții în rândul unora dintre socialiștii și democrații din țara noastră, care au inițiat o campanie pentru grațierea lui. Ea s-a conjugat și cu unele acțiuni organizate în străinătate pe baza unor sugestii venite fie din partea unor socialiști și comuniști din România, fie din diferite sfere kominterniste. De altfel, în anii 1926-1928, Sovietele au făcut public interesul lor față de Bujor, organizând o adevărată licitație, avansând diverse propuneri autorităților române în vederea eliberării lui Bujor. La 20 iulie 1926, trimisul plenipotențiar al Suediei la București, V. Haidenstrom, a primit o scrisoare din Moscova, semnată Aralov, funcționar la Comisariatul pentru afaceri externe, solicitându-l să medieze problema eliberării celui condamnat. Sovieticii propuneau, în schimbul eliberării lui Bujor, să asigure repatrierea celor doi șoferi ai fostei Legații române din Petrograd, aflați în detenție în Uniunea Sovietică. Tot în 1926, au propus în schimbul lui Bujor predarea Arhivei Bibliotecii Academiei Române, aflată la Kremlin. Mai mult, dacă această ofertă ar părea neconcludentă, partea sovietică se arăta dispusă s-o suplimenteze cu „repatrierea tuturor prizonierilor români" care mai existau pe teritoriul statului sovietic.

Autoritățile din București au refuzat orice compromis. Atunci, cum aflăm dintr-o notă a serviciilor de informații românești, „din Rusia și anume de la Harkov, s-au trimis aici unor fruntași comuniști niște scrisori prin care sunt solicitați să facă orice sforțări pentru a înlesni evadarea condamnatului M. Gheorghiu-Bujor, aflat în penitenciarul Doftana, și a-l trece în Rusia..."

Bineînțeles, după tipicul kominternist, campania pentru eliberarea lui Bujor a fost însoțită de virulente atacuri la adresa României, acuzată de intoleranță și încălcare a celor mai elementare drepturi și libertăți cetățenești, eludarea normelor democrației etc., etc.

Pe un astfel de fundal tensionat, sigur că a făcut senzație știrea că Consiliul de război al Corpului 4 armată a înaintat formele de trimitere în judecată a patru socialiști români — Cristian Racovski, M.Gh. Bujor, Al. Nicolau și Al. Dobrogeanu-Gherea. Inspectoratul General de Poliție și Siguranță Iași motiva ministerului de resort că întârzierea punerii pe rol a acestui caz s-a datorat faptului că Consiliul de război al Corpului 4 a avut în studiu un număr prea mare de dosare și că de „aproape 10 ani se cercetează pe rând fiecare afacere și se decide dacă

este caz de clasare sau de trimitere în judecată a persoanelor puse sub inculpare... Există și Dosarul 3 129/1917 repartizat în cercetarea d-lui căpitan Balușescu, substitut comisar regal. Acest dosar privește pe numiții Mihail Gheorghiu zis Bujor, dr. Cristian Racovski, Alexandru Dobrogeanu-Gherea și Al. Nicolau, puși sub incuplare în baza art. 76 și 78 cod penal, pentru faptul că prin acțiunea lor au îndemnat populațiunea să surpe forma de guvernământ și prin mijloace răzvrătitoare au atâțat pe locuitori contra autorității M.S. Regelui.

Instrucția afacerei și judecarea procesului, din motivele arătate mai sus, abia acum pornește pe cale normală".

Documentul din care am citat poartă data de 26 ianuarie 1927, dar presa n-a recepționat știrea despre noul proces decât la 17 februarie, când *Lumea* scria sub titlul *Procesul d-rului Racovski:* „La Consiliul de război al Corpului 4 armată urmează să se judece un proces interesant. E vorba de cazul cunoscuților comuniști dr. Neculai [sic!] Racovski, actualmente ministrul Sovietelor în capitala Franței, Alexandru Dobrogeanu-Gherea și fostul locotenent de rezervă Mihail Bujor. Toți aceștia sunt acuzați că au atentat la viața M.S. Regelui și au încercat uzurparea formei de guvernământ. Toate acestea prin acțiuni subversive... Când se afla în țară, dr. Racovski cutreiera diferite orașe și complota cu partizanii [săi] în contra siguranței statului..."

Din rațiuni politice, până la urmă procesul nu a mai fost deschis. Dar dacă în 1927 procesul a fost oprit, tot în 1927 a avut loc un nou schimb de note între guvernele român și sovietic pe chestiunea eliberării lui Bujor, rămas și acesta fără finalitate...

Stalin între reproșuri și admirație

Cu aceste vânzoleli am putea considera ca încheiată întreaga afacere. Cu trecerea anilor, „cazul Bujor" a căpătat însă noi valențe, fiind deplasat treptat-treptat pe terenul umanului. Personalități politice din țară și străinătate, între care Pan Halippa, C. Stere, dr. N. Lupu, dr. L.Ghelerter, O. Bauer (fost cancelar al Germaniei), Ströbel (deputat în Reichstag), Scheidemann (fost prim-ministru al Germaniei) și alți oameni politici, avocați, scriitori și publiciști din S.U.A., Belgia, Franța etc., societăți și asociații au susținut prin diferite mijloace o îndelungată campanie pentru eliberarea lui Bujor. În februarie 1928, la Iași s-a constituit un comitet pentru amnistiere, iar la București, Turnu Severin, Râmnicul Vâlcea și în alte localități s-au ținut întruniri în favoarea eliberării celui închis. *Izvestia* a publicat și ea un ciclu de articole despre viața lui Bujor în detenție. Civil Liberty Union, Liga evreilor români din S.U.A., ziare din această țară — *Tribune, Oakland Tribune, San Francisco Examiner* — s-au pronunțat în favoarea eliberării lui Bujor. Toate acestea au avut ca efect reducerea succesivă a pedepsei inițiale (în 1929 i s-a scăzut la 20 ani muncă silnică, în 1931 i s-a diminuat la un sfert), iar în cele din urmă grațierea, prin Decretul regal din 12 iunie 1933.

Da, dar povestea lui Bujor nu s-a încheiat nici de astă dată. După o perioadă de tratament și refacere, între altele, la Spitalul „Iubirea de oameni" din București, Bujor s-a implicat din nou, dar fără succes, în politică. Dezamăgit, a început să facă demersuri în vederea unei călătorii în U.R.S.S. Autoritățile au dovedit înțelegere și i-au eliberat pașaportul; iar la sfârșitul anului 1935 a plecat în călătoria pe care o dorise atâta. Potrivit unei note informative din 5 noiembrie 1936, întocmită de organele de informații românești, Bujor s-a revăzut cu vechiul său prieten Racovski și a avut două convorbiri cu... Stalin. Dar mai bine să citām din nota respectivă: „În cursul lunii februarie a.c. [1936], fruntașul socialist român Mihail Gheorghiu-Bujor a făcut o călătorie în U.R.S.S. Sosit la Moscova, Bujor a descins la domiciliul lui Racovski. Acest fapt a constituit o solidarizare a lui [Bujor] cu Racovski, care actualmente se găsește în disgrație; [vizita la acesta] era să-l puie în conflict pe socialistul român cu autoritățile sovietice, care continuu i-au supravegheat corespondența... La Moscova, Bujor a avut întrevederi cu *Stalin* care i-a reproșat că a putut rezista «regimului închisorilor românești», dar că a fost câștigat de «frazeologia trotkistă». Bujor a replicat, fără lingușiri, că Trotki într-adevăr face actualmente multe greșeli, dar pe creatorul armatei roșii el — personal — nu-l poate socoti cândva contrarevoluționar. După această întrevedere, Stalin s-ar fi exprimat că dacă partidul comunist rus ar avea în Comitetul Central asemenea membri, ca Bujor, leali și neoportuniști, nu ar fi neliniștit niciodată de soarta Rusiei sovietice".

Întrevederile cu Stalin — e drept — au avut loc la insistențele lui Bujor. În orice caz, călătoria în U.R.S.S., începută la 9 noiembrie 1935 și încheiată la 25 martie 1936, evidențiază un alt Bujor — un derutat și un sceptic față de vechea sa idee privind exportul de revoluție.

După ce s-a întors în țară, autoritățile militare românești au continuat să-l supravegheze, inițiind o încercare de rechemare a lui în instanță sub învinuirea de „propagandă cu caracter subversiv", anunțând chiar și data de 14 iunie pentru începerea noului proces la Tribunalul militar al Corpului 2 armată. Procesul a fost însă amânat succesiv, până ce a fost scos de pe rol...

Epilog nebănuit

Am lăsat pentru final mărturia târzie a fruntaşului socialist, mai apoi comunist şi din nou socialist, Gheorghe Cristescu referitoare la eliberarea lui Bujor. Este o scrisoare din 3 mai 1969, către un prieten curios şi doritor să afle adevărul. Să-l aflăm şi noi:

„Am primit scrisoarea ta cu întrebările referitoare la eliberarea lui Bujor. Află că sunt basme tot ce ai auzit... Adevărul e următorul: Bujor a fost închis la Jilava şi eu m-am dus de l-am văzut prin sprijinul generalului Coslinzchi [Koslinski]; de acolo a fost [dus] la Doftana...

În eliberarea — graţierea lui Bujor — meritul îl are Flueraş în primul rând. Şi uite cum: până la graţiere, s-a cerut reducerea pedepsei, care s-a obţinut... Flueraş era prieten cu Maniu, de când erau cu Transilvania sub unguri... O prietenie între aceşti doi oameni politici, unul naţional şi al doilea socialist şi naţional. Bujor închis, şi venind la putere Maniu, Flueraş, care, de când era Maniu în opoziţie, aducea în discuţie cazul lui Bujor, că nu are nici o vină. Maniu îi răspundea, fiind venit la putere, că cu oarecare abilitate diplomatică, va vedea, fără a promite, cum stă cazul.

Rolul meu începe aici: eu eram prieten cu Grigoraş Iunian... Când a venit ca prim-ministru Maniu, l-a numit la justiţie pe Iunian. Eu căutam printre oamenii politici prieteni, să creăm simpatie pentru Bujor şi în partid măream acţiunea în favoarea lui Bujor, să facem agitaţie. Iunian îmi spunea ca să pregătim o înţelegere a cazului Bujor pe lângă Maniu, şi i-am spus că Flueraş a abordat cazul Bujor pe lângă Maniu. Iunian, după discuţia cu el, mi-a declarat că e pentru o reducere a predepsei, primul pas, apoi e posibilă şi o graţiere. Maniu l-a întrebat pe Iunian cum stă cazul Bujor şi el, Iunian, l-a lămurit şi i-a micşorat pedeapsa... În tot timpul ţineam cu Iunian contactul şi Flueraş cu Maniu. La o răspântie favorabilă lui Bujor şi în surdină — discuţia dintre Maniu şi Iunian — au hotărât să ceară regelui a fi graţiat, lucru care s-a şi făcut. Bujor a venit la partid, în str. Izvor, la sediu, unde a fost o întrunire mare. Bujor a mulţumit tuturor din partidele muncitoreşti, care se dezbinaseră, şi întregii populaţii care au pus un cuvânt în favoarea graţierei lui. După întrunire, a fost găzduit la noi, câţiva tovarăşi, dar era o greutate. Eu am luat o cameră la Hotel Dacia, ca să stea fără a se simţi umilit; i-am aranjat a mânca la birt, ce era în cuprinsul hotelului; toate le plăteam eu.

După o lună, îmi spune Bujor că e zgomot mare în hotel şi nu se poate odihni... L-am mutat la Hotel Milano; acolo a stat câteva luni; era mulţumit; toate acestea le făceam pentru Bujor, tovarăşul Voitec ştia. Într-o zi îmi spune tov. Voitec să vorbim cu dr. Ghelerter să-i dea o cameră la Spitalul «Iubirea de oameni», că are şi mâncare la el. Am vorbit cu dr. Ghelerter, care era mare suflet, şi l-a luat, şi eu am scăpat de a mai cheltui cu întreţinerea lui şi a apărut apoi o altă conjunctură mai târziu. După cum vezi, mai nimic din ce ştiri ai tu..." ■

200 000 LEI MARELE PREMIU al viitorului Concurs Magazin istoric

• Alte importante premii în bani de 50 000 lei • 75 000 lei • 100 000 lei • 150 000 lei

• În numărul viitor, 12/1993, prima serie de întrebări a noului concurs

• ESTE DARUL NOSTRU PENTRU DUMNEAVOASTRĂ, STIMAŢI CITITORI, CU PRILEJUL SĂRBĂTORILOR ACESTEI IERNI

• Întrebările vor fi publicate în nr. 12/1993 şi 1, 2, 3/1994

• Asiguraţi-vă din timp primirea lor, precum şi procurarea numerelor ce vă lipsesc din colecţiile 1990-1993

• Numerele apărute în aceşti ani 1990-1991-1992-1993 şi în lunile ianuarie-februarie-martie 1994 constituie

BIBLIOGRAFIA CONCURSULUI

• Pentru numere care vă lipsesc adresaţi-vă şi punctului nostru de difuzare de la sediul redacţiei: strada Ministerului, nr. 2, Bucureşti, sector 1, telefon 615.02.00, interior 917.

PARTICIPÂND LA VIITORUL CONCURS MAGAZIN ISTORIC **AVEŢI ŞANSA DE A CÂŞTIGA MARELE PREMIU ÎN VALOARE DE 200 000 lei SAU ALTE IMPORTANTE PREMII ÎN VALOARE DE**

• 50 000 lei • 75 000 lei • 100 000 lei • 150 000 lei

AMINTIRILE UNUI OM LIBER

AL. IACOVACHI

Publicăm noi pagini din însemnările memorialistice inedite ale lui Al. Iacovachi (1876-1955), lucrare aflată la Cabinetul de manuscrise al Bibliotecii Academiei Române.

Sunt notaţii referitoare la evenimente de la sfârşitul anului 1938 şi primele luni ale lui 1939, în centrul cărora se află înfiinţarea Frontului Renaşterii Naţionale (15 decembrie 1938; Magazin istoric, **nr. 12/1988), organizaţie politică unică, după ce Carol II desfiinţase, în acelaşi an, partidele politice.**

Am văzut în episodul trecut (nr. 10/1993) cum regele, la întoarcerea sa din vizita întreprinsă la Londra în noiembrie 1938, a dispus destituirea trimisului român din capitala engleză, Vasile Grigorcea. Motivele? Le vom afla urmărind paginile care urmează.

O prezentare a personalităţii lui Al. Iacovachi, precum şi precizări privind selecţia şi transcrierea însemnărilor sale memorialistice inedite am publicat în nr. 3/1993 al revistei.

Am colaborat cu dl. Grigorcea în timpul când conduceam legaţiunea noastră la Varşovia. Am urmărit apoi cu un viu interes cariera acestui funcţionar capabil şi cred că măsura care a fost luată nu este întru nimic justificată. Mai mult chiar: sunt sigur că va fi produs la Londra cea mai penibilă impresiune, căci englezii îşi pun cu drept cuvânt această întrebare: când s-a înşelat regele României, atunci când a trimis ca ministru pe dl. Grigorcea, pe care l-am primit ca pe un gentleman, sau în ziua când l-a rechemat, punându-l în disponibilitate, în condiţiuni care permit întrebarea: cu cine a avut a face guvernul englez, cu un om cumsecade, sau cu un personagiu dubios?

După întoarcerea în ţară din călătoria sa la Londra, dl. Petrescu-Comnen a dat presei un comunicat în care arăta că „la cererea Majestăţii sale regele" avusese conversaţiuni interesante cu personalităţi politice însemnate din lumea politică engleză. Găsesc expresiunea nepotrivită şi înţeleg acum de ce dl. Grigorcea nu a găsit nici un sprijin pe lângă şeful său, atunci când la cererea ministrului Palatului, dl. Urdăreanu, de a face anume lucruri şi de a observa anume reguli, dl. Grigorcea i-a răspuns că nu avea instrucţiuni de primit decât de la ministrul Afacerilor străine. Dar acesta nu putea să dea instrucţiuni, căci se găsea la umbra M.S. Miniştrii din ziua de astăzi sunt departe de a însemna ceea ce înaintaşii lor de odinioară însemnaseră în viaţa noastră politică.

Motivele care au determinat hotărârea regelui sunt mai multe şi constituie un dosar care a fost supus suveranului pentru a-l face a vă da sancţiuni menite să satisfacă resentimentele altora. Le voi enumera în ordinea lor cronologică.

În iulie 1937, regele s-a decis să viziteze Expoziţia de la Paris. Vizita fiind terminată, regele a însărcinat Legaţiunea noastră din Paris să ceară vizarea paşaportului său şi al doamnei Lupescu pentru o călătorie în Anglia. Viza a fost, firește, imediat acordată.

A doua zi însă, dl. Grigorcea a fost chemat la Foreign Office şi înştiinţat despre următoarele: guvernul englez consideră cu o vie mulţumire vizita neoficială pe care suveranul nostru o va face în Anglia, el ţine însă să atragă atenţiunea celor în drept asupra faptului că — dată fiind libertatea de care presa se bucură în Anglia — el nu va putea opri cu nimic informaţiunile şi aprecierile pe care presa engleză le va emite despre persoana care însoţeşte pe regele României.

Pentru ca să nu rămână nici o urmă scrisă despre o asemenea comunicare, dl. Grigorcea s-a dus cu avionul la Paris, pentru a informa direct şi personal pe rege despre comunicarea ce i se făcuse. Regele fu vădit nemulţumit de cele ce auzea, el înregistră însă sfatul şi doamna Lupescu nu s-a dus la Londra.

În iunie 1938, dl. Grigorcea vine în ţară pentru a pune la cale detaliile călătoriei oficiale pe care regele Carol trebuia să o facă în Anglia, cu trei luni mai înainte, în martie 1938, vizită care fusese contramandată în urma măsurilor luate împotriva evreilor de guvernul Goga, măsuri cari produseseră în Anglia o vădită nemulţumire.

Cu acest prilej regele întrebă pe dl. Grigorcea dacă este dispus să primească postul de rezident regal în Bucovina. Era un chip de a-l face să înţeleagă că prezenţa sa în capul Legaţiunii noastre din Londra nu mai era dorită de suveran. Dl. Grigorcea nu a înţeles nuanţa. El refuză postul de rezident regal în Bucovina şi rugă pe rege să-i permită desăvârşirea pregăti-

rii vizitei sale de la Londra, lucru la care suveranul a consimţit „de mauvaise grâce“ [în silă].

Când în cursul zilelor de 16, 17 şi 18 noiembrie 1938 a fost vorba să se fixeze — conform protocolului Palatului regal din Bucureşti — ca ministrul Palatului, dl. Urdăreanu, să treacă la Legaţiunea României înaintea tuturor românilor cari însoţeau pe suveran, dl. Grigorcea ar fi făcut unele rezerve cari nu au convenit ministrului Palatului.

Când a fost vorba de distribuirea decoraţiunilor cari au fost conferite demnitarilor români la terminarea vizitei regale, d-nul Urdăreanu a cerut să i se dea lui o decoraţie mai mare decât cea care fusese conferită d-lui N. Petrescu-Comnen. Or acest lucru nu se putea, deoarece protocolul Ministerului afacerilor străine englez prevede că atunci când un suveran străin este în vizită oficială la Curtea engleză şi este însoţit de ministrul său de externe, să i se confere acestuia Marea Cruce a Ordinului „Sfinţilor Mihail şi George“. Şi că dacă suveranul în chestiune este însoţit de un demnitar al Curţii sale — în speţă ministrul Palatului — să i se confere acestuia Marea Cruce a Ordinului „Victoria“, imediat inferior celui dintâi, Al. Urdăreanu credea că protocolul Ministerului afacerilor străine englez poate fi schimbat după placul său. S-a înşelat şi aceasta a fost un mare cap de acuzare în contra d-lui Grigorcea.

Dl. Grigorcea mai este învinuit că soţia sa nu a fost gata şi coborâtă în salonul Legaţiunii la momentul când începuse să sosească oaspeţii. Această învinuire mi se pare plauzibilă, căci doamna Grigorcea are un caracter foarte molatec şi cred că soţul ei a dus întotdeauna procesul acestei lipse de disciplină proprie, pe care francezii o numesc „nonchalence“.

Dl. Grigorcea este în fine învinuit că ar fi asigurat pe rege că guvernul englez va înfiinţa o ambasadă la Bucureşti, lucru asupra căruia regele nu a primit nici o înştiinţare oficială în timpul vizitei sale la Londra, că ar fi fost indispus de acest lucru, ceea ce nu mă miră, cu toate că rezerva observată de guvernul englez mi se pare explicabilă.

În vederea relaţiunilor de rudenie şi prietenie care leagă Curtea Angliei de prinţul regent al Iugoslaviei şi de familia domnitoare a Greciei, crearea unei ambasade engleze la Bucureşti ar fi implicat crearea unor alte două ambasade, una la Belgrad şi alta la Atena, lucru pe care numai o minte foarte grăbită l-ar fi putut crede cu putinţă.

Comunicatul oficial care a fost citit la Radio în ziua de 9 noiembrie 1938, prin care se aducea la cunoştinţa generală crearea unei ambasade la Paris şi numirea în acest post a d-lui Tătărăscu evita, sfârşind, speranţa că în curând o asemenea ambasadă va fi creată şi la Londra.

12 noiembrie 1938. Dl. N. Petrescu-Comnen a fost îndepărtat din postul de ministru al afacerilor străine tot din cauza nereuşitei vizitei regale la Londra. Rezultatele acestei vizite au fost nule, pentru că, după cum a fost informat, vizita nu a fost pregătită nici de ministrul nostru la Londra, nici de dl. Petrescu-Comnen. Regele aştepta de la această vizită rezultate practice şi anume: contractarea unui împrumut românesc pe piaţa engleză; făgăduinţa unei vizite a unei escadre engleze la Constanţa, în scopul de a se arăta astfel Germaniei că România se bucură realmente de sprijinul militar al Angliei; şi în fine crearea unei ambasade engleze la Bucureşti şi a unei ambasade româneşti la Londra. Nereuşind asupra nici unuia din aceste puncte, regele a început prin a decapita pe dl. Grigorcea chiar în ziua înapoierii sale la Bucureşti, a dispus scoaterea la pensie a d-lui Costescu Ghika, care fusese până atunci persoana grata a suveranului şi în fine a dat ca secretar d-lui Petrescu-Comnen pe dl. Gafencu.

La ce servise deci fostului nostru ministru de externe comunicatul său memorabil în care arăta că „la umbra Majestăţii Sale avusese ocazia...“? Umbra regelui nu i-a servit la nimic, căci el a fost nimicit de dogoarea mâniei suveranului. E drept că regele i-a dat spre consolaţie o ambasadă, care-i va servi mai mult pentru reculegere şi odihnă, decât ca teatrul de activitate ce s-ar fi cuvenit unui fost ministru de afaceri străine.

La 8 decembrie 1938, dl. George Tătărăscu a fost numit ambasador al României la Paris. Guvernul francez nu a întârziat a-şi da agrementul la această numire, exprimându-şi mulţumirea pentru alegerea făcută de guvernul român.

Hotărârea regelui de a îndepărta pe dl. Tătărăscu din guvern se datorează în special faptului că după omorârea lui Codreanu şi celorlalţi gardişti, dl. Tătărăscu fiind întrebat de ce a întârziat cinci ani pentru a lua această măsură, a răspuns că procesul din 1933 fusese condus întocmai după dorinţa regelui şi că sentinţa dată corespundea voinţei lui.

Motivul invocat de dl. Tătărăscu a displăcut suveranului, care a cerut d-lui Călinescu să dea un comunicat în care se spunea că în ceea ce priveşte execuţia petrecută în noaptea de 29-30 noiembrie, ministrul de interne îşi lua toată răspunderea celor petrecute în acea noapte la Jilava. Trebuie notat faptul că în ultimul timp regimul impus gardiştilor condamnaţi se îmblânzise mult, atât în ceea ce priveşte hrana, cât şi în ceea ce priveşte posibilităţile de comunicare cu lumea din afară.

Astfel, de pildă, profesorul Nae Ionescu fusese autorizat să părăsească lagărul de concentrare de la Braşov pentru a-şi îngriji sănătatea în spitalul din acel oraş, fiind pus sub supravegherea unui sergent păzitor. Gardiştilor întemniţaţi la Râmnic li s-a

permis a corespondă. Astfel se explică atentatul contra profesorului Ştefănescu Goangă, rectorul Universităţii din Cluj, şi numeroase atentate şi excese întâmplate în Bucovina. Rezultatele negative date de regimul îmblânzit a determinat transferarea condamnaţilor la Jilava. În seara sosirii lor la această închisoare, li s-a dat o mâncare caldă şi câte un pahar de vin, în care se pusese un puternic narcotic. Somnul cel de veci nu a încetat să vină, în timpul căruia lt. colonel Raiovici din serviciul închisorii Jilava a executat pe prizonieri împuşcându-i în tâmplă.

Comunicatul dat de dl. Călinescu a nemulţumit pe dl. Tătărăscu şi iată cum s-au întâmplat lucrurile. Omorul de la Jilava impresionase adânc pe patriarhul Miron sub guvernarea căruia avusese loc suprimarea osândiţilor; el nu a încetat să ceară regelui desărcinarea sa din funcţiunea de prim-ministru. Această perspectivă a redeşteptat dorinţa d-lui Tătărăscu de a redeveni şef al guvernului. Regele însă — mai ales în urma explicaţiunii pe care acesta o dase în privinţa sentinţei dată în 1933 împotriva omorâtorilor lui Duca — nu se mai gândea la dânsul pentru acest post, cu toate că candidatul invoca serviciile pe care le adusese în timpul cât prezidase guvernul liberal format după moartea lui Duca.

Suveranul se gândea acum la dl. Călinescu, care-i adusese netăgăduite servicii, stăpânind periculoasa mişcare a Gărzii de fier; lucru pe care regele îl recunoştea.

Prin urmare, prezident al Consiliului dl. Tătărăscu nu mai era să fie; el mai avea însă încă o ambiţiune: aceea de a deveni şeful partidului liberal, după retragerea d-lui Dinu Brătianu. Pentru a-şi vedea cel puţin această ambiţiune realizată, el imaginâ următoarea manifestare. Cu o săptămână înainte de dezvelirea monumentului lui Ionel Brătianu, dl. Tătărăscu a redactat o scrisoare adresată şefilor fostelor organizaţiuni judeţene liberale, prin care îi invita la un ceai care trebuia să aibă loc la el acasă, cu care prilej urma să se discute programa solemnităţii care a avut loc în ziua de duminică 27 noiembrie 1938.

Dl. Dinu Brătianu a socotit că tentativa d-lui Tătărăscu era nepotrivită. D-sa credea că în calitate de şef al partidului liberal era singur chemat a stabili programul solemnităţii şi a indica persoanele cari ar urma să ia cuvântul în acea zi. Mai mulţi dintre şefii organizaţiunilor judeţene se alipiră cu totul punctului de vedere al d-lui Brătianu. La scrisoarea circulară pe care o primiseră, ei au răspuns d-lui Tătărăscu că d-sa nu are calitate pentru a hotărî ceva în privinţa inaugurării monumentului lui Ionel Brătianu şi că şeful partidului liberal era singur în măsură de a o face. Ei adăugau că în aceste condiţiuni nu vor lua parte la ceaiul parlamentar la care dl. Tătărăscu se gândise. Acesta, profund jignit de nereuşita tentativei sale de a pune mâna pe conducerea partidului liberal, a însărcinat pe şeful său de cabinet, dl. Sibiceanu, să înapoieze d-lor Niculescu-Dorobanţu şi Alimănişteanu scrisorile pe care le trimisese d-lui Tătărăscu, cu menţiunea că d-sa nu era dispus să le discute.

Atunci dl. Niculescu-Dorobanţu a predat la copiere în câteva zeci de exemplare a scrisorii d-sale expediată de şeful de cabinet al d-lui Tătărăscu, pe care a distribuit-o prietenilor săi politici. În ziua următoare, *Viitorul*, ziar al partidului liberal, a publicat ştirea că ceaiul parlamentar nu va mai avea loc.

În prezenţa atitudinii d-lui Tătărăscu, dl. Dinu Brătianu îi face cunoscut că nu va fi autorizat să vorbească cu ocazia dezvelirii monumentului fratelui său. Dl. Tătărăscu răspunde că o va face, în cazul când dl. Banu ar rosti un discurs cu această ocaziune. Dl. Banu renunţă la discursul său, iar cele ce avea de spus le publică într-un interesant articol

Regele George VI şi regina Mary a Angliei la Legaţia română din Londra

Ministrul român la Londra

al *Universului*. Astfel dl. Tătărăscu trebui să-şi înfrâneze talentul oratoric şi să renunţe la tentativa sa de a deveni prin surprindere şef al partidului liberal. Deci nici şef al partidului.

În asemenea condiţiuni nu mai rămâne decât o singură ieşire onorabilă, aceea de a primi propunerea regelui de a deveni ambasador la Paris. La felicitările pe care i le adresau prietenii săi, dl. Tătărăscu răspundea resemnat: „M-a pus la zid, am fost nevoit să primesc".

Dl. Tătărăscu părăseşte ţara hulit de partidul din care a făcut parte şi pe care l-a trădat, grăbind dezorganizarea lui. El îşi părăseşte prietenii pe cari nu-i mai poate scăpa de puşcărie (cazul primarului Craiovei). El plecă întristat că doamna Tătărăscu va fi nevoită să-şi părăsească aşezămintele pe care le conducea cu sprijinul statului, sprijin care de la un timp începuse a se împuţina. Dl. Tătărăscu duce cu sine din întristarea de a nu mai fi omul regelui şi de a fi fost învins de dl. Călinescu. Dl. Tătărăscu a şovăit să primească demnitatea de ambasador, pentru că îndepărtându-se de ţară el ştie că-şi pierde situaţiunea politică care-i procura satisfacerea unor mici şi mărunte vanităţi pe care de acum trebuia să le dea uitării.

Aflu că regele ar fi exprimat dorinţa ca în timpul lipsei sale din ţară (15-28 noiembrie 1938), gardiştii să fie lichidaţi. Dl. Gabriel Marinescu, prefectul poliţiei, a făgăduit regelui că se va conforma voinţei lui.

Cu ocazia vizitei făcute la Berchtesgaden, regele ar fi promis d-lui Hitler că unele măsuri de clemenţă vor fi luate faţă de gardişti (micşorări de pedepse, graţieri). Această făgăduinţă a fost făcută de rege pentru a complace d-lui Hitler. Urmarea ei a fost primirea foarte amicală de care s-a bucurat regele.

Cele întâmplate la Jilava în ziua de 28 noiembrie au nemulţumit adânc pe dl. Hitler şi în discursul pe care l-ar fi rostit la Breslau, cu două zile înainte de Crăciun, ar fi spus că nu ar fi făcut nici o dată regelui României o asemenea primire dacă omorul de la Jilava s-ar fi produs înainte de vizita regelui în Germania. Prin mijlocirea ministrului său la Berlin, guvernul nostru ar fi cerut guvernului german o explicaţiune a acelei părţi a discursului d-lui Hitler care se referea la regele nostru. Suveranul german ar fi răspuns însă că nu are de dat nici o explicaţiune în această privinţă; guvernul nostru nu a mai insistat asupra cererii sale.

Interesantă este reacţiunea d-lui Hitler după asasinarea gardiştilor şi faptul că el a cerut regelui îndulcirea pedepselor la cari aceştia fuseseră condamnaţi, lucru pe care regele l-a făgăduit, ştiind bine că după întoarcerea sa în ţară nu-i va mai găsi în viaţă.

Viitorul apropiat pare deocamdată nesigur, din cauză că atotputernicia Germaniei nu întâmpină încă o contrapondere. Reichul este absolut stăpân pe situaţia din Europa centrală şi bazinul Dunării. Căderea bastionului cehoslovac a făcut din republica vecină nouă un stat vasal Germaniei. Trenurile germane trec în tranzit pe teritoriul Bohemiei, autostradele sunt extrateritoriale, guvernul ceh primeşte ordin din partea guvernului german. Toţi germanii cari rezidau înainte de criză în ceea ce odinioară era Cehoslovacia vor rămâne pe loc nesupăraţi, pe când cehii cari se stabiliseră în regiunea sudetă după constituirea Cehoslovaciei au fost expulzaţi din acea regiune, fără drept de reciprocitate.

30 ianuarie 1939. Pe lângă informaţiile controlate pe cari le notez, se mai zvonise, după întoarcerea regelui în ţară, că regele obţinuse de la Hitler crearea unei ambasade germane la Bucureşti şi a unei ambasade române la Berlin. Regele desemnase pentru acest post pe dl. Al. Vaida-Voevod, care primise această însărcinare. Mai târziu, am aflat că după suprimarea lui Codreanu şi a tova-

V. Grigorcea (x)

Membrii guvernului Armand Călinescu la Uzinele „Malaxa"

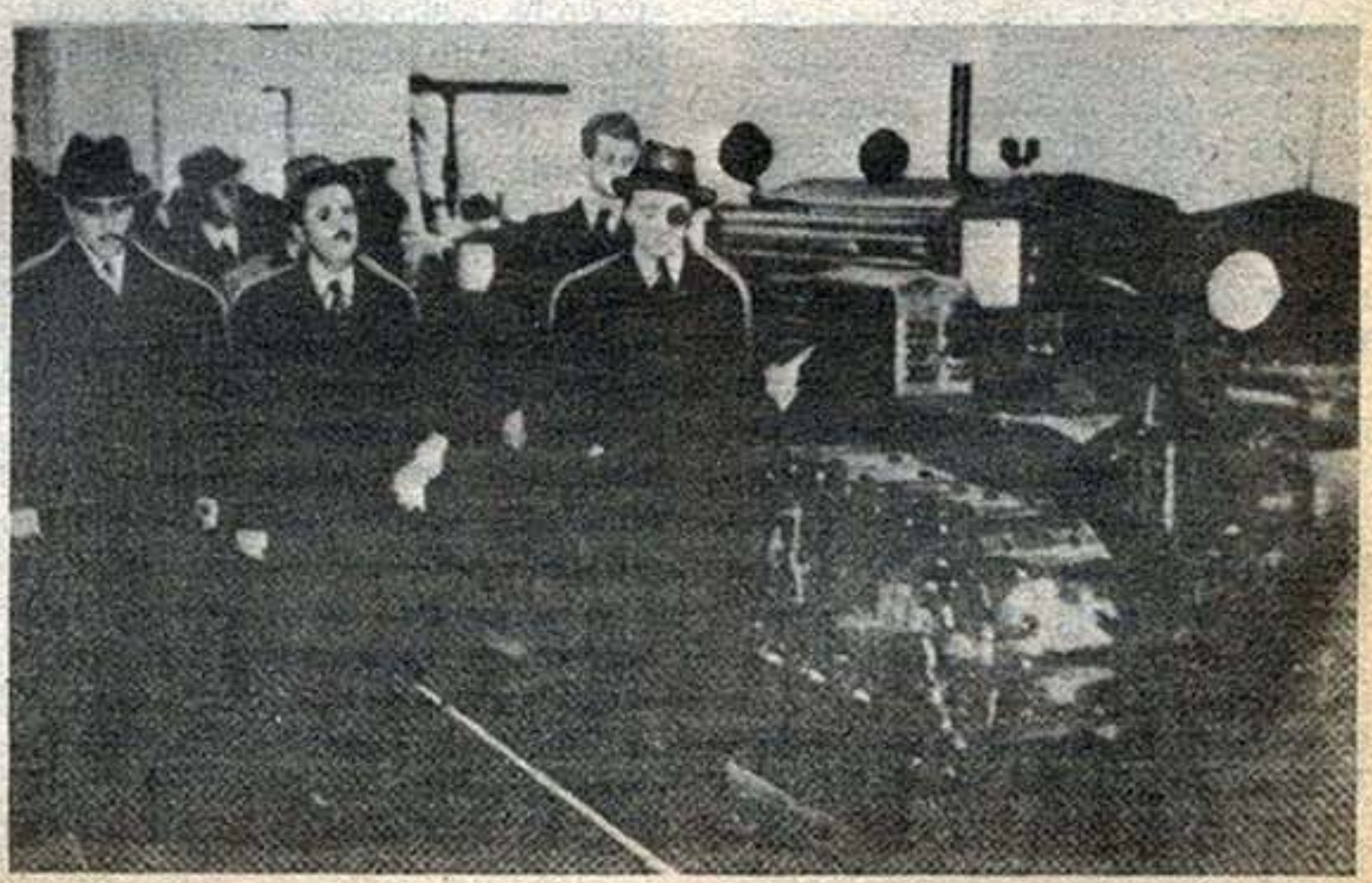

răşilor săi şi pentru a-şi arăta şi mai clar nemulţumirea, Hitler renunţase la făgăduinţa dată regelui şi că se refuzase guvernului nostru agrementul pentru numirea d-lui Vaida ca ambasador la Berlin.

Mai mult, încă, regele decorase pe d-nii Goering şi von Ribbentrop cu ocazia vizitei sale la Berchtesgaden, decoraţiile fuseseră înmânate titularilor respectivi, însă înapoiate de aceştia după suprimarea lui Codreanu.

Despre pofta românilor de a deveni miniştri regele are o părere care nu trebuie să măgulească pe numeroşii postulanţi. De curând suveranul a spus d-lui Iunian că românii doresc mult să devină miniştri, chiar cu preţul oricărei înjosiri. Astfel, dacă le-aş spune că condiţionez obţinerea acestei situaţii de obligaţiunea de a se înşira goi în curtea Palatului regal, curtea ar fi plină de oameni. Slabă părere are regele despre eventualii săi sfetnici! De altfel, cei aflaţi acum în funcţiune văd foarte rar pe rege. Ei îşi aduc lucrările şi adresele pe cari le predau d-lui Urdăreanu, care le supune regelui, iar respectivii miniştri îşi reprimesc lucrările nu de la suveran, ci de la dl. Urdăreanu. Dl. Tătărăscu, consilier regal, în ziua numirii sale ca ambasador la Paris, nu mai văzuse pe rege de câteva săptămâni; iar dl. consilier regal Anghelescu nu l-a mai văzut de şase luni. Regele se află deci cu totul izolat. El are ca sfetnici pe d-nii Urdăreanu şi Cesianu (Dinu), fost ministru la Paris, care este om cinstit, dar este de o incapacitate notorie, iar dl. Urdăreanu este mândru cu toată lumea, dar cu suveranul şovăie.

Cheltuielile cresc mereu. Străjerii costă din ce în ce mai mult, veniturile nu sunt însă infinite. Trebuie să ne aşteptăm la noi impozite pentru servicii mai mult sau mai puţin fictive, cum de pildă o taxă de 2 000 lei pe an pentru guarzii comunali la ţară, guarzi cari nici nu vin pe la locuinţele oamenilor. Şi altele asemănătoare în perspectivă. Să ne ferească Dumnezeu de mai rău! ■

Prezentare şi selecţie
Ioan LĂCUSTĂ

CĂRŢI SOSITE LA REDACŢIE

• **Nicolae Titulescu — BASARABIA, PĂMÂNT ROMÂNESC** (ediţie îngrijită, studiu introductiv de doctor în drept **Ion Grecescu**).

Editura Rum-Irina, Bucureşti, 1992, 137 pp., 175 lei: sunt adunate la un loc **Memoriul-raport** trimis de N. Titulescu la începutul anului 1940 regelui Carol II, referitor la raporturile româno-sovietice; **Tratatul de asistenţă mutuală între România şi Uniunea Sovietică, parafat la 21 iulie 1936; Protocolul adiţional secret din 23 august 1939,** referitor la Basarabia, convenit între Germania şi U.R.S.S., telegrama trimisă de N. Titulescu, la 19 iulie 1933, lui Ion Lugoşianu, ministrul României la Roma; studiul **Nulitatea acordului Molotov-Ribbentrop şi a consecinţelor sale asupra Basarabiei,** semnat de îngrijitorul ediţiei.

• **Teoctist — SLUJIND ALTARUL STRĂBUN, VOL. I.**

Editura Institutului biblic şi de misiune al Bisericii Ortodoxe Române, Bucureşti, 1992, 512 pp.: pagini despre evenimente, situaţii şi evoluţii care au marcat istoria recentă a Bisericii noastre, scrise de Prea Fericitul Părinte Patriarh al Bisericii Ortodoxe Române.

• **Maior Mircea Dogaru — DE LA ESCULEU LA ALBA IULIA.**

Bucureşti, 1993, 186 pp., 885 lei: apărută sub egida Comisiei române de istorie militară şi a Institutului de istorie şi teorie militară, lucrarea îşi propune să prezinte, pentru prima oară într-un întreg, istoria românilor pe baza unor izvoare şi autori maghiari, saşi şi secui, până la 1 decembrie 1918, urmând ca alte două volume să aducă la zi imaginea noastră din „ochii celuilalt".

• **Prof. dr. Mihai T. Oroveanu — ISTORIA DREPTULUI ROMÂNESC ŞI EVOLUŢIA INSTITUŢIILOR CONSTITUŢIONALE.**

Editura Cerma, Bucureşti, 1992, 324 pp., 600 lei: lucrarea cuprinde elemente ale tezaurului istoric politico-juridic românesc, structurată pe zece capitole şi având un indice alfabetic; o operă originală prin concepţie şi conţinut, fundamentată pe investigaţii laborioase timp de 50 ani.

• **Eduard Mezincescu — MAREŞALUL ANTONESCU ŞI CATASTROFA ROMÂNIEI.**

Editura Artemis, Bucureşti, 1993, 175 pp. + erată, 245 lei: un punct de vedere personal despre Ion Antonescu.

• **ROMÂNI ÎN ŞTIINŢA ŞI CULTURA OCCIDENTALĂ.**

Davis, 1992, 400 pp.: o lucrare patronată de Academia Româno-Americană de Ştiinţe şi Arte, care, deşi incompletă, este utilă pentru cunoaşterea diasporei româneşti.

• **OPERAŢIUNEA TIDAL WAVE. 1 AUGUST 1943. DOCUMENTE INEDITE.**

Supliment al revistelor Modelism şi Tehnică şi Tehnologie Militară, 1 000 lei: Valeriu Avram, Dan Antoniu, Ion Bârlădeanu, Răzvan Bujor, Cristian Crăciunoiu, Dan Iloiu, Şerban Ionescu, Nicolae Sculy-Logotheti, Vasile Tudor şi Ion Ţarălungă ne oferă o reconstituire în condiţii publicistice şi grafice deosebite a raidului organizat în urmă cu 50 ani de aviaţia americană asupra rafinăriilor din zona Ploieşti-Câmpina.

• **Doru Dumitrescu, Nicoleta Dumitrescu, Laura Căpiţă, Bogdan Murgescu — TESTE DE CUNOŞTINŢE PRIVIND ISTORIA ROMÂNIEI.**

Editura Erasmus, Bucureşti, 1993, 64 pp., 660 lei: un util mijloc de verificare a cunoştinţelor pentru candidaţii la Facultatea de drept, Facultatea de istorie şi Academia de poliţie.

• **Antonio Palomino — VIAŢA CELOR MAI ILUŞTRI PICTORI ŞI SCULPTORI SPANIOLI** (traducere de **Oana Busuioceanu** şi **Andrei Ionescu**).

Editura Meridiane, Bucureşti, 1992, 522 pp., 264 lei: lucrarea, tipărită iniţial la Madrid, în 1724, reuneşte biografiile a peste 200 artişti spanioli.

GHEORGHE BUZATU

O recentă inițiativă editorială a Centrului de Studii Transilvane, din Cluj-Napoca (al cărui președinte este tânărul și talentatul istoric american Kurt W. Treptow**) ne-a prilejuit reîntâlnirea cu** Sabin Manuilă **(1894-1964), unul din numele de rezonanță pe plan mondial în domeniul demografiei, al studiilor aplicate de statistica populației. Avem în vedere apariția — sub egida numitului centru și prin grija harnicilor săi colaboratori Sorina și Ion Bolovan — a volumului** Studii de demografie istorică a României, **Cluj-Napoca, 1992, 165 pp.**

Acest eveniment editorial mi l-a readus în memorie pe Sabin Manuilă, omul și savantul provenind dintr-o familie de eminenți luptători ardeleni pentru Marea Unire, doctor în medicină al Universității din Budapesta, colaborator din primul moment al Universității Daciei Superioare din Cluj **(1919), iar mai apoi director al Institutului Central de Statistică din București (1935-1947).**

Activitatea lui științifică s-a concretizat în mai multe lucrări remarcabile. În decembrie 1930 a fost organizatorul și apoi editorul lucrării Recensământul general al populației României **(în zece volume) și tot el, în 1937, în colaborare, a elaborat o altă lucrare —** Populația României. **Este autorul a numeroase studii publicate în** Buletinul demografic al României, Anuarul statistic al României, Mișcarea populației României **ș.a.**

În 1948, Sabin Manuilă și soția s-au stabilit în S.U.A. Asistat de soția sa, și-a continuat și diversificat activitatea, fie pe plan științific (în 1957, la Congresul internațional de la Stockholm privind problema populației, a prezentat comunicarea Dezvoltarea regională a populației evreiești în România, **în colaborare cu dr. W. Filderman), fie sub raport politic, îndeosebi prin eforturile depuse în folosul Comitetului Național Român din exil.**

A întreținut o vastă corespondență cu cei mai mulți dintre membrii marcanți ai emigrației românești anticomuniste. Pentru noi a fost un fericit prilej să depistăm, în 1988, pagini importante ale corespondenței lui Sabin Manuilă în fondul personal depus de familie spre păstrare în arhivele celebrei Fundații Hoover din S.U.A. Iată un fragment dintr-o scrisoare adresată în 1949 lui M. Răutu și abordând — atunci, ca și acum — o problemă de evidentă actualitate, antisemitismul! — real sau fals — în România anilor '40.

„17 septembrie 1949

Scump prieten,

Scrisoarea d-tale dezolantă mi-a oferit totuși un serios punct de sprijin pentru desemnarea unui viitor mai bun pentru cauza noastră. Eram aproape sigur că voi fi profund dezamăgit de ce voi găsi la Paris. În definitiv, sunt prea puțini acei care găsesc resurse morale suficiente pentru a-și păstra simțirea și gândirea neinfluențată de demoralizarea generală. Și când ne gândim și la lipsurile materiale de-a dreptul degradante, nici o mirare că materialul uman se degradează.

Cu toții ne-am făcut iluzii asupra posibilităților de a da o mână de ajutor fraților răspândiți în roza vânturilor. Dar aceste iluzii s-au risipit imediat ce am luat contact cu realitatea. Avem o atmosferă detestabilă în lumea internațională. Explicația: antisemitismul nostru prezentat mult mai negru decât a fost în realitate. E suficient să ne comparăm cu ungurii, care au suprimat o bună parte din evreii lor, și totuși se bucură de o presă mult mai bună decât noi. La atmosfera ce ni s-a creat de către evreii noștri antagonizați și uneori justificați în incriminările ce ni le fac pentru trecut, se adaugă zelul unor români, socotiți «personalități», cari fiind contestați de către partidele noastre politice, nu au avut alt mijloc de a reacționa decât răspândind zvonul că P.N.Ț., în frunte cu Maniu, sunt antisemiți. Asta nu este o simplă mârșăvie răutăcioasă, ci este aruncarea unui odiu grav în sarcina Țării. Doar P.N.Ț. este indentificat cu Țara. Pentru această crimă va trebui să răspundă aventurierii cari se simt împiedicați în manevrele lor de existența partidului nostru și, deci, caută să-l submineze pe orice cale. Nenorociții sunt atât de inconștienți încât nu-și dau seama că, reducând prestigiul Țării, ei înșiși devin cantitate neglijabilă. Ne expun la multe suferințe și la multe privațiuni, dar până la urmă lucrurile se vor lămuri și vom avea ceea ce ni se cuvine.

Din nenorocire, din cauza acestor ticăloși suntem în faza de carantină. O țară cu reputație de «antisemitism» nu poate nici măcar să apară ca parte în lumea internațională, necum să participe la orice fel de beneficii...“

Sabin Manuilă

(Hoover Archives, Stanford, Collection Sabin Manuilă, Box nr. 13)

1944. ESCORTAREA NAVELOR CU EMIGRANŢI EVREI

Textul pe care îl reproducem în paginile de faţă reprezintă o reluare parţială a comunicării susţinute de autor în ziua de 20 martie 1991 în cadrul unei şedinţe de comunicări a Ligii Navale Române, în cadrul serialului de conferinţe purtând titlul Marina română în al doilea război mondial. **Mărturia lui Mircea Bolintineanu a fost expusă personal de către participant cu acelaşi prilej.**

Redacţia Magazin istoric **s-a oprit asupra acelor pasaje care subliniază contribuţia românească pe baza acelor materiale documentare ce nu au putut fi studiate de istoricul german Jürgen Rohwer, ale cărui texte, trimise nouă în exclusivitate, le-am publicat în nr. 9 şi 10/1993.**

NICULAE KOSLINSKI

În mai 1943, autorităţile româneşti au început să discute cu Crucea Roşie Internaţională posibilitatea emigrării unui număr de 7 000 de copii evrei, urmând ca pavilionul Crucii Roşii să acopere transporturile pe mare. Tratativele au durat până în ianuarie 1944.

Prezenţa la Istanbul a unui delegat al Biroului refugiaţilor de război (War Refugee Board) în persoana lui I. Hirschmann, organism înfiinţat la 22 ianuarie 1944 de preşedintele Roosevelt, a facilitat închirierea a trei barcaze bulgăreşti pentru care Crucea Roşie Internaţională urma să obţină, până la 2 martie, şi „libera trecere" din partea Angliei, S.U.A. şi U.R.S.S.

Autorităţile româneşti şi-au dat în continuare concursul pentru operaţiile de emigrare. Când *Mariţa*, primul dintre vase, care plecase din Varna la 24 ianuarie, a fost oprit la Kaliakra de o navă de patrulare germană (R-boot 37) pentru prezenţă neautorizată în zona de operaţii şi adusă la Constanţa, comandantul Forţei Navale Maritime, comandorul Horia Macellariu, a făcut cunoscut Comandamentului german de Marină-Sud (See Kriegsleistung-Süd) că *Mariţa* şi alte două vase erau aşteptate la Constanţa, şi nava a fost imediat eliberată. Şi plecarea lui *Bella Citta (Beliţa)* din Varna, la 1 februarie, a fost supravegheată de germani iniţial, dar vasul a putut ajunge după două zile la Constanţa. Legaţia germană din Bucureşti şi-a încetat şi ea presiunile. În situaţia în care armata sovietică izolase Crimeea, înainta în Ucraina, iar România căuta să obţină de la aliaţii occidentali şi de la U.R.S.S. condiţii de ieşire din război, guvernul de la Bucureşti devenise un partener prea preţios pentru germani pentru a i se mai face obiecţiuni în problema emigrărilor.

Conform legislaţiei maritime internaţionale, un beligerant era dator să asigure trecerea unui vas neutru prin apele sale teritoriale. Dată fiind starea de război, un important baraj de mine era instalat la larg de Constanţa între cap Midia şi Tuzla, iar altele se găseau în largul coastei bulgare. Prima serie de călătorii a început la 24 martie 1944 cu *Milka* (143 pasageri), urmată la 4 aprilie de *Mariţa* (238 pasageri) şi la 21 aprilie de *Beliţa*. Pe nave se găsea câte un detaşament portuar român pentru pază şi control, care era recuperat la marginea sudică a apelor teritoriale româneşti de către unităţile germane care escortau navele. Drumul în continuare, prin larg, urma meridianul de 29°08' până în apele turceşti. Barcazele au ajuns fiecare, după câteva zile, la Istanbul şi s-au înapoiat îndată la Constanţa pentru o a doua călătorie.

„În luna aprilie 1944 — îşi aminteşte Mircea-Răzvan Bolintineanu — eram comandant pe remorcherul a/s [antisubmarin] *Duca*, din Flotila de vânătoare şi ascultare a/s a Comandamentului Portului şi Zonei Constanţa (C.P.Z.C.), subordonat Comandamentului Apărării Litoralului (C.A.L.M.). Spre sfârşitul lunii — în orice caz după 25 aprilie [27 — *n.n.*], fiind ofiţer de serviciu pe flotilă, în jurul orei 16, am primit o dispoziţie telefonică de la Comandamentul Forţei Maritime pentru a lua un ordin de misiune de convoiere şi escortă a navei *Milka* — sub pavilion bulgar — având la bord cca 360 de emigranţi

evrei... La Comandament, spre surprinderea mea, mi s-a înmânat ordinul ca chiar eu să iau comanda navei *Milka*, cu un echipaj de 6 marinari și un timonier român — restul echipajului și comandantul bulgar urmând a rămâne sub punte până la predarea navei într-un punct situat la cca 35-40 mile marine est de coasta românească. De acolo, împreună cu cei 7 marinari români, urmam să ne întoarcem cu navele germane care trebuiau să ne escorteze pentru siguranța a/s... Mi s-a atras atenția că nu aveam voie să am asupra mea nici un fel de hartă, navigația urmând a fi făcută de una din navele de escortă. Plecarea era fixată pentru ora 19, iar ieșirea din barajul de mine propriu urma să se facă pe la pasa de nord cap Midia... M-am înapoiat în port și am luat legătura cu comandantul bulgar al navei *Milka*..., cu care, din fericire, m-am putut înțelege în limba franceză... La comandamentul german mi s-au pus la dispoziție două vânătoare de submarine de tip K.F.K. cu comandanți și echipaje croate. Nu știau nici ei limba germană, dar am reușit să ne înțelegem și să stabilim ora de raliere: ora 20, la 2 mile travers far Constanța.

Conform ordinului primit, la ora 19 am început manevra de plecare de la cheul Gării maritime cu ajutorul unui remorcher dat de comandamentul portului... După estimația mea, la ora 20 eram în punctul în care trebuia să mă aștepte escorta. Dar escorta nu se vedea... Abia către ora 22-22.30 am găsit cele două K.F.K. croate, care mi-au adus la cunoștință că ei înțeleseseră că ora de plecare era 22 și nu 20. I-am făcut să înțeleagă că unul să treacă în prova mea pentru a face navigația, iar celălalt la tribord, la cca 1/2 milă pentru siguranță, după care am pornit spre Midia. În această formație, către ora 01, am izbutit — farul de la Vadu funcționa încă — să ieșim prin pasa Nord și să luăm drum spre Est.

Între timp, fiind hula puternică —, călcând dispozițiile în vigoare — am scos emigranții evrei pe punte, pentru a se aerisi și spăla cazărmile în care erau înghesuiți și sufereau de rău de mare, într-o atmosferă devenită irespirabilă...

În Flotila noastră existau zvonuri, neconfirmate însă, că aceste transporturi erau așteptate la 35-40 mile în larg de submarine germane ce urmăreau torpilarea lor. Pentru a dejuca — eventual — o astfel de ipoteză, am deviat periodic drumul navei spre SSE, câte 5 grade la jumătate de oră, astfel încât la ora 08, când trebuia să predau nava comandantului bulgar, să mă găsesc la 25-30 de mile mai la sud de punctul oficial unde urma să se facă această operație. Totul a decurs normal, la ora 08 am predat nava comandantului bulgar cu punctul adevărat în care ajunsesem, iar eu, împreună cu cei 7 marinari, am revenit la Constanța la bordul unuia din K.F.K.-urile croate. Transportul cu cei 360 de emigranți, așa cum am fost informat ulterior, a ajuns cu bine la Istanbul. Din buletinul informativ citit a doua zi la Flotilă, am constatat că în noaptea aceea în zona de nord cap Midia, la ieșirea din baraj, fuseseră semnalate nu mai puțin de 7 submarine!...

Al doilea transport la care aveam să particip a fost la vreo două săptămâni de la cel cu *Milka*. De data aceasta a fost vorba de nava *Marița*, tot sub pavilion bulgar, care transporta la Istanbul cca 200 de emigranți evrei. Hotărându-se ca escorta să fie făcută de două nave românești, comanda *Mariței* — după sistemul uzitat — a fost încredințată aspirantului Constantin Diaconescu, însoțit de 6 marinari și un timonier români. Cele două nave escortate erau V.S. 1 român, comandat de locotenentul Vlad Popescu-Greaca, și remorcherul a/s *Duca*, pe care mă aflam eu... Transportul de emigranți avea să ajungă cu bine la Istanbul, dar la înapoiere, *Marița* avea să se scufunde într-o furtună, cu echipajul la bord..."

În a doua jumătate a lunii mai, Organizația Internațională Sionistă a izbutit, prin societatea „Orat", să trimită alte patru vase — de astă dată turcești — la Constanța. Era vorba de micul vas cu aburi *Kasbek* și trei barcaze cu motor: *Morina*, *Bülbül* și *Mefkure*, destinate acelorași misiuni de transportare a emigranților evrei. Informat despre taxele abuzive percepute de societățile de transport particulare de la refugiați, guvernul român a hotărât să reglementeze emigrarea, constituind, la 9 iunie 1944, o comisie prezidată de vicepreședintele Consiliului de Miniștri, Mihai Antonescu, și cuprinzând reprezentanții Ministerului de interne, generalii D. Popescu și C. Vasiliu, pe subsecretarul de stat pentru marină, generalul N. Șova, și comisarul pentru problemele evreiești, R. Lecca. Comisia a constatat că interesul țării era de a mări volumul emigrărilor și a stabilit înființarea unui birou special de emigrare, condus de A.L. Zissu, șeful organizației sioniste din România. Generalul N. Șova a propus pentru transport navele S.M.R. *Ardeal* și *Alba Iulia*. Cel din urmă aflându-se încă în reparație, au rămas la dispoziția imediată a biroului de emigrare cele patru vase oprite la Constanța, urmând să se dea prioritate copiilor și refugiaților politici evrei sosiți din alte țări și care nu puteau rămâne în România.

Din acest moment, pentru organizarea plecării din port și escortarea transporturilor, urma să acționeze numai marina română.

„În vara anului 1944 — relatează comandorul (r) Gheorghe Mocanu — mă găseam la Constanța ca șef de stat major al Comandamentului Apărării Litoralului Maritim (C.A.L.M.). Printre alte subunități din subordine aveam și Comandamentul Portului și Zonei Constanța (C.P.Z.C.), de care aparțineau o flotilă a/s de remor-

chere și un grup de trei nave V.S. vânătoare de submarine tip K.F.K. La începutul lunii iulie, comunitatea evreilor din România a organizat emigrarea unui grup de persoane destul de numeros în Turcia. Acțiunea se făcea în cadrul convențiilor de Cruce Roșie. Am fost căutat atunci de fostul reprezentant al firmei olandeze „Philips" în România, Forester, care m-a rugat — neavând o sănătate prea bună — să-l ajut să capete o cabină la bordul navei cu care urma să emigreze. Am vorbit cu comandantul militar al portului, locotenent comandorul Popescu Florian, care i-a asigurat la bordul lui *Kasbek* un loc de călătorie mai potrivit decât puntea liberă pe care se înghesuiau emigranții tineri..."

Kasbek a ieșit în seara zilei de 7 iulie din Constanța și a fost escortat până la poarta de nord a barajului de mine din larg de remorcherul a/s *Basarabia* (comandant aspirant Fulgeanu Ion) și de V.S. 3 (comandant aspirant Apreotesei Cezar). La bord, pe lângă echipaj, se aflau 758 refugiați, dintre care 256 copii, însoțiți de un detașament portuar „de control", cu căpitanul D. Trandafirescu.

„Într-o dimineață de iulie 1944, ajungând în port la serviciu — își amintea aspirantul Cezar Apreotesei — am văzut lume multă strânsă la gara maritimă, unde își avea sediul C.P.Z.C. Erau emigranți evrei: bărbați, femei, copii, de toate vârstele. Trecând prin apropierea forfotei de oameni necăjiți, am putut observa și pe vameși cum controlau cu multă atenție conținutul bagajelor. Misiunea pe care am primit-o în aceeași zi din partea C.P.Z.C. a fost de a escorta vasul *Kasbek*, pe care se ambarcau emigranții, până în afara barajelor de mine. La bord se urcase și un ofițer rezervist [căpitanul D. Trandafirescu] cu un detașament de control. Convoiul, ieșit seara din Constanța, a cuprins — până la Midia — pe V.S.3, care naviga în prova, pe *Kasbek*, și pe remorcherul a/s *Basarabia*, comandat de colegul meu de promoție, aspirantul Ion Fulgeanu. Remorcherul s-a oprit în zona Midia, la poarta de nord a barajului de mine, pentru a face veghe antisubmarină până a doua zi dimineața; eu m-am îndreptat spre navă escortând pe *Kasbek* în babordul său, la limita vizibilității... Odată ieșit îndeajuns în larg, conform ordinului, am venit spre sud. Cunoscând viteza convoiului și orientându-mă după busola bordului, am ajuns către dimineață la limita dinspre sud a apelor teritoriale românești, unde am preluat la bord, cu multă greutate datorită stării mării, detașamentul de control și am lăsat nava cu emigranți să-și continue singură drumul..."

Călătoria lui *Kasbek*, prin largul coastei vestice a Mării Negre, avea să dureze până în dimineața de 9 iulie, când a intrat în Bosfor. Date fiind condițiile sanitare jalnice de la bord — capacitatea normală de încărcare nu depășea 300 de persoane și pe navă se aflaseră 758 refugiați — după debarcare, sub escortă turcească, refugiații au fost trimiși în carantina Haydar pașa[1].

După o lună a venit rândul și celorlalte trei barcaze a căror plecare fusese hotărâtă pentru seara de 2 august. Dar în acea zi Turcia a rupt relațiile diplomatice cu Germania, iar Crucea Roșie Română și-a declinat răspunderea asigurării transporturilor. Vreo 150 de refugiați au renunțat să mai plece, dar în fața altor numeroase solicitări, biroul de emigrare a amânat călătoria cu numai 24 de ore.

„La sfârșitul lunii mai 1944, fusesem numit comandant pe un vânător de submarine la Constanța — relatează locotenentul Adrian Gheorghiu... Cele trei unități de acest tip — V.S.1, V.S.2, V.S.3 — achiziționate de marină încă în luna aprilie 1944, constituiau un grup pus sub comanda locotenentului Vlad Popescu Greaca... În ziua de 3 august am fost convocat de șeful de stat major C.A.L.M., locotenent comandorul Gheorghe Mocanu. Acesta, după ce s-a asigurat că ușile camerei erau bine închise, mi-a comunicat că urmează să execut o misiune specială și anume să escortez în afara apelor teritoriale trei barcaze turcești care plecau la Bosfor cu refugiați evrei. Auzisem întâmplător la directorul Băncii Naționale din Constanța, Ion Stoenescu, la care fusesem ca prieten cu câteva zile înainte, că sunt probleme cu emigranții dat fiind că nu aveau voie să ia cu ei metal prețios sau valută, dar nu dădusem multă atenție subiectului. Acum, comandorul Mocanu îmi atrăgea atenția că trebuie să-mi iau toate măsurile de îndeplinire a misiunii și că avea temeri că germanii ar putea încerca să scufunde pe drum barcazele, compromițând astfel în ochii Aliaților acțiunea umanitară românească. Am obiectat că o singură navă de escortă mi se părea puțin, dar mi-a răspuns că nu mai avea altă dispoziție și mi-a precizat pe o hartă punctul de încheiere a escortei, undeva la sud-est de cap Kaliakra...

O întâmplare caracteristică m-a făcut să constat cât de «specială» îmi era misiunea. Intrând într-un local de prânz din Piața Ovidiu, un necunoscut a cerut voie să se așeze la masa mea — deși erau alte mese complet libere — și mi-a cerut să-mi vorbească. Mi-a dat un nume armenesc pe care nu l-am reținut — putea să nu fi fost de altfel cel adevărat —, s-a arătat informat că trebuia să escortez barcazele, mi-a precizat că el este unul din orga-

---

[1] Într-un interviu transmis de postul de radio Vocea Americii Washington, în cadrul unei emisiuni pentru România, în ziua de 3 iunie 1987, diplomatul Maie Rose, fost ambasador al statului Israel în S.U.A., originar din Iași, a vorbit despre călătoria sa de emigrare din România, cum a plecat cu trenul din Iași spre Constanța, la 5 iulie 1944, ambarcându-se apoi pe *Kasbek*, cu care a ajuns la 9 iulie 1944 în Bosfor, fiind debarcat la Haydar pașa.

nizatorii transportului de emigranți și mi-a propus să iau o casetă nu prea mare, cu hârtii și acte de valoare, pe care să o înmânez unuia din comandanții turci. Surprins puțin de cutezanța propunerii, i-am răspuns că misiunea mea de a face siguranța convoiului mi-o voi îndeplini cu orice risc, dar că în ceea ce privea caseta și conținutul ei, acestea, trebuiau să urmeze calea legală: Banca Națională, Vamă, Comandamentul portuar.

În port am convocat comandanții celor trei barcaze — *Morina, Bülbül* și *Mefkure* — doi turci, al treilea mi s-a părut bulgar, care se găseau încă în bazinul de petrol unde efectuaseră unele reparații, și am izbutit să-i lămuresc, cu desene, că formația convoiului trebuia să fie o linie strânsă de șir. Am luat apoi contact cu detașamentul C.P.Z.C. de «pază și control», un locotenent de rezervă, câțiva soldați și marinari, cu totul vreo 12 oameni, pe care i-am repartizat pe barcaze pentru legătura prin semnale Morse luminoase pe timpul nopții.

La lăsarea nopții am dispus ieșirea pe rând a barcazelor, într-o ordine determinată, din port, și încolonarea pe direcția sud... Abia către orele 22 am reușit să le pun în formație, așa ca la travers Tuzla să putem trece cu bine pasa barajului. Am navigat cu viteze ce au variat în jur de 6 noduri și către ora 5.30 dimineața am ajuns pe punctul indicat de ordinul de misiune, la sud de Kaliakra... Din acel punct, navele urmau să-și continuie drumul spre Bosfor neescortate. Cam la acea oră marea începuse însă să se monteze și recuperarea echipelor C.P.Z.C.-ului a necesitat manevre de apropiere repetată de bordul barcazelor, pentru a reuși trecerea acestor echipe la bordul vânătorului de submarine.

Intrat pe drumul de întoarcere, pe măsură ce înaintam, marea se monta din ce în ce mai mult... Pe această mare rea dezlănțuită, drumul până la Constanța a devenit foarte anevoios..."

V.S.2 își îndeplinise misiunea specială pe care o primise, dar în noaptea următoare barcazele cu refugiați au trăit o dramă. Pe drumul spre Bosfor, vântul, marea, ca și uzura vaselor, le-a făcut să se piardă din vedere unul de altul și să ajungă abia noaptea la limita apelor teritoriale turcești. *Morina,* care naviga mai repede, avea să intre în Bosfor în dimineața de 5 august, cu 308 refugiați. Dar *Mefkure* a fost zărit de submarinul sovietic SC-215, în misiune operativă pe ruta Burgas-Bosfor și aflat la suprafață pentru reîncărcarea bateriei. Un proiectil iluminat (sau parașută luminoasă) a îndreptățit pe cei de pe submarin să presupună că numărul mare de oameni întrezărit pe puntea vasului constituia un detașament armat. Câteva lovituri de tun semiautomat au incendiat pe *Mefkure* care s-a scufundat în jurul orei 01.40. Când, după câteva ceasuri, *Bülbül,* venind din urmă, avea să treacă pe la locul scufundării, nu a mai putut salva decât pe căpitan, patru membri ai echipajului și cinci refugiați din cei peste 300 aflați la bord. *Bülbül,* care transporta și el 390 refugiați, nu a izbutit să intre în acea zi în Bosfor din pricina mării și și-a debarcat pasagerii a doua zi (6 august) la Ineada, de unde aceștia aveau să ajungă la Istanbul, la 14 august.

Informat despre tragedia lui *Mefkure,* ministrul de externe român a comunicat la 22 august că o ține la dispoziția emigranților nava de transport *Alba Iulia,* abia ieșită din reparație. Dar chiar a doua zi (23 august), trecerea României de partea Națiunilor Unite avea să schimbe radical condițiile de călătorie pe Marea Neagră. În toamna aceluiași an 1944, vaporul *Torus* avea să mai transporte la Istanbul 900 de refugiați din România și, cam tot atâția, avea să ia la bord, în octombrie 1945, motonava *Transilvania.* În condițiile grele ale anilor de război (1941-1944), pe cât i-a fost cu putință omenia românească se împotrivise de cele mai multe ori presiunilor rasiale ale nazismului și, cu ajutorul marinei, mijlocise numeroase emigrări. ■

Soluțiile jocurilor publicate în nr. 10/1993

pag. 14: CĂMINAR (CA-M-ÎN-A-R)
pag. 26: ÎNVESTITURĂ (ÎN-VEST-I/TURĂ)
pag. 68: GÎNTA LATINĂ (G-ÎN-T/A-LA-T-ÎN-A)
pag. 91: CAI DE OLAC (CA-I-DE/O-LA-C)

MITOLOGICĂ

(Triverb anagramat: 4 + 6 = 4,3,3)

OALE-CRANIU

Radu STOIANOV

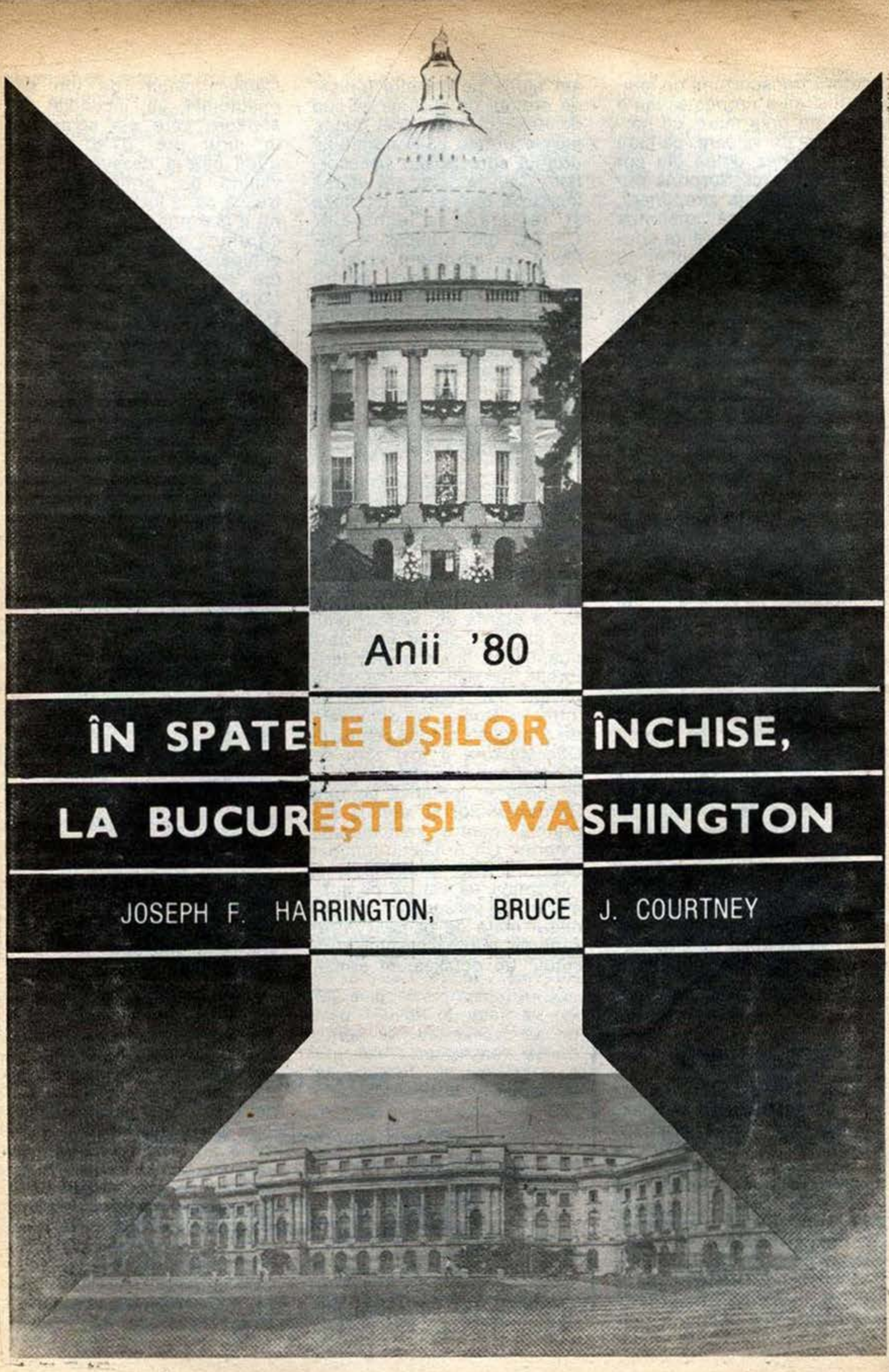

Anii '80

ÎN SPATELE UŞILOR ÎNCHISE, LA BUCUREŞTI ŞI WASHINGTON

JOSEPH F. HARRINGTON, BRUCE J. COURTNEY

Parcurgând paginile cărții celor doi autori americani — Tweaking the Nose of the Russians: Fifty Years of American-Romanian Relations. 1940-1990 **(Ciupindu-i de nas pe ruși: 50 ani de relații americano-române. 1940-1990) — pe măsură ce te apropii de final, ai imaginea funiei ce se strânge la par. Oamenii de afaceri americani nu mai sunt interesați de reînnoirea clauzei pentru România. Congresmenii nu mai sunt mulțumiți de faptul că se permite emigrarea unui număr sporit de persoane din România, ci vor o îmbunătățire sensibilă a practicilor în domeniul drepturilor omului. Și, în plus, se arată tot mai puțin dispuși să accepte recomandările Administrației de reînnoire a clauzei. Administrația, la rândul ei, ridică tonul față de București, înmulțește avertismentele și emisarii trimiși să le aducă. Se conturează tot mai clar posibilitatea suspendării clauzei pentru șase luni, chiar un an de zile. Cum răspunde Ceaușescu la toate aceste amenințări? Dând drumul, din când în când — dar tot mai rar — la supapă, ca să scadă presiunea și... cerând tot mai des acordarea clauzei pe un termen mai lung de un an de zile.**

Dar situația lui — și implicit a noastră a tuturor, pentru anii cât avea să mai rămână la putere — a luat o nouă turnură prin schimbările survenite la Moscova. Gorbaciov a răsucit politica U.R.S.S. cu 180°, el a abandonat ceea ce Ronald Reagan numise a fi „Imperiul Răului" și s-a repezit cu brațele deschise spre Occident. Era inevitabil ca în drumul lui să-l calce în picioare pe cel care îi ciupise de nas atâta timp pe sovietici și care doar cu câțiva ani în urmă era liderul comunist cel mai alintat de Occident.

Pe față, ca de obicei, Ungaria trece la atac deschis. Pe cont propriu și pentru alții. Serviciile făcute în astfel de momente — nu numai în cazul nostru — nu se uită. Budapesta avea să o și declare public, la un moment dat. Deci, pe plan extern se înfiripează ideea că nu mai este nevoie de Ceaușescu. Pe plan intern — așa cum știm cu toții — ea apăruse cu mult înainte.

Ceaușescu se reîntoarce la Moscova

Vizita întreprinsă de secretarul de stat George Shultz nu a adus modificări sensibile în politica internă a României. Ioan Cumpănașu, șeful Departamentului Cultelor, a declarat ziariștilor că „politica noastră față de religie nu se va schimba. Vom asculta cererile dumneavoastră, dar politica este politică". La începutul lunii februarie 1986, ziarul *Washington Post* a publicat un reportaj despre situația religiei în România. Se spunea că, pentru a se conforma prevederilor amendamentului Jackson-Vanik, România asigurase evreilor un statut preferențial în problema emigrărilor. Cum Bucureștiul sporise represiunea religioasă, mulți creștini s-au convertit la iudaism pentru a putea emigra mai ușor. Numărul lor era atât de mare, încât rabinul șef, Moses Rosen, fie respingea noile cereri, fie reținea certificatele convertiților timp de mai mulți ani, pentru a se asigura de sinceritatea lor. Asemenea reportaje, cuplate cu succesul discutabil al misiunii lui Shultz la București, din decembrie 1985, au încurajat pe avocații drepturilor omului din Senat să ceară o revizuire a relațiilor româno-americane.

Preocupare față de politica dusă de București în problema drepturilor omului a început să se manifeste și în alte locuri decât la Washington. La televiziunea ungară au apărut materiale foarte critice la adresa practicilor represive din România. Era un lucru fără precedent, căci țările din blocul estic acceptaseră până atunci să nu exprime critici la adresa politicii interne a altui stat din CAER.

În ianuarie 1986, reprezentanții României au declarat în fața Comitetului Națiunilor Unite pentru Drepturile Omului că nu există o limitare a libertăților în țară. În paralel însă, s-au manifestat noi eforturi pentru organizarea disidenților în grupuri de acțiune politică. A funcționat pentru scurt timp, la București, Sibiu și Reghin, o Asociație română pentru apărarea drepturilor omului, care a criticat politica oficială în domeniu. Alți disidenți s-au manifestat ca moștenitori ai platformelor fostelor partide interzise: P.N.L. și P.N.Ț. În noiembrie 1985, un mic grup de disidenți au format Acțiunea Democratică Română. Obiectivele sale erau comune cu cele proclamate de vechiul Partid Liberal, urmărind o economie mixtă și democrație parlamentară. În 1986, mai multe persoane au format Grupul tineretului național-țărănist, care cerea libertăți civile garantate. Aceste grupuri nu aveau nici influență politică, nici nu strângeau în jurul lor mulți aderenți, dar, ca organizații secrete, furnizau Occidentului noi dovezi despre represiunea din România.

Cereri pentru o mai mare libertate socială și politică începuseră să vină la București și dinspre Moscova. Gorbaciov, care lansase, la cel de al XXVII-lea Congres al P.C.U.S., cuvintele-cheie, *perestroika* și *glasnost*, era conștient că nu putea obține o îmbunătățire pe plan intern fără un mediu internațional favorabil. El recunoștea caracterul multipolar și interdependent al relațiilor internaționale contemporane și dorea să transforme „coexistența pașnică" într-un obiectiv de lungă durată al politicii americane. O politică externă de confruntare era incompatibilă cu îmbunătățirea nivelului de trai. Era evidentă preocuparea pe care Moscova era dispusă de acum să o acorde cetățeanului.

Cu o zi înainte de încheierea lucrărilor Congresului de la Moscova, a luat cuvântul și Ceaușescu. Refuzul față de direcția indicată de Gorbaciov el l-a mascat sub formula „diversităților căilor de realizare a socialismului". În privința problemei dezarmării, el a afirmat că orice acord între Est și Vest trebuia să se bazeze pe propuneri făcute de ambele părți. Era o critică adresată lui Gorbaciov, căci Moscova tocmai respinsese ultimele propuneri avansate de Reagan, fără să ofere vreo alternativă. Înainte de a pleca din Moscova, Ceaușescu l-a întâlnit pe Gorbaciov, la 28 februarie 1986. Comunicatele de presă apărute atât la ruși cât și la români arătau clar existența unor diferențe. Dar Ceaușescu era conștient că trebuia să se apropie și mai mult de Moscova. Obsesia lui de a lichida datoria externă a țării îl obliga să pună pe primul plan exporturile. Iar costurile importurilor trebuiau reduse. Pentru aceasta, Bucureștiul avea nevoie de surse de materii prime și energie ieftină, ceea ce sporea însă dependența României de Moscova. În ultima săptămână a lunii mai, Ceaușescu s-a reîntors la Moscova și a semnat un acord prin care accepta Programul complex de cooperare economică și tehnologică al CAER până în anul 2000. Drept urmare, au sporit eforturile de alimente către U.R.S.S., în schimbul materiilor prime și al energiei. În 1987, surse sovietice declarau că s-au încheiat cinci *joint-ventures* între cele două țări, patru în U.R.S.S. și una în România.

Doar 10 voturi pentru prelungirea clauzei

La 20 mai 1986, Philip Crane a cerut membrilor Camerei să-i sprijine cererea ca președintele să nu reînnoiască României clauza națiunii celei mai favorizate. A doua zi, Paul Trible a luat o inițiativă similară în Senat. Cele două acțiuni nu s-au finalizat cu măsuri legislative corespunzătoare, dar erau semne clare ale nemulțumirii care exista în Congres față de politica internă a lui Ceaușescu, despre care vorbeau și rapoartele trimise din Washington de ambasadorul Gavrilescu. La 2 iunie, Ceaușescu a anunțat o nouă amnistie pentru cei ce suferiseră o condamnare până la cinci ani și o reducere a pedepselor pentru cei cu condamnări între cinci și zece ani. Principalii beneficiari erau arestați pentru delicte de conștiință. Măsura respectivă a fost urmată de anunțul făcut de Departamentul de Stat că Bucureștiul intenționa să permită la încă 1 000 persoane, peste cele planificate deja, să emigreze, publicat în presă chiar la 3 iunie. În aceeași zi, președintele Reagan a notificat Congresului intenția sa de a reînnoi clauza pentru România. El spunea că a luat această decizie „cu dificultate" și soma pe Ceaușescu să permită „importul substanțial" și o „distribuire legală" a Bibliilor protestante și să reducă persecuțiile împotriva nazareenilor și a sectelor baptiste nerecunoscute de guvern. Se mai cerea facilitarea reparării sau construirii de noi biserici. Departamentul de Stat trebuia să urmărească cu toată atenția aceste probleme și să ofere executivului informări din șase în șase luni. Mesajul lui Reagan era determinat și de faptul că protestantismul progresa mai rapid în România ca în orice altă țară din sud-estul Europei.

În timpul audierilor din Congres, consilierul Derwinski a reamintit că Amendamentul Jackson-Vanik se referea la problema emigrării, nu la libertatea religioasă. Statele Unite apreciau în continuare o serie de atitudini luate de România în politica externă, care dovedeau independența ei față de Moscova: pe teritoriul României nu se desfășurau manevre ale Pactului de la Varșovia, România nu participase la invadarea Cehoslovaciei, două nave ale marinei militare americane urmau să viziteze portul Constanța. Tot în favoarea acordării în continuare a clauzei s-au pronunțat și reprezentanții comunității evreiești, care au argumentat că o suspendare pe șase luni — cum se propusese — nu avea să schimbe cu nimic politica internă a lui Ceaușescu. John Crossley, reprezentantul unei organizații creștine pentru emanciparea dizidenților, a insistat asupra faptului că România era o țară ortodoxă, cu 18 milioane de credincioși ortodocși. Biserica ortodoxă avea o poziție de putere față de celelalte biserici similară cu cea a bisericii catolice în Polonia. El a spus că ascultând anumite depoziții făcute, cineva și-ar putea închipui că „România este o țară baptistă și că acolo, în fiecare zi, sunt spânzurați de încheieturile mâinilor pastori baptiști. Or, lucrurile nu stau așa".

Fostul ambasador David Funderburk conducea opoziția față de decizia prezidențială. Ca de obicei, el ataca Departamentul de Stat pentru naivitatea cu care trata problema României. Nu au lipsit nici acuzele lui Laszlo Hamos privind „poveștile de groază" ale tratamentului aplicat etnicilor unguri. Este curios faptul că nimeni nu s-a întrebat de ce congresmenul Crane nu a cerut ca politica în domeniul drepturilor omului să devină criteriu general valabil pentru toate țările care solicitau clauza națiunii celei mai favorizate din partea Statelor Unite ale Americii.

În favoarea reînnoirii clauzei s-a mai adus și argumentul că în vreme ce România pierdea doar 5% din totalul exporturilor spre vest prin suspendarea tratamentului preferențial, S.U.A. pierdeau 5 000 locuri de muncă, fără a obține în schimb vreo garanție că se vor îmbunătăți practicile guvernului de la București în domeniul drepturilor omului.

În final, clauza a fost reînnoită, dar Ceaușescu era

conştient că au lipsit doar 10 voturi în Camera Reprezentanţilor pentru a o pierde. Într-un efort menit să îmbunătăţească imaginea României, Ceauşescu a autorizat — pentru prima oară din 1920 — tipărirea a 500 biblii Cornilescu — ediţia preferată de protestanţi — pentru biserica baptistă din România.

Washingtonul este iar nemulţumit

Dar la 26 septembrie 1986 Congresul american a oferit dovada faptului că problema drepturilor omului devenise criteriul major de apreciere a unei ţări. Atunci a fost votată o legislaţie care impunea sancţiuni economice împotriva Africii de Sud, acuzată de nerespectarea drepturilor fundamentale ale omului şi de politica de apartheid. Preşedintele Reagan şi-a opus veto-ul, dar el a fost respins de Congres. A fost una dintre cele mai importante înfrângeri suferite de Ronald Reagan în politica externă. Presa americană s-a simţit încurajată să publice articole privind abuzurile comise împotriva drepturilor omului. Au apărut, în *New York Times*, sub semnătura lui David Binder, şi în *The New York Review of Books*, reportaje care prezentau România drept o ţară „mică": singura ţară în care o persoană putea fi condamnată la cinci ani închisoare pentru că a cumpărat prea multă mâncare, unde se putea munci 46 ore pe săptămână şi sta patru ore la coadă pentru a te aproviziona, iar şeful statului prefera să compună el însuşi versurile imnului de stat, în loc să lase un poet să o facă. Presa a publicat şi numeroase relatări despre represiunea îndreptată împotriva populaţiei de origine germană şi maghiară, omiţând să spună că în România se înregistra cel mai mare procentaj de minoritari, 12%, din oricare stat din sud-estul Europei. Majoritatea poveştilor privind distrugerea culturii maghiare erau alimentate de Budapesta. Provocând cel mai puternic conflict deschis între ţările blocului răsăritean, televiziunea ungară a criticat cultul personalităţii al lui Ceauşescu. Iar *East European Reporter* a publicat un interviu cu Karoly Kiraly, în care acesta făcea distincţie între limbajul folosit până în 1984 — „naţionalităţi care trăiesc la un loc" — şi cel de după — „români care vorbesc limbi diferite". Karoly considera că suspendarea acordării clauzei ar fi trimis Bucureştiului un mesaj clar. Interviul lui, deşi mai interesant decât altele, s-a dovedit doar una dintre relatările de acest gen care au continuat să apară până în primăvara anului următor. Efectul lor a fost resimţit mai ales la Casa Albă.

În noiembrie, Reagan l-a trimis pe John Whitehead, adjunctul lui Shultz, într-un turneu prin Europa de Est. Nu dispuneam de vreun document privind întâlnirea lui cu Ceauşescu. Probabil că el l-a avertizat pe preşedintele român că imaginea ţării sale în S.U.A. se afla într-un pronunţat declin şi că executivul american nu mai putea rămâne insensibil la protestele congresmenilor.

Ceauşescu a încercat să contracareze valul sporit de nemulţumiri din Congres, invitând un grup de 60 de oameni de afaceri americani în România. S-a întâlnit cu ei la 24 martie 1987, încercând să îi convingă să intervină în Congresul american pentru a solicita acordarea clauzei naţiunii celei mai favorizate pentru un termen mai mare de un an de zile. Condiţionarea anuală era, în viziunea lui, singura piedică în calea unor acorduri comerciale pe termen lung. Invitaţii l-au ascultat în tăcere. Ei ştiau că exista o stavilă şi mai importantă. Dorinţa lui Ceauşescu de a achita datoria externă generase un surplus comercial în favoarea Bucureştiului, în 1986 de 503 milioane dolari. Cea de a XI-a sesiune a Comisiei economice mixte româno-americane şi-a început lucrările la Bucureşti, la 21 aprilie. Delegaţia americană era condusă, în mod normal, de către secretarul Departamentului Comerţului. De data aceasta, ca un semn al nemulţumirii sale faţă de Bucureşti, Washingtonul l-a trimis pe adjunctul secretarului, Clarence Brown. Delegaţia română era prezidată de Ilie Văduva, acum ministru al comerţului exterior. Comunicatul de presă dat de Agerpres pomenea obiectivul celor 2 miliarde dolari fixat pentru schimburile bilaterale, dar nu se pomenea nimic de noi direcţii de colaborare sau investiţii. În cursul întrevederii pe care a avut-o cu Ceauşescu, Brown a reînnoit cererea Administraţiei americane privind îmbunătăţirea practicilor din domeniul drepturilor omului. Preşedintele român a replicat cerând acordarea clauzei pe mai mulţi ani, în loc de unul singur.

Încă o veste proastă

Între timp, în Congres sporeau iniţiativele menite să ducă la suspendarea clauzei naţiunii celei mai favorizate. Ceea ce îi reţinea pe sprijinitorii unor asemenea acţiuni să se manifeste şi mai agresiv era faptul că nu erau siguri de atitudinea Administraţiei. Se temeau că Departamentul de Stat avea să-şi impună din nou punctul de vedere şi să determine pe preşedinte să solicite reînnoirea clauzei. Departamentul de Stat susţinea că prin intermediul clauzei Statele Unite dispuneau de o pârghie diplomatică prin care puteau impune anumite modificări în politica României. Din experienţa anterioară, congresmenii ştiau că doar un act trecut prin ambele Camere ale Congresului şi semnat de preşedinte putea duce la suspendarea clauzei pentru România. În cazul în care preşedintele îşi opunea vetoul, era greu de crezut că congresmenii l-ar fi înfruntat într-o problemă relativ nesemnificativă pentru politica externă a S.U.A. De aceea, partizanii

suspendării clauzei pentru România aşteptau discutarea şi votarea unei legi care să le permită să înfrunte şi să depăşească vetoul prezidenţial.

Surplusul înregistrat de România în comerţul cu S.U.A. constituia doar vârful aisbergului. În 1986, Statele Unite înregistraseră un deficit comercial total de 156 miliarde dolari, ajuns în 1987 la 171 miliarde. La 2 aprilie, congresmenul Wolf a introdus un amendament la legea comerţului, aflată în discuţia Camerei Reprezentanţilor, prin care solicita suspendarea clauzei naţiunii celei mai favorizate pentru România pe timp de şase luni. Legea a fost votată, cu amendamentul Wolf. Rămânea ca şi Senatul să adopte un amendament similar.

Ceauşescu avea şi alte motive de enervare, în afară de votul din Camera Reprezentanţilor. Relaţiile româno-ungare cunoscuseră o înrăutăţire sensibilă. Delegaţia ungară la cea de a treia conferinţă CSCE de la Viena, din decembrie 1986, ridicase problema tratamentului discriminatoriu aplicat populaţiei maghiare din statele vecine. Deşi România nu fusese menţionată nominal, delegatul român la Conferinţă a încercat să împiedice discutarea în continuare a problemei pe motiv că ea constituia un amestec în treburile interne ale ţării sale. În februarie 1987 Ceauşescu a convocat o întâlnire a Consiliilor oamenilor muncii de naţionalitate maghiară şi germană. Delegaţii au fost toţi de acord că în România nu exista o problemă naţională. Apoi, Ceauşescu a acuzat Ungaria că a falsificat istoria Transilvaniei şi că promovează idei vehiculate şi în epoca nazistă. Peste câteva zile, delegatul ungar la Viena a anunţat că susţine propunerea privind drepturile omului iniţiată de Canada şi Iugoslavia. Pe măsură ce disputa dintre Bucureşti şi Budapesta se înteţea, fiecare ţară făcea apel tot mai des la mijloacele mass-media pentru a-şi susţine poziţia. Presa occidentală s-a alăturat rapid pentru a face cunoscută discordia. Problema statutului etnicilor maghiari din Transilvania a reţinut rapid atenţia opiniei publice.

Curând, Ceauşescu a mai primit o veste proastă. Gorbaciov vroia să viziteze România. ■

(Va urma)

Introducere şi versiune românească: Cristian POPIŞTEANU şi Dorin MATEI

ABONAMENTE DE SUSŢINERE

a Magazinului istoric pentru instituţii, asociaţii, şcoli, licee, facultăţi etc. sau colecţionari ai revistei.

Costul unui abonament de susţinere:

- **un an (12 numere) cel puţin 12 000 lei**
- **6 luni (6 numere) cel puţin 6 000 lei**
- **3 luni (3 numere) cel puţin 3 000 lei**

Reamintim, totodată, că posesorii unui abonament de susţinere se bucură de următoarele avantaje:

- **Primesc certificatul special — abonat susţinător Magazin istoric 1994**
- **Primesc prin plic-special, lună de lună, revista la adresa indicată**
- **Au prioritate absolută în procurarea lucrărilor editate de Fundaţia Culturală Magazin Istoric**
- **Sunt invitaţi cu prioritate la toate manifestările organizate de Fundaţia Culturală Magazin Istoric**

Iată că iniţiativa noastră se bucură de buna primire a statornicilor cititori şi abonaţi care ne-au trimis deja primele sume de bani pentru abonamente de susţinere. Până la închiderea acestui număr am primit, astfel, contribuţiile de susţinători ai Magazinului istoric din partea următorilor cititori:

1. **DANIEL EPAMINONDA MATEI, din Porţile de Fier II — 12 000 lei**
2. **IRINA DIACONESCU, din com. Merişani, jud. Argeş — 12 000 lei**
3. **JEAN F. SIMON, din Baia Mare — 12 000 lei**
4. **PETRU MARICA, din Cluj-Napoca — 12 000 lei**
5. **NICOLAE M. NICA, din sat Chilia, com. Făgeţel, jud. Olt — 12 000 lei**
6. **General (r) MIHAI VARIA, din Bucureşti — 12 000 lei**
7. **IOAN DĂRĂBĂNEANU, din Beiuş — 12 000 lei**

Mulţumim primilor abonaţi susţinători ai Magazinului istoric pentru promptitudinea cu care au răspuns apelului nostru, asigurându-i că am şi luat măsurile necesare pentru a putea primi abonamentele începând cu luna ianuarie 1994.

Precizăm că pentru a deveni abonat susţinător Magazin istoric 1994 nu trebuie decât să expediaţi contravaloarea abonamentului pe 1 an, sau pe 6 luni, sau pe 3 luni, pe adresa: D-na Doina Pascu, redacţia Magazin istoric, C.P. 1-702, Bucureşti, menţionând pe cuponul mandatului poştal: ABONAMENT DE SUSŢINERE!

IMPORTANT! **Periodic vor fi publicate în paginile revistei numele donatorilor şi ai abonaţilor susţinători ai Magazinului istoric.**

Am primit, de asemenea, o donaţie din partea MITROPOLIEI OLTENIEI, prin bunăvoinţa Î.P.S. dr. NESTOR VORNICESCU, mitropolitul Olteniei, membru de onoare al Academiei Române, căruia îi mulţumim şi pe această cale pentru caldele sentimente nutrite pentru Magazin istoric.

Multă vreme familiară doar diplomaților și cercurilor de afaceri, noțiunea de „clauză a națiunii celei mai favorizate" a intrat în limbajul curent al presei și cititorilor ei în anii „războiului rece", când ea a căpătat conotații total diferite de cele inițiale. Și tot din aceeași cauză poate că mulți își mai imaginează și acum că ea ar fi o inovație de dată recentă sau relativ recentă. În 1975, acordarea „clauzei" către România a însemnat o adevărată cotitură în relațiile bilaterale, cum au ilustrat istoricii americani J. Harrington și Bruce Courtney prin documentele Casei Albe, publicate în serial, în tot acest an, de Magazin istoric. **După cum, renunțarea la ea în 1988 de către dictatura Ceaușescu a semnificat o gravă alterare a acestor raporturi. Reluarea regimului „clauzei" acum în noile condiții ale unei Românii libere și democrate, comportă noi perspective nu numai în comerțul româno-american, ci și în toată sfera dialogului cu marea republică a drapelului înstelat.**

În numărul nostru trecut am văzut cum în relațiile comerciale româno-americane „clauza" a început să opereze încă din anul 1881, iar acum ne vom convinge că ea a acționat și până la cel de-al doilea război mondial.

„CLAUZA"

O ISTORIE MAI MULT DECÂT CENTENARĂ

DUMITRU HÎNCU

După sfârșitul primului război mondial, eșichierul politic internațional a luat, se știe, un aspect care cu numai câțiva ani înainte ar fi părut de domeniul imposibilului. Uriașe suprafețe ale globului au cunoscut spectaculare reașezări — prin dispariția unor întregi imperii și slăbirea altora — iar nașterea unor noi state și încercarea de instaurare a unor noi raporturi între națiuni și-au spus puternic cuvântul și asupra datelor economiei mondiale.

Schimbări esențiale s-au produs și în statutul internațional al Statelor Unite ale Americii și în cel al României. Cele dintâi au ieșit din război consolidate nu numai în plan politic, economic și militar, ci și cu o mult sporită audiență și autoritate internațională, cu alte cuvinte cu o poziție de mare putere mondială. La rândul ei, întregită în hotarele firești, cu un teritoriu național mult crescut prin revenirea provinciilor istorice Basarabia, Bucovina, Transilvania la vatra națională, dispunând de cu totul alte resurse și virtualități economice, România se vedea investită cu mijloacele de a juca un rol de fel neglijabil în noua constelație statală europeană. Așadar, tot atâtea rațiuni ce explicau perpetuarea interesului ambelor state pentru reluarea legăturilor economice mutual benefice întrerupte de război.

Semnale americane în acest sens au putut fi, de aceea, receptate la București chiar din primăvara lui 1919. Ele au parvenit prin intermediul lui I.I.C. Brătianu, aflat atunci la Paris cu prilejul dificilelor negocieri ale Tratatelor de pace dintre foștii beligeranți și, prin însuși acest fapt, în contact și cu delegația americană. Astfel, printr-o radio-telegramă, în limba franceză, expediată la București la 4 mai 1919, I.I.C. Brătianu comunica guvernului român: „Am obținut ca americanii să continue aprovizionarea, dar pentru asta trebuie să am posibilitatea să le promit că li se vor da în acest scop cambiile americane la valoare de cinci milioane existente acum la B.N. a României.

Trebuie să dau răspunsul cel mai târziu în unsprezece mai. Rog să mă puneți în situațiunea s-o fac.

În același timp se dorește să mă angajez că nu se vor acorda altor state sau resortisanților lor concesii prin care statul sau resortisanții americani ar fi dezavantajați. Am obținut ca acest angajament să fie limitat până la data când vom plăti Americii banii pe care-i datorăm [...]".

Altfel spus, negociatorii americani solicitau menținerea tratamentului națiunii celei mai favorizate existent între cele două state, cum am văzut, în perioada antebelică. Însă un nou acord în bună regulă — e adevărat cu titlul provizoriu, întrucât a fost încheiat doar printr-un schimb de note — a intervenit abia la 1 februarie 1926.

Cât mai repede posibil!

Din păcate, documentele de arhivă nu ne oferă decât foarte puține trimiteri la acest acord și mai cu seamă sub aspect retrospectiv. Ceea ce știm, totuși, neîndoios este că prevederile sale au rămas în vigoare ceva mai puțin de patru ani. Căci, la începutul lunii decembrie 1929, în virtutea unor instrucțiuni primite din partea noului guvern de la București care dorea să procedeze la o serie de importante modificări în politica comercială a țării, Al. Davila, ministrul român la Washington, notifica Departamentului de Stat expirarea acordului din 1926.

Luat, se pare, prin surprindere, dar doritor să evite o cezură în legăturile economice dintre cele două țări, la numai câteva zile, mai exact la 12 decembrie, Charles S. Wilson, ministrul american la București, comunica Ministerului de externe român disponibilitatea guvernului său de a începe „imediat" negocierea unui nou tratat de comerț și navigație. Cu aceeași ocazie, ministrul plenipotențiar american specifica că guvernul de la Washington era de părere ca în noul acord să fie incluse prevederile articolelor 7-11 din tratatul de prietenie, comerț și drepturi consulare semnat în urmă cu cinci ani (la 8 decembrie 1923) între Statele Unite și Germania și garantând *tratamentul națiunii celei mai favorizate în materie vamală*. În fine, reafirmându-și speranța că *„negocierea unui tratat comercial între Statele Unite și România va fi purtată în modul cel mai rapid posibil"*, Charles S. Wilson își îngăduia să atragă luarea aminte că, în cazul unei întârzieri, el n-ar mai putea fi supus spre aprobare Congresului american decât în decembrie 1930.

Tocmai atunci, însă, autoritățile de resort române erau angajate în alte tratative. Încât la adresa Ministerului de externe prin care îl încunoștința despre propunerea americană, Ministerul industriei și comerțului i-a răspuns că, întrucât *„comisiunile de specialiști"* erau ocupate *„cu tratate deja începute, nu vom putea începe negociațiuni decât în luna februarie"*. Pe de altă parte, în afara dispozițiilor de natură comercială, guvernul de la București înțelegea ca noul tratat să cuprindă și o reactualizare a prevederilor în materie consulară din 1881, cerință reiterată în mai multe rânduri de Al. Davila. O parte din rațiunile pe care se întemeia această solicitare au fost, de altfel, tot atunci, expuse pe cât de succint, pe atât de clar și într-o notă semnată de N. Simionescu, șeful Direcției consulare a Ministerului de externe (datată 29 decembrie 1929), în care acesta menționa: *„Supușii români au în America interese de milioane de dolari, provenind din succesiuni sau compensațiuni, care se irosesc prin cheltuieli și procente cuvenite lichidatorilor sau avocaților"*.

Fără a aștepta, însă, începerea tratativelor, la 22 ianuarie 1930, Charles S. Wilson revenea cu o notă către Ministerul de externe român, prin care-l înștiința că Departamentul de Stat urma să-i trimită curând un proiect de tratat, adăugând totodată, spre a fi, poate, și mai persuasiv: *„S-a depus multă muncă în întocmirea acestui proiect și utilizarea lui ar facilita în foarte mare măsură negocierile"*. Iar până la începerea negocierilor dorea să primească, cel puțin, o confirmare *„neîntârziată și definitivă"* a disponibilității guvernului român de a încheia un nou tratat, pentru a se evita — facem din nou apel la propriile-i cuvinte — *„nesiguranța în interesele comerciale și eventuale daune pentru comerț"*. În ceea ce privea, însă, încheierea unei noi înțelegeri consulare, după ce remarca că guvernul său privea *„cu ochi favorabili o asemenea înțelegere"*, adăuga totuși: *„Întrucât afacerile consulare sunt călăuzite în prezent de convenția din 5/17 1881 și având în vedere mai urgenta necesitate a unui tratat de comerț și navigație, guvernul meu își dă seama că negocierile pentru o nouă convenție consulară ar trebui ținute în suspensie sau cel puțin subordonate negocierilor pentru tratatul comercial până la tranșarea acestuia"*.

Bătălie de ariergardă?

Dar nici la București lucrurile nu stăteau pe loc, căci — bineînțeles — și guvernul român era interesat în perfectarea unui nou tratat cu Statele Unite. Încât, la 11 februarie, Ministerul de externe s-a văzut în măsură să-i remită lui Wilson propriul său proiect de tratat, conceput de specialiștii și diplomații români. O parte din dispozițiile acestuia încercau să asigure o anume protecție unui grup de produse românești. Prin prisma celor ulterior convenite, acum este greu de spus dacă aceste stipulații reflectau realmente voința sau măcar speranța de a le și impune sau erau focurile unei bătălii de ariergardă în vederea ocupării unor poziții cât mai propice la masa tratativelor. Cert este că *„după o atentă examinare"*, la 9 aprilie Departamentul de Stat a răspuns că proiectul său de tratat i se părea *„mai bine adaptat"* relațiilor comerciale dintre S.U.A. și România, întrucât, cel român *„subordona principiile tratamentului națiunii celei mai favorizate aplicării unor tarife specifice la un număr de produse, o practică incompatibilă cu legile și politica americană"*.

Între timp, nu strică poate să amintim, spre a nu jena negocierile că amândouă părțile căzuseră de acord să prelungească termenul de expirare a vechiului acord, încurajate poate și de faptul că se constata o tot mai pronunțată apropiere a pozițiilor. Așa se face că, la 4 iulie 1930, Al. Davila putea transmite la București următoarea telegramă cifrată:

Alexandru Vaida-Voevod, semnatarul – din partea română – a acordului din 1930

„Răspuns la telegrama No. 41179.

Pentru ministrul Madgearu.

Am transmis la State Department notificarea dumitale și am înțeles că domniile lor sunt gata să semneze imediat acordul provizoriu sau definitiv bazat pe tariful unic american și pe tariful minimal român. Rog a comunica când și unde ai hotărât să aibă loc negocierile pentru tratatul definitiv. Atrag din nou atențiunea că avantagiile consulare [...] sunt indispensabile, dat fiind vădita inferioritate a românilor în America față de alți străini, cât și cele financiare care nu se pot obține aci decât legând toate aceste chestiuni cu tratatul comercial".

Astăzi putem adăuga că tratativele au avut loc la București și că, la 20 august 1930, au fost încheiate printr-un acord intrat în vigoare la 1 septembrie același an. Din partea română, în josul acordului și-a pus semnătura Alexandru Vaida-Voevod, în calitate de ministru ad-interim la externe, iar din partea americană Charles S. Wilson, „Trimis extraordinar și ministru plenipotențiar al Statelor Unite". Înțelegerea avea cinci articole. Cel dintâi dintre ele stipula, printre altele: *„Produsele naturale sau manufacturate ale fiecăreia din cele două țări se vor bucura și pe teritoriul celeilalte pentru tot ceea ce privește importul, exportul, depozitul, tranzitul și în general tot felul de operațiuni comerciale de tratamentul acordat națiunii celei mai favorizate"*. Articolul II prevedea extinderea aceluiași tratament și asupra perceperii taxelor de import și a altor taxe, precum și a formalităților vamale, a clasificării mărfurilor, a interpretării tarifelor vamale și a procedeelor de analiză a mărfurilor. La cererea delegației

Al. Davila, ministrul României la Washington

americane, articolul IV stipula că el nu se întindea și asupra relațiilor comerciale dintre Statele Unite și Cuba, zona Canalului Panama *„ori cu alte teritorii dependențe de Statele Unite între ele"*... De asemenea, acordul nu cuprindea nici un fel de referiri la relațiile consulare dintre cele două părți contractante. El era încheiat provizoriu pe o durată de șase luni, termen înăuntrul căruia trebuia dezbătut și aprobat definitiv de corpurile legiuitoare respective și urma să-și mențină valabilitatea timp de treizeci de zile și după data când una din părți avea să-l declare caduc.

Un demers intempestiv

Precizate de amintitul cadru, legăturile comerciale dintre România și Statele Unite au cunoscut o evoluție normală, până când un incident imprevizibil a produs un moment de incertitudine, ba chiar de trecătoare derută. Într-adevăr, la 22 februarie 1935, printr-un procedeu inuzitat în practica relațiilor internaționale, respectiv fără să fi înștiințat în prealabil Ministerul de externe, singurul abilitat a întreține raporturi de serviciu cu reprezentanții diplomatici străini, ministrul industriei și comerțului, I. Manolescu-Strunga, i-a trimis lui Alvin Mansfield Owsley, noul trimis american la București, o scrisoare prin care îi aducea la cunoștință că *„față de deficitul balanței comerciale dintre țările noastre, care continuă să fie defavorabil și față de situația dificilă a comerțului nostru exterior, ne vedem obligați să suspendăm autorizațiile de import în proveniență din Statele Unite ale Americii până când vor fi stabilite noi modalități în măsură să ne dea satisfacție"*.

Lucru și mai de mirare, în urma unei convorbiri pe care Owsley a avut-o la 3 martie

I. Manolescu-Strunga, autorul neașteptatei complicații diplomatice

cu Nicolae Titulescu, titularul portofoliului Ministerului de externe, diplomatul american a rămas cu impresia că ministrul român nu fusese nici până atunci informat despre pasul colegului său de la industrie și comerț. În această situație, la 14 martie 1935, Alvin Owsley a trimis la externe o scrisoare oficială de protest prin care guvernul american își exprima *„speranța"* că *„guvernul român va determina o revizuire a hotărârii Ministerului de industrie și comerț cu scopul de a o pune în concordanță cu termenii acordului din 20 august 1930"*, cu atât mai mult — se mai spunea în aceeași scrisoare — cu cât *„nu există nici o dificultate în relațiile comerciale dintre țările noastre care să nu poată fi îndepărtată printr-o discuție deschisă"*.

În aceste circumstanțe, Ministerul de externe a expediat o copie a ei — precedată de o notă redactată de Ion Christu (un cunoscut și experimentat diplomat de carieră, prezent în septembrie 1944 și la semnarea armistițiului de la Moscova) autorilor intempestivului demers, invitându-i să se convingă că: *„Guvernul american consideră măsura luată ca o violare a prescripțiilor Acordului de comerț din 20 august 1930, întrucât constituie o discriminare și roagă Guvernul român să examineze din nou această chestiune"*.

Vădit sânjenit, Ministerul comerțului și industriei s-a văzut, evident, nevoit să ofere explicațiile solicitate. Pe care, le-a și formulat într-o lungă adresă trimisă — de astă dată — Ministerului de externe român (la 4 aprilie 1935), dar într-o manieră foarte alambicată și care, în nici un caz, nu lămurea de ce, mai întâi, le destinase de-a dreptul Legației americane. Argumentele sale ar putea fi astfel rezumate: anunțarea suspendării autorizațiilor de import din S.U.A. era doar o *„declarație de principii"*, făcută necesară de intenția de a proceda la o măsură similară față de toate țările ce se aflau într-o situație asemănătoare, adică cu care existau acorduri comerciale prevăzând clauza națiunii celei mai favorizate. Așa stând lucrurile, *„devenise necesar ca suspendarea să fie luată și față de America"*. În cazul acesteia din urmă, nici nu putea fi vorba, de altfel, de o încălcare a acordului din 20 august 1930, întrucât în articolul V, alineatul 2, el prevedea: *„Dacă unul din Guverne va fi împiedicat printr-o măsură viitoare a legislației sale să aplice stipulațiunile acestui Acord, obligațiunile cuprinse mai sus vor rămâne fără efect"*. În fine, măsura preconizată nici nu avusese efecte practice față de importurile americane care, în 1935, erau sensibil egale cu cele din anul precedent și, la urma-urmei, ea era în favoarea statelor cu care România avea relații bazate pe acorduri comerciale, dat fiind că nu mai permitea... crearea de arierate care, în situația dată, nu puteau fi lichidate.

Evident, Ministerul de externe a conferit acestor explicații o turnură mult mai coerentă, mai diplomatică și le-a transmis părții americane împreună cu asigurarea că Acordul în 1930 rămânea și mai departe valabil. Răspunsul american a venit la 11 iunie, printr-o amplă adresă a Legației din București. Guvernul american — se afirma în cuprinsul ei — *„lua act cu mulțumire"* de intenția autorităților de la București de *„a menține schimbul de note din 20 august 1930 prin care ambele guverne își acordau tratamentul națiunii celei mai favorizate"*, se declara satisfăcut că *„ridicarea permiselor de import a rămas fără efect"* și, ca atare, se arăta gata „să amâne" discutarea deosebirilor de vederi ivite în legătură cu interpretarea dispozițiilor din acordul din 1930 privitoare la regimul prohibițiilor și restricțiilor la import și export.

Amânare care, de fapt, s-a prelungit fără ca vreuna din cele două părți să mai dezbată contenciosul artificial creat. Iar „clauza națiunii celei mai favorizate" a rămas și mai departe la temelia schimburilor comerciale româno-americane, până când — sub presiunea celui de-al treilea Reich — ele au fost brusc și abuziv întrerupte pentru o perioadă de timp pe care, fără îndoială, nici unul dintre cei doi parteneri nu putea atunci să bănuiască că va fi atât de lungă, iar reluarea legăturilor atât de anevoioasă și de aleatorie. ■

COPERTELE

①În fiecare an la 8 noiembrie, credincioșii ortodocși sărbătoresc pe arhanghelii Mihail și Gavril. Coperta noastră reproduce o icoană din secolul XVI, înfățișându-l pe Sf. Mihail și miracolele săvârșite de acest sfânt al creștinității

②Din cele mai vechi timpuri, călătoriile, deplasările dintr-un loc într-altul au fost însoțite de felurite riscuri, iar pentru asigurarea lor în fața acestor neștiute primejdii oamenii au născocit și pus la punct ingenioase sisteme de asigurare. Asiguratu-s-au oare și aceste frumoase domnițe aventurate la o vânătoare cu șoim? Miniatură dintr-un celebru manuscris medieval, **Très Riches Heures du duc de Berry**, păstrat la castelul Chantilly, Franța (**Asigurările...**, p.41)

④Scăpat ca prin minune de jafurile cetelor prădalnice ale cazacilor, acest **Tetraevanghelliar** din 1609, datorat lui Anastasie Crimca, se află în muzeul mănăstirii Dragomirna. Scena reprodusă pe coperta noastră se numește **Pogorârea Sfântului Duh**

RHÔNE POULENC

CĂLĂTORIE ÎNTR-O LUME NECUNOSCUTĂ

Nu se poate, măcar o dată în viaţă, să nu vă fi inundat vecinul de deasupra. Sau, dacă totuşi nu aţi fost afectat de o asemenea calamitate — poate staţi singur, într-o casă la curte — mai mult ca sigur că vă suflă iarna vântul pe sub geam. Ori printre tocul geamului şi perete. Deşi aţi dublat, ba chiar triplat geamurile. Ei bine, graţie siliconilor — mai corect spus, în aceste cazuri, masticurilor siliconice — am putea scăpa, în viitor, de asemenea necazuri. Cu o singură condiţie: constructorii noştri să adopte şi ei masticurile siliconice pentru realizarea izolaţiilor.

Dar ce sunt siliconii? Se reduc utilizările lor doar la cele înfăţişate mai sus? Ce legătură există între Rhône-Poulenc **şi siliconi? Iată câteva dintre întrebările la care vom încerca să răspundem în noua etapă a călătoriei noastre prin universul** Rhône-Poulenc.

Piramida de la Luvru

Siliciul constituie, după oxigen, elementul chimic aflat în cea mai mare cantitate pe suprafaţa globului pământesc. El a fost identificat în anul 1823, de către chimistul suedez J. Berzelius. Mendeleev l-a clasat în celebrul său tablou chiar sub carbon. Există, într-adevăr, asemănări – dar şi deosebiri – între cele două elemente. Siliciul formează aproape toţi compuşii pe care îi formează şi carbonul. O vreme s-a crezut chiar că siliciul poate da naştere unei chimii silico-organice, paralele cu cea organică a carbonului. Ideea s-a dovedit însă greşită, cel puţin la nivelul cunoştinţelor noastre actuale.

Tocmai pentru că presupun dificile transformări chimice prealabile, aplicaţiile industriale ale siliciului s-au dezvoltat tardiv. Primii compuşi ai siliciului, siliconii, au fost obţinuţi de altfel, printr-o întâmplare, de către Berzelius şi germanul Wöhler. Germanul Ladenburg a reuşit să obţină, în 1872, uleiuri din care lipsea carbonul, dar în care era prezent siliciul. Cum ele nu se comportau asemenea uleiurilor organice, le-a numit indezirabile.

Ca de obicei, primii care au sesizat valoarea industrială a siliconilor au fost americanii. Dar să definim acum ce sunt siliconii: o clasă privilegiată de compuşi de la monomeri la polimeri. Termenul de siliconi desemnează şi produse chimice, dar şi compuşi uneori foarte complecşi, ambele vândute de fabricanţi sub acelaşi apelativ generic. Deci, dr. Sullivan, directorul departamentului de cercetări de la Corning Glass Works, din S.U.A., a intuit primul, în 1935, posibilităţile de utilizare industrială a acestor substanţe noi. Din 1940 s-a trecut la fabricarea pe scară industrială. Corning Glass i-a cerut ajutorul lui Dow Chemical. În 1943, cele două societăţi au întemeiat Dow Corning.

Rhône-Poulenc a depus primul brevet de invenţie – pentru un elastomer monocompozant de silicon, vulcanizabil la rece – în 1958. Grupul şi-a stabilit strategia în acest domeniu ţinând cont de realitatea că americanii aveau un mare avans. Drept urmare, cercetările au pornit de la cunoştinţele existente. Ideea conducătorului din acel moment al destinelor lui *Rhône-Poulenc* a fost să creeze două nuclee de cercetare, structurate pe două uzine, cu profile diferite şi complet separate între ele. Lucrau în paralel, fără să ştie unul ce face celălalt. Se considera că în felul acesta se folosea la maximum capacitatea inventivă a fiecărui individ.

Unificarea lor s-a făcut abia după 10 ani. Când şi-au pus de comun acord datele obţinute, au rezultat foarte multe produse absolut noi.

Rhône-Poulenc a realizat foarte repede că nu putea concura cu sorţi de izbândă pe Dow Corning decât dacă investea în realizarea unor instalaţii de mare capacitate pentru obţinerea aşa-numiţilor monomeri de plecare (metilclorsilani şi tetramerii respectivi). Este nevoie de instalaţii de mare capacitate, pentru că producţia nu devine rentabilă decât peste 50-60 000 tone pe an. Astăzi, *Rhône-Poulenc* se află pe locul III-IV în lume între producătorii de siliconi, dar pe primul loc pentru anumite specialităţi.

Siliconii fac parte – în strategia grupului – din sectorul chimie aplicată şi specialităţi, mai precis se număra printre specialităţile chimice care îmbunătăţesc performanţele unor procedee şi calitatea unor produse din variate domenii.

Utilizările siliconilor sunt extrem de variate şi derivă din proprietăţile deosebite pe care le au. Flexibilitatea şi mobilitatea le conferă o elasticitate extraordinară, chiar şi în condiţii de temperatură scăzută. Asociindu-se proprietăţile dielectrice, uleiurile siliconice sunt ideale pentru utilizarea în transformatoare de mare capacitate. Au – cel puţin până în momentul de faţă – o durată de viaţă nelimitată, neobservându-se deocamdată vreun proces de degradare a lor.

Proprietăţile dielectrice, buna stabilitate termo-oxidantă, rezistenţa la agenţii chimici, la razele ultraviolete fac din elastomerii siliconici excelenţi izolatori pentru cablurile electrice de putere, conductorii electrici, dispozitivele electrice de aprindere (bujii etc.).

Să mai notăm o utilizare dintre cele mai recente: protejarea cablurilor de telecomunicaţii realizate din fibre optice. Un cablu din fibre optice oferă o legătură mai fiabilă decât una prin satelit, eliminând ecoul care apare în cazul unei convorbiri telefonice şi reducând numărul de erori ce se strecoară în transmiterea datelor computerizate. Evident, un cablu scufundat în mare are nevoie de o protecţie care să îl asigure pentru o perioadă de cel puţin 25 ani. În plus, „inima" cablului, formată din fire optice fragile trebuie îmbrăcată într-o pastă cu o vâscozitate bine proporţionată, care să fie inertă, să nu degaje hidrogen, o adevărată otravă pentru fibrele optice. Tuturor acestor cerinţe a trebuit să le răspundă laboratorul din Saint-Fons al grupului *Rhône-Poulenc*. Şi a reuşit cu succes. S-au realizat, până acum, potrivit tehnologiei puse la punct, aproximativ 20 000 km de cablu.

Un domeniu în care *Rhône-Poulenc* a investit foarte mult şi a obţinut bune rezultate îl constituie masticurile siliconice. Acestea au largi întrebuinţări. Se poate chiar umple o gaură apărută în caroseria unei maşini. După întărire, se vopseşte şi nu există nici o diferenţă faţă de restul caroseriei. De asemenea, sunt un excelent demulant pentru formele de turnat la temperaturi foarte înalte. Se transformă în sticlă de fracţiune şi forma poate fi reutilizată.

Pe piaţa construcţiilor se cumpără, anual, 150 000 tone de masticuri elastomere. Sunt utilizaţi pentru izolaţii, ba chiar, de curând a fost lansat un mastic anti-foc, ce protejează clădirile contra incendiilor. Dar cea mai spectaculoasă şi mai vizibilă utilizare a lor în acest domeniu rămân faţadele de sticlă. Prima utilizare în Franţa a masticurilor siliconice pentru asamblarea panourilor de sticlă s-a făcut în 1988, când a fost realizată celebra –

și contestata - piramidă din curtea Luvrului. S-a folosit atunci *Rhodorsil VEC 90*, pentru a fixa cele 86 tone geamuri pe structura metalică imaginată de arhitectul Pei.

5 cm în 18 ani

La fel de utili se dovedesc polimerii siliconici și în protejarea construcțiilor la exterior. Mai ales într-o climă temperată cum este cea din țara noastră, tencuiala este supusă unor puternice variații de umiditate și temperatură, care o macină. O peliculă fină de polimer siliconic, pulverizată la exterior, asigură o protecție eficientă. De altfel, procedeul este deja folosit pentru salvarea unor monumente de artă amenințate de distrugere. Așa s-a procedat, de exemplu, la Veneția sau în cazul Sfinxului din Egipt. Avantajul procedeului este că permite trecerea aerului, dar nu și pe cea a apei. În cazul clădirilor construite mai de mult și afectate de igrasie, în substanța cu care se face siliconizarea superficială, se pot amesteca fungicide, care distrug mucegaiurile. Avantajul față de o tencuire simplă constă în faptul că polimerul permite migrarea permanentă a substanței pesticide active din interior spre exterior, ceea ce nu se întâmplă în cazul tencuielii.

Având o toxicitate redusă, o fluiditate și o plasticitate excepționale, siliconii permit obținerea oricăror feluri de amprente, cât și a modelelor ce trebuiesc obținute de pe acestea. Domeniul de aplicare începe cu protezele dentare și sfârșește cu decorurile pentru teatre.

Explozia telefoanelor portabile, a minicalculatoarelor, a jocurilor video și telecomandei pentru televizoare a fost posibilă și datorită siliconilor, mai exact a cauciucurilor siliconice. Ei asigură atât contactul electric prin mici pastile de cauciuc bun conducător de electricitate, cât și transmiterea comenzii printr-o simplă apăsare. *Rhône-Poulenc* a decis să fabrice aceste cauciucuri siliconice în arhipelagul nipon, la Tsukuba Akeno. Nu

întâmplător, pentru că principalii săi clienți sunt Aoki Rubber, producătorul celebrelor console Nintendo pentru jocurile video, Yamaha, Sony și alții.

Tot din cauciucurile siliconice se obțin și garnituri rezistente la cele mai agresive substanțe. Ele au o durată de viață de câteva ori mai mare decât cele din cauciuc obișnuit, sunt mai stabile din punct de vedere termic și au o revenire mult mai rapidă. Ca să nu mai spunem că în cazul unui reactor, de exemplu, de mari dimensiuni, fabricarea unei garnituri din cauciuc obișnuit este foarte complicată, în vreme ce cu ajutorul cauciucurilor siliconice, ea se realizează direct pe utilaj.

Îi va fi fost suficient de limpede cititorului nostru că domeniul siliconi este foarte nou pentru industria noastră. *Rhône-Poulenc România* și-a propus să contribuie la pătrunderea cât mai rapidă a acestor siliconi, despre care cineva spunea că „știu să facă orice". În primul rând prin identificarea unor parteneri cărora să le furnizeze monomeri, cât și tehnologia pentru produsele de etapa a doua și a treia. Și sunt deja o serie de realizări concrete în această direcție. Apoi, prin organizarea, până la sfârșitul acestui an, a unui simpozion în cadrul căruia să li se prezinte constructorilor români avantajele pe care le aduc masticurile, polimerii de protecție și cauciucurile siliconice în realizarea construcțiilor civile și industriale. În sfârșit, un domeniu cu mari posibilități de colaborare îl constituie industria pielăriei și a încălțămintei.

Cei ce vor să se convingă de calitățile siliconilor și au șansa să treacă prin orașul Lyon, le sugerăm să viziteze Departamentul siliconi al grupului *Rhône-Poulenc* de la Saint-Fons. Vor putea admira pe peretele clădirii imaginea unui om și titulatura firmei, protejate cu o peliculă de siliconi aplicată în urmă cu peste 20 ani și care s-au păstrat intacte, spre deosebire de restul zidului, mâncat pe o adâncime de aproximativ 2,5 mm. Iar în interior pot admira două geamuri, având dimensiunile de 1 m/60 cm și grosimea de 8 mm, lipite pe cant (deci pe suprafața de 8 mm și pe o lungime de 1 m) cu un cordon de mastic de 3 mm. Geamul de sus este atârnat de o bară de metal, iar de cel de jos s-a atârnat, acum 18 ani, o greutate de două tone. Cordonul de mastic s-a desprins, la un capăt, pe o distanță de aproximativ 5 cm. ■

(Va urma)

Dorin MATEI

Cum se distrau strămoşii noştri

CAPITALA ÎN CARNAVAL

ADRIAN-SILVAN IONESCU

În secolul trecut, în Bucureşti şi în alte oraşe ale ţării, mai cu seamă după 1830 (adică după „europenizare"), odată cu celelalte mode venite din Apus (vestimentară, gastronomică, muzicală, literară, comportamentală etc.), a poposit pe meleagurile noastre şi moda balurilor costumate. Acestea se ţineau lanţ, începând din ianuarie şi până la lăsata secului. Amploarea balurilor mascate — indiferent de mediul social din care proveneau participanţii — este reflectată şi de faptul că doi dintre cei mai mari dramaturgi români s-au oprit şi asupra acestui subiect: Vasile Alecsandri în Iaşii în carnaval **şi I.L. Caragiale în** D-ale carnavalului, **unchiul acestuia din urmă, Iorgu, fiind şi el autorul unei şansonete comice numită** Băcanul la bal masché sau o scenetă de carnaval.

Un fluturaş iese din crisalidă

Costumele erau motiv de adevărată competiţie şi preocuparea de bază a mondenilor ce nu puteau lipsi de la nici un bal şi nu se puteau prezenta niciodată sub aceeaşi mască. Nimic nu este mai relevantă decât descrierea pe care o face omniprezentul gazetar Ulysse de Marsillac înfrigurării cu care se pregăteau elegantele bucureştence pentru asemenea evenimente: „În timp ce actorii de teatru sunt aplaudaţi, iată că cei din lumea bună se pregătesc pentru a deveni actori pentru o seară. Doamna Suţu deschide splendidele sale saloane pentru un bal costumat. Este incredibil cum toate neliniştile, toate grijile sunt adunate în jurul acestui bal. Cunosc nenumărate tinere şi mai multe femei tinere care nu mai pot dormi. Îşi smulg albumele unde speră să găsească modele. Madame Barrieu [o modistă] este copleşită de cereri; madame Briol [altă celebră modistă din Capitală] ar trebui să aibă o sută de braţe cu degete de zână; aceasta nu ar fi prea frumos, dar ar fi foarte util [pentru a putea onora toate comenzile]. Vă anunţ [că veţi vedea] frumoase marchize, ...colombine vioaie şi cochete, ţărănci aşa cum n-aţi văzut niciodată".

Costumele erau, uneori, proprietatea purtătorului, care le folosea un timp mai îndelungat, cel puţin un sezon, ceea ce nu era însă prea plăcut, căci personajul putea fi identificat cu uşurinţă şi petrecerea îşi pierdea astfel tot hazul pentru el. De cele mai multe ori erau închiriate de la magazine specializate sau, dacă balul era dat într-o sală publică, puteau fi luate de la garderobă (vă mai amintiţi desigur de „catindatul" lui Caragiale, „magnetizat" cu rom de Jamaica şi de avatarurile cauzate de schimbarea costumului personal cu unul de la „grandirob").

Cu mult înaintea începerii sezonului, presa era asaltată de anunţurile şi reclamele negustorilor de măşti şi costume ori de acele ale modistelor. Să spicuim câteva: „Măsci şi domino noue, colorate en velours et en satins se găsescu la subsemnata în dugheana d-lui A. Fara str. Podul Vechiu. Victoria Zavacka"; „Costume şi măsci de închiriat, L. Kraus, strada Carol I nr. 6, vis-à-vis de Walhalla, în curte. Mare deposit de măsci şi costume de catifea şi metase. Măsci de caracter, precum Mefistofeles, Faust, Robert [Diavolul], Cavalferi, din secolul XVI, Rococo, Jokai, Marquis, costumele potentaţilor etc., etc., cu preţuri moderate".

Balurile publice erau organizate în cele câteva spaţii ample ale oraşului — la Bucureşti: Teatrul Naţional, sălile Bossel şi Slătineanu, Teatrul Dacia, ca şi în cafenele, restaurante şi ospătării, unde accesul se făcea pe bază de bilet reţinut din timp sau luat direct de la casă. Antreprenorii se întreceau să-şi ofere serviciile publicului dornic de distracţii. În acest scop, se solicita aprobarea prefecturii Poliţiei sau chiar a ministrului de interne.

Mascaradele aveau loc cu regularitate, de două ori pe săptămână şi alternau cu spectacolele obişnuite ale sălii: operă, teatru, revistă. Patima de a nu pierde nici una dintre aceste seri sărbătoreşti îi împingea pe mahalagii la cele mai mari nebunii, precum îndatorarea peste măsură sau parcimonioasa strângere de fonduri de-a lungul unui întreg an, ce aveau să fie cheltuite în câteva nopţi de plăceri fără li-

mită. Aceia care nu erau destul de avuți spre a poseda propria trăsură și nu puteau să-și permită nici măcar angajarea unei birje se deplasau pe jos, recurgând la diverse metode pentru a-și păstra costumul curat (mai ales când pretimpuria desprimăvărare din februarie 1865 topise zăpada și umpluse străzile de noroi): „Toată lumea dansează... nu pe un vulcan, ci pe o mlaștină. Ce importanță are! Cei bogați și aceia care par să fie au trăsuri închise în care își pun la adăpost podoaba de sărbătoare... La un nivel inferior se merge pe jos și aici este relevată ingeniozitatea cochetăriei combinată cu economia forțată. Spre exemplu, iată ce vedem. Femei și tinere fete se îmbracă pentru bal: rochie de bumbac fin, coafură cu flori, ciorapi de satin alb. Trebuie traversate străzi mocirloase și să se ajungă intact într-o sală puternic luminată unde fiecare pată se observă în chip nemilos. Ce fac ele? Peste ciorapii de satin își pun ciorapi groși de lână și apoi galoși de cauciuc; își ridică rochia de bal până la centură și-și acoperă capul și umerii cu o mare broboadă gri care coboară până la jumătatea piciorului. Câteodată broboada este înlocuită cu o perdea. Bineînțeles, fusta de dedesubt este sacrificată. Dacă întâlniți ființe înfofolite astfel, bălăcindu-se, cu râvnă, în noroi, le-ați putea lua drept cerșetoare reîntorcându-se, la sfârșitul zilei, în curtea miracolelor. Dar, din curiozitate, urmăriți-le. Ajunse în vestibulul sălii de bal, ele se dezbracă de învelitori: broboadă, perdea, ciorapi și galoși sunt depuși la garderobă. Lasă să le recadă fusta, puțin șifonată, cu o mână își aranjează părul și florile, și iată fluturașul ieșit din crisalida sa, pur, strălucitor și, pe onoarea mea, adesea foarte drăguț, cu obrajii fardați [natural] de drum și de oboseală, ochii lucind de plăcere și picioarele neliniștite de a se încălzi într-un dans nebun".

Nu de puține ori distracția veselei societăți se întâmpla să fie tulburată de obtuzitatea unor polițiști mai circumspecți care-i obligau pe convivi să-și dea jos masca mai devreme decât ar fi dorit ei, așa cum s-a întîmplat într-un bal la Buzău, în 1864. Însă cei deranjați nu se sfiesc să protesteze telegrafic împotriva acestui abuz chiar la ministrul de interne Lahovary.

Baluri și... baluri

La balurile publice exista riscul de a se intra involuntar în relații cu persoane din toate categoriile sociale, căci, la adăpostul travestiului, la petrecere putea veni oricine și astfel plana continuu pericolul de... compromitere ca urmare a acordării dansului unei persoane de rang inferior.

Cu ajutorul unei meticuloase travestiri, se puteau face farse pe cinste, care formau subiectul bârfelilor și

Principele moștenitor Ferdinand și principesa Maria în costume din secolul XVIII

hazului de salon pentru un sezon întreg. Britanicul J.W. Ozanne, stabilit în București între 1870 și 1873, relatează cu umor o asemenea șotie la care a fost martor în timpul unui bal la Teatrul Național: „Câteodată, bărbații se îmbracă în femei, fapt care uneori duce la încurcături. Într-o seară, doi tineri necopți, proaspăt sosiți din Anglia, se aflau la un *bal masqué*. Ei nu cunoșteau pe nimeni și am fost foarte surprins să-i văd, după scurgerea câtorva minute, defilând cu câte o doamnă de braț. O jumătate de oră mai târziu, apropiindu-mă de bufet, am observat perechea de englezi așezată pe sofa cu frumoasele lor, pe care le ospătau în chip măreț cu înghețate și bomboane. Având impresia că am descoperit ceva neobișnuit în vocea uneia dintre doamne, m-am dus la ei și curând am intrat în conversație cu grupul. Râsul frumoasei mi-a confirmat suspiciunea și o privire spre mâna ei, care era la fel de mare ca a mea, a făcut ca totul să devină clar. Aplecându-mă asupra rușinoasei demozele i-am șoptit câteva cuvinte la ureche, iar necopții flăcăi au devenit repede geloși. Recunoscusem [în cele două doamne] pe niște români cu care eram vag familiar și care își băteau joc de banii lor [ai băieților]. Câteva minute mai târziu, victimele rătăceau singure și neconsolate, minus unul sau doi napoleoni irosiți pe răcoritoare. Acesta este exact tipul de întâmplări pe care românii fără griji îl savurează, distracția de orice fel și gluma fiind, practic, total pe gustul lor".

În ochii înaltei societăți astfel de situații erau cu totul inacceptabile și de aceea se organizau baluri particulare, unde avea acces numai elita. Marile familii se luau la întrecere în privința fastului sălilor, a rafinamentului supeului și, bineînțeles, a costumelor pe care le îmbrăcau. Deoarece la noi nu exista o presă ilustrată — cu excepția unor publicații de scurtă apariție, precum *Icoana lumei*, scoasă

la Iași de Gh. Asaki în intervalele 1840-1841 și 1865-1866, sau *Illustrațiunea. Jurnal universal* a lui Carol Szathmari, care nu dispuneau de spațiu tipografic și suficienți xilografi — nu se puteau da imagini de la balurile private, așa cum se întâmpla în revistele de acest fel din restul Europei; nici măcar schițe disparate de măști, așa cum prezenta, pe o planșă întreagă, *Le Monde Illustré*, în numărul 307, din 28 februarie 1863.

În România, totul rămânea în seama cronicarilor mondeni, care își dădeau toată osteneala să fie cât mai corecți și exhaustivi pentru a nu neglija pe nimeni, a nu crea ierarhizări și a nu jigni. Ulysse de Marsillac a fost pionierul acestui gen, în paginile publicațiilor sale de limbă franceză care apăreau în Capitală — *La Voix de la Roumanie, Le Journal de Bucarest* și *Le Pays Roumain*. A fost urmat de spirituala Constanția de Dunca în revista *Amicul familiei*, a cărei proprietară, directoare și aproape singură redactoare era. Dar cel mai celebru dintre toți a fost Claymoor (pe adevăratul său nume Mișu Văcărescu), care timp de 23 de ani a semnat o rubrică în *L'Indépendance Roumaine*, creând un stil specific și ducându-l pe cele mai înalte culmi ale eleganței de exprimare, ce nu-i putea refuza accesul în marea literatură jurnalistică, scoțându-l de sub etichetarea de „gen minor". Mișu Văcărescu-Claymoor nu se rezuma doar la coloanele acelui ziar, el și-a adunat cronicile în volume ce purtau titlul *La vie à Bucarest*, cuprinzând, fiecare, evenimentele mondene survenite pe parcursul a doi ani.

Unul dintre locurile preferate ale protipendadei era Palatul Suțu (sediul actual al Muzeului de istorie și artă al municipiului București), cu spațioasele sale săli, la a căror splendidă ornamentare contribuiau în egală măsură primitorii proprietari Irina și Grigore Suțu, ambii mari amatori de distracții rafinate și admirabile gazde în orice ocazie. Ei dădeau nota sezonului, deschizându-l și închizându-l cu baluri în propriile saloane. Sunt interesante de comparat descrierile a două asemenea baluri în Palatul Suțu, făcute la interval de 21 de ani. În martie 1862, Ulysse de Marsillac nota: „Contrar prevederilor noastre, bărbații travestiți erau foarte puțin numeroși. Dl. Adolf Cantacuzino purta cu dezinvoltura aristocratică a unui viconte de Létorière grațiosul costum de curte al secolului trecut. Dl. locotenent Ion Văcărescu avea un foarte bogat veșmânt de muschetar. Dl. Ulise Crețianu era don Alonzo și dl. Serge Putowski, Pierrot; d-nii Alexandrescu adoptaseră eleganta uniformă a gărzilor franceze. Numărul doamnelor travestite era mult mai mare. Am remarcat-o pe doamna

Ion Lahovari...

Obrenovici [născută Catargi] care, cu grația sa, înfrumusețea costumul cavaleresc și rebel al domnișoarei [ducese Anne] de Longueville [sora marelui Condé, dușmană declarată a lui Mazarin și o inițiatoare a Frondei]; doamna Alexandrina Catargi [născută Bărcănescu] era minunată în originalul ei costum reprezentând veselia; doamna Maria Săvescu era o micuță spaniolă, iar sora ei, Elena Rallet, o elvețiancă; domnișoara Lucia Racoviță a îmbrăcat foarte bogatul și foarte pitorescul costum al țărăncilor, la fel ca și doamna Maria Cantacuzino, purtându-le cu o fermecătoare eleganță; cele două surori, domnișoarele Cretzulescu, au avut fericita idee de a se costuma în anotimpuri, una fiind vara, cealaltă iarna. Stăpâna casei [Irina Suțu]. îți lua vederea prin costumul istoric al Margueritei de Bourgogne. Domnișoara Eufrosina Fălcoianu era țărancă bretonă, iar domnișoara Eliza Olănescu, păstoriță din vremea lui Ludovic XV. Să citățm de asemenea o cochetă Esmeraldă, doamna Eufrosina Manu. Nu le pot numi pe toate și regret căci aici era o profuzie de bogăție și frumusețe care transformă splendidele saloane ale Palatului Suțu într-una din acele scene unde par să aibă privilegiu exclusiv poveștile din *O mie și una de nopți*".

La finele lui februarie 1883, Claymoor consemna un eveniment de același fel și de aceeași anvergură: „Balul costumat de la dl. Grigore Suțu a fost admirabil. D-na Irina Suțu purta un costum din secolul al XV-lea având coafura împodobită cu diamante, trenă lungă de brocart și mantou de curte ornat cu herminâ. D-na Moruzi avea rochie lungă de catifea verde cu suitaș de aur, constelații de pietre și o tocă cu pene pe cap. Prințesa Ferdinand Ghica era în alb. Un grup reprezentând secolul al XVIII-lea evoca Trianonul și splendorile sale. D-na Grădișteanu era vivandieră, Maria Catargi era îmbrăcată în Carmen. Balul s-a terminat la

opt dimineața, după un supeu demn de Lucullus".

Diamante și alunițe de... catifea

Nu erau neobișnuite nici balurile în care se preciza o anumită perioadă istorică pe care toți participanții trebuiau să o respecte. Profitând de mobilierul stil Ludovic XV și Ludovic XVI care împodobea Legația rusă din București, în data de 24 mai 1883 prințesa Urusoff, soția ministrului rus, a dat un bal în care „...toate doamnele sunt în costumul timpului, părând portrete de Watteau, Boucher și La Tour coborâte din ramele aurite. O amintire a Trianonului într-o frumoasă seară de mai...". Puteau fi văzute cu acest prilej toate celebritățile Capitalei cu părul pudrat și coafuri înalte, pline de giuvaeruri, alunițe din catifea plasate cu munificență pe obrajii fardați și rochii cu trene nesfârșite și „aripi" ce nu permiteau purtătoarelor să intre pe o ușă obișnuită decât cu mare efort. Unele își adjudecau chiar identități precise între reginele sau curtezanele vremii: Marie Antoinette, M-me de Pompadour, M-me du Barry.

Dacă varietatea veșmintelor era atât de mare în societatea înaltă, încercăm să ne imaginăm — incitați de un anunț din 1875 — marea diversitate întâlnită la balul croitorilor, adică tocmai al acelora care imaginau și executau modelele protipendadei.

După cum se vede, sursa de inspirație a travestiurilor era oferită de modelele epocilor istorice europene, cu precădere franțuzești: regine sau prințese medievale pline de demnitate, muschetari bătăioși, conți și duci din secolul XVIII înclinați spre galanterie și lux. Nu erau evitate nici uniformele militare de la începutul veacului, în special napoleoneene. Este uimitor cum nimeni nu era atras de fastuoasele veșminte feudale autohtone și nici de cele fanariote; probabil că amintirea acestei epoci era suficient de proaspătă pentru a mai suscita interes — erau încă verzi și în putere unii dintre cei care, în copilărie sau adolescență, purtaseră anteriu și fermenea, se încălțaseră cu papuci ori meși și-și înfășuraseră capul cu un tarabolos, în vreme ce mulți bătrâni negustori de periferie continuau, și la 1860, să umble cu halat și contăș, ca o certificare a averii și statutului social (căci portul oriental se mutase în rândurile clasei de mijloc după ce protipendada renunțase, treptat, la el după 1830).

Foarte prețuit era însă portul popular tradițional pe care îl arborau cu multă plăcere, în orice ocazie, soțiile domnitorilor — de la Mariția Bibescu la Elena Cuza și Elisabeta de Wied — luându-ne exemplul, după aceea toate boieroaicele. Pe lângă doam-

...și Gh. Cantacuzino purtând costume de epocă din Europa occidentală

nele care, la diverse serate, îmbrăcau ia și catrința din proprie inițiativă, pentru a fi mai originale și pentru a-și demonstra patriotismul, erau organizate și unele baluri tematice, unde costumul național era „de rigoare". Claymoor relatează câteva astfel de petreceri doar în sezonul anului 1883; pe 14 februarie, la balul funcționarilor, dat la Operă, s-au jucat bătuta și chindia, în vestimentația aferentă; la balul de la Teatrul Național al societății „Furnica", organizat sub patronajul reginei, toată asistența a fost îmbrăcată în straie țărănești; la fel, pe 8 martie, la balul de binefacere dat de comercianții și industriașii români, unde, la tombolă, s-au remarcat domnișoara Zamfirescu, în cămașă brodată cu fir și fluturași argintii, fustă neagră de dimie cu paiete, brâu cu monede vechi și maramă roșie, precum și domnișoarele Dancovici, în port din Ilfov, și Socec într-unul din Olt; la chermeza filantropică de la Teatrul Național, unde lumea bună se distra vânzând diverse produse la chioșcuri improvizate în foaier, doar doamna Crisoveloni era în costum autohton, restul frumuseților bucureștene împrumutând portul tradițional al altor națiuni — doamna Simonidi era alsaciană, doamna Grădișteanu era chinezoaică, doamna Maria Eliad era olandeză, iar doamna Elena Catargi era florăreasă italiancă. Aceasta a fost însă o fantezie pasageră căci, până la urmă, lipsa de piese complete și autentice din alte țări făcea imposibilă închegarea și permanentizarea unor asemenea manifestări cu nuanță internațională. De altfel, frumusețea costumului nostru național fusese impusă de mult în saloanele selecte ale Europei. La un bal dat în 1865 la Ministerul de externe al Franței, mai multe romance invitate acolo, ca și unii simpatizanți ai cauzei noastre, l-au purtat cu dezinvoltură, remarcându-se din plin printre dominourile pariziene.

Totuși, aceste haine de la

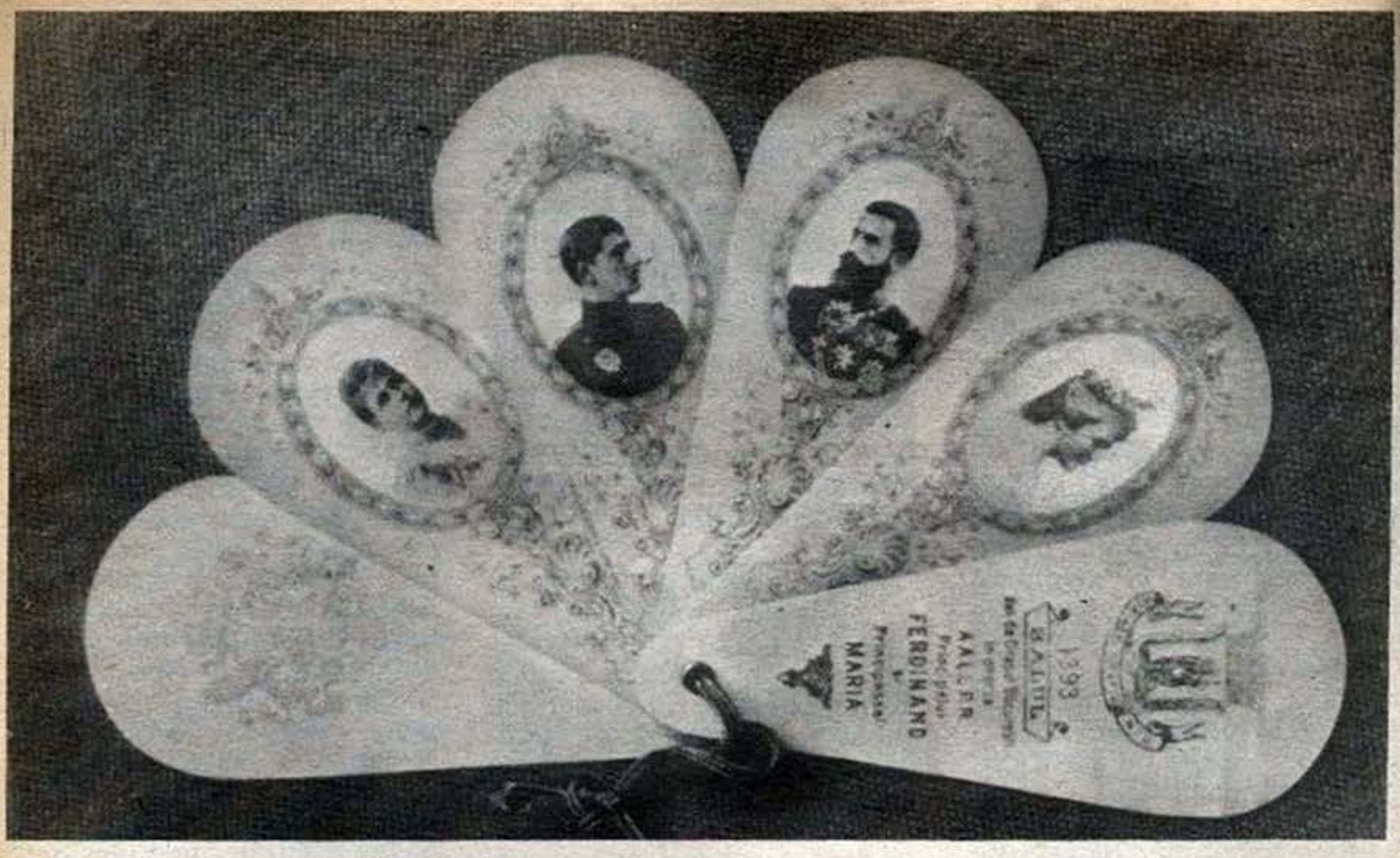

O raritate: un evantai cu portretele familiei regale, din celuloid, confecţionat la 1893, deci acum un secol, pentru balul dat de oraşul Bucureşti în onoarea principelui Ferdinand şi a principesei Maria (piesă din Colecţia D.D. Tănăsescu)

ţară erau purtate... ca la oraş. Ele corespundeau buzunarului purtătorilor şi modei momentului: catrinţele erau susţinute de crinolină, alesăturile de pe ie erau din fir de argint sau de aur, ornamentele erau mult mai abundente decât cele pe care sătencele şi le coseau cu mâna lor, în picioare nu se purtau opincuţe, fie ele şi din piele fină, ci botine cu toc înalt, iar cizmele bărbaţilor erau de lac.

Mascaţi la... fotograf

Se făcuse un obicei ca, imediat după bal, participanţii să meargă la fotograf pentru a se imortaliza în costumul purtat. Unul dintre maeştrii preferaţi ai bucureştenilor era Franz Duschek, ale cărui poze *carte-de-visite* şi *cabinet* erau tezaurizate în albume ce au păstrat astfel, peste timp, amintirea efluviilor petrecerii.

Pasiunea pentru travestire era deprinsă încă din copilărie, prin grija părinţilor de bună condiţie care, urmând tonul dat de casele dominatoare ale continentului, organizau baluri mascate pentru cei mici, amuzându-se pe socoteala progeniturilor ce le imitau manierele galante şi curtenia de salon. Mici generali romani, cavaleri medievali, prinţi şi marchizi ai secolelor XV-XVIII, arnăuţi, surugii ori ofiţeri de diverse arme, autohtoni sau de aiurea, făceau pentru câteva ore deliciul saloanelor elegante prin ţopăielile lor stângace, mimând valsul, polca sau mazurca şi prin asaltarea bufetului garnisit cu bomboane, prăjituri şi limonadă, sub ochii satisfăcuţi ai părinţilor, care abia aşteptau oboseala odraslelor şi retragerea lor la culcare pentru a începe, ei înşişi, propriul bal.

Oricât ar fi fost de mari cheltuielile, oricare ar fi fost costumul — fie el unul coborât din epoci apuse, fie unul de caracter extras din contemporaneitate, fie unul bine implantat în tradiţiile etnografice ale ţării — înaintaşii noştri de acum un veac nu-şi refuzau niciodată călătoria în timp şi spaţiu cu ajutorul travestiului care le crea iluzia că sunt alţii, noi, transfiguraţi, fie şi pentru o clipă de visare.

Făcând o statistică a sezonului 1872, Ulysse de Marsillac remarca, nu fără ironie: „Carnavalul a durat anul acesta în România opt săptămâni şi două zile. Au fost, în medie, patru baluri pe săptămână, ceea ce dă plăcutul total de treizeci şi două de serate dansante. Nu există tânără care să nu danseze cel puţin cinci cadriluri pe seară şi cinci sau şase hore, ceea ce dă un minim de trei sute treizeci de dansuri pe sezon. Fiecare serată costă o femeie elegantă, în medie, cinci sute de franci. Ajungem astfel la un total variind între 16 şi 17 mii de franci pentru aceste câteva săptămâni de plăcere. Şi aceasta fără a renunţa la spectacole, concerte, loterii caritabile, subscripţii etc. Este drept că există resursele postului Paştelui, când nu se dansează decât o dată pe săptămână şi apoi venirea verii de care se va profita pentru a se face economii mergându-se la băile din Franţa şi Germania, trecând prin Italia pentru a se ţine regimul vieţii ieftine". ■

ASA VA PLACE ISTORIA?

Nici Ludovic XVIII nu a făcut o pasiune pentru asigurări[1]. Când, în 1816, Duvillard şi-a încercat din nou şansa, prezentând un proiect asemănător fostei Companii Regale a lui Clavière, el a primit un răspuns negativ de la prefectul de Sena. Un alt transfug, Barrau, care şi el eşuase sub Napoleon, a încercat de asemenea să repună pe picioare o companie în care şi-a investit ultimele resurse. Complet ruinat, dar animat de credinţă, a lăsat un „Sistem reciproc", ce trebuia să servească drept ghid succesorilor săi mai norocoşi. Mult mai târziu, asiguraţi care şi-au amintit de acest om bătrân ce trăia în mizerie i-au oferit o pensie viageră de 1 500 franci.

ASIGURĂRILE DE LA LUDOVIC XVIII LA JEAN JAURÈS

CLAUDE PASTEUR

• Ludovic XVIII nu a fost asigurat • Fiul lui Delessert moştenise virusul • Şi ministru de interne, şi funcţionar de asigurări • Hugo se asigură la 38 ani şi moare la 83 • Doctorul ucigaş

Un poet cu simţ practic

Guvernul lui Ludovic XVIII s-a arătat favorabil societăţilor contra incendiilor, între care mai multe au văzut lumina zilei. Este epoca în care noile vapoare cu aburi i-au fericit pe asiguranţi, din cauza riscurilor de explozii. Este perioada când acţionează Jacques Laffitte, devenit director al puternicei bănci Perregaux. Laffitte credea în viitorul acestei branşe. El a cooperat la fondarea mai multor societăţi împotriva incendiilor, obţinând, prin relaţii suspuse, autorizaţiile guvernamentale necesare. Cea mai importantă dintre creaţiile lui este Compania Regală Maritimă, contra incendiilor, apoi pe viaţă, direct inspirată din cea a lui Clavière. Era în anul 1816.

„Instigatorul" acestei noi companii nu este nimeni altul decât Benjamin Delessert, fiul omului de finanţe Delessert, cel întemniţat odată cu Clavière. Fiul moştenise de la tatăl lui virusul asigurărilor... Era un filantrop. În curând avea să fondeze o Casă de economii şi prevederi. Spirit riguros, metodic, detesta jocurile de noroc, încât mai

[1] Continuăm publicarea acestui articol, reprodus — într-o formă prescurtată cu titlul şi subtitlurile redacţiei noastre — din revista franceză *Historia*.

În imagini: Napoleon III şi soţia sa, împărăteasa Eugenia, au înţeles de la început importanţa asigurărilor.

târziu, sub presiunea sa şi în urma votului Camerei, s-au închis casele de joc şi s-a suprimat Loteria Naţională.

Alături i-a avut mereu pe fiii lui Fulchiron şi Périer. O generaţie fusese deci suficientă pentru a stinge vechile rivalităţi. Casimir Périer a făcut carieră în politică (va deveni ministru de interne în 1831), fără a înceta însă să se ocupe de asigurări, ca preşedinte al Consiliului de administraţie.

Să revenim la Jacques Laffitte, cel care a cooperat în 1818 la crearea unor societăţi regionale. Fondate în timpul Restauraţiei (1814-1848), cea mai mare parte a lor există şi astăzi. Anii 1818-1819 au înregistrat crearea unei societăţi anonime pe acţiuni, sub denumirea de „Asigurările Generale", care se ocupa de transporturile maritime, incendii şi viaţă. Reţeaua ei comercială acoperea un spaţiu geografic enorm, de la St. Petersburg la New York, de la Bombay la Buenos Aires. Asigurările generale au garantat, de pildă, transportarea de către Rusia în Franţa a unei turme de capre din Kaşmir.

Cel ce va lua conducerea, în 1819, a acestei vaste organizaţii se chema dl. de Gorcuff, un fost emigrant breton ce studiase în Anglia modul de funcţionare al societăţilor de asigurări. Cu talent şi tenacitate, el a condus întreprinderea până în 1863, când fiul său i-a succedat, până în 1888.

Simultan cu crearea Asigurărilor Generale, o ordonanţă regală a autorizat fondarea unei alte companii contra incendiilor, Phenix, al cărei principal acţionar era tot Jacques Laffitte. 150 ani mai târziu, aceste două companii, cele mai vechi, Asigurările Generale şi Phenix, vor da naştere celebrei A.G.F.

Întreaga istorie a asigurărilor acestei epoci este dominată de oameni cu mare încredere în evoluţia branşei: Gorcuff, Laffitte, Casimir Périer, Benjamin Delessert, Fulchiron etc.

În 1820, Asigurările Generale aveau de rezolvat o problemă delicată: sănătatea regelui Ludovic XVIII nu era bună. Circula ideea de a garanta vreme de un an viaţa regelui. Dificultatea de a face o vizită medicală monarhului ca şi respectul datorat lui interziceau Asigurărilor Generale „de a emite vreun calcul de probabilitate privind durata unei vieţi atât de preţioase pentru Franţa..." Ludovic XVIII a murit fără a fi fost asigurat.

În 1829, Carol X a autorizat crearea Societăţii „Soare-Incendiu", al cărei iniţiator a fost Thomas de Colmar, un personaj interesant, fost ofiţer în armata mareşalului Soult în Spania. Era inventatorul artmometrului — strămoş al maşinilor noastre de calculat —, folosit până la primul război mondial.

În aceeaşi epocă s-a creat şi compania „Union". În timpul Revoluţiei din 1830, în avanscena asigurărilor au intrat cei doi administratori ai Companiei Regale: Jacques Laffitte şi Casimir Périer. Saloanele lor au devenit locul de întâlnire al opoziţiei. La 1 august, cei doi aveau să constituie un guvern provizoriu, dar Laffitte nu va rezista decât un an în cariera sa politică. Revoluţia din iulie a provocat o gravă criză financiară, şi el va fi una dintre primele victime. Numai o intervenţie personală a lui Ludovic-Filip îl va salva de faliment. În ce-l priveşte pe Casimir Périer, care i-a succedat la interne, el a murit de holeră, un an mai târziu, în 1832.

Pe 22 iunie 1840, un ilustru scriitor s-a adresat Companiei Regale a asigurărilor pe viaţă, spre a se asigura pentru 20 000 franci, cu o primă anuală de 618 franci. El afirma că nu are „nici o boală şi nici o infirmitate gravă". Era vorba despre Victor Hugo, pe atunci în vârstă de 38 ani şi care a murit abia în 1885. Deci se poate să fii poet şi să ai simţ practic.

Evenimentele din 1848, fuga lui Ludovic-Filip, proclamarea republicii au pus probleme Companiei Regale, al cărei nume putea cu greu supravieţui sub un regim republican. „Regală" a fost înlocuit cu „Naţională", pe care nu îl va mai părăsi.

Starea de sănătate a împărătesei

Spre deosebire de Napoleon I, Napoleon III a înţeles importanţa asigurărilor. În ciuda opoziţiei Consiliului de Stat, o grupare de persoane devotate ideii a constituit o Casă Generală a Asigurărilor Agricole, aprobată printr-un decret din decembrie 1868. Mai multe companii au văzut lumina zilei sub al doilea imperiu (1852-1870): pentru asigurarea contra hoţilor de obiecte de cult din biserici, contra insectelor din apartamente sau camere de hotel. În anii 1864-1865 a apărut un nou tip de asigurare, contra accidentelor. Nici un fel de protecţie socială nu ocrotea un muncitor accidentat şi nu venea în ajutorul familiei lui. Asta „face parte din meserie", se spunea muncitorului rănit la locul de muncă.

Împăratul a încurajat înflorirea a tot felul de noi asigurări, în special a celor pe viaţă, până acolo încât a autorizat-o pe împărăteasa Eugenia să contracteze pe capul ei o asigurare pe viaţă de două milioane, în profitul operelor de binefacere, asigurare repartizată în părţi egale între companiile Naţională, Asigurările Generale, Union, Phenix.

În holul unei clădiri din Piaţa Vendôme, se putea citi certificatul de „bună stare de sănătate" eliberat de Compania Naţională: „Eu, decan al Facultăţii de Medicină din Paris, medic al Majestăţii Sale împăratul, membru al Academiei imperiale de medicină, certific că Marie-Eugénie de Gusman, contesă de Teba, împărătească a francezilor, se bucură de o bună stare a sănătăţii, că nu are nici o boală şi nici o infirmitate ce ar putea contraveni asigurării pe capul ei a unei sume considerabile. Semnat: Rayer, Paris, 19 noiembrie

1863".

Această poliță de asigurare pe toată viața împărătesei autoriza, în medie, o primă de 6 000 franci plătibili în fiecare an, până la decesul asiguratei[1].

După anul 1870, Napoleon III și familia lui au fost acuzați de acțiuni necinstite în administrarea finanțelor Franței, pe care ar fi aruncat-o într-un război dezastruos, cauză a ruinei și dezonorării sale. De aceea, s-a născut ideea de a se lua măsuri de siguranță pentru valorile lăsate în Franța de împărat și familia sa și, în special, valorile depuse în asigurările pe viață. Era 29 martie 1871.

O altă reacție, pitorească și ea, datează din timpul Comunei din Paris. Patronul ziarului *Le Père Duchêne*, un oarecare Vermesch, și-a anunțat cititorii că împărăteasa Eugenia avea mai multe milioane într-o casă de asigurări din strada Grammont. A doua zi în zori, o mare mulțime s-a năpustit asupra directorului casei de asigurări, ce încă dormea, care le-a spus că nu e vorba despre milioane, ci despre o asigurare pe viață.

În același an, 1863, când împărăteasa Eugenia dădea exemplu asigurându-se pe viață, a izbucnit un scandal, al cărui protagonist a fost doctorul La Pommerais, acuzat de a o fi otrăvit pe bătrâna sa amantă. Ea se asigurase pe viață cu suma de 350 000 franci. Deși doctorul — căruia îi reveneau banii — nu a recunoscut că ar fi otrăvit-o, el a fost condamnat la moarte, în pofida eforturilor avocatului Lachaud. Un nu mai puțin celebru avocat al acelor timpuri, Dupin, avea să pronunțe un violent rechizitoriu cu această ocazie împotriva asigurărilor pe viață: „Omul este în afara oricărui preț, viața sa nu poate fi

[1] Împărăteasa fondase mai multe instituții caritabile precum Casa Eugénie-Napoleon, instituții de acordat împrumuturi copiilor, o Casă de ajutorare pentru armata terestră și pentru flotă. Ea a sperat întotdeauna că aceste fundații caritabile îi vor supraviețui.

DOI NEASIGURAȚI: NOE ȘI COLUMB

„Arca lui Noe — spunea în glumă un renumit armator — a fost singura navă care, deși cu neobișnuita și valoroasa ei încărcătură de animale, de toate speciile — a călătorit fără să fie asigurată". Dacă ne gândim bine, există mult adevăr în această afirmație, susține istoricul italian Ermano Capani. Admițând chiar că pe vremea aceea ar fi putut exista ceva asemănător cu un contract de asigurare, Noe ar fi găsit cu greu pe cineva dispus să încheie o poliță în favoarea sa. De altfel, chiar și în zilele noastre, probabil că agenții de asigurare ar considera prea riscantă această expediție organizată în necunoscut, pe apele furtunoase ale globului pământesc. Și ar refuza să dea, fie chiar și un ban, pe viața lui Noe, a soției, a fiilor și nepoților și cu atât mai puțin pe cu totul neobișnuita și prețioasa încărcătură de mostre de animale destinate să repopuleze Terra.

Noe, deci, nu era asigurat. În schimb, — adăugăm noi, păstrând tonul de glumă — el putea să apeleze la protecția divină, cu siguranță mai completă și mai eficientă decât orice contract scris. Un sprijin care avea să-i permită să înfrunte și să depășească în mod fericit înspăimântătorul potop biblic, care a durat — potrivit Sfintei scripturi — circa șapte luni, la capătul cărora, după cum se știe, arca lui s-a împotmolit pe vârful muntelui Ararat. Și nu este exclus ca, urmând instrucțiunile divine, Noe să se fi transformat, după necesități, în căpitan, timonier, ofițer responsabil cu încărcătura și chiar în îmblânzitor și prieten al animalelor. Cartea „Genezei" ne spune, de altfel, cu câtă credință a ascultat el comanda cerului de a salva umanitatea de la potopul universal și cum eforturile lui au fost în sfârșit răsplătite.

Cazul lui Noe nu pare, însă, a fi unicul de acest gen. Lăsând de o parte personajele biblice și intrând în istoria navigației, există un alt om al mărilor, căruia i s-a refuzat garanția asiguratorie. Este vorba despre Cristofor Columb. În ajunul aventuroasei sale plecări spre Indii, viitorul amiral al oceanului a fost considerat de bancherii genovezi și spanioli un comandant imprudent și ca atare nedemn de încredere. Și totuși, în 1492, pe vremea lui Columb, asigurările maritime se puteau considera deja consolidate de câteva secole. Încă din 1200, de fapt, armatori, bancheri, negustori și mijlocitori concepuseră și puseseră la punct un sistem având toate caracteristicile împrumutului condiționat.

Pe vremea aceea, în porturi legea era dictată de „mijlocitori" („samsari"), care pot fi considerați primii agenți de asigurare din istorie. Aceștia nu aveau numai misiunea să procure afaceri avantajoase bancherilor și negustorilor care inițiaseră noua activitate maritimă; ei trebuiau să fie și capabili să facă o justă evaluare a riscurilor unui voiaj, bazându-se pe soliditatea navei, pe eficiența echipajului și mai ales pe calitățile de conducător ale comandantului. Experți neînduplecați, înainte de a încheia un contract, „samsarii" verificau personal capacitatea ambarcațiunii, stabileau valoarea reală a încărcăturii (fie că era vorba de grâne sau de brocarturi țesute cu aur) și, la nevoie, estimau valoarea pasagerilor, luând în calcul categoria lor socială și veniturile lor.

Evaluarea „samsarilor" era, deci, inatacabilă. În ceea ce privește proiectata călătorie a lui Columb, prea puțin convinși de teoriile revoluționare ale astronomilor privind rotunjimea pământului, aceștia l-au considerat pe navigatorul genovez un exaltat, un comandant nepregătit și lipsit de experiența navigației. Așadar, i-au refuzat protecția asiguratorie de bun augur, în ciuda patronajului regal al expediției. Astfel, „solitarul Don Quijote al mărilor" — cum l-a caracterizat un poet german —, cel care avea să descopere Lumea Nouă, a plecat spre necunoscut cu cele trei caravele ale sale, ocrotit numai de steaua sa norocoasă.

Gabriela GEROTA

obiect de speculații comerciale, moartea sa nu poate deveni material pentru o speculație mercantilă. Sunt odioase aceste specii de pacte privind viața sau moartea unui om. Cupiditatea care speculează zilele unui cetățean este adesea vecină cu crima ce le poate scurta".

Ghilotinat, dar viu

Dar asigurările au primit scrisorile lor de noblețe în ziua când împărăteasa Eugenia, cu acordul împăratului, a subscris o asigurare pe viață, pentru a garanta soarta instituțiilor de caritate pe care le fondase. În ciuda interesului manifestat de împărăteasa Eugenia pentru această afacere, Napoleon III a refuzat grațierea doctorului La Pommerais, care a fost executat la 17 martie 1864. Această execuție — dacă e să dăm crezare zvonurilor — a fost însoțită de o experiență sinistră: un medic, doctorul Velpeau, imediat după decapitare, a prins de păr capul criminalului și i-a pronunțat de trei ori numele... Pleoapele decapitatului s-au dechis și au început să se miște... Multă vreme s-a vorbit despre sinistrul doctor La Pommerais, cel ghilotinat și viu...

O altă afacere, la începutul secolului, a populat și ea cronica judiciară a ziarelor: un anume Girard a subscris în favoarea sa asigurări pe viață de către persoane care nu știau despre aceste contracte, Girard făcând vizita medicală printr-un complice.

Domnul Girard avea lecturi ciudate: un dicționar de toxicologie, de pildă, ca să studieze otrăvurile. Sau: își cumpărase bacili. Invita apoi la dejun persoane total nebănuitoare, o văduvă de funcționar din ministerul poștelor, un negustor, un funcționar, un obscur contabil, deveniți cu toții victime ale acestui om meticulos, care își nota activitățile în carnet:

6 mai: otrăvuri, caut tuburi și eprubete; 7 mai: pregătesc sticluța; 11 mai: ciuperci; 14 mai: invit pe Mimiche la dejun.

Girard a murit în temniță, de tuberculoză.

Aceste escrocherii nu au frânat defel evoluția asigurărilor. Ghidul *Parisul ilustrat,* apărut sub al doilea imperiu, rezervase un capitol întreg principalelor companii de asigurare. Peste 100 întreprinderi de acest gen erau prezentate acolo. În ajunul asedierii Parisului, în 1870, s-a constituit o „Asociație reciprocă de riscuri contra asediului Parisului", pentru a garanta pierderile suferite în acest eveniment.

O adevărată nebunie: 30 km pe oră

În a doua jumătate a veacului XIX, modernizarea a deschis noi câmpuri de acțiune asigurărilor. Căile ferate, de pildă. Primele călătorii au fost considerate extrem de periculoase. Pasagerii primeau, odată cu biletul, polița de asigurare. Era prevăzut un capital pentru cazuri de deces sau invaliditate, datorate unui accident feroviar. În uzine au apărut mașini noi, s-au perfecționat motoarele cu gaz și petrol, în 1882 și-a făcut apariția electricitatea, în 1890 bicicleta. Din 1895 au apărut polițe de responsabilitate civilă în ce-i privește pe cicliști, dar fără să-i asigure, în ciuda înregistrării unor accidente groaznice.

Primele automobile au hrănit și ele copios asigurările. Din 1900 câteva societăți au emis contracte pentru a garanta primele mașini cu vapori sau cu motor cu explozie, care circulau provocând un vacarm asurzitor. În 1896 numai 426 mașini erau declarate la Prefectura Senei. Când au fost înregistrate 2 000, lumea a început să se emoționeze. Deși limita de viteză era de numai 12 km pe oră, unele automobile depășeau 30 — o adevărată nebunie!

O revistă a deschis chiar o rubrică: *Automobilele omucigașe.* Totuși accidentele „hipo-mobile" erau mult superioare ca număr celor provocate de mașini: 50 persoane moarte în medie pe an, 250 rănite. Campania antiautomobil avea să dureze multă vreme: interpelări în Cameră, scrisori, circulare adresate constructorilor: „abandonați această industrie fără viitor". Or, în 1908, numărul automobilelor sărise de la 4 000 la 40 000, aducând fericirea asiguratorilor, care aveau o piață nouă.

La expoziția universală din 1900, în palatul economiei sociale, au figurat și companiile de asigurări. Au fost reprezentate 40 de națiuni. Companiile de asigurare pe viață, care aveau o întârziere de recuperat, au încercat să convingă publicul prin numeroase tabele publicitare. Încet-încet au intrat și ele în obișnuință. La 25 octombrie 1899, Jean Jaurès, fondatorul partidului socialist, s-a asigurat pe o durată de 20 ani. Când, la 31 iulie 1914, el a fost asasinat, capitalul de 50 000 franci a revenit văduvei sale. Un alt asigurat ilustru: scriitorul Maurice Barrès. În 1908 și-a asigurat casa din departamentul Vosges pentru 46 000 franci. Imediat după primul război mondial aviația, tânără încă, a creat riscuri până atunci necunoscute. Companiile de asigurare s-au adaptat imediat și acestora.

Astăzi, *asigurarea* a ajuns o profesie căutată. La Paris, o Școală Superioară de Asigurare, sub egida marilor companii, formează tineri pentru această meserie, bătrână cât lumea, și pregătesc noile generații pentru problemele puse de anul 2000. Dar oare asigurările, care au știut să se adapteze și să se modernizeze în pas cu marile descoperiri industriale, vor ști să evolueze odată cu era nucleară și cu călătoriile interplanetare?

Da, răspund maeștrii asigurărilor. Pentru că istoria lor este un gaj pentru aptitudinea de răspuns la nevoi noi. În viața națiunii, industria asigurării este chemată să joace un rol tot mai important. ■

În românește de Florentina DOLGHIN

FRIEDRICH-WILHELM ŞI FRIEDRICH II, UN TATĂ ŞI UN FIU IRECONCILIABILI

ANDRÉ CASTELOT

Poate nimic nu ilustrează mai bine personalitatea regelui Prusiei Friedrich II decât palatul de la Sans-Souci, de lângă Potsdam, reşedinţă construită între anii 1745 şi 1747, la porunca sa, de un arhitect german, Knobelsdorff, dar în stil francez şi purtând denumire franceză. Reşedinţă îndrăgită, unde „filosoful de la Sans-Souci" — cum îşi spunea în scrierile sale — se va înconjura de savanţi şi scriitori de vază, între care Voltaire — cel cu care purta o alertă corespondenţă încă din 1736. Iubitor al artelor, citind şi studiind continuu, monarhul va reuşi, graţie geniului său politic, să ridice Prusia la rangul de mare putere europeană.

Fiu al Regelui-Sergent, Friedrich-Wilhelm I, şi antiteză vie a acestuia, până la majorat, Friedrich II cel Mare sau „Fritz al nostru", cum îi spuneau admirativ şi familiar contemporanii, a moştenit o armată extrem de bine pregătită de la tatăl său, un strateg de primă mână. La doi ani de la moartea sa, survenită la 17 august 1786, în acelaşi palat din nord-vestul Potsdamului, unde din august 1991 îi odihnesc rămăşiţele pământeşti, revenite în parcul castelului, Mirabeau nota: „Prusia nu este un stat care posedă o armată, ci o armată care ocupă un stat". Vreme de 46 ani, începând din 1740, când Friedrich II a urcat pe tron, Prusia, graţie regelui ei, ce a stăpânit jocurile între puterile europene ale sec. XVIII, a intrat în stăpânirea Sileziei, prin participarea la războiul de succesiune la tronul Austriei (1740-1748), a înfrânt armatele franceze, apoi pe cele austriece şi a luat parte, în 1772, la împărţirea Poloniei, alături de Rusia. Paradoxal şi în contradicţie cu vederile lui declarate, Friedrich II — căruia ideea unităţii germane i-a fost străină — a contribuit la afirmarea sentimentului naţional în Germania, gloria lui constituind fermentul naţionalităţii germane.

Acest rege mult îndrăgit de intelectualii de frunte ai Europei sec. XVIII, pentru marea sa cultură, dar, deopotrivă, bun militar, conştient de superioritatea ţării sale sub acest aspect, era fiul — cum am văzut — al unui spirit funciarmente militarist, pradă numai a două pasiuni: aurul şi soldaţii. În vremea lui Friedrich-Wilhelm, se spune că Berlinul devenise o adevărată Spartă, cetate austeră şi militaristă.

Cum era de aşteptat, cele două personalităţi vor fi ireconciliabile în primii lor ani de coexistenţă, până când suveranul-tată va înţelege — în sfârşit — că are un fiu demn de puterea şi faima pe care i le lăsa. Despre aceşti 18 ani din viaţa tânărului Friedrich relatează cunoscutul istoric francez André Castelot, în revista Historia. **Reproducem — cu titlul şi subtitlurile redacţiei noastre — acest articol.**

F. DOLGHIN

AŞA VA PLACE ISTORIA?

Latina, istoria, teatrul — interzise

Ianuarie 1712. La Versailles, regele Ludovic XIV trece printr-o iarnă teribilă, care se va sfârşi secerându-i pe ai săi. În urmă cu nouă luni s-a prăpădit un Delfin, alţi doi îl vor urma. Nu va mai rămâne nimeni, în următoarele două luni, care să oprească drumul la tron al familiei Orléans, în afara unui copil de doi ani, hărţuit deja de o pletoră de medici.

La Berlin, Friedrich I, regele din Prusia (1701-1713), care imită curtea lui Ludovic XIV şi ia dejunul în sunetul alămurilor, are parte, şi el, de doliu. Doi dintre nepoţii săi nu au putut suporta ceremonia copleşitoare a botezului, impusă de maiestuosul lor bunic. Dar aici problema nu este desperată. Fiul regelui, Friedrich-Wilhelm, şi soţia lui — deopotrivă verişoara lui — Sophie-Dorothea, sunt tineri. Aşa cum o spune pe şleau pitoreasca Sophie, electoare de Hanovra (strănepoată a Mariei Stuart şi străbunică a viitorului Friedrich cel Mare), toată lumea „lucrează zi şi noapte să-l facă pe regele Friedrich bunic". Acest „travaliu" îşi va aduce roadele şi Sophie-Dorothea va da naştere, la 24 ianuarie 1712, între orele 11.00 şi ora prânzului, viitorului Friedrich cel Mare. Fastul ceremonialului regal a făcut să i se dea copilului „gras şi rozuliu", care „sugea cu poftă la doică" şase contese pentru a-i ţine trena rochiei, doi prinţi şi un general pentru a susţine baldachinul şi o cohortă de naşi şi naşe.

O cohortă! Judecaţi şi dv.: împăratul Carol VI, ţarul Petru cel Mare, Stările generale ale Olandei, electorul de Hanovra, împărăteasa văduvă, electoarea şi electoarea-mamă de Hanovra, ducesa de Brunswick şi ducesa-văduvă de Mecklenburg! Regele din Prusia este cu atât mai în al nouălea cer, cu cât, după puţin timp, dinţii noului născut încep să crească cu rapiditate şi fără dureri. Pentru bunic este un semn „predestinat". Dar el nu se poate bucura multă vreme.

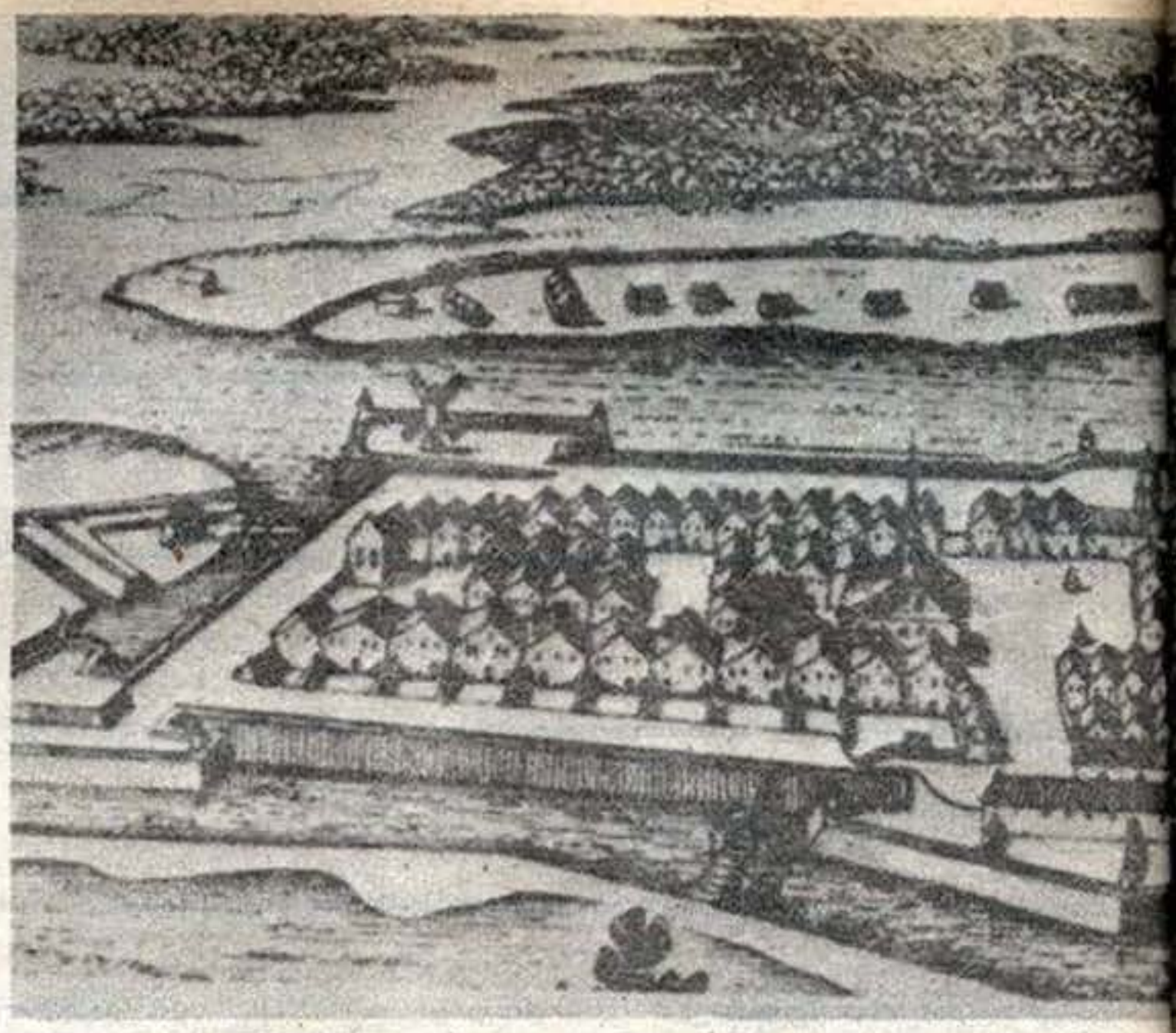

Fortăreaţa din Küstrin, în Prusia, unde Friedrich-Wilhelm I-a întemniţat pe fiu sâu după încercarea de a fugi

În p. 45: *un tată despotic şi brutal şi un copil nu prea docil*

La începutul anului următor, moare, lăsând regatul fiului său, Friedrich-Wilhelm. Un regat care nu era atunci decât al 13-lea stat din Europa, depăşind cu puţin Republica Veneţiană. Două milioane de suflete, mai puţin de o zecime din Franţa! Un stat? De-abia, de-abia! Prusia nu posedă un teritoriu dintr-o singură bucată. Este un mozaic de posesiuni, adunate în urma victoriilor, achiziţiilor sau căsătoriilor. Asupra acestui puzzle, Friedrich-Wilhelm va domni tiranic. Pahidermul — la sfârşitul vieţii măsura 2,60 m în jurul mijlocului — începe prin a suprima pompa versaillezâ, instaurată de tatăl său, şi continuă vânzând veselă, vinuri fine şi diamante adunate de tatăl său, regele Friedrich.

Despot de o mare brutalitate şi cruzime, Friedrich-Wilhelm ştie totuşi să guverneze legiferând totul. Se ocupă — cu acelaşi sârg — de cuiburile de omizi sau de mortalitatea la peşti, de munca moaşelor sau de lungimea predicilor, de construcţia de diguri sau modul de a lucra pământul. Dar ceea ce-l pasionează cel mai mult este creşterea unor uriaşi destinaţi armatei sale de 83 000 oameni — cifră foarte importantă pentru epocă; el căsătoreşte numeroşi uriaşi şi uriaşe, în speranţa de a avea într-o zi grenadieri de 2 m înălţime.

La apropierea sa poporul fuge.

— De ce speli putina? îl întreabă într-o zi pe un mic negustor evreu, care încerca să dispară la vederea sa.

— Pentru că mi-e frică!

— Trebuie să mă iubeşti, canalie, urlă la el Friedrich-Wilhelm, aplicându-i o ploaie de lovituri pe spate.

E de înţeles dictonul popular „a fi prusac este o onoare... dar nu o plăcere". Bineînţeles, Friedrich-Wilhelm se apleacă minuţios asupra educaţiei fiului său, ca să „aibă moravuri şi ţinută cuviincioase". Bineînţeles, acestuia îi vor fi interzise latina, istoria veche, opera, piesele de teatru şi „alte prostii laice". De la vârsta de 4 ani — de neimaginat! — copilul este învăţat cele 54 mişcări ale exerciţiului prusac; la 6 ani i se dă comanda companiei cadeţilor prinţului regal.

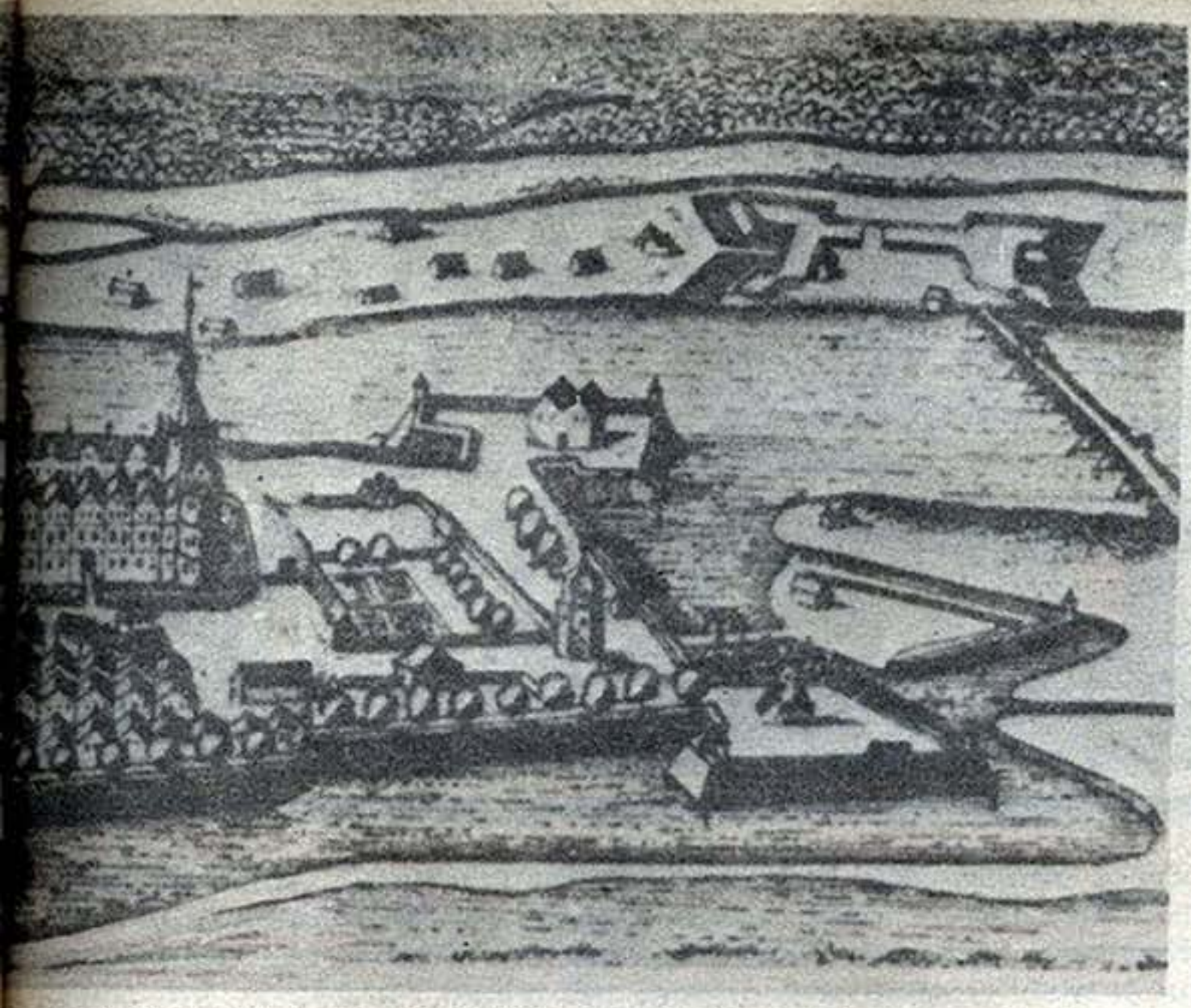

Totuși, deși toate jucăriile sunt militare, Kronprinzul nu pare „mușcat“ de meserie. Astfel, pentru a-l obișnui cu zgomotul bătăliei, Friedrich-Wilhelm ordonă să se tragă cu tunul în fiecare dimineață sub ferestrele fiului său. Dar acestui vacarm micul Friedrich îi preferă lectura pe furiș de romane cavalerești. O va povesti mai târziu: „Dormeam între generalul Finck, guvernantul meu, și valetul de cameră. Când ei adormeau țeapăn, treceam peste patul valetului într-o altă cameră, unde în șemineu aveam o lampă. Mă ghemuiam acolo și citeam. Dar într-o seară, pe general l-a apucat tusea. Nu mai m-a auzit respirând, a pipăit, nu m-a găsit, a țipat. Am venit imediat. Am spus că am avut o nevoie. Am ascuns cartea și nu mai m-am atins de ea de atunci“.

Lui Friedrich îi mai place să facă schimb de lungi confidențe cu sora sa mai mare, Wilhelmina. Reflecțiile asupra neînțelegerilor dintre părinți formează fondul conversației lor. Amândoi sunt de partea mamei lor, care nu încetează să se plângă de soțul infernal, care i-a fost hărăzit ei, fiică a regelui Angliei! Brutalității tatălui lor, gusturilor sale de soldățoi, anturajului său grobian, ei o preferă pe mama lor, care organizează serate dansante în micul său castel „Monbijou“, unde se vorbește o franceză încântătoare, cea mai frumoasă limbă din lume.

Friedrich-Wilhelm este, la început, uimit de gusturile fiului său.

— Aș vrea să știu ce se petrece în acest cap. Știu că nu gândește ca mine. Există oameni care îi dau alte sentimente decât ale mele și îl instigă să condamne totul. Sunt niște ticăloși.

Uluirii îi urmează furia, când observă că Friedrich îl disprețuiește. Cum poate fi fiul lui acest puști de 12 ani, acest domnișor smiorcăit, efeminat? Se ține pe cal ca un sac; cântă la flaut; își pune mănuși când merge la vânătoare; mănâncă cu furculița cu trei dinți, în timp ce toată lumea mănâncă cu furculița cu doi dinți; se pudrează; poartă dantele; se leagănă pe scaun.

Răspuns la persoana a III-a

„În timpul unui dejun oferit de ministrul de război von Grumbkow — Fritz a împlinit recent 12 ani —, tatăl adresează tânărului prinț o dojană. La început, îi dă două palme ușoare, dar, pe măsură ce vorbește, se lasă cuprins de furie și până la capăt un potop de insulte se prăvale asupra băiatului. Și asta nu ajunge: apucă farfuriile și le sparge, una după alta, de perete. Din fericire, ministrul de război salvează situația: joacă comedia bețivanului, înșfacă vase și face țăndări cel mai prețios serviciu al său. Miniștrii și generalii sunt profund stânjeniți. În mijlocul lor, Friedrich se ține drept, palid ca un mort“.

Când are 15 ani, regele îl surprinde într-o seară, la el, îmbrăcat într-un capot de brocart. A îndrăznit să-și dezbrace uniforma de căpitan în regimentul regal, unde slujea atunci — această uniformă pe care el o numea „giulgiul său“. Friedrich-Wilhelm se năpustește asupra fiului său, îi smulge haina și o aruncă în foc.

Să fi fost sincer Friedrich când, vrând să se împace cu tatăl său, îi adresează aceste rânduri? „Dragă tată, de mult timp nu m-am putut hotărî să vin la dragul meu tată, pentru că m-am temut de o primire mai rea decât cea obișnuită și pentru a nu spori iritarea dragului meu tată, cu rugămintea ce am a i-o adresa. Astfel am preferat să mă confesez printr-o scrisoare. Îl rog deci pe dragul meu tată să fie bun cu mine și îl pot asigura că, după un examen minuțios, conștiința mea nu găsește nici cea mai mică greșeală a-și reproșa; dacă am făcut ceva fără să știu sau fără să vreau, ceva care l-a jignit pe dragul meu tată, îl implor cu multă umilință să mă ierte și sper că dragul meu tată va renunța la această ură crudă pe care o lasă să se vadă, prin felul lui de a fi și a acționa. Sper că dragul meu tată va reflecta asupra tuturor acestora și va redeveni bun cu mine; în orice caz, îl rog să creadă că niciodată în viața mea nu voi greși premeditat...“

Regele, exasperat de acest ton servil, îi răspunde în ace-

(Continuare în p. 58)

NOIEMBRIE 1943

ÎN BUCUREȘTI, ACUM 50 ANI

Cronică măruntă

● La 10 noiembrie **se serbează, printr-un mare număr de manifestări în Capitală și în țară, centenarul artileriei române. Cu acest prilej se reamintește că la 10 noiembrie 1843, din inițiativa domnitorului Bibescu, a fost organizată în Muntenia prima baterie de artilerie ca armă aparte; până atunci, tunurile făcuseră parte din dotarea unităților de infanterie. În Moldova, prima baterie de artilerie a fost înființată în 1848 sub domnia lui Grigore Al. Ghica, iar primul regiment — în 1860. La sfârșitul secolului trecut armata română număra 12 regimente de artilerie de câmp și 2 regimente de artilerie de cetate.**

● Postul **de radio al guvernului marionetă fascist din Italia de nord anunță că acesta a confiscat toate posesiunile regelui Victor Emmanuel „în urma trădării pe care a comis-o", înlăturându-l de la putere pe Mussolini.**

● Ziarul Acțiunea **reproduce, după radio Istanbul, telegrama de felicitare adresată de patriarhul Serghei al Moscovei și Rusiei lui Stalin cu ocazia aniversării revoluției bolșevice. „În numele Sfântului Sinod și al membrilor bisericii Ortodoxe, vă felicit din inimă cu ocazia celei de-a 26 aniversări a statului. Să vă apere Dumnezeu mulți ani și să vă dea bucuria de a termina victorios acest război. Primiți binecuvântarea pentru eliberatorii al căror conducător sunteți".**

● Prefectura **Poliției Capi-**

La împlinirea a trei ani de la asasinarea de către legionari a lui Nicolae Iorga, ziarul *Timpul* din 30 noiembrie 1943 publică, sub semnătura dr. I. Stănescu, testimoniul unui martor ocular al înfricoșătoarei drame: „Mi-a fost hărăzit ca, îngrozit de spaimă și împietrit de durere, să fac eu verificarea morții părintelui nostru duhovnicesc și să pun — decât Toma mai necredincios — degetele mele în «semnul cuielor»[1].

Într-un coșciug de brad, cu fața în sus, cu ochii albaștri mari deschiși, scrutând cerul ca pe noul său lăcaș, stătea maestrul, îmbrăcat în haină neagră, ca și cum ar fi venit de la Academie. Lângă el, bastonul negru ca o cârjă vlădicească. «Eu nu sunt eu» — mi-a răsunat atunci în creier ca niște ciocane ale morții această tăgadă a personalității, contopirea cu nimicnicia. Pipăind trupul lui cald, am observat pe față și pe piept urme de răni mici.

Nici o vânătaie, nici o urmă de sânge pe corp, nici un fir de păr smuls din barba lui. Ne-am încrucișat mâinile pe piept atunci, toți cei prezenți, și-n fața crudei realități — am rămas, mult timp, ca niște morți...

Gândurile mele au alunecat halucinant pe răbojul vremurilor și, fixându-se pe paginile unei cărți despre sfârșitul lui Miron Costin, am constatat nu numai că istoria se repetă, dar chiar psihologia însăși este supusă legii implacabile a ondulațiunii. Când a fost «ridicat» de lângă sicriul soției sale Ilinca de către vătaful Macri — deși ar fi putut să fugă, întrucât fusese anunțat în prealabil — și-a zis primul și bătrânul nostru cărturar: «De ce să fug? De ce să mă ascund! Mă știu doar drept în faptele și cugetul meu. Lăsați oameni buni să mă duc, se face prin aceasta plinirea legii. Nu mi-e teamă. Mă știu un om fără prihană. Mai de fire om decât mine, nu-i altul în țara Moldovei».

Ascuțișul rece al sabiei în ceafa lui Miron Costin n-a fost decât o simplă părere. Val Logofăt Miron Costin nu va muri niciodată, prea i-au fost dragi câte sunt ale neamului nostru.

«Semnul cuielor» — amară și ironică iluzie — din pieptul și de pe fața inegalabilului nostru *cronicar* ne întărea credința că dispariția lui Nicolae Iorga nu este decât o trecere din moarte la viață, pentru că cel care a spus cândva «Eu nu sunt eu» trăiește în veci de veci pentru istoria și nemurirea neamului românesc".

Cu același dureros prilej și revista *Vremea* publică, sub titlul *Aurea mediocritas*, un articol comemorativ semnat de Barbu Teodorescu din care reproducem: „Mi-a fost dat să cu-

[1] Pentru a ușura lectura, nu am marcat cu puncte de suspensie întreruperile de text la extrasele preluate din ziare și celelalte surse. Precizăm de asemenea, că în redarea acestor extrase am păstrat, cu unele excepții cerute de normele ortografice actuale, scrierea din original.

Copertă
de Sf. Mihail și Gavril
a revistei
Realitatea ilustrata

Ionel Teodoreanu
vorbind
la mormântul
lui Mihai Eminescu
în cimitirul Bellu

nosc îndeaproape pe Nicolae Iorga și prin legăturile de atâtea feluri mă număr printre «iorghiști»; mai mult, unii mă consideră și «iorgolog». De altă parte, eu nu am făcut și nici nu fac parte din vreo organizație iorghistă, încât aș putea respinge termenul de mai sus. Cazul meu este al atâtor cărturari, încât se cere lămurită definiția, care începe să preocupe critica noastră.

Mai întâi, o precizare: ambii termeni au displăcut lui Nicolae Iorga. Ei pornesc din ideea de grup, de organizație politică sau de influență personală limitată la un cerc de admiratori. Într-o minunată carte plină de adevăruri politice și istorice, *Hotare și spații naționale,* Iorga respinge însă ideea de grup creat în jurul său, de clică sau cerc de admirație mutuală.

Din când în când, din cauza cenzurii, presa se face ecoul, în mod estompat, situației populației românești din Ardealul de Nord, răpit la 30 august 1940 prin dictatul de la Viena. Astfel, sub titlul *Reversul politicii de maghiarizare a numelor* ziarul *Curentul* din 25 noiembrie 1943 publică, sub semnătura lui E. Roșca-Mălin, un articol din care extragem: „În gazeta românească *Tribuna Ardealului* din Cluj, am citit zilele acestea următoarea informație: «Ministerul de interne ungar a admis schimbarea numelui d-lui subnotar comitateus român Alexandru Rednic din Maramureș, în acela de Sandor Gyalufalvi. Odată cu încuviințarea sa, a mai fost admisă schimbarea numelui a 80 țărani».

Citind această informație în dosul căreia nu știm ce se ascunde, ne-am amintit de întreaga tragedie a intelectualului român transilvănean silit să cadă la toate tranzacțiile cu conștiința și cu stăpânirea pentru o mizerabilă bucată de pâine. Povestea schimbării numelor românești în Ardeal nu este nouă. Aminteam în primăvară, în acest loc, că cei dintâi agenți ai statului străin erau funcționarii însărcinați încă în veacul al XVII-lea și al XVIII-lea să întocmească urbariile, când încercau pentru prima dată să scrie în ungurește numele de familie al țăranilor noștri. Mai târziu, când noi, ardelenii, izbutim să ne creăm o clasă intelectuală, schimbarea numelor de familie s-a făcut prin școli. Dr. Cornel Diaconovici amintește în biografia lui George Barițiu, scrisă în 1892, cu ocazia jubileului de 80 ani al creatorului presei de atunci, că schimbarea și, mai ales, maghiarizarea numelor și comunelor la românii din Transilvania și Ungaria era foarte uzitată și înainte cu 100 ani, așa după cum se obișnuia ca ele să fie slavizate în Banat și în Bucovina. Dreptul de schimbare al numelui de familie al școlarilor era nelimitat. Fiecare dascăl ori profesor își lua acest drept, provocând adesea confuzii certe și chiar procese de ereditate între diferite familii românești".

Cronică măruntă

talei, Direcția Poliției Administrative, dă publicității o Ordonanță care reglementează exercitarea comerțului ambulant. Acesta nu mai poate fi desfășurat decât pe baza unei autorizații exprese. Invalizii și accidentații de război o vor putea face pe străzile Hanul cu Tei și Sf. Nicolae Șelari, cu condiția însă: „să aibă o ținută demnă în societate", să „se supună legilor și dispozițiilor luate de autorități", să „nu participe sau să se organizeze în asociațiuni fără aprobarea Casei I.O.V.R." și să nu „turbure liniștea și ordinea publică".

● Institutul Economic Românesc **împlinește douăzeci de ani de neîntreruptă activitate. Din relatările publicate în ziare cu acest prilej, se poate afla, printre altele, că Biblioteca Institutului posedă 44 735 volume de specialitate și 1 300 000 tăieturi din publicații române și străine, clasate sistematic.**

● În ziua **de 5 noiembrie 1943, ziarul** Timpul **publică o pagină de elogiere a filozofului și academicianului C. Rădulescu-Motru. Sunt incluse mesaje și scrisori omagiale semnate de Ion Petrovici, N. Bagdașar, Anton Dumitriu, Mircea Florian, I. Simionescu, președintele Academiei Române, Al. Lapedatu, Dimitrie Gusti, N. Vasilescu-Karpen, G. Ionescu-Sisești, Gr. Antipa, I. Nistor, Victor Slăvescu, N. Cartojan, Th. Capidan, Gh. Brătianu, Liviu Rebreanu, George Enescu, Andrei Rădulescu, dr. M. Ciucă**

NOIEMBRIE 1943

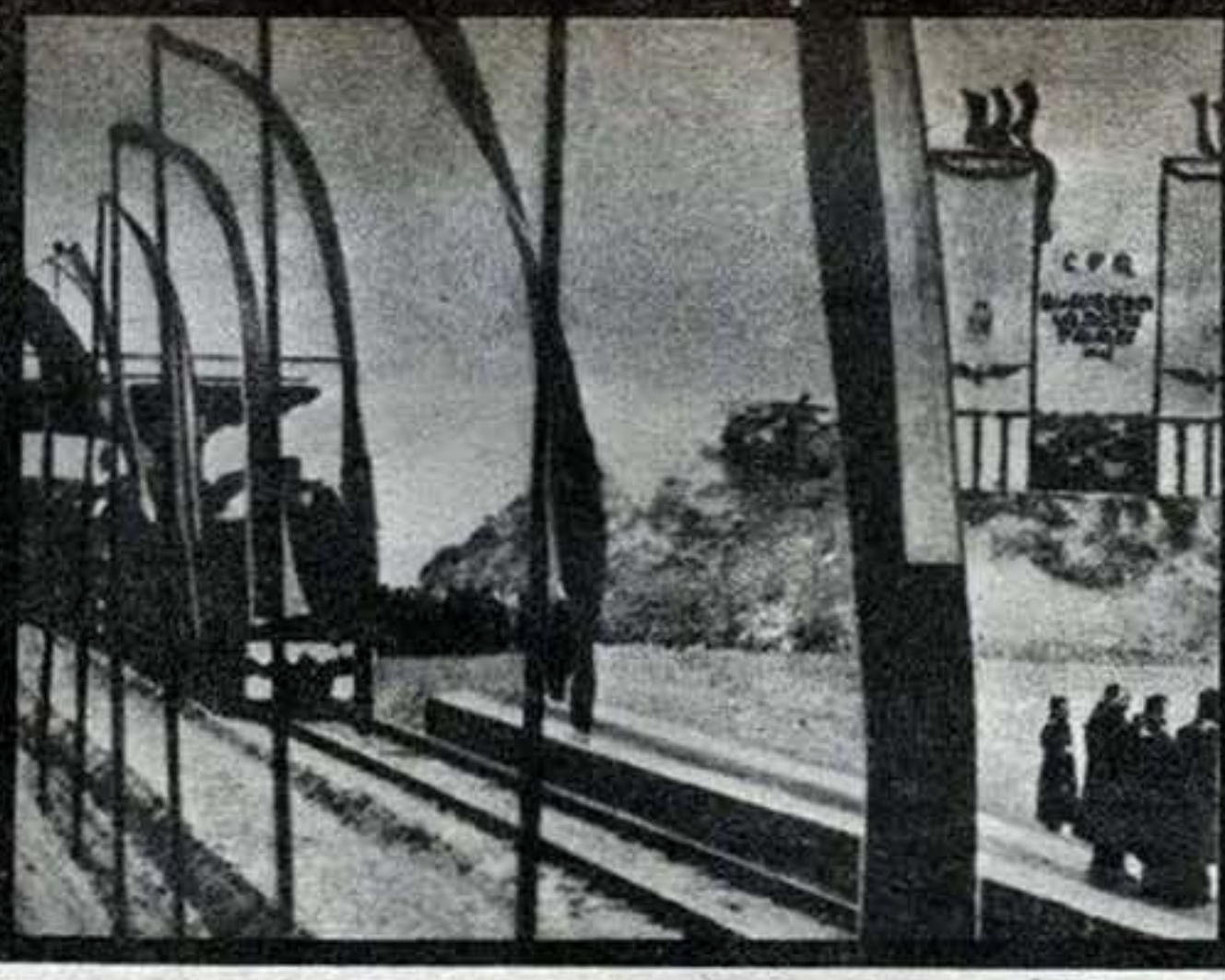

Nou deschisa linie ferată București-Urziceni-Făurei

Cronică măruntă

și mulți alți academicieni. După cum aflăm dintr-un articol intitulat Un act de solidaritate împotriva blagismului **semnat de scriitorul Petru Manoliu, inițierea acestei omagieri este prilejuită de „o ieșire brutală" a poetului Lucian Blaga împotriva „criticii științifice" și a celui care personifica „cea mai autentică vocație filosofică de la noi".**

• În seara **zilei de 7 noiembrie, anunță ziarele, cunoscutul poet Al. Philippide suferă un grav accident; el este călcat de o mașină pe Calea Victoriei, în dreptul Palatului Telefoanelor. Lovit și trântit la pământ, este internat la Spitalul Brâncovenesc.**

• O veste **rea pentru diabetici: la 8 noiembrie Ministerul Sănătății comunică prin presă că, din cauza pericolului de epuizare a stocurilor, se vede nevoit „să reducă la jumătate cantitatea de insulină livrată pe cartele", în așa fel, încât, să nu întrerupă total furnizarea acestui medicament până în februarie 1944, dată înainte de care nu poate face noi aprovizionări.**

• Viața **teatrelor bucureștene pulsează din plin. Citim în presă: Teatrul Gioconda face cele mai mari încasări din Capitală; Teatrul Comedia joacă ultimele spectacole cu** Topaze **de Marcel Pagnol, iar următoarea premieră va fi** Omul cu mărțoaga **de G. Ciprian, cu Vasiliu Birlic, Ion Talianu, Sandina Stan; Cărăbuș joacă** Răbdare Tănase **și în curând va fi reluată comedia** Firfirică **cu Vasilache.**

• Numărul **accidentelor**

Ultima pagină a revistei *Vremea* este, în fiecare săptămână, consacrată analizei situației de pe fronturile de luptă. Făcând un bilanț al bătăliilor desfășurate în ultimele luni în Răsărit, un comentator relevă în numărul din 14 noiembrie: „De la începutul campaniei de vară și până pe linia Niprului, trupele germane au executat o desprindere de inamic și au evitat bătăliile cu grosul forțelor sovietice, mărginindu-se la lupta de ariergardă. În ultima vreme, situația a fost schimbată și acum se dau bătălii de o violență rară, germanii rezistând cu toată forța și toate mijloacele atacurilor rusești. Statul Major sovietic socotind Niprul ca o bază de pornire spre alte acțiuni, dar și ca o linie de oarecare răgaz dat unităților combatante, n-a forțat bariera fluviului decât atunci când a avut în apropiere forțe suficiente. Timpul de regrupare a fost, foarte scurt, dar privind situația în linii mari, s-ar putea spune că Înaltul Comandament rus a creat câteva «centre de greutate» de unde și-a lansat forțele contra barierei apărată de trupele germane. Aceste centre au fost la Kiev, la Kremenciug, Nicopol și Herson. Prin mișcări de străpungere, rușii au încercat să fărâme marele dispozitiv german și să-l separe în mai multe armate, pe care apoi să le nimicească. Planul n-a reușit pentru că nicăieri nu s-a înregistrat vreo mare încercuire sau vreo pierdere simțitoare de trupe. Este adevărat că germanii au fost obligați să se retragă, să părăsească adesea poziții cheie, dar s-au ferit de nimiciri".

Pe măsură ce spiritele cele mai lucide încep să întrevadă posibilele realități postbelice, se fac simțite îngrijorări tot mai greu de stăpânit. Pamfil Șeicaru publică în *Curentul*, din 25 noiembrie 1943, un editorial în care se face ecoul neliniștei pe care i-o inspiră evoluția evenimentelor militare și diplomatice. Citățm: „Cred că este necesar să ne deprindem cât mai mult cu realitățile politicii internaționale, fiindcă unii dintre noi și-au făcut o serie de convingeri cu privire la politica anglo-americanilor în raport cu statele mici.

Ne place să credem, ne-am lăsat dominați de convingerile unei identificări a celor două mari puteri democrate cu dreptul la existență al statelor naționale.

Este drept că această convingere a fost întărită prin Charta Atlanticului și printr-o serie de declarații făcute de exponenții politicii engleze și americane.

Pericolul rusesc? Nici o teamă, vom fi apărați de anglo-americani, fără ca mulți să facă o cât de mică sforțare pentru a examina mai atent la ce ar putea să fie în realitate această apărare.

Din punct de vedere politic se știe că Rusia dorește să aibă în statele vecine guverne simpatizante, fără să mai facă alte precizări. Evident că pentru a avea guverne cu «intenții amicale» este nevoie ca toate țările vecine să fie ocupate de armatele rusești,

Prinţul moştenitor Akihito, actualul suveran al Japoniei la vârsta anilor de şcoală

La Expoziţia învăţământului practic

care vor îndeplini funcţia de pedagogi politici în pregătirea unor plebiscite în favoarea guvernelor impuse de Moscova, dacă nu chiar expediate din Rusia Sovietică. Şi atunci, aceste «guverne cu intenţii amicale» vor înlătura toate controversele de frontieră, fiindcă vor decide intrarea ţărilor lor în Uniunea republicilor sovietice. Nu are nevoie — cine cunoaşte cât de cât istoria Rusiei — să se ducă la Moscova să afle din gura tovarăşului Stalin cum va fi tradusă într-un mod cu totul special formula «guvern cu intenţii amicale», fiindcă este clar că armatele ruseşti nu au altă misiune decât să pregătească terenul toaletei politice a încorporării teritoriilor cuprinse la est de linia Danzig-Triest, adică conform hărţii Europei după ideile panslave.

Şi când această toaletă a anexiunilor pacinice — doar forma plebiscitului sub ocupaţie rusească a fost experimentată în statele baltice, de ce uităm? — va fi îndeplinită, ce vor face anglo-americanii? Război nu vor declara Rusiei Sovietice, care îşi va digera liniştită prada înghiţită.

Nu-i prudent un continuu prizonierat în propriile noastre amăgiri. Să înţelegem odată pentru totdeauna că idealismul democrat american, ca şi cel englez, nu merge până la sacrificarea propriilor interese pentru cauza micilor naţiuni... Ştiu că ne despărţim greu de iluzii, dar terapeutica realismului politic e necesară".

Articolul de fond al ziarului *Timpul* din 30 noiembrie 1943 intitulat *Obştile agricole* se ocupă de „una din datinile cele mai vechi ale pământului nostru de plugari" şi anume „lucrarea în comun a moşiei comune". „Proprietatea veche, comună, *în devălmăşie,* s-a împărţit în ultimul secol şi s-a îmbucătăţit prin regimul exploatării individuale şi al succesiunilor. Munca în devălmăşie, atât de spornică şi de roditoare, a făcut loc unei exploatări pe scară din ce în ce mai redusă care până la urmă nu numai că nu producea ţăranului nici un beneficiu, dar îl făcea să rămână şi dator, neputându-se acoperi nici cheltuielile de muncă şi însămânţări.

Astfel, începând cu înglodarea în datorii, ţăranii au început să-şi vândă pământurile pe preţuri foarte reduse, mica proprietate individuală dovedindu-şi neputinţa de a dura în condiţiile exploatării patriarhale.

Soluţia preconizată? Singurul mod de producţie agricolă industrializată presupune implicit şi o comasare a proprietăţii agrare, o unificare a ei în cuprinsul unei moşii comune a statului unde sătenii prestează o muncă în comun, pentru interesele lor şi cu o unealtă comună: tractorul". ■

Rubrică realizată de: Ioana URSU, Ioan LĂCUSTĂ

Cronică măruntă

provocate de obiecte-capcană aruncate din avioanele ce bombardează teritoriul românesc se înmulţesc mereu în ciuda repetatelor chemări către cetăţeni de a nu se atinge de ele şi a le anunţa organelor în drept. Ultimul accident — semnalat de ziare — este acela suferit de un muncitor de la societatea petrolieră Steaua Română. În drum spre casă, aproape de podul de pe râul Doftana, el a găsit un stilou pe care l-a vârât în buzunar. Când a ajuns acasă şi a vrut să-i desfacă capacul, stiloul a explodat, muncitorul fiind grav rănit.

• Campania **împotriva zvonurilor. Sub titlul** Inamicul public nr. 1: zvonul **şi subtitlul** Cine lacăt gurii n-are, taie în ocnă drobi de sare..., **ziarul** Timpul **din 20 noiembrie cuprinde un articol, din care extragem: „Zvonul nu se poate spulbera de îndată, din cauză că nu avem uneori informaţii momentane şi precise asupra evenimentelor.**

Zvonul atunci a prins putere şi persistă a circula şi mai mult.

Căci de multe ori aceste zvonuri sunt lansate din umbră de duşmanii noştri. Şi ei aşteaptă cu nerăbdare prin cafenele, prin taverne, pe la colţuri de stradă să vadă efectul şi apoi să treacă mai departe «noutăţile» lansate de ei.

Pe acel care îl vedem totuşi că a căzut în greşeală, să-i spunem cu bunăvoinţă: «Nu fii prost, nu mai pleca urechea la gura zvoniştilor, că mergi apoi la ocnă să tai drobi de sare»".

MUZEUL AMAN: 85 DE ANI

Luni, 16 iunie 1908, la orele 16, şi-a deschis porţile primul muzeu memorial din Bucureşti şi unul dintre cele mai vechi din ţară — Muzeul Aman. Pictorul Theodor Aman (1831-1891) îşi construise casa pe strada Clemenţei nr. 8, în anul 1869, după propriile sale planuri, concepând-o centrată de un vast atelier — spaţiu matrice de viaţă, visare şi creaţie. După trecerea lui în eternitate, soţia sa, Anetta Th. Aman a oferit clădirea Ministerului cultelor şi instrucţiunii publice, cu tot mobilierul, picturile şi ustensilele maestrului, spre a fi amenajată muzeistic. Preluarea s-a făcut în 1904, poetul Şt. O. Iosif fiind numit primul conservator al muzeului. Dar numai peste patru ani acesta s-a deschis în mod oficial, după ce la conducerea sa, temporar, a fost adus Alexandru Tzigara-Samurcaş, directorul Muzeului de artă naţională de la Şosea. Bun organizator, profesorul Samurcaş a transformat doar în câteva luni casa de locuit în muzeu, strecurând şi inventariind colecţia şi editând un catalog ilustrat care îşi păstrează şi azi valoarea.

Înalt, suplu, uşor atins de calviţie dar compensând aceasta cu o mare barbă castanie, elegant îmbrăcat într-o redingotă neagră, Al. Tzigara-Samurcaş a ţinut cuvântul de deschidere şi a prezentat muzeul nou-înfiinţat oaspeţilor de vază din după-amiaza zilei de 16 iunie 1908. Erau prezenţi, în afară de prinţul moştenitor Ferdinand, miniştri, oameni politici şi reprezentanţi de marcă ai vieţii culturale, ştiinţifice şi artistice a epocii: Spiru Haret — ministrul cultelor şi instrucţiunii publice, Al. Djuvara — ministrul industriei şi comerţului, generalul doctor Iuliu Theodory, dr. Măldărescu, dr. B. Cireşeanu, dr. D. Gerota, Nicolae Coculescu — deputat, Emil Petrescu — prefectul Poliţiei Capitalei, monseniorul Raymund Netzhammer — arhiepiscopul ramano-catolic de Bucureşti, George Stephanescu — fondatorul Operei române, Ştefan Sihleanu, Alexandru Vlahuţă, Ovid Densuşianu, dr. C.I. Istrati — fostul comisar general al Expoziţiei jubiliare din 1906, celebrul colecţionar de artă Anastasie Simu, V.G. Morţun — ministrul lucrărilor publice, şi el amator şi colecţionar de artă, pictorii G.D. Mirea, Costin Petrescu, Cecilia Cuţescu-Storck, D. Serafim, Dem. Georgescu-Victorian — fost elev al lui Aman. C.I. Stăncescu — urmaşul lui Aman la conducerea Şcolii de Bele Arte, sculptorul Fr. Storck, arhitectul I. Berindey.

În ziua de 16 iunie 1993, cu prilejul împlinirii a 85 de ani de existenţă, dl. Adrian-Silvan Ionescu — directorul adjunct al Muzeului de istorie şi artă al municipiului Bucureşti — a omagiat pe ilustrul înaintaş şi pe toţi custozii şi muzeografii care au avut în grijă Muzeul Aman în toată această lungă perioadă de timp. Scurte alocuţiuni au fost rostite de: dl. dr. Ioan Opriş — director general al Direcţiei generale protecţia şi valorificarea patrimoniului cultural naţional, dl. Florin Rotaru, ing. Adriana Harasim şi pe d-na Ioana Cristea.

CLIO ANUNŢĂ

„Calul troian" într-un muzeu rusesc

Aurul partidului nu s-a găsit încă.
În schimb s-a descoperit aurul lui Schliemann.
La Moscova numai un om avea acces la el. Astfel titra *Literaturnaia gazeta* nr. 34, din 25 august 1993, ştirea că în Muzeul de arte plastice „Puşkin" din Moscova va fi expusă „comoara lui Priam" — cum a definit-o însuşi arheologul german, deşi descoperirile sale datează din mileniul III î.e.n., adică cu mai bine de 1200 ani înainte de Priam şi de Troia lui Homer.

Dar cum a ajuns tezaurul de la Hissarlîk (*Magazin istoric*, nr.1/1967, 5/1984) tocmai la Moscova? Soţii Schliemann l-au transportat în mare taină din Turcia în Grecia, unde a fost păstrat, la Atena, mulţi ani, constituind un subiect de continuu litigiu juridic, situaţia aflându-se în pragul unui conflict diplomatic între cele două ţări. În 1880, Schliemann a dăruit colecţia sa Muzeului din Berlin, unde ea a rămas până în 1945, după care, odată cu apropierea ruşilor de Berlin, ea s-a „topit" în istorie. Cele patru lăzi ce conţineau comorile parcă au intrat în pământ. Circulau fel şi fel de ipoteze: că au dispărut în timpul bombardamentelor, că au fost furate, că stau ascunse într-un loc neştiut de nimeni etc. Dar, de câţiva ani, de când a început să se vorbească despre prăzile şi trofeele de război, se ştie că „tezaurul lui Priam" se află la Moscova, el urmând a fi expus — în cel mult doi ani — într-o expoziţie, după inventarierea şi interpretarea atentă a pieselor sale, în număr de 7 500, 800 sau 750 (acestea sunt cifrele, extrem de contradictorii, avansate de Schliemann personal în cărţile sale).

Colecţia lui Schliemann nu este unitară. Ea conţine obiecte descoperite atât în Turcia, cât şi în Grecia. La Moscova, specialiştii nu au avut acces la ea — cu excepţia unui singur custode, aşa încât ei trebuie abia de acum înainte să studieze cu minuţiozitate fiecare componentă. Este foarte probabil să fie lansate noi ipoteze, dată fiind evoluţia ştiinţei arheologice din ultimii 50 de ani.

Vernisajul va fi însoţit de o conferinţă internaţională, ce se înscrie în suita de manifestări organizate de societatea Schliemann din Germania: s-au desfăşurat până acum două congrese, la care s-a aflat că scrisorile lui Schliemann aflate în arhiva Şcolii americane din Atena nu reprezintă întreaga lui moştenire epistolară. De altfel, în Turcia, la Troia, sapă acum o expediţie arheologică internaţională, ce poate oferi oricând noi surprize.

F.D.

TAROM — O EMBLEMĂ

A ARIPILOR ROMÂNEŞTI

● L.A.R.E.S. — prima companie naţională de transport aerian ● 1933 — „Air France“ operează în România ● „Viitorul este al aripilor!“ ● 3 milioane kilometri de zbor fără nici un accident ● De la 68 pasageri în 1925 la 15 348 în 1939

„TAROM, compania aeriană naţională şi principala companie aeriană din România este unicul transportor desemnat prin toate acordurile aeriene bilaterale să efectueze zboruri regulate internaţionale.

De asemenea, TAROM este singurul operator de curse interne şi în acelaşi timp cea mai importantă companie de curse charter din şi spre România.

Prin rolul său, TAROM îndeplineşte o funcţie importantă de interes general pentru ţară. Prestator de servicii publice, TAROM poartă imaginea şi steagul României în întreaga lume, contribuind substanţial la dezvoltarea şi progresul României. Datorită specificului activităţii sale, TAROM asigură locuri de muncă de înaltă calificare şi este una dintre cele mai importante întreprinderi generatoare de valută din România“.

Am citat primele două — din cele douăsprezece — principii strategice formulate de conducerea TAROM „pentru toţi cei ce doresc să se implice în crearea viitorului TAROM“.

Principii strategice privind dezvoltarea celei mai mari companii române de aviaţie civilă, care operează curse regulate şi charter, precum şi de cargo, pe 220 de aeroporturi din întreaga lume, legând Bucureştii prin curse permanente cu 35 de oraşe din Europa, Asia, Africa şi America de Nord.

Începând cu 22 aprilie 1993, S.C. TAROM-S.A. a devenit membru activ al Asociaţiei Internaţionale a Transportului Aerian (I.A.T.A.), cu sediul la Montreal (Canada), care are peste 200 membri activi şi asociaţi şi care coordonează activitatea de transport a tuturor companiilor de aviaţie civilă din lume în ceea ce priveşte standardele, eficienţa, productivitatea, înnoirile tehnice din domeniul transportului aerian.

Intrată în elita companiilor de transporturi aviatice mondiale ale acestui final de veac, S.C. TAROM-S.A. este, totodată, beneficiara unei tradiţii de peste şapte decenii de activitate, istoria sa confundându-se cu înseşi începuturile aviaţiei civile în lume, de după primul război mondial.

Am evocat în numărul trecut al revistei noastre câteva dintre principalele etape ale dezvoltării aviației de transport civile din România. Ne continuăm acum incursiunea în trecut, prezentându-vă noi pagini de succintă cronologie.

Am văzut, așadar, că în anul *1930* s-a înființat prima companie națională de transport aerian, cu denumirea de Liniile Aeriene Române Exploatate de Stat (L.A.R.E.S.).

Doi ani mai târziu, la *5 iunie 1932* se înființează Subsecretariatul de Stat al Aerului, în cadrul căruia funcționează și Direcția Aviației Civile.

Prin legea de organizare din 1932, se stabilesc ca surse de venituri necesare dezvoltării aeronauticii românești: fondurile bugetare puse la dispoziție de stat; cele create prin Fondul Național al Aviației, respectiv din timbrul fix al aviației; alte venituri realizate din exploatarea aeroporturilor și transporturilor aeriene, din subvenții, donații, contribuții de la județe și comune ș.a.

1933. Compania Internațională de Navigație Aeriană (C.I.D.N.A.) fuzionează cu alte patru companii franceze sub denumirea de „Air France", reînnoind convenția de colaborare cu statul român, situând în prim plan îmbunătățirea infrastructurii de pe aeroporturi și protecția navigației aeriene.

În virtutea convenției din 1933 dintre România și „Air France", activitatea companiei franceze s-a desfășurat până în 1962, când au fost stabilite noi reglementări de exploatare a liniei aeriene București-Paris, TAROM preluând o parte din cursele aeriene pe acest traseu în condiții de egalitate cu „Air France".

Subliniind importanța deosebită pentru țara noastră a dezvoltării aeronauticii, Gr. L. Trancu-Iași, fost ministru al muncii, cooperației și asigurărilor sociale, deputat, scria în revista *România aeriană* din mai 1933: „Aviația are un mare viitor. Trebuie să convingem pe toată lumea, mare și mică, de importanța acestui mijloc de locomoțiune, de importanța lui din punct de vedere al apărării naționale...

Avem acest mare ocean al aerului pe care putem să-l avem în stăpânirea noastră și dorința mea ar fi ca să fie stăpânit de noi prin muncă românească, prin bogățiile țării românești, materia primă românească, prin geniul creator românesc și prin curajul și avântul de care aviatorii noștri au dat totdeauna dovadă".

1935. Se înființează prima întreprindere particulară română de transport aerian cu capital exclusiv românesc, denumită *Societatea Anonimă Română de Transporturi Aeriene* (S.A.R.T.A.)

L.A.R.E.S. și S.A.R.T.A. au funcționat concomitent, înzestrându-se cu noi tipuri de avioane (printre care monoplanul monomotor de construcție românească *I.C.A.R. comercial).*

1936. la ființă Ministerul aerului și marinei care avea îndatorirea de a coordona întreaga activitate aeriană și maritimă a României. Prin același decret din 14 noiembrie 1936 s-a hotărât obligativitatea județelor și comunelor de a înscrie în bugetele lor anuale, în afară de o cotă de cinci la sută din venituri, pentru apărarea antiaeriană, încă o cotă de trei la sută pentru construirea și întreținerea aerodromurilor.

1937. L.A.R.E.S. și S.A.R.T.A. sunt desființate, în locul lor înființându-se, la 20 iulie 1937, o societate economică cu capital mixt — 2/3 capital de stat și 1/3 capital particular — sub denumirea de *Liniile Aeriene Române Exploatate cu Statul* (prescurtat tot L.A.R.E.S.). Noua societate a intrat în posesia dreptului de exploatare a transporturilor aeriene române interne și internaționale de călători, mărfuri și poștă pe o perioadă de 15 ani.

Liniile pe care circulau avioanele L.A.R.E.S. erau în număr de opt interne și patru externe. Aparatele de zbor erau foarte solicitate (îndeosebi cele de pe liniile externe).

Referindu-se la rodnica colaborare dintre companiile aeriene române și franceze, Pierre Cot, ministrul Aerului din Franța, scria în *România aeriană,* din martie 1937: „Lucrul zilnic, regulat și sigur, al aviatorilor civili face din ce în ce mai lesnicioase legăturile dintre capitalele noastre și permite dezvoltarea mereu crescândă a relațiilor culturale și economice franco-române".

La rândul său, N. Caranfil, fost ministru al Aerului și Marinei, nota în revista *Cerul nostru,* din 24 aprilie 1937: „Viitorul este al aripilor!..."

Dar până atunci când zburatul va fi poate o necesitate pentru fiecare, nu vom găsi zburători decât doar printre tinerii sportivi și aceasta nu este suficient. Trebuie să deschidem și în România câmpul pentru o nouă meserie: a aviației, ceea ce nu este cu putință decât prin dezvoltarea aviației de transport (de călători, poștă, bolnavi etc.).

1938. L.A.R.E.S. dispune de peste 30 de avioane, inaugurând transportul aerian modern în România. O publicație a vremii nota: „Cu un material de zbor ultramodern și cu un personal navigant excelent, L.A.R.E.S. este prezent în al doilea an de exploatare la: Belgrad, Zagreb, Veneția, Milano, Torino, Budapesta, Viena, Berlin, Lvov, Varșovia, Užgorod, Pieștany, Praga, Istanbul, Sofia, Salonic, Atena și pe tot cerul Europei, spre cinstea și mândria României".

În *1939,* odată cu declanșarea celui de-al doilea război mondial, transporturile aeriene române sunt și ele afectate, prin scurtarea sau desființarea unor curse externe. „Marea flotă aeriană L.A.R.E.S. — nota revista *România aeriană* din octombrie 1939 — intră mândră în hangarele de iernare, intactă după ce a străbătut, de la începutul exploatării, peste 3 milioane de kilo-

---

În imagini: aeronave aflate în înzestrarea companiilor aeriene române de-a lungul deceniilor; *în p.53:* modernul AIRBUS A 310.

metri fără incidente și fără nici un accident".

Evoluția transporturilor aeriene române în anii interbelici este ilustrată și de simpla alăturare a câtorva cifre: în 1925, rețeaua aeriană a României, internă și externă, era de 183 km, iar în 1939 de 8 353 km; în 1925 aviația civilă românească efectuase 15 000 km zbor, iar în 1939 — 1 224 950 km; în același interval de 15 ani, numărul pasagerilor transportați a crescut de la 68 la 15 348; în fine, mărfurile, bagajele și poșta transportate au crescut de la 250 kg în 1925 la 86 092 kg în ajunul celui de-al doilea război mondial.

De la trecut — la prezent, cu mari proiecte spre viitor.

Iată o succintă carte de vizită a flotei TAROM, dotată în prezent cu 17 avioane AN 24, 2-IL 18 V, 2-IL 18 D, 2-IL 62 S, 2-IL 62 M, 8-TU 154, 1-BAC 1/11/475, 13-BAC 1/11/500, 2-B707 pax, 1-B707 cargo, 2-A310/325, deci în total 52 de aeronave moderne, puse la dispoziția călătorilor pe rute interne, europene, asiatice, africane sau nord-americane.

În urmă cu un an, la 19 decembrie 1992, au fost aduse în țară, direct din fabrica producătoare de la Toulouse-Franța, primele două aparate lung-curier AIRBUS A310, al căror zbor oficial inaugural a avut loc la 23 ianuarie 1993 pe ruta București-Paris-București. La bordul aeronavei „Transilvania" care a efectuat acest zbor, alături de oficialități și personalități române și franceze, s-a aflat și dl. Renaud Vignal, ambasadorul de atunci al Franței la București.

După o scurtă operare pe rute europene, cele două aeronave AIRBUS, „Transilvania" și „Moldova", sunt utilizate în curse lung-curier spre Dubai (3 455 km), Bangkok (8 418 km), New York (7 769 km), Chicago (7 542 km) sau Singapore (9 896 km). Ele dispun de două motoare turbo-reactive, cu o autonomie de zbor de 9 000-9 700 km, iar viteza optimă de croazieră este de 850 km/oră iar cea maximă de 980 km/oră. „Transilvania" și „Moldova" pot lua la bordul lor, fiecare, câte 189 pasageri la clasa „Turist" și 20 la cea Business, greutatea maximă la decolare fiind 164 tone (dintre care 60 tone combustibil, în 8 rezervoare).

Introducerea Clasei Business pe unele din aeronavele TAROM reprezintă alinierea companiei la standardele internaționale ale transportului de călători. Clasa Business oferă astfel pasagerilor importante facilități: prioritatea la rezervarea și cumpărarea biletelor pentru rute externe, pasagerii putându-se adresa pentru aceasta la un ghișeu special amenajat la Agenția Centrală de vânzări bilete pentru curse externe, iar telefonic — la numărul 613.03.63. De asemenea, la Aeroportul Internațional București-Otopeni, „Check-In"-ul se face la un ghișeu special pentru pasagerii Clasei Business, iar bagajele sunt îmbarcate separat, pentru a putea fi aduse primele la banda mecanică de la destinație. Bagajul de cală pentru călătorii cu bilet la Clasa Business este de 30 de kg (față de 20 kg la clasa standard). Îmbarcarea la aeronavă se face cu prioritate, la dispoziția pasagerilor aflându-se un autobuz special.

La bordul avionului, călătorii ce aleg Clasa Business se bucură de condiții de confort deosebite, de spațiu de mișcare mai mare, precum și de atenția — în exclusivitate pentru acest compartiment al aeronavei — unei (unui) însoțitoare (însoțitor) de bord. Sortimentul de băuturi oferite este bogat, iar consumul lor este nelimitat pe timpul zborului.

La destinație, pasagerii ce au călătorit la Clasa Business vor fi primii ce vor coborî din aeronavă pentru a face rapid formalitățile de vamă/graniță, ceea ce presupune o reducere radicală a „timpilor morți".

„Introducerea Clasei Business pe unele aparate ale Companiei TAROM-S.A. — precizează d-na Carmen Rădulescu, purtător de cuvânt al S.C. TAROM-S.A. — înseamnă, de fapt, un prim pas spre alinierea la standardele internaționale de calitate a serviciilor oferite. Sperăm ca strădaniile Companiei noastre de a răspunde cât mai bine la solicitările pasagerilor să fie încununate de succes și că veți alege Clasa Business pentru a călători spre Bangkok, Singapore pe rute transoceanice sau pe unele rute europene. Știm că este doar un prim pas, știm că mai avem multe încă de făcut, dar dorim să vă simțiți cât mai bine la bordul avioanelor S.C. TAROM-S.A.".

Principiile strategice pentru modernizarea Societății TAROM deja amintite precizează că „TAROM urmărește independența financiară și, treptat, privatizarea sa.

TAROM este ferm convins că independența sa economică este în interesul țării. Pentru TAROM independența economică înseamnă să-și acopere din venituri costurile de operare, amortizările, să acumuleze rezervele necesare și să plătească dividende pentru capitalul încredințat".

Independența și dezvoltarea presupun, totodată, și măsuri sporite pentru protecția mediului înconjurător. „Ființele umane trăiesc într-un sistem organic deschis, ale cărui componente sunt intercorelate. Este obligatoriu să conștientizăm această interdependență, să ne dezvoltăm și să ne adaptăm deprinderile la logica acestui «lanț dinamic». Alocând, investind resurse în această direcție, apărăm însăși viața și prin aceasta aparținem viitorului".

Vom face cunoștință, în episodul viitor, cu alte pagini din cronica companiei TAROM precum și cu perspectivele dezvoltării sale în acest final de secol și de mileniu. ■

Ioan LĂCUSTĂ

GUVERNE ȘI GUVERNANȚI

Continuăm prezentarea foștilor președinți ai Consiliilor de Miniștri, ale căror fotografii le însoțim de sintetice, dar cuprinzătoare, texte privitoare la viața și activitatea lor politică.

CONSTANTIN COANDA. S-a născut la Craiova, în ziua de 4 martie 1857. A urmat cursurile Școlii militare, la început la Iași apoi în București (1875-1877). Sublocotenent fiind, s-a distins în timpul războiului pentru cucerirea independenței, după care a plecat la Paris, unde a studiat la Școala Politehnică (a obținut licența în matematici) și a absolvit Școala de artilerie de la Fontainebleau (1880).

Revenit în țară, C. Coandă a fost repetitor de cursuri la Școala națională de poduri și șosele (1884) și profesor la Școala de artilerie și geniu din București. În 1888 a fost trimis ca atașat militar la Viena și Bruxelles; în 1892 a fost numit aghiotant regal pe lângă moștenitorul tronului, prințul Ferdinand, iar în 1901 secretar general al Ministerului de război. Avansat general de divizie (1911), în timpul celui de al doilea război balcanic a fost inspector general al artileriei și delegat militar din partea României la Conferința de pace de la București (1913).

După intrarea României în primul război mondial, C. Coandă a fost trimis ca delegat al României pe lângă Marele Cartier General Rus. În martie 1917, corpul de voluntari ardeleni format la Kiev a fost pus sub comanda sa. Arestat de bolșevici, a fost eliberat cu ocazia intrării trupelor germane în Kiev. A fost președinte al Consiliului de Miniștri și titular al afacerilor străine (24 octombrie - 29 noiembrie 1918), iar la încheierea războiului a făcut parte din delegația României la Conferința de pace de la Paris (1919). Senator de drept, a fost rănit la 8 decembrie 1920, cu prilejul atentatului de la Senat.

Devenit unul dintre fondatorii Partidului Poporului, C. Coandă a fost ministru al industriei și comerțului (30 martie 1926 - 14 iulie 1927), ministru secretar de stat (10 august 1926 - 4 iunie 1927), însărcinat și cu interimatul Președinției Consiliului de Miniștri pe timpul absenței titularului acestuia, generalul Al. Averescu (10 august - 14 noiembrie 1926). A încetat din viață la 30 septembrie 1932.

ARTHUR VĂITOIANU. S-a născut la 14 aprilie 1864, la Ismail. A urmat Școala de artilerie și geniu, terminată cu gradul de sublocotenent. A făcut o merituoasă carieră militară: profesor la Școala de război; general de brigadă (1915). În timpul primului război mondial a comandat Corpul 2 armată.

Arthur Văitoianu a fost ministru de război (29 noiembrie 1918 - 27 septembrie 1919) în cabinetul condus de I.I.C. Brătianu. A fost numit președinte al Consiliului de Miniștri și titular la interne (27 septembrie - 1 decembrie

1919) și ad-interim la afacerile străine (27 septembrie - 15 octombrie 1919) într-un guvern paravan al Partidului Național Liberal. Devenit membru marcant al acestui partid, a fost numit ministru de interne (19 ianuarie 1922 - 30 octombrie 1923) și al comunicațiilor (30 octombrie 1923 - 27 martie 1926); senator de drept.

S-a numărat printre liderii Partidului Național Liberal — Gheorghe Brătianu („georgist"), constituit în anul 1930. A susținut regimul dictaturii personale a regelui Carol II, fiind numit ministru secretar de stat (10 februarie - 30 martie 1938) și consilier regal (30 martie 1938). A suportat represiunea regimului comunist, fiind întemnițat la Sighet. A încetat din viață în anul 1956.

ALEXANDRU VAIDA-VOEVOD. S-a născut la 27 februarie 1872, în Olpret (jud. Someș). După clasele primare la unitari, a urmat cursurile Gimnaziului românesc din Brașov și ale celui săsesc din Bistrița. A studiat apoi la Viena, obținând doctoratul în medicină; în timpul studenției s-a angajat în mișcarea națională, manifestându-se și ca publicist.

În 1896, Al. Vaida-Voevod a fost ales în conducerea Partidului Național Român; deputat (din 1906) în Parlamentul din Budapesta, unde, la 6/18 octombrie 1918, a citit Declarația Conferinței Naționale a P.N.R. de la Oradea, de despărțire a Transilvaniei de Austro-Ungaria. A făcut parte din Consiliul Național Român Central și a fost ales, la Marea Adunare Națională de la Alba Iulia din 1 decembrie 1918, în Consiliul Dirigent ca șef al resorturilor externe și presă (până la 17 decembrie 1918), precum și ca membru al delegației care a prezentat actul Unirii Transilvaniei cu România regelui Ferdinand; vicepreședinte al P.N.R. Ca ministru secretar de stat, a făcut parte (ca reprezentant al Transilvaniei) din cabinetele conduse de I.I.C. Brătianu (29 noiembrie 1918 - 27 septembrie 1919) și Arthur Văitoianu (27 septembrie - 1 decembrie 1919); de asemenea, din delegația României la Conferința de pace de la Paris (1919). A fost președintele Consiliului de Miniștri și titular la afacerile străine în guvernul reprezentând „Blocul parlamentar" (1 decembrie 1919 - 13 martie 1920).

După fuziunea dintre Partidul Național Român și Partidul Țărănesc (1926), Al. Vaida-Voevod a devenit vicepreședinte al nou-creatului Partid Național-Țărănesc și a făcut parte din mai multe guverne național-țărăniste: ministru de interne (10 noiembrie 1928 - 7 iunie 1930; 13 iunie - 8 octombrie 1930); președinte al Consiliului de Miniștri (6 iunie - 20 octombrie 1932), ministru de interne și ad-interim la afacerile străine (6 iunie - 11 august 1932), ad-interim la muncă, sănătate și ocrotiri sociale (7-9 iunie 1932) și titular la afacerile străine (11 august - 20 octombrie 1922); președinte al Consiliului de Miniștri (14 ianuarie - 9 noiembrie 1933) și titular la industrie și comerț (14 iunie - 9 noiembrie 1933). A fost ales președinte al P.N.Ț. (6 mai - 21 noiembrie 1933).

Intrat în divergență cu Iuliu Maniu și evoluând spre poziții de extremă dreapta, Al. Vaida-Voevod a constituit, la 12 mai 1935, Frontul Românesc, devenind președintele acestei formațiuni politice. A sprijinit regimul de dictatură personală instituit de Carol II, fiind numit ministru secretar de stat (10 februarie - 30 martie 1938), consilier regal (30 martie 1938), președinte al Frontului Renașterii Naționale (1940) și ministru secretar de stat (28 iunie - 4 iulie 1940). A murit la Sibiu, în ziua de 19 martie 1950.

TAKE IONESCU. S-a născut la Ploiești, la 13 octombrie 1858, ca fiu al negustorului de cereale Ghiță Ioan, fiind botezat cu numele Dumitru. A învățat la liceele „Sf. Petru și Pavel" și „Sf. Sava", din Ploiești și, respectiv, București, după care, în 1875, a fost trimis la Paris, obținându-și doctoratul în drept (1881). Din acea epocă datează primele sale încercări literare. Revenit în țară, s-a înscris în Baroul de Ilfov,

având o rapidă ascensiune politică în cadrul Partidului Naţional Liberal. A colaborat la *Românul;* ales deputat (din 1884), s-a impus ca unul dintre strălucitii oratori ai timpului.

În 1886, a părăsit Partidul Liberal şi s-a înrolat în Partidul Conservator, colaborând la *Timpul* şi asigurând conducerea ziarului *La Liberté roumaine* (1889-1890). A fost numit ministru al cultelor şi instrucţiunii publice (27 noiembrie 1891 - 3 octombrie 1895); ministru al cultelor şi instrucţiunii publice (11 aprilie 1899 - 9 ianuarie 1900) şi al finanţelor (9 ianuarie - 7 iulie 1900) şi din nou ministru al finanţelor (22 decembrie 1904 - 12 martie 1907).

În 1908, prin desprinderea din Partidul Conservator, împreună cu un grup de aderenţi, a pus bazele Partidului Conservator-Democrat („takist"); după război, formaţiunea şi-a luat denumirea de Partidul Conservator Naţionalist.

În anii neutralităţii (1914-1916), Take Ionescu s-a numărat printre cei mai activi susţinători ai intrării României în război alături de puterile Antantei. A făcut parte din guvernul de concentrare din perioada războiului, ca vice-preşedinte al Consiliului de Miniştri condus de I.I.C. Brătianu (10 iulie 1917 - 26 ianuarie 1918), după care a plecat la Paris, unde a susţinut cauza unităţii naţionale ca preşedinte al Consiliului Naţional pentru Unitatea Românilor (ales la 20 septembrie/ 3 octombrie 1918). După război, a fost ministru al afacerilor străine (13 iunie 1920 - 17 decembrie 1921); preşedinte al Consiliului de Miniştri şi titular la finanţe (17 decembrie 1921 - 17 ianuarie 1922). A încetat din viaţă la 21 iunie 1922, la Roma.

Documentar realizat de dr. Ion MAMINA

Friedrich-Wilhelm şi Friedrich II,...

(Urmare din p. 47)

eaşi zi, dar la persoana a treia: „Există un om voluntar şi rău care nu-şi iubeşte tatăl. Când îţi iubeşti tatăl, faci ce vrea el, şi când te vede, şi când nu te vede. Apoi, el ştie bine că eu nu pot suferi un băiat efeminat, care n-are nici o înclinaţie virilă, care nu ştie nici să încalece un cal, nici să ochească şi care, pe deasupra, nu e decent, care îşi ondulează părul ca un nebun şi nu şi-l tunde. Şi l-am mustrat de mii de ori, dar întotdeauna în zadar; nici o ameliorare. În afară de asta, e mândru, vanitos. Nu vorbeşte cu nimeni, nu este nici popular, nici afabil. Se strâmbă ca un idiot şi nu face nimic după voinţa mea, o face numai dacă e constrâns şi obligat. Nu acţionează niciodată din dragoste filială şi nu cunoaşte altă plăcere decât să facă totul după capul lui. Nu e bun la nimic. Iată răspunsul meu!"

De-acum înainte, între domnişorul cântăreţ la flaut şi despotul care — pentru prima oară — vede pe cineva care îi ţine piept, prăpastia se va adânci cu fiecare zi. Din fericire, tatăl ignoră faptul că Friedrich, din ură faţă de părintele său, începe intrigi diplomatice cu agenţi francezi şi englezi. ■

(Va urma)

ISTORIA ŞI ŞCOALA

Am trecut, deci, dragi colaboratori şi cititori ai acestor pagini în... anul doi al dialogului revistei noastre cu prietenii ei de pe băncile şcolilor şi facultăţilor.

Dialog pe care, cum am precizat şi în numerele anterioare, îl dorim cât mai apropiat, cât mai tineresc, cât mai sincer, sub auspiciile Muzei Clio.

Aşteptăm noi veşti de la voi, stimaţi prieteni, despre preocupările voastre în domeniul istoriei, despre activitatea cercurilor de istorie şi a muzeelor şcolare, despre programa şi manualele de istorie.

Paginile noastre vă stau la dispoziţie pentru schimburi de opinii cu colegii voştri din alte localităţi, din alte şcoli şi facultăţi, pentru a vă face noi prieteni pasionaţi, ca şi voi, de fascinantele taine ale timpului trecut.

Fundaţia Culturală Magazin Istoric va acorda şi în anul şcolar 1993/1994 41 burse unor elevi şi studenţi pasionaţi de istorie, acestea adăugându-se celor 37 burse din 1992/1993.

Aşteptăm, de asemenea, alţi sponsori şi donatori care să sprijine prin contribuţii în bani sau de altă natură activitatea Fundaţiei Culturale Magazin Istoric, stimularea tinerilor învăţăcei care se apropie cu dorinţa de studiu şi desăvârşire de tărâmul cercetării istorice.

CURAJUL DE A AFIRMA ADEVĂRUL ŞTIINŢIFIC

Am mai prezentat în cadrul acestei rubrici gândurile unor prestigioase personalităţi istorice, culturale despre anii lor de şcoală, despre profesorii lor.

Iată acum câteva însemnări ale acad. Al. Rosetti (1895-1990; *Magazin istoric*, nr. 4/1991), de la a cărui naştere s-au împlinit, la 20 octombrie 1993, 98 de ani, publicate în *Revista Fundaţiilor Regale*, nr. 2/1939, închinate profesorului său de la Universitate, lingvistul Ovid Densuşianu (1873-1938).

„Ovid Densuşianu a fost un suflet complex: ardeleanul de severă disciplină ştiinţifică şi de inflexibilă moralitate, din familia sufletească a lui Şincai, Cipariu şi aproape de dânsul însuşi părintele său, profesorul de Universitate din Iaşi, Aron Densuşianu, se opunea într-însul omului de gust şi parizianului rafinat, la curent cu ultimele publicaţii literare, estetul care a împământenit la noi simbolismul, poetul *Limanurilor albe*. Nu îi plăcea să insiste asupra părţii ce o datora Ardealului, dacă nu în formaţia sa intelectuală, dar cel puţin în structura sa intimă, pentru că avea o repulsie ce mergea până la obsesie, în cursul anilor 1914-1918, pentru spiritul culturii austro-germane. Dar luase din acel Ardeal românesc, de veche, umilă şi cuminte tradiţie cărturărească, toată partea pozitivă de muncă încordată şi de exemplară cinste profesională şi aducea în propria strunire a pasiunilor tinereşti aspra disciplină a neamului său de veche tradiţie rurală".

Referindu-se la scrierea fundamentală a lui Ovid Densuşianu, *Histoire de la langue roumaine*, Al. Rosetti, el însuşi un mare istoric al limbii române, care a continuat şi dezvoltat opera maestrului său, Ovid Densuşianu, dă una din cele mai lapidare şi clasice caracterizări a acestei scrieri:

„Ce este admirabil în această carte a unui tânăr de 28 de ani este spiritul în care este ea concepută, erudiţia profundă care merge până la cunoaşterea tuturor amănuntelor, rectitudinea judecăţii, stilul sobru, clar, perfect adecvat materiei, şi, în sfârşit, curajul ce-l constituie pentru orice epocă, dar mai ales pentru epoca în care apărea cartea, de a afirma adevărul ştiinţific, indiferent de urmările ce le-ar fi avut aceasta pentru autorul ei.

De la începutul carierei sale ştiinţifice, Densuşianu se afirmă, prin urmare, ca un maestru. Şi acesta a fost şi el în gradul cel mai înalt. La Facultatea de litere din Bucureşti a pus temeliile unei şcoli de romanistică la care s-au format o serie de elevi. Densuşianu a strâns în jurul revistei *Viaţa nouă* (1905-1925) câteva talente tinere şi a înrâurit întreaga literatură a timpului său, pregătind descătuşarea şi înflorirea de astăzi. Densuşianu nu a înţeles niciodată să separe literatura de studiul limbii. Nici gusturile sale personale nu-i îngăduiau aceasta. Metoda sa, care era ceva nou în România, a expus-o chiar la începutul activităţii sale ştiinţifice, în 1897 (v. lecţia de deschidere a cursului universitar: *Obiectul şi metoda filologiei*, Bucureşti, 1897). În baza acestei metode a pornit la cercetarea paralelă a folclorului şi faptelor de limbă, iar pe de altă parte, la cercetarea literaturii culte şi la studiul limbii literare. Din aceste preocupări atât de diferite a ieşit un învăţământ variat şi pasionant. Densuşianu a inaugurat la Bucureşti studiul ştiinţific al graiurilor vorbite şi cercetarea concomitentă a folclorului. O serie de anchete pe teren ale elevilor săi (V. Vârcol, V.V. Haneş, Titu Dinu, T. Papahagi, A. Istrătescu etc.) au fost făcute în acest spirit".

DESPRE ŞTEFAN ZELETIN

DIN AMERICA

Amintirea anilor de şcoală ne însoţeşte viaţa întreagă. Profesorii şi colegii îndrăgiţi, şcolile prin care am trecut, cărţile după care am învăţat rămân în sufletele noastre, repere în timp ale devenirii noastre.

Iată că din *Schenectady, U.S.A.*, statornicul nostru cititor şi susţinător, dl. *CONSTANTIN PASCU,* ne trimite câteva evocări din anii d-sale de şcoală. Mai întâi, una referitoare la Ştefan Zeletin (nr. 10/1992): „Numele său complet este Ştefan Motăş-Zeletin. Zeletin este un afluent, pe dreapta, al râului Bârlad. Probabil, fiind de prin partea locului, şi-a adăugat la numele său şi acest nume.

Ştefan Motăş-Zeletin a fost şi profesor de liceu. Eu l-am avut profesor de limba germană la Liceul „Mihai Viteazul" din Bucureşti, în clasele a VI-a şi a VII-a, în anii 1924-1925 şi 1925-1926. A fost numit profesor universitar la Iaşi. Îi ascultam conferinţele publice pe care le ţinea în Bucureşti. S-a stins din viaţă în vara anului 1934, după cum am aflat din presa vremii".

În continuare, corespondentul nostru din America evocă vechea clădire a Liceului „Sfinţii Petru şi Pavel" (acum „Mihai Viteazul") din Ploieşti, al cărui elev a fost în anii 1919-1924 (clasele I-V). „Cei care vor mai fi trăind astăzi din generaţia mea, destul de vârstnică — scrie dl. Pascu — îşi mai aduc aminte, poate, de clădirea lui arhitectonică, cu cei doi lei masivi, în faţă, la intrare, şi cu statuile sfinţilor Petru, cu cheile în mână, şi Pavel, de o parte şi de alta.

După bombardamentele din cel de-al doilea război mondial, a rămas neatinsă doar aripa de lângă biserica Sf. Gheorghe. Restul este construcţie nouă".

În continuare, cititorul nostru propune „restituirea vechiului nume" liceului ploieştean, propunere pe care, la rândul nostru, o transmitem autorităţilor judeţene şi municipale.

CASA POŞTEI DE LA HAN

Dl. *IULIAN GH. DIMA* , din *Ploieşti,* profesor de istorie la Şcoala cu clasele I-VIII din com. Bărcăneşti, jud. Prahova, preşedintele fondator al Fundaţiei „Drepturile omului" — asociaţie obştească de binefacere, ne scrie despre un oficiu poştal prahovean vechi de peste două secole — cel din comuna prahoveană Poienarii Burchii.

„Provine din vechea menzilamanea de la podul Văleni, denumire care avea aceeaşi semnificaţie cu cea de menzil (menzil, în sec. XVII-XVIII, în Ţara Românească şi în Moldova, nume dat serviciului de poştă, pentru călători şi corespondenţă).

Prima menţiune documentară găsită până acum în arhive datează din anul 1774. Vechiul menzil era situat în satul Văleni, la capătul podului peste râul Ialomiţa. Mai târziu, satul şi-a schimbat denumirea în Podu Văleni. Drumul poştei trecea prin acest sat, făcând rută ocolitoare din cauza nesiguranţei trecerii prin Codrul Vlăsiei.

Casa poştei a funcţionat prima dată într-un han aşezat lângă pod în vale, unde se găsea adăpost pentru oameni şi vite şi se făcea popas pentru odihnă şi schimbarea cailor.

Din cauza deselor inundaţii ale Ialomiţei, locuitorii satului şi staţia de poştă s-au mutat pe dealul vecin, unde şi-au construit noi adăposturi şi acareturi. Poşta a funcţionat la Podu Văleni până la 1852, când s-a dat în folosinţă noul drum amenajat prin Codrul Vlăsiei, care trecea peste Râul Ialomiţa, pe la Podul Ţigăneşti, actualul DN 1.

Atunci menzilul de la Podu Văleni s-a mutat în satul Potigrafu.

Aici, poşta a funcţionat timp de 21 ani, până la 22 februarie 1873, după darea în circulaţie a căii ferate Bucureşti-Ploieşti, când s-a mutat la Gara Crivina, ce aparţinea tot de comuna Poienarii Burchii, ca şi Podu Văleni.

Menzilul a luat denumirea de Biroul Poştal Crivina şi deservea 20 de comune. Mai târziu, Biroul Poştal din Gara Crivina s-a mutat în satul Pioreşti, vecin cu gara care aparţinea tot de comuna Poienarii Burchii, luând, iarăşi, denumirea de Oficiul poştal Crivina.

După reforma administrativă din 1968, oficiul poştal a revenit în satul Pioreşti, sub denumirea de Oficiul poştal Poienarii Burchii".

PRECIZĂRI ÎNTÂRZIATE, DAR NECESARE

În revista *Magazin istoric*, nr. 10/1988, pp. 17-18, dr. Nicolae Isar a publicat un articol intitulat *Dascălii patrioți de la Colegiul „Sf. Sava"*, în care amintește și despre articolul lui Nicolae Bălcescu *Drepturile noastre către Înalta Poartă*. Autorul afirmă că „cea mai importantă publicație editată de profesorii bucureșteni" de la acel colegiu „a fost *Învățătorul satului*", al cărei inițiator a fost Petrache Poenaru; mai spune domnia sa că până la 14 iulie 1848 conducerea revistei a avut-o inițiatorul ei, iar de la acea dată a fost preluată de Nicolae Bălcescu și că acesta, în numărul din 8 august 1848, a publicat cunoscutul său articol *Drepturile noastre către Înalta Poartă*.

Mai întâi o precizare: titlul corect al articolului este *Drepturile românilor către Înalta Poartă* și apoi o completare. Într-adevăr, Bălcescu a preluat conducerea revistei *Învățătorul satului* la data de 14 iulie 1848 și a publicat, la 8 august, articolul amintit mai sus. *Pentru prima dată însă*, articolul fusese tipărit în *Poporul suveran*, numerele din 2 și 6 august 1848 ale bisăptămânalului ce se subintitula „gazetă politică și literară". Bisăptămânalul apăruse la București în ziua de 19 iunie și a avut ultima apariție la data de 11 septembrie 1848. Era redactat de Dimitrie Bolintineanu, suplinit temporar de N. Bălcescu, exact în perioada când își publică articolul în cauză.

Interesant este însă faptul că, la numai cinci zile după apariția articolului în *Poporul suveran*, acesta a fost tradus în limba germană de către prof. S.I. Petri și publicat în gazeta pașoptistă de limbă germană *Roumania* (de la nr. 8, *Romania*), în numerele din 11 și 13 august 1848, sub titlul *Die Verpflichtungen der Romänen gegen die Hohe-Pforte*. De altfel, redactorul acestei puțin cunoscute publicații, prof. S.I. Petri, primise din partea Guvernului provizoriu o subvenție de 70 de galbeni împărătești tocmai pentru a-și putea tipări gazeta.

Timp de 441 de ani, Scrisoarea negustorului Neacșu din Câmpulung Muscel, din 1521, către Hans Bekner, judele sas al Brașovului, a constituit cel mai vechi text scris în limba română, păstrat până azi. Pe cât era de importantă descoperirea ei, pe atât de greu a fost luată în seamă de către specialiști. A fost nevoie de mulți ani de insistențe și de depășirea multor reticențe.

Aceeași soartă a avut-o și o are și astăzi un alt document de limbă veche românească. Și greutatea impunerii lui în conștiința specialiștilor și a publicului larg, după părearea noastră, provine tocmai din faptul că el este... mai vechi decât Scrisoarea lui Neacșu, documentul unanim recunoscut de-acum!

Dar să vedem cum s-au petrecut lucrurile. În 1962, prof. Dumitru Șerbu, remarcabil istoric și paleograf, a descoperit manuscrisul *Codicelui maramureșan de la Ieud*, redactat în limba română și datând din... 1391. În ședința Academiei Române din ziua de 17 ianuarie 1974, prof. D. Șerbu a ținut o comunicare, demonstrând că manuscrisul respectiv a fost scris în 1391-1392, el constituind, în prezent, cel mai vechi document de limbă românească. Pe același subiect, prof. D. Șerbu a ținut un ciclu de conferințe la București, Craiova, Ploiești ș.a.; de asemenea, și-a publicat date despre descoperirea sa în mai multe gazete și reviste: *Familia*, *Luceafărul*, *Tribuna școlii*, *România liberă*, *Palatul de justiție*. La început, popularizarea prin presă a acestei descoperiri a fost destul de greoaie, pentru că un lingvist „consacrat" ce se ocupase la rându-i de același manuscris, dar care nu reușise să descifreze data documentului, fiind jenat în competența sa, ceruse revistelor de primă importanță să nu publice contribuțiile prof. D. Șerbu. Cu toate acestea, *Tribuna*, nr. 8 și 9 din 1977 și tot ea, în numărul din 27 aprilie 1978, a publicat articolul prof. Șerbu și o amplă convorbire a acestuia cu Liviu Petrina pe tema manuscrisului *Codicelui de la Ieud*.

Și totuși, și astăzi, fără să știm din ce motive, istoricii și lingviștii cad pradă inerției, eludând descoperirea prof. D. Șerbu. Așa s-a întâmplat, poate, și în cazul regretatului dv. coleg Gheorghe David, care, într-un excelent articol publicat în *Magazin istoric*, nr. 2/1989 și consacrat lui Alexandru II Mircea, afirma că „celebra" Scrisoare a lui Neacșu „este cel dintâi document redactat în limba română ce ni s-a păstrat". Îi asigurăm însă și noi pe toți cei care ezită încă în a accepta o nouă realitate științifică — istorici și lingviști — că și *Codicele de la Ieud* se păstrează și se află la Biblioteca Academiei Române, căreia i-a fost donat în 1921 de către Andrei Bârseanu.

Nicolin RĂDUICĂ

CITITORII

ORIZONTAL: 1) Biserică din Bucureşti, remarcabil monument arhitectonic, de dimensiuni mici, cu un exterior bogat împodobit. 2) La Curtea de... începe, în timpul lui Basarab I (1352), construcţia bisericii Sf. Nicolae, cea mai veche ctitorie voievodală din Ţara Românească – Oraş în vestul ţării unde se află cea mai mare biserică în stil baroc din ţară (decoraţie interioară cu marmură de Vaşcău şi Carrara), catedrala romano-catolică din sec. XVIII. 3) Pe locul unei vechi biserici, probabil din lemn, menţionată în documente la anul 1431, Radu cel Mare (1495-1508) termină construcţia acestei mănăstiri în anul 1501 (neart.) – Sat în jud. Hunedoara, unde se zideşte (cca 1270) o biserică ortodoxă în stil gotic timpuriu cu un valoros ansamblu de picturi murale din sec. XIV. 4) Comună în jud. Sălaj – Printre vestitele biserici de lemn din jud. Maramureş (sec. XIV, cu picturi interioare în stil gotic combinat cu cel bizantin şi cu motive folclorice locale), se numără şi aceasta – Atol în Maldive. 5) Acid „clorhidric" (în vechime) – Constantin Cantacuzino – Oraş în Iran. 6) Adevărată – Avantaj (fig.) – Victor Anestin. 7) Emil Racoviţă – Sat component al comunei Icoana jud. Olt (masc.) – ...Bârzii, comună din jud. Mehedinţi, unde se află schitul Topolniţa, ctitorie a lui Radu I, reconstituit în 1646 (neart.). 8) Ramura orientală a acestor dealuri cuprinde cele mai multe şi importante ctitorii ale ţării, perle ale arhitecturii româneşti (sub...) – Lac în Suedia. 9) Orăşel în Rusia – Una dintre cele mai vechi biserici româneşti din ţară este zidită (cca 1250) în acest sat (jud. Hunedoara), original monument de arhitectură veche, construit cu materiale provenind din ruinele cetăţii romane Ulpia Traiana. 10) Dramaturg şi eseist englez, autorul piesei „Sfânta Ioana" (G. Bernard) – Ochi. 11) Localitate în Algeria – Între anii 1668-1672, voievodul Gheorghe Duca ridică ansamblul monumental al acestei mănăstiri din Iaşi, o imitaţie după biserica Trei Ierarhi; o bisericuţă omonimă din sec. XI-XII există şi în jud. Tulcea, construită din cărămizi romane refolosite, cea mai veche de acest tip de pe teritoriul ţării noastre. 12) Oraşul „Poartă a Unirii" unde, între anii 1247-1291, se construieşte, sub formă de bazilică cu trei nave şi transept, catedrala romano-catolică Sf. Mihail, remarcabilă operă de arhitectură religioasă în stil romanic (2 cuv.).

VERTICAL: 1) Livadă (inv.) – Ridicată, se pare, pe locul unei biserici din lemn de pe vremea lui Ştefan cel Mare, această biserică a fost ctitorită la Galaţi, cu ajutorul lui Vasile Lupu, în anul 1646. 2) Monument unic prin bogăţia şi frumuseţea decoraţiei sculptată pe faţadă, această biserică din Iaşi a fost ctitorită de Vasile Lupu (1634-1653) între anii 1638-1639 (2 cuv.). 3) Hatmanul Gavril, fratele lui Vasile Lupu, construieşte, între anii 1642-1644, această mănăstire; biserica acesteia a fost pictată, în 1858-1860, de Nicolae Grigorescu (1838-1907) – Deputat clăcaş, exponent al ţărănimii pentru Unirea Principatelor, născut la Câmpeni, unde există o biserică din lemn din sec. XVII (Ion). 4) Râu în Rusia – Laviţă (Banat). 5) Robert Sazérac – Dintre ctitoriile aflate în acest judeţ din vestul ţării amintim doar două: mănăstirea Sf. Simeon-Stâlpnicul (colecţie de artă bisericească) şi mănăstirea Bodrogu Vechi, com. Pecica, unul dintre cele mai vechi monumente arhitectonice din ţară (sec. XII-XIII) – Constantin Brâncoveanu. 6) Eleganţă (fam.) – În semn de întărire a înţelegerii ş pacii restabilite între Moldova şi Ţara Românească Vasile Lupu reconstruieşte această biserică din Târgovişte, pe locul unui aşezământ mai vechi (di 1582), ctitorie a unui spătar cu acelaşi nume. 7) În satul Gura Motrului (jud. Mehedinţi) se află o mănăstire, ctitorie a lui Harvat Logofătul, de pe vremea lui Neagoe Basarab, refăcută în 1653 şi reparată între 1841-1852 de acest iluminist român (Eufrosin) – Ion Neculce – Teodor Iancovici. 8) Munte în ins. Sardinia – Toma Ionescu – Localitate în Franţa. 9) Insulă în Oc. Pacific – În acest oraş se află biserica episcopală (1649), ctitorie a lui Matei Basarab pe locul unei biserici din sec. XVI; aici au funcţionat o tipografie (sec. XVII şi XVIII) şi o şcoală de zugravi frecventată şi de Gh. Tăttărescu (sec. XIX) – Traian Lalescu. 10) A publica – Biserica Sf. Ion (ctitorie a lui Ştefan cel Mare la 1490 consemnând victoria repurtată asupra armatelor conduse de Soliman-paşa în luptele de la 1475 cea mai strălucită biruinţă din istoria medievală a Moldovei) se află în acest oraş şi a fost refăcută la 1820. 11) Inimă de poet! – Construcţie (ca un balcon) într-o biserică, de unde se predică sau se citeşte Evanghelia – Nume dac de femeie. 12) În anul 1709 se construieşte biserica acestei mănăstiri din Bucureşti (Sf. ...) demolată în 1869 când s-a deschis artera est-vest a oraşului – Ctitorie a lui Matei Basarab, mănăstire (jud. Vâlcea) construită în anul 1636 (cca) cu valoroase picturi murale şi cu icoane realizate de maistrul Stroe din Târgovişte.

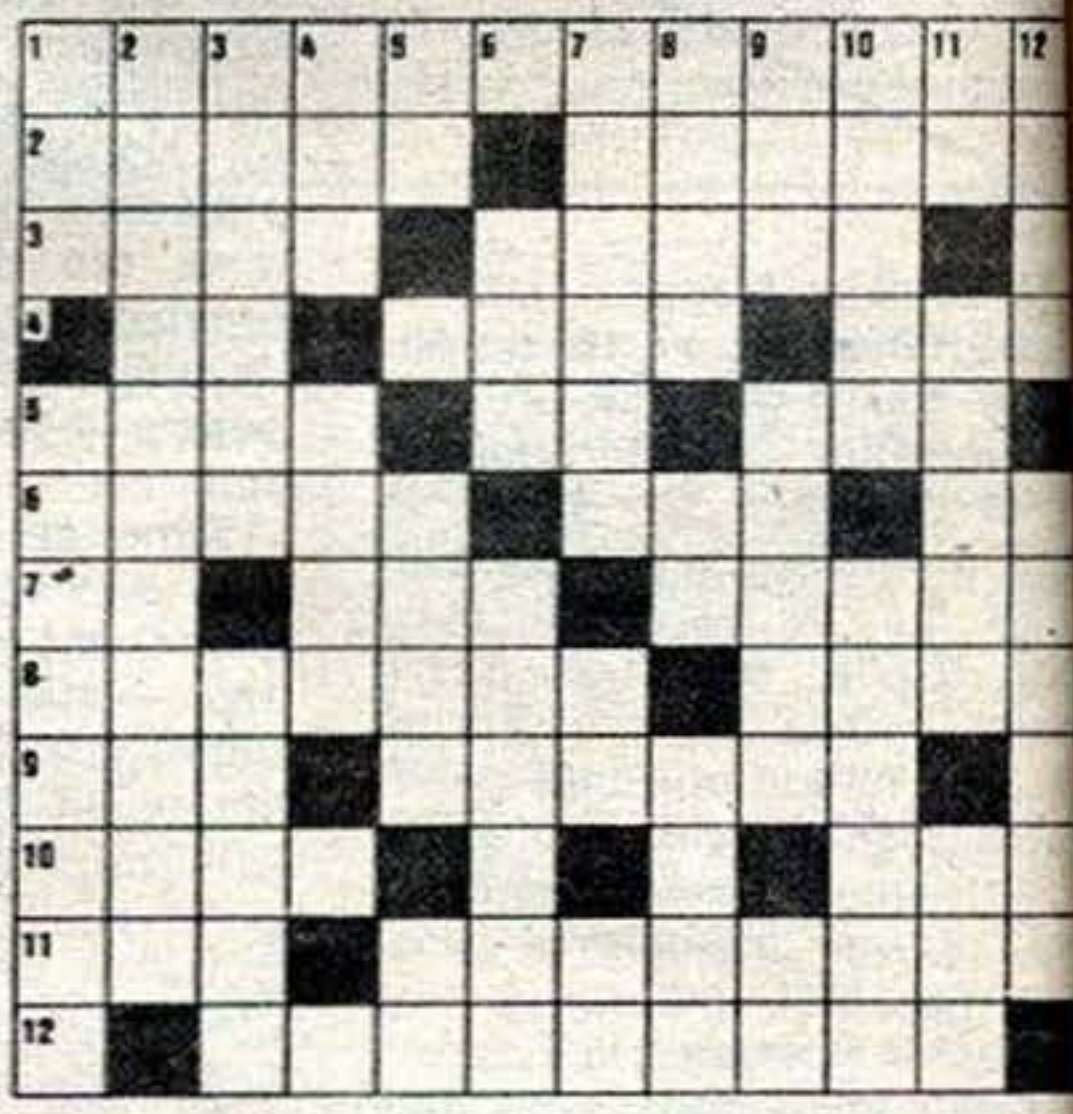

Dicţionar: TAA, PIIC, BAM, AANN, IRO, TIT, SAD, VEL, CLUP, ORRU, SEAU, LAE, AIA

Înv. Lucian VASILESCU,
com. Blejoi, jud. Prahova

Soluţia careului *Istorie... pe portativ: SPARTACUS – NB – TARSIDULGHER – ECA – NAP – M – RA – JEREA – IZ – HOT – A – EURIDICE – U – RD – NAPOLEON – ELU – UNIRE – B – ASACHI – EC – ER – RF – IU – TREPTE – ARC – OCI – LAUT – LIRA – ODA – PIA – DUMITRESCU – N*

DIALOG CU CITITORII

PRIMA ÎNTÂLNIRE CU REVISTA

Am mai publicat în aceste pagini ale dialogului redacţiei cu fidelii săi cititori evocări ale unui moment de neuitat în amintirile fiecărui cititor al Magazinului istoric: **momentul primei sale întâlniri cu revista.**

Iată acum o astfel de relatare venită din Constanţa, **din partea d-lui căpitan de rangul 1 (r) ing. VALERIU AVRAMESCU:**

În anul 1967, lucram la construcţia unei nave militare, activitate iniţiată de comandantul de atunci al Marinei Militare Române, viceamiralul inginer **Grigore Marteş.**

Într-una din zilele lunii aprilie a acelui an, soseşte în hala de construcţie a navei, cum o făcea adeseori, ţinând în mână primul număr al revistei **Magazin istoric** şi tuturor celor care eram de faţă ne-o recomandă să o cumpărăm şi să o citim, deoarece presimte că ne va fi de folos în cunoaşterea istoriei patriei noastre. L-am ascultat. Eram prezenţi 10-12 specialişti militari şi civili în construcţii navale cu care de-a lungul anilor am ţinut legătura comentând anumite articole, consultându-ne cu privire la corectitudinea răspunsurilor la întrebările diferitelor concursuri iniţiate de revista noastră.

Procurarea şi studierea de către mine şi ceilalţi colegi despre care am amintit mai sus a revistei **Magazin istoric** număr de număr, de la prima ei apariţie, sunt legate de numele regretatului om de ştiinţă şi cultură, patriotul care a fost viceamiralul inginer **Grigore Marteş,** a cărui viaţă a fost pe nedrept curmată acum 20 de ani, la 4 iulie 1973, în urma unui tragic accident.

PREZENŢE MAGAZIN ISTORIC

Răspunzând invitaţiilor adresate redacţiei noastre, Magazin istoric **a participat la simpozionul internaţional** Cotrocenii în istorie **(15-17 iulie a.c.), unde dl. Cristian Popişteanu a prezentat comunicarea** Martha Bibescu şi Cotrocenii **şi la simpozionul** 110 ani de la inaugurarea Castelului Peleş **(Sinaia, 8-10 octombrie a.c.), în cadrul căruia dl. Ioan Lăcustă a vorbit despre** Peleşul — evocări memorialistice inedite în **Magazin istoric.**

De asemenea, revista noastră a participat la manifestările ştiinţifico-culturale dedicate aniversării a 400 de ani de la urcarea pe tronul Ţării Româneşti a lui Mihai Viteazul (Craiova, 15-17 octombrie a.c.), dl. Ioan Lăcustă prezentând comunicarea Mihai Viteazul — prezenţe istoriografice în **Magazin istoric.**

DONAŢIE DIN S.U.A.

Statornic prieten şi cititor al revistei noastre — iar acum şi susţinător material al Fundaţiei Culturale Magazin Istoric — dl. CONSTANTIN PASCU, din Schenectady, U.S.A., **ne scrie:**

Mult stimată şi îndrăgită redacţie **Magazin istoric!**

„Picătură strop cu strop
Fac al mărilor potop"

Potop să dea Dumnezeu să se reverse donaţiile şi ajutoarele asupra Fundaţiei Culturale Magazin Istoric este rugămintea mea.

Ca imigrant politic, din 1987, în dar iau de la marele popor american un ajutor social, în dar dau, şi vă rog să mai primiţi şi de la mine modesta sumă de 25 dolari, pentru Fundaţia Culturală Magazin Istoric. „Cartea de istorie", **Magazin istoric,** nu numai că o citesc cu atenţie, dar găsesc în ea pasaje atât de interesante, de palpitante şi de multe ori răscolitoare, pe care caut să le reţin, să le memorez, cu atâta plăcere şi asiduitate, de parcă şi azi aş fi tot elevul de şcoală, care aşteaptă să fie ascultat pentru notă şi la istorie. Vă doresc, în continuare, mult succes. Şi acum şi despre unele îndreptări.

În continuare, corespondentul nostru de peste Ocean face următoarele precizări: în nr. 9/1992, p. 6 în coloana 2, rândul 26 de jos se va citi **1883** — Paris 1961; în nr. 12/1992, p. 3, în coloana 2 (mijloc), rândul 2 de sus se va citi **patru ani.**

De asemenea, dl. Pascu ne mai trimite unele precizări şi informaţii suplimentare referitoare la Ştefan Motăş-Zeletin, la Liceul „Mihai Viteazul" din Ploieşti (fost „Sfinţii Petru şi Pavel"), la activitatea de început a lui Nicolae Kretzulescu (nr. 2/1993) precum şi la luptele de la Cotul Donului (nr. 11/1992) la care a luat parte.

Mulţumim călduros atât pentru aceste precizări şi completări — dovadă că suntem citiţi cu interes, cu pasiune şi cu competenţă la atât de mare distanţă — cât, mai ales, pentru donaţia făcută. Ne place să vedem în acest frumos gest o mişcătoare expresie a faptului că Fundaţia Culturală Magazin Istoric, acţiunile iniţiate de ea se bucură de înţelegerea şi sprijinul multor cititori, care ne sunt apropiaţi, în pofida greutăţilor de tot felul şi a distanţelor geografice.

Invităm, pe această cale, şi pe alţi prieteni şi susţinători ai revistei să ne sprijine prin donaţiile şi contribuţiile lor materiale în străduinţile noastre de a asigura, lună de lună, apariţia cărţii de istorie pe care o reprezintă Magazin istoric.

DEZVĂLUIRE

Marea majoritate a comentariilor istorice apărute după decembrie 1989 menţionează cartea regretatului Aurică Simion Preliminarii politico-diplomatice ale insurecţiei române din august 1944, **apărută la Editura Dacia din Cluj în anul 1979 (cu toate concesiile făcute ideologiei comuniste), printre performanţele literaturii istorice din anii dictaturii.**

Prin curajul, onestitatea şi valoarea surselor şi a interpretării situaţiei României în anii dramatici ai celui de-al doilea război mondial, cartea lui Aurică Simion a fost şi rămâne o piesă de rezistenţă ştiinţifică. La puţin timp după apariţie, ea a fost izbită de represiunea ideologică, o mare parte a tirajului fiind retrasă şi topită, iar cel de-al doilea tiraj comandat, anulat. Autorul însuşi a fost supus multor anchete şi oarecum ostracizat din câmpul cercetării istorice, ceea ce nu poate decât să-i fi agravat bolile şi grăbit moartea la nici 50 de ani. Puţini ştiu acum — sau au ştiut atunci — că referatul principal pentru apariţia cărţii a fost scris şi susţinut cu inversşunare de dr. Nicolae Minei, în acea vreme redactor şef adjunct al Magazinului istoric. **Atunci când anchetele de partid se ţi-**

DIALOG CU CITITORII

neau lanţ, colegul nostru Aurică Simion (fost pentru scurt timp membru al redacţiei şi secretar general de redacţie), venea deseori la Magazin istoric, unde împreună cu domnul Nicolae Minei îşi punea la punct apărarea şi pledoariile. Cred că pe măsura scurgerii timpului, avem datoria să dezvăluim tot ceea ce ştim despre întâmplările cu oarecare relevanţă din istoriografia românească.

O PASIUNE DE PESTE 40 DE ANI

Doamna profesoară MIRIAM ADREESCU, din Bucureşti, **cititoare permanentă a revistei noastre, având un hobby istoria dar şi sculptura şi arta românească, ne trimite câteva date despre o mare pasionată a etnografiei şi folclorului românesc, d-na** Rita Şain Şapira, **din Israel:** S-a născut în România şi a emigrat în Israel de-abia în 1972. Sculptura a studiat-o cu maestrul Medrea în Bucureşti. La Spitalul „Dr. Gh. Marinescu" există un frumos mozaic de 13,5m² care-i aparţine. Activitatea de artist consacrat se consolidează în Israel unde realizează şapte expoziţii personale de sculptură şi tapiserie între anii 1980-1987; în 1989 se remarcă cu expoziţia personală din Elveţia dar şi cu cele deschise în România — 1992, Oradea, Timişoara şi Baia Mare, iar anul acesta cea de la Botoşani şi Bucureşti. În paralel cu arta pe care o profesează, apare din tinereţe pasiunea pentru etnografia şi folclorul românesc, realizând o colecţie impresionantă. Această colecţie, adunată timp de peste 40 de ani cu migală şi pasiune, împreună cu soţul ei, d-na Rita Şapira doreşte să o facă publică prin deschiderea unei expoziţii permanente în ţara sa.

Raţiunea de a face publică această colecţie are două rădăcini: prima, faptul că în Israel numărul evreilor proveniţi din România depăşeşte 400 000 (aproximativ 10% din populaţia ţării); a doua, este omagiul pe care artista doreşte să i-l aducă României postcomuniste, pentru a arăta cetăţenilor ţării sale trăsăturile puternice ale poporului român, ale ţăranului pentru cultivarea frumosului, atât în portul naţional cât şi în obiectele de care se înconjoară în viaţa de zi cu zi.

În încheierea scrisorii sale, d-na prof. Mitian Andreescu scrie: O asemenea iniţiativă duce, fără nici o îndoială la o cunoaştere mai necesară ca oricând şi dorită între două popoare.

NEPLĂCERI REZOLVATE

Am publicat în nr. 10/1993 al revistei semnalele de alarmă venite din partea mai multor abonaţi ai Magazinului istoric, **din felurite judeţe, care nu-şi primiseră numerele de revistă cuvenite, plătite anticipat, pentru luna** iunie 1993. **Am primit din partea RODIPET S.A. — Serviciul comercial programare —, căruia ne-am adresat pentru rezolvarea acestei neplăcute defecţiuni pe drumul revistei către cititori, o scrisoare prin care ni se comunică luarea măsurilor necesare pentru ca abonaţii care nu şi-au primit numărul 6/1993 din** Magazin istoric **să intre în posesia lui.**

Reproducem aceste două fragmente din scrisoarea semnată de directorul general RODIPET S.A., Ş. Rădulescu, şi şeful de serviciu, E. Tschiltsche: „Împărtăşim întru totul părerea dv. privind gravitatea situaţiei care a determinat neservirea unui număr de peste 700 abonaţi la numărul 6/1993 al revistei Magazin istoric, **mai ales în contextul fenomenelor sociale şi economice cu care se confruntă în prezent societatea noastră.**

În asemenea situaţii, singura măsură posibilă, şi pe care de altfel am luat-o şi în acest caz, a fost de a dispune retragerea n mărului necesar de exempla din reţeaua vânzării cu bucata servirea ulterioară, într-adevăr întârziere de câteva săptămâni, abonaţilor din judeţele Co stanţa, Călăraşi, Sibiu, Dâmbo viţa, Prahova şi Giurgiu".

Mulţumim pentru promptitud nea şi colegialitatea cu care con ducerea RODIPET S.A. ne spri jină, şi de data aceasta, în bun difuzare a revistei.

GEORGE ENESCU LA IAŞI ÎN 1917

Dl. ing. pensionar EUGEN MI HAILOVICI, din Ploieşti, **ne trimite alăturata fotografie-document, însoţind-o de următoarele rânduri:** Sunt un consecvent abonat al revistei **Magazin istoric,** de la apariţia ei şi până în prezent.

Vă trimit şi eu o fotografie făcută la Iaşi în anul 1917, în curtea unui spital de campanie cu ofiţerii răniţi în convalescenţă.

Această fotografie, în prim plan (x) îl are pe George Enescu care a dat un concert în această unitate. În planul 2, stânga sus (xx) este tatăl meu, pe atunci căpitan, Dimitrie Mihailovici, rănit şi pacient al spitalului militar Iaşi. Pentru curajul şi abnegaţia cu care a luptat începând din 1913 şi până la terminarea războiului a fost decorat cu Crucea Comemorativă 1916-1918 cu barete, medalia Victoria, Coroana României cu Spade în gradul de cavaler, Medalia Avântul Ţării (1913) şi altele. Datorită rănilor primite în război, în anul 1933 a decedat.

ARB

Civilizaţia Bancară Românească

O singură cifră spune tot: în prezent, în cele peste 190 de state ale lumii funcţionează peste 50 000 societăţi bancare cu activitate semnificativă. Este o centură de şoc a civilizaţiei acestei lumi, o centură ale cărei fire extrem de fine sunt amalgamate în întreaga existenţă a indivizilor, naţiunilor, societăţilor. Nervura „bancară" a societăţii a apărut din antichitate şi s-a tot dezvoltat şi amplificat până spre finele sec. XX. Indiferent dacă este anatemizat sau elogiat, sistemul bancar este un motor esenţial al evoluţiei economice, sociale, culturale, politice, în ultimă analiză al înseşi dezvoltării umane. Denunţat de Dante şi Shakespeare, de Balzac şi în zilele noastre de un istoric celebru ca Jacques Le Goff, bancherul rămâne o figură centrală a societăţii omeneşti, fără de care lumea nu poate să meargă. De altfel, concluzia lui Le Goff despre istoria începuturilor capitalismului nu este deloc greşită: „Iată-l pe cămătarul din purgatoriu intrat în programele universitare..."

Bucureşti, 11-12-13 octombrie 1993. ***Un moment al regăsirii de sine: primul simpozion ştiinţific naţional consacrat unuia din cele mai însemnate domenii ale vieţii social-economice într-o societate modernă.***

Ce a fost, ce este, ce va fi sistemul bancar românesc?

Iată întrebări ce îşi vor găsi răspunsuri calificate în paginile comunicărilor prezentate cu acest prilej. Subiect pasionant şi de maximă actualitate, el îşi dezvăluie dimensiunile reale prin strădania specialiştilor din acest domeniu, de la principalele bănci şi societăţi, demersul lor vizând, în aceeaşi măsură, cunoaşterea trecutului, strădania reconstrucţiei prezentului, dar şi o descifrare a viitorului.

Cum s-a produs, în 1947-1948, anihilarea şi apoi, după 1990, renaşterea sistemului bancar din ţara noastră, vom vedea în paginile ce urmează.

În ajunul deschiderii simpozionului de la Bucureşti aflăm că pe ordinea de zi a celui de-al 18-lea Congres mondial al istoricilor de la Montreal (Canada), ce se va ţine între 27 august-3 septembrie 1995, a fost inclusă tema: Băncile şi influenţele lor asupra dezvoltării capitalismului comercial şi industrial în Europa, America, Asia, în sec. XIII-XX. ***E o ştire excelentă!***

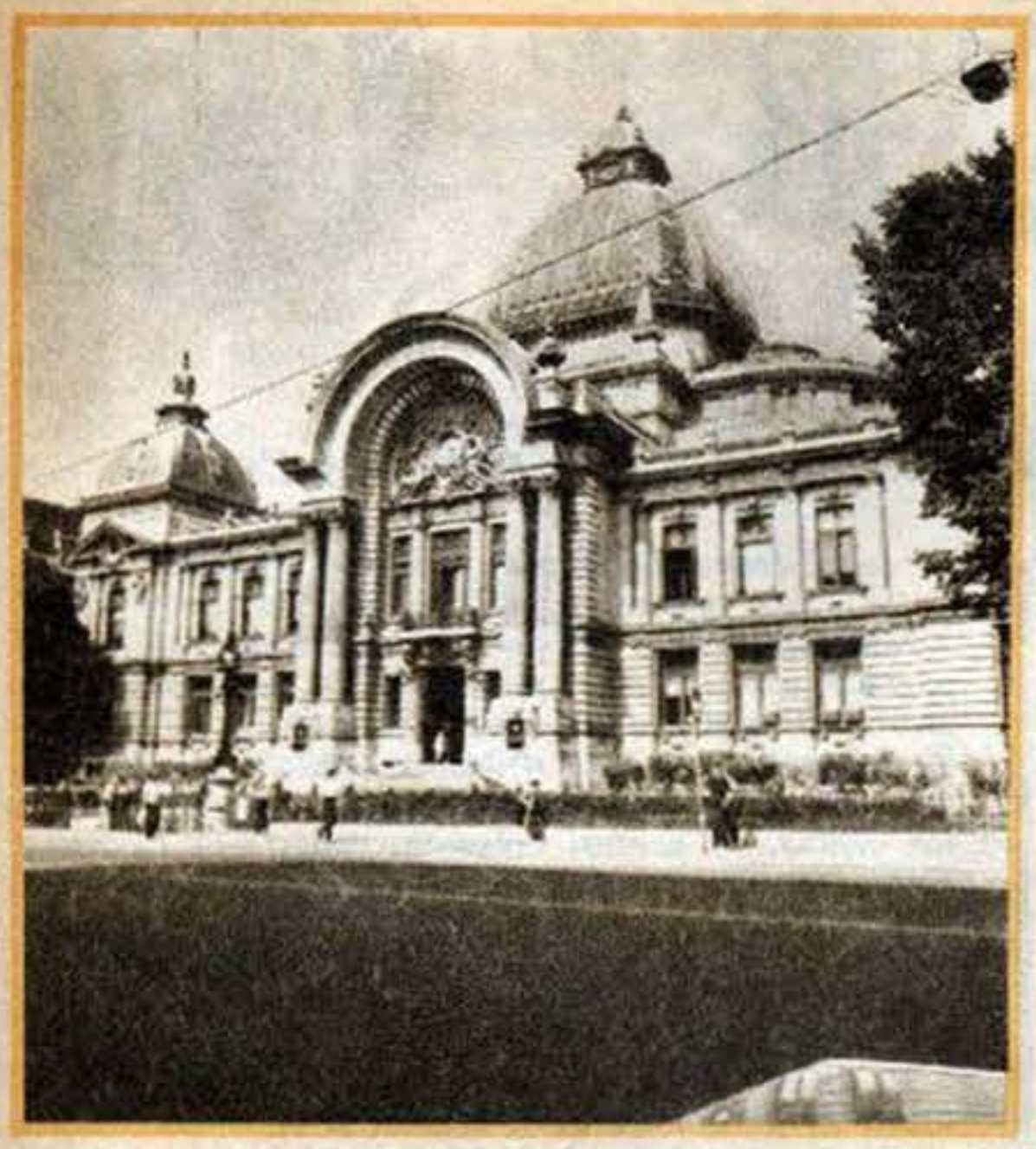

BANC POST

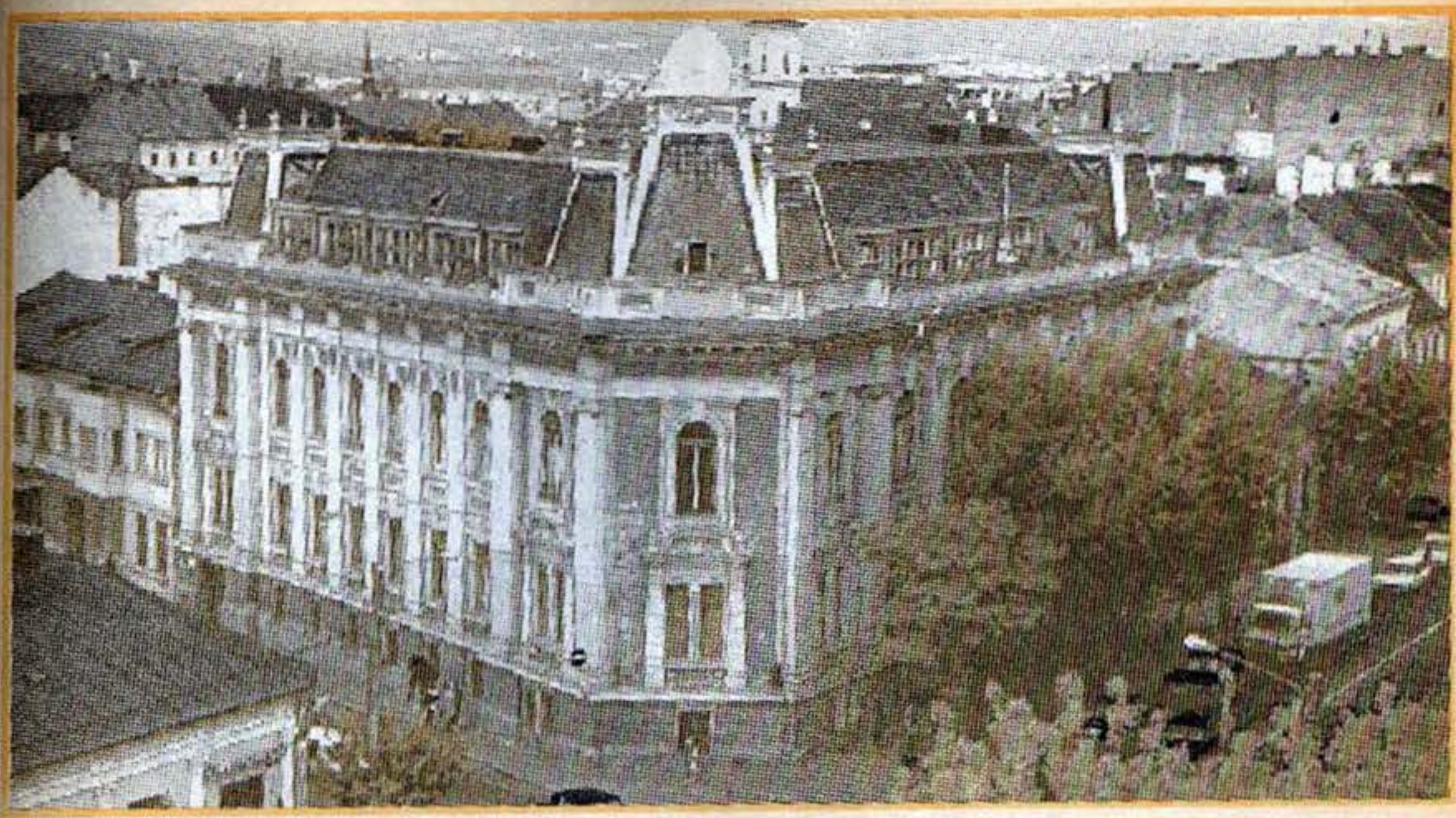

ROMÂNIA
BANCA
AGRICOLĂ
1873
1993

BANCA COMERCIALA Ion Tiriac S.A.

BANCA NAȚIONALĂ
REDEVINE
BANCĂ CENTRALĂ
A STATULUI ROMÂN

Înființată în 1880 ca un simbol al unității și independenței statului român, Banca Națională a României a intrat, după 1950, într-un pronunțat con de umbră. Pentru mai mulți ani, chiar denumirea sa istorică a fost schimonosită. Conform modelului stalinist, Banca Națională a României a devenit Banca de Stat a Republicii Populare Române, respectiv o simplă anexă a Ministerului de finanțe, devenit și el, la rândul său, o verigă în lanțul de subordonare dictatorială. Iar pentru ca această totală subordonare să fie mai vizibilă, Ministerul de finanțe s-a instalat în toată perioada comunismului în palatul nou al Băncii Naționale a României din strada Doamnei.

Marginalizarea Băncii Naționale — pe fundalul distrugerii efective a sistemului bancar românesc și al formării unei monobănci de stat — a reprezentat, desigur, consecința logică a instaurării regimului politic comunist, proprietății socialiste și mecanismelor de conducere planificat-centralizate. Rolul banilor fiind redus la funcțiile pasive de constatare și înregistrare a deciziilor politice și fluxurilor materiale consemnate prin planul de stat, ce rost mai aveau băncile? Și cu atât mai mult, ce rost ar mai fi avut mecanismele bancare prin care deciziile de alocare a resurselor se puteau face nu la nivelul conducerii partidului unic, ci descentralizat, la nivelul agenților economici? Nu numai că nu-și găseau rostul, dar aceste mecanisme trebuiau distruse și defăimate ca dușmani de clasă!

Deși în anii '60 s-a revenit la o formă apropiată de denumirea sa istorică (Banca Națională a R.S. România), marginalizarea acestei instituții fundamentale s-a atenuat în mică măsură, pentru ca începând cu anii 1977-1978 să asistăm la transformarea Băncii Naționale — în general, a sistemului financiar-bancar, inclusiv a Ministerului de finanțe — în „calul de bătaie" criticat periodic de conducerea partidului comunist și în „țapul ispășitor" prezentat publicului pentru toate relele care se adunau în economia socialistă a României.

„Epoca de aur" este mult prea apropiată pentru a nu ne aduce aminte refrenul ce se cânta ori de câte ori trebuia dată o explicație de ce lucrurile nu merg bine: indicațiile erau prețioase, planificarea era superbă, în schimb sistemul financiar-bancar incompetent, grevat de birocrație ș.a.m.d. sabotau mersul triumfal al țării spre culmile înalte ale comunismului. Reflexele puternice formate după exersarea ani îndelungați a acestui refren constituie o explicație plauzibilă de ce el este cântat și azi, desigur cu unele necesare modificări (în loc de comunism se spune economie de piață...).

Nu aș fi zăbovit asupra acestor aspecte dacă nu aș fi considerat esențial ca istoria să consemneze situația dramatică de la care s-a plecat în 1990, când s-a declanșat reforma bancară în România. Ce *trebuia* făcut și ce s-a *putut* face ca sistemul bancar și Banca Națională să-și reia rapid rolul esențial în funcționarea economiei naționale pe baza mecanismelor de piață?

În primul rând, Banca Națională trebuia să devină autoritatea monetară a României, cu atribuții neștirbite în emisiunea și controlul masei monetare.

Practic, aceste funcțiuni s-au rezumat, până în 1990, în principal la circulația numerarului și efectuarea plăților, întrucât funcțiile majore de decizie privind masa monetară constituiau componente ale planului centralizat, hotărât în altă parte. Dar și în ceea ce privește numerarul

(bancnotele și monedele metalice) situația era dezastruoasă.

Structura numerarului în circulație rămăsese aproape neschimbată timp de patru decenii. Bancnota cu valoarea cea mai ridicată — suta de lei — era practic din 1952, modificările aduse în 1966 constând numai în retușuri grafice. Cu toate că din 1952 până în 1989 prețurile și salariile crescuseră în medie de circa 7 ori și păstrând raporturile din 1952, pentru a avea o circulație fluentă a numerarului și a ușura plățile, ar fi fost necesară o bancnotă de 500 lei încă din 1975-1980, iar una de 1 000 lei după 1985. O asemenea eventualitate nici cel puțin nu fusese discutată, pe motiv că acțiunea ar genera inflație!? Mai mult, printr-o decizie stupidă a cabinetului 2, din 1987 se sistase tipărirea bancnotelor noi de 100 lei, care să le înlocuiască pe cele uzate, cu aceeași motivație că aceasta ar constitui emisiune monetară inflaționistă.

Anii 1990-1991 au surprins, în consecință, Banca Națională într-un adevărat clește. Pe de o parte, cererea de numerar a cunoscut o dinamică explozivă datorită restituirii cotelor sociale, revendicărilor salariale și liberalizării prețurilor. Pe de altă parte, oferta de numerar era practic limitată, deoarece în tezaure se găseau, ca rezervă, aproape în exclusivitate bani uzați — adevărate „deșeuri" periculoase pentru sănătatea publică —, iar tipărirea de bani noi, oricât de bine ar fi fost organizată din punct de vedere tehnologic, era „gâtuită" de valoarea relativ scăzută a bancnotei de 100 lei, care impunea tipărirea unor munți de hârtie.

Efortul făcut, începând cu noiembrie 1990, pentru normalizarea și salubrizarea circulației numerarului — în condițiile obligativității schimbării tuturor insemnelor monetare, acoperirii necesarului în creștere datorită liberalizării prețurilor și schimbării structurii de cupiură — a fost enorm. Nu pot să scriu aceste rânduri fără a aminti activitatea susținută a unui grup în formare de tipografi, graficieni, ingineri specializați în domeniu, a direcțiilor de resort din Banca Națională, precum și a colectivelor de la Imprimeria și Monetăria Statului. Meritul lor este cu atât mai mare cu cât s-a reușit, într-un timp record (1992-1993), să se schimbe circulația numerarului în întregime, cu insemne noi (5 bancnote și 6 monede), toate realizate în țară în condiții de siguranță sporită.

Spre deosebire de circulația numerarului, unde s-a păstrat o anumită continuitate, în ceea ce privește emisiunea și controlul general al masei monetare se poate spune că Banca Națională a pornit, după liberalizarea prețurilor în noiembrie 1990, de la zero. Un colectiv în întregime nou de specialiști s-a format în mai puțin de doi ani.

Dezvoltarea acestei funcțiuni — esențială pentru orice bancă centrală ce acționează în afara planificării, într-o economie de piață — a beneficiat de cele două acorduri cu Fondul Monetar Internațional, încheiate de guvern și Banca Națională, în februarie 1991 și în aprilie 1992 și aprobate de Parlamentul României. Scopul acestor acorduri a fost limitarea creșterii masei monetare, astfel încât să se absoarbă treptat excedentul bănesc existent în 1990, iar apoi să se evite transformarea inflației corective (rezultată din liberalizarea prețurilor) într-un proces inflaționist galopant, iar apoi în hiperinflație.

Controlul masei monetare s-a realizat în 1991 apelând în principal la pârghii administrative — plafoanele de credit acordate băncilor comerciale, orientare deloc fericită, dar firească, având în vedere că piața și pârghiile monetare erau atunci abia în formare. În 1992 și 1993, s-a trecut de la măsurile de control administrativ la controlul masei monetare prin pârghiile indirecte, specifice pieței, precum dobânda, rezervele minime obligatorii etc.

Privind retroactiv, se poate aprecia că măsurile de control al masei monetare și-au atins parțial scopul, mai ales dacă avem în vedere experiența Rusiei. Deși inflația a rămas în România la cote ridicate, s-a reușit, pe de o parte, resorbția excesului monetar cu care s-a pornit la drum în 1990, iar, pe de altă parte, s-a evitat intrarea în hiperinflație.

Este însă evident că evoluția prețurilor în România după 1990 a reflectat fidel influența unor factori inflaționiști majori, precum dezechilibrele structurale din economie (pierderile masive din agricultură care au însoțit reforma agrară, blocajele în lanț ale unor ramuri industriale, ca urmare a căderii exporturilor către țările fostului CAER, Orientul Mijlociu etc.), dar și prelungirea timp de aproape trei ani a fazelor de liberalizare etapizată a prețurilor, ceea ce a constituit în sine un factor inflaționist. Această situație a erodat serios capacitatea politicii monetare de a stăvili procesul inflaționist, punând Banca Națională în poziția defensivă de a acomoda posterior cu masa monetară suplimentară creșterile de preț, pentru a evita generalizarea blocajelor din economie.

Politica valutară (cursul de schimb al leului, regimul valutar, balanța de plăți externe) a constituit un alt domeniu în care Banca Națională a trebuit să reînnoade o tradiție aproape în întregime

ruptă în deceniile de planificare centralizată. În 1989, aceste domenii constituiau în totalitate apanajul instrumentelor și instituțiilor de planificare, iar punerea în practică se realiza prin Banca Română de Comerț Exterior, care avea monopolul valutar al statului.

Preluarea acestei arii vaste de probleme s-a făcut treptat, în condiții extrem de grele: creșterea importurilor, scăderea dramatică a exporturilor, dezechilibrul major al balanței de plăți și epuizarea în cea mai mare parte a rezervelor valutare încă din primele nouă luni ale anului 1990. Banca Națională s-a angajat în acest domeniu în noiembrie 1990, odată cu începerea negocierilor pentru acordul stand-by cu Fondul Monetar Internațional și l-a preluat definitiv după unificarea cursurilor leului în noiembrie 1991.

Deși controversată, activitatea în acest domeniu tensionat a direcțiilor de specialitate ale Băncii Naționale a României — și ele aproape în totalitate nou formate — s-a materializat rapid în punerea pe picioare a unor mecanisme și instituții vitale pentru funcționarea economiei de piață și angrenarea României în Europa și în lume: piața de schimb a leului, regimul valutar, convertibilitatea limitată a monedei naționale, controlul fluxurilor de capital. De asemenea, prin încheierea acordurilor cu Fondul Monetar Internațional s-a reușit deblocarea, cel puțin în parte, a finanțării externe, vitală pentru depășirea dificultăților tranziției României spre economia de piață.

Reglementarea și supravegherea activității băncilor comerciale reprezintă un alt atribut esențial de bancă centrală pe care Banca Națională a României l-a recâștigat după 1989. Efortul susținut de a acoperi întreaga activitate bancară, cu regulamente și norme în spiritul legii, al principiilor și mecanismelor de piață, s-a împletit cu preocuparea permanentă a Băncii Naționale de a patrona un sistem bancar sănătos, viabil și concurențial. În același timp, Banca Națională — în virtutea atribuțiilor și responsabilităților sale de macrostabilizare — a urmărit ca soliditatea și credibilitatea sistemului bancar românesc să se bazeze pe un sector real restructurat și revigorat — opțiune ce conferă orizontul și sustenabilitatea relansării economice.

Desigur, drumul început în acest domeniu este lung și orice evaluare făcută acum prezintă riscul de a fi pripită. Dar, privind la experiența altor țări foste comuniste, se poate sesiza că exigențele — deseori criticate — ale Băncii Naționale la acordarea de autorizații de funcționare pentru noi instituții bancare au ferit sistemul bancar românesc de proliferarea unui număr mare de bănci mici, neviabile. S-a înțeles mai bine că o bancă — și în situația în care este în totalitate cu capital privat — reprezintă esențialmente o instituție cu responsabilitate publică; iar, pe de altă parte, că soliditatea sistemului bancar depinde de soliditatea fiecărei bănci în parte.

Iar acum, pe scurt, desfășurarea faptelor.

La 4 septembrie 1990, guvernul României numește noua conducere a Băncii Naționale cu sarcina expresă de a trece imediat la realizarea reformei bancare, în parametrii Programului de reformă economică, prezentat Parlamentului în iulie 1990. La 1 decembrie 1990 se desprinde din Banca Națională a României întreaga activitate de finanțare a agenților economici, formându-se Banca Comercială Română. Concomitent, direcțiile Băncii Naționale a României se reorganizează, în conformitate cu dezvoltarea atribuțiilor de bancă centrală. La 10 decembrie 1990 proiectele celor două legi bancare sunt înaintate Parlamentului, care le aprobă în martie 1991; la 3 mai 1991, președintele României promulgă legile bancare, în baza cărora se definitivează atribuțiile, responsabilitățile și organizarea Băncii Naționale ca bancă centrală a statului român. La 31 iulie 1991, la propunerea primului ministru, Parlamentul României a aprobat și numit conducerea băncii, Consiliul de Administrație al Băncii Naționale (guvernator, primviceguvernator, doi viceguvernatori și cinci membri independenți).

Conform legii, Banca Națională a României stabilește și conduce politica monetară și de credit, în cadrul politicii economice și financiare a statului, cu scopul de a menține stabilitatea monedei naționale. Banca Națională a României este organ al statului și are personalitate juridică.

De jure, s-a refăcut, într-o perioadă scurtă, o instituție fundamentală a statului de drept și a economiei de piață, reconectată atât la tradiția istorică a României, cât și la evoluțiile internaționale de după al doilea război mondial.

De facto, forța, prestanța și credibilitatea acestei instituții se refac în timp, printr-un efort perseverent și bine dozat, dar se pot pierde extrem de repede. Să ne dea bunul Dumnezeu puterea de a consolida în viață spiritul și litera Legii privind statutul Băncii Naționale a României ca bancă centrală a statului român!

Mugur ISĂRESCU,
Guvernatorul Băncii Naționale a României

ROLUL ŞI LOCUL CASEI DE ECONOMII ŞI CONSEMNAŢIUNI ÎN SISTEMUL BANCAR DIN ROMÂNIA

Ideea înfiinţării unei case de economii în Principatele Române a început să circule înainte de unirea acestora. Dar abia mai târziu, în 1864, în expunerea de motive a proiectului de buget al statului pe acel an, semnată de N. Rosetti-Bălănescu — ministru ad-interim al finanţelor — se propune crearea unei Case de Depuneri ca o instituţie distinctă. În planul de organizare a creditului, publicat în 1864, ca anexă la bugetul de stat, instituţiile financiare figurează într-o ordine care poate fi interpretată drept o indicaţie a urgenţei constituirii lor. Interesant este faptul că, deşi în planul sus amintit, Casa de Depuneri şi Consemnaţiuni figurează cea din urmă, ea a luat fiinţă totuşi cea dintâi, cu 9 ani înaintea Creditului Funciar Rural (1873) şi cu 16 ani înaintea Băncii Naţionale (1880). Înfiinţarea Casei de Depuneri şi Consemnaţiuni fusese cerută de însuşi domnitorul Al. Ioan Cuza, în scopul asanării finanţelor publice, care treceau în acel timp printr-o mare criză. Pentru soluţionarea acestei probleme, ministrul ad-interim al finanţelor N. Rosetti-Bălănescu alcătuieşte un proiect de lege pentru instituirea Casei de Depozite şi Consignaţii, pe care domnitorul Al. Ioan Cuza îl sancţionează la data de 24 noiembrie 1864.

Pentru atragerea micilor economii ale populaţiei, în anul 1880 a fost înfiinţată o Casă de Economii, ca o anexă a Casei de Depuneri şi Consemnaţiuni (*Monitorul Oficial*, nr. 12/16.I.1880 şi nr. 242/28.X.1880). Odată cu aceasta, Casa de Depuneri şi Consemnaţiuni şi-a schimbat denumirea în Casa de Depuneri, Consemnaţiuni şi Economii (C.D.C.E.). Scopul Casei de Economii era, potrivit legii, acela de „a provoca, a păstra, a face producătoare şi a strânge economiile cele mai neînsemnate ale populaţiei". La fel ca şi Casa de Depuneri şi Consemnaţiuni, Casa de Economii avea sarcina de a acorda statului împrumuturi pe termen nelimitat, în cont curent sau pe bază de bonuri de tezaur şi alte efecte publice. În acelaşi timp, Casa de Economii era autorizată să facă şi operaţii de lombard.

Până la înfiinţarea Băncii Naţionale (1880), Casa de Depuneri şi Consemnaţiuni a constituit una din sursele importante de la care statul şi-a procurat mijloacele băneşti necesare tezaurului. Pentru a-şi lărgi sfera operaţiilor, după 1871, Casa de Depuneri şi Consemnaţiuni a început să acorde o mai mare atenţie împrumuturilor către judeţe şi comune. Prin legea din 1876, Casa de Depuneri şi Consemnaţiuni a fost autorizată să acorde împrumuturi aşezămintelor de binefacere, în condiţii deosebit de favorabile.

Dintre împrumuturile contractate de stat la Casa de Depuneri şi Consemnaţiuni, în acea perioadă, unele au avut un caracter productiv: repararea şoselelor degradate din cauza inundaţiilor; răscumpărarea fabricilor de chibrituri; restaurarea Teatrului Naţional; organizarea participării României la Expoziţia Universală din 1900 la Paris etc. Unele împrumuturi au fost acordate statului pentru acoperirea deficitelor bugetare etc.

În baza unei legi din 12.VI.1877, Casa de Depuneri şi Consemnaţiuni a emis bilete ipotecare. Scopul mărturisit al acestei emisiuni era de „a face faţă lipsei de numerar" de pe piaţă. În realitate, emisiunea biletelor ipotecare trebuia să înlesnească statului procurarea mijloacelor băneşti în vederea finanţării războiului de independenţă. Biletele ipotecare pot fi considerate primii bani de hârtie emişi şi puşi în circulaţie în ţara noastră. Deoa-

rece în 1877 nu exista încă în țară o bancă de emisiune, sarcina tipăririi biletelor ipotecare și a controlului tuturor operațiilor legate de emisiunea acestora a fost încredințată Casei de Depuneri și Consemnațiuni.

În 1929, a avut loc reorganizarea C.D.C.E. prin desprinderea de aceasta a Casei de Economii, care în baza unei legi din 1930 (*Monitorul Oficial*, nr. 170/1930), a fost transformată într-o „instituție publică autonomă" sub denumirea de Casa Generală de Economii (C.G.E.). În ce privește Casa de Depuneri și Consemnațiuni (C.D.C.), aceasta a rămas să funcționeze ca o instituție separată. În baza unei convenții încheiate între C.G.E. și Regia Autonomă P.T.T., aceasta din urmă și-a luat obligația să înființeze la oficiile și agențiile sale ghișee speciale care să efectueze încasări și plăți pe seama C.G.E. În comune, primirile și restituirile de depuneri se puteau face și prin factorii poștali. Legea din 1930 a mai prevăzut posibilitatea înființării unor case de economii locale (comunale), care urmau să funcționeze pe lângă primăriile comunale și să aibă consilii de administrație proprii, independente de C.G.E. Legea din 1930 a fost completată în 1932 (*Monitorul Oficial*, nr. 247/21.X.1932) cu noi dispoziții, privind introducerea operațiilor de conturi curente, viramente și cecuri poștale.

Odată cu introducerea acestor noi operațiuni, fără numerar, C.G.E. și-a schimbat denumirea în Casa Națională de Economii și Cecuri Poștale, prescurtat C.E.C.

La 1 aprilie 1942, a intrat în vigoare o nouă lege de organizare a C.D.C. (*Monitorul Oficial*, nr. 78/1942), în baza căreia au fost preluate toate conturile curente pe care statul le avea deschise la Banca Națională. În același timp, toate disponibilitățile în numerar ale instituțiilor publice care depășeau nevoile plăților imediate trebuiau depuse în cont curent la Casa de Depuneri. Totodată instituția a fost autorizată să facă operații de încasări-plăți în cont curent pentru stat, regii autonome, instituții publice. C.D.C. primea astfel atribuțiuni importante pe linia executării de casă a bugetului de stat. Prin lege s-a prevăzut ca pentru plățile efectuate din conturile curente ale statului sau instituțiilor de stat să fie utilizate fie cecurile poștale ale C.E.C., fie cecuri speciale ale C.D.C. S-a deschis astfel calea sporirii considerabile a circulației cecurilor pentru plățile statului. De asemenea, Casa de Depuneri a fost autorizată să primească depuneri voluntare și să elibereze carnete de depuneri. Prin lege s-a făcut o delimitare a activităților C.D.C. și C.E.C. în ce privește primirea depunerilor spre fructificare, C.D.C. urmând să primească îndeosebi depuneri mari, peste plafonul stabilit pentru primirea depunerilor la C.E.C., care rămânea să atragă economiile mici și mijlocii (depuneri de până la 600 000 lei). În perioada 1941-1944, C.D.C. a acordat statului, pentru susținerea războiului, împrumuturi în sumă de 7 260 milioane lei, garantate cu bonuri de tezaur. Separat de aceasta, pentru acoperirea cheltuielilor armatei, C.D.C. și C.E.C. au acordat tezaurului împrumuturi din care la 20.III.1943 mai trebuiau rambursate peste 8 miliarde lei.

Îndată după naționalizarea din 11 iunie 1948, toate băncile și instituțiile de credit au fost dizolvate și puse în lichidare, cu excepția Băncii Naționale, a Casei Naționale de Economii și Cecuri Poștale, a Casei de Depuneri și Consemnațiuni și a Societății Naționale de Credit Industrial, care au fost complet reorganizate.

La 1.09.1948 (Decretul 197, *Monitorul Oficial*, din 11 august 1948) a fost înființată Casa de Economii, Cecuri și Consemnațiuni, prescurtat C.E.C., al cărui patrimoniu s-a format prin contopirea patrimoniului Casei Naționale de Economii și Cecuri Poștale și al Casei de Depuneri și Consemnațiuni. Casa de Economii, Cecuri și Consemnațiuni a preluat și funcțiile bancare ale celor două instituții contopite, având ca principală atribuție primirea și păstrarea economiilor bănești ale populației. În baza Decretului 387 (*Buletin Oficial*, nr. 64, din 7.10.1949), instituția a luat denumirea actuală de Casa de Economii și Consemnațiuni, prescurtat C.E.C. Atribuțiile stabilite prin Decretul din 1949 care preluau și asigurau continuitate principiilor de bază anterioare au fost menținute și în Decretul nr. 371 și în Statutul din 19.08.1958, pe baza cărora funcționează în prezent C.E.C.

În perioada următoare, C.E.C. a devenit o instituție bancară specializată în relațiile cu populația, având ca principal scop dezvoltarea spiritului de economie în rândurile populației, organizarea atragerii și păstrării economiilor bănești și efectuarea decontărilor în legătură cu aceste economii.

În prezent, Casa de Economii și Consemnațiuni efectuează: atragerea spre fructificare a economiilor bănești ale populației, în care scop stabilește instrumente și forme de economisire; operațiuni pentru organizații și alți titulari, care își păstrează disponibilitățile bănești în conturi la C.E.C.; acordarea de împrumuturi pe termen scurt, mediu și lung societăților bancare și populației; plasamente pe piața financiar-bancară; efectuarea de operațiuni privind consemnările; încasări

pe impozite și taxe pentru bugetul de stat; operațiuni cu titluri de stat; efectuarea de operațiuni în mandat pe bază de convenții; realizarea altor operațiuni bancare și financiare, potrivit reglementărilor legale.

Multitudinea instrumentelor de economisire oferite populației, cât și diversitatea operațiunilor efectuate de către C.E.C., a determinat o creștere permanentă a soldului economiilor păstrate de populație la C.E.C. La 31 decembrie 1989 acesta însuma 201,7 miliarde lei.

După 22 decembrie 1989 și în activitatea C.E.C., au apărut modificări de structură, determinate de mecanismele economiei de tip concurențial.

Obiectul activității C.E.C. s-a diversificat după 1989, astfel că: s-au acordat împrumuturi pe termen scurt, mediu și lung societăților bancare și populației, s-au efectuat plasamente pe piața financiar-bancară și operațiuni cu titluri de stat etc.

Din evoluția principalilor indicatori ai activității C.E.C., în perioada următoare anului 1989, rezultă că soldul general al economiilor a ajuns la sfârșitul semestrului I/1993 la 426,0 miliarde lei, în creștere cu 111,2% față de anul 1989. La aceeași dată, C.E.C. are în activul bilanțului credite pentru finanțarea deficitului bugetar (206,9 miliarde lei), pentru refinanțare acordate altor bănci (154,6 miliarde lei), credite acordate populației pentru locuințe (31,5 miliarde lei) și plasamente în titluri de stat (10 miliarde lei).

Confruntată cu caracteristicile economiei de piață, Casa de Economii și Consemnațiuni se străduiește să mențină o legătură durabilă cu populația pentru atragerea de surse și plasarea cu eficiență a acestora, adaptându-se permanent la schimbările ce intervin în această perioadă.

Maria CHIRIȚĂ,
director în Centrala C.E.C.

CULTURA BANCARĂ ȘI FORMAREA PROFESIONALĂ

Toamna se pare că este un anotimp benefic pentru noul sistem bancar românesc. Astfel, toamna anului 1990 a marcat începutul propriu-zis al reformei în domeniul bancar. Atunci Banca Națională a făcut primii pași pe drumul transformării sale într-o autentică bancă centrală, strict necesară pentru dezvoltarea și buna funcționare a unui sistem bancar „pe două nivele" („two-tier system"), corespunzător obiectivelor tranziției la economia de piață.

Acest proces a permis ca într-o perioadă de timp relativ scurtă numărul băncilor comerciale să crească de la 4 — reprezentând băncile „specializate" existente înainte de 1990 — la aproape 20 în prezent.

Considerăm că dimensiunea instituțională, alături de cea legislativă, reprezintă premisele *sine-qua-non* ale unei veritabile construcții culturale în domeniul financiar-bancar.

Lansând o punte peste o jumătate de secol, legea privind activitatea bancară (nr. 33/1991) și legea privind statutul Băncii Naționale a României (nr. 34/1991) au pus baze solide dezvoltării sistemului bancar românesc. Desigur, acest fundal instituțional și legislativ a

stimulat şi constituirea Asociaţiei Române a Băncilor.

Momentele pe care le-am rememorat au fost trepte în cristalizarea necesităţii şi posibilităţii creării unui institut bancar menit să contribuie substanţial la pregătirea şi perfecţionarea personalului bancar.

Şi în acest caz Banca Naţională a României a avut un rol care confirmă, după şase decenii, aprecierea lui C.I. Băicoianu: „Numai aruncându-ne o privire înapoi ca să pătrundem activitatea acestui aşezământ, vom putea să ne dăm îndeajuns seama de rolul hotărâtor pe care l-a avut în timpurile de grea cumpănă pe care le-a străbătut viaţa noastră economică şi politică" (C.I. Băicoianu, *Istoria politicei noastre monetare şi a Băncii Naţionale*, vol. I, partea I, Bucureşti, 1932, p.V).

Astfel, în toamna anului 1991 lua naştere Institutul Bancar Român (I.B.R.), instituţie cu scop nelucrativ, având ca fondatori Banca Naţională a României şi Asociaţia Română a Băncilor. Conform statutului său, I.B.R. are ca obiective principale formarea şi perfecţionarea profesională în domenlul bancar, documentarea şi cercetarea financiar-bancară şi organizarea unor servicii de consultanţă.

Acum (octombrie 1993), când I.B.R. împlineşte doi ani de la înfiinţare, aproape 4 000 de angajaţi ai băncilor au urmat cursurile care au fost organizate atât cu lectori români, cât şi cu lectori străini.

Fără a intra în delicata dezbatere a relaţiei dintre cultură şi civilizaţie, ne exprimăm opinia că pregătirea profesională constituie epicentrul culturii bancare. Cultura care, la rândul său, ne va permite ca, într-un viitor apropiat, să accedem la un nivel superior de civilizaţie financiar-bancară.

În acest context, vom face o scurtă prezentare a structurii organizatorice şi a strategiei Institutului Bancar Român.

Principalele componente ale institutului sunt Centrul pentru formare şi specializare bancară (CFSB), Centrul pentru documentare, cercetare şi consultanţă (CDCC) şi Colegiul bancar.

CFSB organizează cursuri pe termen scurt cu teme de actualitate stringentă pentru personalul bancar aflat într-o expansiune rapidă. Câteva exemple: sisteme de plăţi în economia de piaţă; management bancar; riscul în activitatea de creditare; piaţa de capital şi bursele de valori; marketing bancar; finanţarea în comerţul internaţional; informatică bancară ş.a.

În prezent, activitatea celui de-al doilea centru al institutului, CDCC, este concentrată în jurul bibliotecii I.B.R. care deja dispune de un stoc important de cărţi, manuale şi reviste de specialitate în limba română, franceză şi engleză.

I.B.R. îşi propune să acorde în viitor o atenţie deosebită sectorului privat, prin dezvoltarea serviciilor de consultanţă bancară privind finanţarea şi creditarea întreprinderilor mici şi mijlocii. Astfel, I.B.R. poate deveni un liant între sistemul bancar şi întreprinzătorii particulari, legătură vitală pentru evoluţia structurilor specifice economiei de piaţă.

De asemenea, I.B.R. şi-a oferit concursul în realizarea programului de pregătire a specialiştilor în acordarea de credite agenţilor privaţi din agricultură, program ce se desfăşoară cu sprijinul PHARE şi de care beneficiază patru bănci comerciale: Banca Agricolă, Banca Comercială Română, Banca Română pentru Dezvoltare şi Bankcoop.

În ceea ce priveşte Colegiul bancar, în februarie 1993 au început cursurile pentru prima serie de studenţi, care sunt debutanţi în profesiunea bancară şi urmează cursurile serale ale Colegiului, susţinute de lectori şi experţi ai I.B.R. şi de colaboratori externi. Actualmente există perspectiva elaborării unui program de învăţământ „la distanţă" organizat de I.B.R. şi câteva centre zonale sau regionale.

O menţiune specială trebuie acordată asistenţei internaţionale de care, prin I.B.R., beneficiază întreaga comunitate bancară. În cursul anului 1992, conducerea institutului, în strânsă colaborare cu B.N.R. şi A.R.B., a realizat un cadru adecvat atragerii şi valorificării unui sprijin internaţional substanţial diversificat.

În mai 1992 a avut loc, la Londra, prima reuniune internaţională a sponsorilor I.B.R.: programul PHARE, BERD, Anglia (prin Know-How Fund), Franţa (în principal prin Banca Franţei), Olanda (prin Ministerul afacerilor economice), S.U.A. (prin US Treasury şi US-AID). Până în prezent alte trei reuniuni au fost organizate, la Bucureşti, de către I.B.R. (iunie 1992, februarie şi mai 1993).

Lectori, experţi şi consultanţi englezi, francezi, americani sau olandezi au participat atât la cursurile de formare şi specializare profesională cât şi la cursurile Colegiului bancar. De asemenea, au fost primite donaţii importante de material didactic şi echipament electronic destinat procesului de învăţământ şi pregătire profesională.

În intervalul 1992-1993 au fost organizate patru cursuri de „formare a formatorilor" („train the trainers") în Franţa, Anglia, Olanda şi România. În afară de lectorii I.B.R., la aceste cursuri au participat

peste 40 de specialişti din B.N.R. şi din bănci comerciale. De asemenea în acest an, pe baza acordului semnat de guvernatorul B.N.R., ambasadorul S.U.A. şi directorul general al I.B.R., peste 20 de bancheri români au beneficiat de perioade de specializare şi practică bancară organizate în S.U.A.

Participanţii la aceste cursuri, îmbinând propria experienţă şi capacitate profesională cu informaţia şi experienţa specifice economiilor de piaţă maturizate, pot deveni „formatori", contribuind la pregătirea personalului bancar atât prin I.B.R. cât şi în cadrul băncilor unde îşi desfăşoară activitatea. Merită subliniat că în prezent circa 45 000 de persoane lucrează în sectorul bancar al economiei româneşti, majoritatea prognozelor mizând pe o dublare a numărului lor în următorii 3-4 ani.

Experienţa internaţională acumulată în domeniul pregătirii bancare demonstrează că între formarea profesională realizată prin instituţii specializate, cum este şi I.B.R., şi pregătirea propriului personal realizată de noile bănci nu este o contradicţie, ci o firească complementaritate.

Mai mult decât atât, este necesară instituţionalizarea unui sistem de „stagii complementare", prin care lectori ai I.B.R. îşi pot actualiza experienţa bancară, iar bancheri experimentaţi îşi vor putea valorifica cunoştinţele prin susţinerea de cursuri, dezbateri şi seminarii în cadrul institutului.

Realizarea efectivă a unui astfel de sistem ambivalent va fi, incontestabil, un act de veritabilă cultură bancară.

Dr. Lucian C. IONESCU,
director general, rector al Institutului Bancar Român

BANCA COMERCIALĂ ROMÂNĂ

TRADIŢIE ŞI PERSPECTIVĂ

1. *Din istoria şi tradiţia băncilor comerciale din România*

Istoria României în vasta sa cuprindere consemnează şi plasează la locul cuvenit capitolul ce marchează rolul sistemului bancar din ţara noastră în evoluţia peste timpuri a economiei naţionale. Retrospectiv, pentru noi, această istorie însemnează tradiţie şi totodată îndemnul la prospectarea cu grijă a modului în care vom exista în viitor.

Reţinem începuturile activităţii bancare prin iniţiativa câtorva oameni cu posibilităţile financiare necesare care reuşesc pe rând în anii 1825 (Daniel), 1830 (Halfon), 1837 (Fraţii Elias), 1847 (Manoah), 1848 (Marmorosch) să înfiinţeze primele case de bancă, iar apoi, în 1857, cu sprijinul lui Grigore Ghica să îşi înceapă activitatea Banca Moldovei sub conducerea germanului Nuland, instituţie de credit şi cu drept de emisiune.

O statistică a vremii ne confirmă că în 1900 fiinţau în România 27 bănci; în 1914, la începutul primului război mondial, numărul acestora ajunge la 237, cu un capital social de 248 milioane lei, iar în 1929 România avea deja 1 102 bănci, cu un capital social de 11,6 miliarde lei. Este momentul în care criza mondială care bântuia omenirea începea să facă

mari ravagii, inclusiv în domeniul bancar, astfel că din cele 1 102 bănci existente în 1929, reușesc să supraviețuiască, în 1936, abia 532, cu un capital de 10,8 miliarde lei.

Totuși, reținem că întreaga perioadă, de la primele începuturi și până în anul 1940, este dominată de un eșalon de 9 bănci, respectiv cele mai mari din România, înființate în: 1865 — The Bank of Romania, 1894 — Banca Agricolă, 1895 — Banca Generală a Țării Românești, 1898 — Banca Comerțului din Craiova, 1899 — Banca de Scont, 1904 — Banca de Credit Român, 1905 — Banca Marmorosch-Blank, 1906 — Banca Comercială Română și în 1911 — Banca Românească. Cu unele modificări în ce privește forța financiară a fiecăreia dintre ele, acesta este eșalonul băncilor care aveau să domine piața băncilor comerciale din România, inclusiv în timpul celui de al doilea război mondial. Ele s-au implicat și au implicat în economia românească capitalul străin și autohton în toate categoriile de afaceri.

Este, credem, edificatoare consemnarea renumitului economist Victor Slăvescu *(Marile Bănci Comerciale din România)* care constata că „aproape toate băncile mari din România... au înțeles utilitatea imixtiunii lor pe câmpul activității industriale și comerciale și au căutat să ia în mână cele mai de seamă întreprinderi din această direcțiune".

Banca Comercială Română, înființată în 1906, se menține mereu — după amploarea activității și forța capitalului său — printre primele 3-4 bănci ale României. Ea își începe activitatea cu un capital de 12 milioane lei aur și, potrivit statutului său, „are ca obiect de a face pentru dânsa și pentru comptul altora, în România sau în străinătate, orice operațiune de bancă sau de bursă, orice operațiuni financiare, industriale, comerciale, agricole și chiar mobiliare, precum și împrumuturi pe hipoteci și orice întreprinderi de lucrări publice".

Evoluția bilanțului B.C.R. evidențiază edificator parcursul activității sale, atât în domeniul resurselor cât și al plasamentelor. Astfel, plasamentele sub formă de credit și portofoliile de scont și titluri reprezentau, în 1908, pentru B.C.R. 90,1% din active, 78,8% în 1929, 49,2% în 1937 și 50,1% în 1944. Diferența de active se regăsea în ultimii ani în sume foarte mari în casă și disponibilul de bancă. În resurse, numai depunerile din conturile curente creditoare și reescontul se ridicau la 69,7% în 1908, 88,0% în 1929, 86,4% în 1937 și 73,4% în 1944.

În *Analele băncilor* din 1918, B.C.R. își prezenta disponibilitatea pentru deschiderea de conturi curente, încasări și scontări de efecte, cupoane și titluri, emiterea de cecuri și scrisori de credit, păstrarea în seifurile sale de documente, valori, titluri și obiecte prețioase. Într-un studiu realizat de Comisia pentru asigurarea depunerilor în bănci din cadrul Băncii Naționale și în care se cuprinde o perioadă de 64 ani (1874-1938) se fundamentează caracterul dinamic al băncilor comerciale la activitatea de preluare și fructificare a disponibilităților de pe piață, care în intervalul 1919-1925 aduc raportul între fondurile atrase și fondurile proprii între 3 și 5 la 1. În același timp, se degajă interesul și implicarea băncilor în unele situații cu expunere ridicată la crearea industriei naționale, finanțarea agriculturii, a operațiunilor de comercializare a produselor subsolului. În special între întreprinderile industriale și bănci existau strânse legături, băncile având largi participații la acestea din urmă.

Încheind succinta incursiune în trecutul băncilor comerciale din România putem vedea că acestea au avut un rol determinant în mersul economiei, ele fiind implicate direct într-o gamă largă de afaceri pe care le-au creditat sau finanțat după caz.

2. *Începuturile activității Băncii Comerciale Române*

Banca Comercială Română de azi înființată la 1 decembrie 1990, își începe activitatea cu dorința de a fructifica, în condițiile date, experiența și tradiția românească, dar cu constatarea că epoca actuală se constituie într-o experiență unicat. Trecerea la economia de piață, cu o perioadă de tranziție atât de zbuciumată, pune în fața băncilor comerciale o sumă de dificultăți, în primul rând dificultățile clienților proprii, mulți la număr și cu o capacitate financiară degradată puternic.

Cei aproape 3 ani de activitate ne-au demonstrat cât de greu este să combini fericit rigorile economiei de piață, respectiv ale unor relații construite numai și numai pe principii strict economice, cu dorința de a sprijini și a proteja pe cât posibil clienții proprii lipsiți de mijloacele financiare necesare.

Banca Comercială Română se prezintă azi ca o bancă cu o largă activitate și în domeniul colectării resurselor și al plasamentelor sale. Cu un capital social de 12 miliarde lei la plecare și de 30 miliarde lei în prezent, la care se adaugă un fond de rezervă aproximativ egal cu acesta, B.C.R. și-a construit baza de resurse — în afara capitalului propriu — pe o serie de disponibilități dintre care două sunt principale: disponibilitățile titularilor de cont și resursele de pe piața finan-

ciar-bancară.

Dacă ar trebui să surprindem elementele caracteristice ale activității B.C.R. în limita spațiului rezervat, ar trebui să concretizăm aceste elemente în următoarele 5 grupe principale:

1. Oferta de diverse servicii bancare pentru un număr în permanentă creștere de clienți, pentru care unitățile B.C.R. au deschis conturile solicitate de aceștia. Evoluția clienților B.C.R. este, credem, edificatoare: față de 50 000 existenți la înființare, numărul acestora a ajuns la peste 200 000 la 30 iunie a.c., iar numărul conturilor deschise a ajuns la aproape 380 000 față de 110 000 în decembrie 1990. Operațiunile bancare pe care unitățile B.C.R. le fac în relațiile lor cu clienții ajung la 400 000 zilnic, 9 milioane lunar sau la peste 110 milioane operațiuni anual.

2. Realizarea unui volum însemnat de operațiuni de casierie, operațiuni cu numerar, pentru clienții de toate categoriile, care se reflectă în faptul că prin unitățile B.C.R. s-au efectuat între 49 și 67% din totalul încasărilor în numerar efectuate de bănci și tot B.C.R.-ul a asigurat între 50 și 66% din totalul plăților în numerar. Aceasta constituie o activitate care se așteaptă ca — prin introducerea de noi instrumente de încasări și plăți — să se restrângă, dar deocamdată ea solicită o parte importantă din capacitatea de lucru a băncii.

3. Extinderea unor activități care pentru bancă devin importante și prioritare și care sunt legate de domeniul valutar, respectiv: a) deschiderea de conturi în valută și efectuarea de diverse operațiuni pentru persoanele fizice (astfel, la 30 iunie existau la B.C.R. 25 000 conturi ale persoanelor fizice într-un număr important de valute); b) finanțarea comerțului exterior, operațiunile de încasări și plăți în valută pentru agenții economici cu conturi la B.C.R. În perioada august 1991-iulie 1993, Banca Comercială Română a operat în cele peste 15 000 conturi în valută ale clienților săi, agenți economici, încasări din export în sumă de 842 milioane echivalent dolari și a făcut plăți pentru importuri pentru aceeași categorie de clienți de 727 milioane echivalent dolari.

4. Activitatea de creditare a agenților economici de toate categoriile, cu capital de stat, mixt sau privat pentru producția industrială, investiții, comerț, servicii etc. De la înființare și până la 30 iunie a.c., B.C.R. a acordat credite în sumă de 20 750 miliarde lei, din care cea mai mare parte credite pe termen scurt care reprezintă cca 95% din total. Urmărind îmbunătățirea procedurilor de creditare, de recuperare și, respectiv, a sistemului de garanții, banca a reușit să asigure rambursarea marii majorități a împrumuturilor, soldul lor la 30 iunie 1993 fiind de 849 miliarde lei. De asemenea, B.C.R. a acordat prioritate creditelor destinate agenților economici din industrie, peste 82% din total. În ultimii ani, 30-46% din totalul creditelor acordate de bănci, revin Băncii Comerciale Române. În completarea activității de creditare, banca a extins în ultimii doi ani un produs bancar solicitat de mulți agenți economici, acordarea de garanții bancare pentru credite contractate de la alte bănci. După iulie 1991 și până la 30 iunie 1993, B.C.R. a emis peste 1 100 scrisori de garanție bancară în sumă de aproape 27 miliarde lei.

5. Acțiunile de sprijin în favoarea agenților economici, clienți ai B.C.R., care pot fi concretizate printr-o suită largă de operațiuni bancare, dintre acestea două fiind demne de reținut: a) acordarea producției de export, mai ales pentru agenții economici din industrie, numai pe semestrul I/1993 suma acestor credite ridicându-se la 45 miliarde lei; b) participarea efectivă a băncii la eforturile făcute pentru anularea efectelor blocajului financiar al agenților economici prin acțiunea de decontare prin compensare a plăților restante din economie, pentru care, în 1991, B.C.R. a acordat celor interesați credite de 335 miliarde lei; în 1992 și în continuare în 1993, prin alte două acțiuni, s-au acordat alte tranșe de credite cu dobânzi reduse în sumă de 267 miliarde lei.

Activitatea desfășurată de bancă în acești ani a fost afectată de situația financiară generală precară a agenților economici, care s-a regăsit în nerambursarea la scadență a unora din creditele datorate și a dobânzilor restante. Fenomenul de subcapitalizare de la care pleacă o parte din aspectele semnalate este specific, dar sub forme și din cauze diferite, atât agenților economici cu capital de stat cât și celor cu capital privat.

3. *Priorități pentru viitor*

Pe măsura extinderii procesului de privatizare, a unor evoluții care să semnaleze ieșirea din criza economică actuală, precum și prin acumulări în perioada de tranziție și trecerea la economia de piață, și Banca Comercială Română — ca de altfel toate băncile comerciale — își proiectează noi componente de strategie menite să o facă aptă la cerințele etapei viitoare pe care România o va parcurge. Pe plan mai general se așteaptă noi măsuri care să contribuie la perfecționarea unor segmente importante din domeniul financiar-bancar, cum ar fi sistemul național de plăți, organizarea creditului comercial, noi măsuri în plan valutar, sistemul dobânzilor bancare etc.

În ce o privește, Banca Comercială Română are în atenție în mod special: 1. Promovarea unor noi produse și servicii menite să diversifice gama activităților bancare oferite clienților săi. 2. Practicarea tuturor formelor de împrumut, susținerea prin activitatea de creditare a comerțului exterior, a producției interne solicitate pe piață, extinderea creditului în valută și operațiilor valutare în condițiile în care însă pentru bancă vor rămâne preponderente creditul pe termen scurt și relația sa cu industria. 3. Creșterea gradului de informatizare a rețelei bancare, măsură menită să asigure o calitate superioară serviciilor practicate, accelerarea decontărilor ce se fac pentru clienții proprii, creșterea siguranței operațiilor bancare. 4. Extinderea, pe plan extern, a legăturilor cu un număr sporit de bănci corespondente, asigurarea legăturilor necesare pentru derularea în cât mai bune condiții a activităților comerciale, ale agenților economici și de fructificare a disponibilităților valutare administrate de B.C.R. 5. Dezvoltarea și modernizarea în continuare a bazei materiale a celor peste 200 unități amplasate în municipiile și orașele din întreaga țară și asigurarea unei înalte pregătiri profesionale a personalului, acum în număr de cca 12 000, într-o structură capabilă să răspundă noilor cerințe în concordanță cu evoluția activității proprii.

Banca Comercială Română, prin profilul său de bancă cu activitate universală și nu specializată, speră să aibă în perspectivă un rol pozitiv în ansamblul sistemului bancar românesc și să devină un factor stimulativ în efortul agenților economici de adaptare la cerințele viitoare ale economiei de piață.

Ion GHICA,
președintele Băncii
Comerciale Române

CULTURA BANCARĂ ŞI CIVILIZAŢIA

Hrănirea unei populații înfometate necesită mai mult decât bune intenții. Constatarea este cu atât mai valabilă în cazul „hranei" spirituale. Civilizațiile care s-au dezvoltat mai mult în decursul istoriei s-au caracterizat printr-un nivel ridicat al organizării producției și distribuției, față de zonele adiacente. Ele au devenit centre de iradiere culturală. La rândul său, cultura a influențat nu numai progresul civilizației respective, ci și al altor comunități.

Care ar fi locul băncilor în aceste procese? Un răspuns ar putea cuprinde referiri la următoarele trei aspecte: apariția instituțiilor financiare ca rezultat al evoluției civilizației; rolul băncilor în progresul civilizației; dezvoltarea culturii bancare și rolul băncilor în calitate de cetățeni instituționali.

Apariția banilor a constituit un punct cheie în evoluția civilizației materiale. Dezvoltarea sistemelor economice bazate pe bani s-a confruntat cu dificultatea atragerii și alocării resurselor financiare ale societății. Ca urmare, au apărut instituții specializate în colectarea disponibilităților bănești existente și alocarea lor eficientă către sectoarele care le puteau utiliza în cadrul unor proiecte de investiții necesare în contextul progresului civilizației. Esența activității acestor instituții de tip bancar consta în utilizarea, în principal, a altor resurse financiare decât cele proprii. În atragerea acestora, factorul decisiv îl constituie încrederea, deci convingerea clienților (deponenților) că fondurile încredințate băncii, vor fi, la rândul lor, împrumutate de către bancă altor clienți, solicitanți de credite, cu pru-

denţa necesară pentru ca banii să fie recuperaţi. Prin investirea banilor în proiecte rentabile, profitul realizat va fi împărţit între întreprinzător, bancă şi deponent.

Interpunerea băncii între cei ce au disponibilităţi băneşti şi cei care le utilizează se explică prin avantajele specializării. Experţii bancari, analizând solicitările de fonduri, identifică riscurile şi le minimalizează prin selectarea proiectelor şi stabilirea unui echilibru optim între rentabilitatea acestora şi riscurile aferente.

Dar acest rol al băncilor, de alocare eficientă a resurselor financiare, rol care le conferă o poziţie de promotor al civilizaţiei, contribuie şi la crearea unei imagini mai puţin favorabile, de „sanitar" al economiei, care „sacrifică" firmele nerentabile. Din păcate, în prezent, şi băncile româneşti se „bucură" de această imagine deformată în rândul populaţiei, al mass-media, şi chiar al unor reprezentanţi ai guvernului.

Lăsând de o parte acest viciu de frumuseţe, contribuţia băncilor la creşterea nivelului de civilizaţie se manifestă şi prin economia de timp şi confort oferite clienţilor, ca urmare a dezvoltării unei game variate de servicii financiar-bancare, adaptate la cerinţele diferitelor categorii de clienţi. Pe plan internaţional, deceniul actual se caracterizează, din acest punct de vedere, printr-o orientare şi mai pregnantă a băncilor către dorinţele clientului.

Tranziţia României spre economia de piaţă a surprins nepregătite atât sistemul bancar cât şi populaţia. Băncile nu dispun nici de baza logistică necesară, nici de îndeajuns personal cu o mentalitate adecvată. În ce priveşte populaţia, se poate afirma că tot românul este dornic să se îmbogăţească, şi încă rapid. În jurul acestui deziderat se învârt toate acţiunile lui, deci şi ceea ce ţine de mânuirea banului. Din păcate, trăim într-o societate bazată pe numerar şi pe neîncrederea funciară în alte instrumente financiare, cu excepţia celui strict monetar. De aici, rezultă o mulţime de dificultăţi în introducerea unor astfel de instrumente şi nevoia unei cantităţi mai mari de numerar în circulaţie decât ar fi normal.

O adevărată civilizaţie bancară nu se poate concepe fără existenţa pieţei de capital, a cărei instituţie reprezentativă este bursa de valori. Piaţa de capital se bazează pe dorinţa şi încrederea investitorului individual sau instituţional de a-şi investi banii în alte instrumente financiare, decât numerarul, respectiv în acţiuni, obligaţiuni, bonuri de tezaur ş.a.m.d. care îi conferă dreptul să încaseze la un moment dat, în viitor, mai mult decât a investit. Dar acest „mai mult" are un grad mai mare sau mai mic de incertitudine.

Apariţia instrumentelor specifice pieţei de capital este nemijlocit legată de practicarea unor dobânzi real pozitive, adică peste nivelul ratei inflaţiei estimate pentru perioadele respective. Şi aceasta, întrucât randamentele instrumentelor financiare sunt într-o strânsă corelaţie cu rata dobânzii. Este evident că nimeni nu-şi va investi disponibilităţile băneşti în asemenea instrumente, dacă se vor menţine dobânzi real negative şi va lipsi, în continuare, încrederea în viitorul emitenţilor titlurilor de valoare. Cât timp problema dobânzilor se va menţine în mlaştina compromisurilor, şansele de apariţie a unei adevărate pieţe de capital se reduc substanţial şi, odată cu acestea, şi speranţele unui nivel decent al civilizaţiei bancare.

Transformarea sistemului bancar românesc într-un sector al progresului civilizaţiei necesită şi o schimbare a culturii instituţionale a întregii comunităţi bancare prin crearea unei stări de spirit care să favorizeze schimbarea de comportament, atât la nivelul angajaţilor, cât şi al instituţiei ca atare. Esenţa acestei schimbări constă în plasarea clientului în centrul atenţiei, în anticiparea dorinţelor acestuia şi satisfacerea lor în condiţii de profitabilitate şi siguranţă pentru toate părţile implicate.

Rolul băncilor în ridicarea nivelului de civilizaţie se manifestă şi prin aşa-numitul multiplicator, constând în propagarea la nivelul întregii societăţi a mentalităţilor de evaluare a alternativelor de dezvoltare pe baza unor criterii de eficienţă economică. Din acest motiv, deciziile băncilor nu trebuie să fie afectate de ingerinţe de natură politică.

Vorbind numai de criterii economice, am putea fi acuzaţi de neglijarea celorlalte aspecte ale socialului. Dezvoltarea unei culturi bancare moderne presupune ca băncile să devină buni cetăţeni instituţionali, care să-şi îndeplinească îndatoririle faţă de comunitatea umană în cadrul căreia îşi desfăşoară activitatea prin contribuţii la realizarea unor proiecte culturale, sportive, de caritate, edilitare etc. Astfel, instituţia bancară, rezultat al civilizaţiei, poate, la rândul său, să o propulseze.

Dan PASCARIU,
preşedintele Băncii Române de Comerţ Exterior

PRIMA BANCĂ PRIVATĂ DIN ROMÂNIA DUPĂ 1989

BCIT

Banca Comercială „Ion Ţiriac" S.A. este o bancă tânără rezultată ca urmare a transformărilor radicale din România. Banca noastră este un mic exemplu al faptului că în România există o tradiţie şi o civilizaţie bancară.

Banca a rezultat din curajul iniţiatorilor, care în anul 1990 — când era un început, de restructurare a gândirii noastre referitoare la liberalizarea gândirii economice şi tranziţia către economia de piaţă au creat prima bancă privată din România. S-a reluat astfel tradiţia dinainte de război, când au activat un număr important de bănci private, care au contribuit la dezvoltarea economiei ţării şi la stabilitatea leului care era o monedă convertibilă.

Apreciem însă că existenţa unei civilizaţii bancare în România a fost dovedită cu prisosinţă de numărul impresionant de persoane fizice şi juridice, peste 5 500, care au dorit să devină acţionari la această bancă privată, manifestând astfel încredere că banca va putea să administreze economiile lor în condiţii de rentabilitate şi siguranţă.

Precizăm că deşi nu s-au respectat uzanţele cu privire la termenul de subscriere a acţiunilor, acesta fiind restrâns de organizatori la numai 10 zile lucrătoare, banca a realizat acest acţionariat important şi a reuşit într-o perioadă foarte scurtă să constituie un capital de 10 milioane dolari şi de 2,450 miliarde de lei.

Scopul principal al activităţii băncii a fost şi rămâne acordarea unui sprijin efectiv, sub formă de consulting şi servicii bancare, inclusiv prin credite, acordate sectorului particular şi întreprinderilor de stat care se privatizează.

Putem aprecia astăzi că prin prezenţa B.C.I.T. în comunitatea băncilor din România, s-a deschis o nouă concurenţă bancară bazată pe calitatea serviciilor şi s-a asigurat, dacă nu în totalitate, cel puţin parţial, o ameliorare a serviciilor bancare prestate întreprinderilor şi persoanelor fizice. Fiind prima bancă privată de prestigiu creată în România după 1989, banca s-a bucurat de sprijinul autorităţilor şi în special al B.N.R., precum şi de suportul unei clientele de calitate, care şi-a deplasat parţial sau total activitatea financiar-bancară spre ghişeele băncii noastre.

Banca a devenit un pivot important al sectorului privat din România, aducându-şi contribuţia la punerea în aplicare a metodelor şi mijloacelor specifice perioadei de tranziţie spre economia de piaţă.

Cu toate că banca noastră şi-a început activitatea la 15 aprilie 1991, fiind una dintre tinerele bănci din România ea îşi are istoria sa, pe care în mod succint am rezuma-o la Hotărârea Guvernului României din Octombrie 1990, act normativ la care şi-au adus contribuţia pe lângă iniţiatorii băncii, ministrul finanţelor, ministrul comerţului şi turismului, guvernatorul B.N.R., precum şi autorizaţia de funcţionare eliberată de B.N.R. în 1991.

Cele două documente au creat posibilitatea ca instituţia noastră să acţioneze ca bancă majoră, care efectuează toate tipurile de operaţiuni, în lei şi în devize convertibile specifice unei bănci comerciale. Totodată, au fost stabilite relaţii bancare de corespondent cu aproape 100 bănci, selecţionate printre cele mai importante din principalele ţări europene şi extraeuropene. A fost selecţionată o clientelă de înaltă calitate atât din rândul societăţilor private sută la sută româneşti, al societăţilor mixte cât şi al întreprinderilor de stat.

Datorită performanţelor obţinute de către bancă în 1991 şi 1992, ca urmare a întocmirii unui studiu de fezabilitate împreună cu Morgan Grenfell, importanta bancă de afaceri şi consultanţă din Anglia, precum şi a Auditului extern realizat de Compania Coopers and Lybrand, pentru exerciţiile 1991 şi 1992, la 9 aprilie 1993, conducerea băncii a semnat cu Banca Europeană (BERD) Acordul de participare al acesteia cu 20% la capitalul social majorat al BCIT. Este o premieră pentru BERD, fiind prima participare la capitalul unei bănci private deja existente

într-o țară din Europa de Est. Prezența la capitalul BCIT este o manifestare a interesului și dorinței BERD de a fi cât mai activă în finanțarea unor proiecte în țara noastră, în domeniul industriei, agriculturii și serviciilor.

Un moment important pentru banca noastră l-a constituit înființarea în 1992, pe baza analizei atente a cerințelor pieței și fezabilității, a primelor 3 sucursale la Brăila, Craiova și Oradea, acțiune continuată cu succes până în prezent, prin deschiderea în acest an de noi sucursale la București, Timișoara, Pitești, Galați și Suceava.

Programul băncii prevede extinderea rețelei de sucursale pe aceeași bază, în cadrul unei acțiuni curajoase dar realiste și bine consolidate, astfel încât, până la sfârșitul anului 1995 să fim prezenți cu cel puțin o sucursală în fiecare capitală de județ, precum și cu filiale și agenții în alte centre economice importante din România.

În anul 1991, banca a reușit să își acopere integral cheltuielile de înființare, dotare și de funcționare obținând beneficii în valoare de aproape 420 milioane lei, reprezentând o remunerare a capitalului vărsat de 58%.

În anul 1992 Banca Comercială „Ion Țiriac" S.A. și-a continuat strategia de dezvoltare și diversificare a operațiunilor sale, asigurându-se astfel o creștere a rentabilității activității sale.

Ca urmare a unei munci susținute și de înaltă calificare profesională totalul bilanțului băncii a trecut de la circa 18,8 miliarde lei la 31 decembrie 1991 la 53,6 miliarde lei în 1992.

Beneficiul înregistrat la 31 decembrie 1992 raportat la capitalul social al băncii, subscris și vărsat integral indică o rată a rentabilității de 225%.

Dezvoltarea activității băncii este evidențiată și de creșterea numărului de conturi deschise care au ajuns la peste 24 000 la 31 decembrie 1992, față de 13 000 la sfârșitul anului 1991.

În scopul diversificării și îmbunătățirii modului de administrare a fondurilor sale proprii, banca a cumpărat un număr de 4 imobile, cel în care își desfășoară activitatea la București, la Constanța, Focșani și Tg. Neamț, și participă în prezent la capitalul a 9 societăți românești private sau în curs de privatizare.

Banca aplică metode moderne de lucru, a intrat de la 1 septembrie a.c. în sistemul SWIFT și a semnat la fel ca și alte bănci din România acordul privind introducerea în țara noastră a cărților de credit VISA INTERNATIONAL.

În urma rezultatelor deosebite obținute în stabilirea și dezvoltarea relațiilor de afaceri și comerciale cu bănci și firme din țările Comunității Economice Europene, banca a fost distinsă cu trofeul „EUROMARKET AWARD", atât în anul 1992, cât și în anul 1993, acordat de EUROPEAN MARKET RESEARCH CENTER din Bruxelles, aparținând CEE.

Ca o recunoaștere a performanțelor obținute și a sprijinului acordat privatizării și dezvoltării relațiilor economice cu străinătatea, banca a participat în 1993 la întrunirea anuală a „WORLD ECONOMIC FORUM" de la Davos și a fost invitată să devină membru cu drepturi depline al acestui important organism.

Consolidarea situației economico-financiare a băncii, prin creșterea rezervelor, a fondului de dezvoltare și a patrimoniului, a asigurat dezvoltarea și diversificarea activității băncii precum și creșterea pe această bază a beneficiilor băncii în anul 1993.

Rezultatele obținute de bancă în primii doi ani de activitate, prestigiul dobândit în cadrul sistemului bancar din România și în relațiile cu băncile corespondente din străinătate, au creat premisele unei dezvoltări mai accentuate a activității pe anul 1993.

Adunarea generală a acționarilor băncii a aprobat programul de activitate pentru anul 1993 și a stabilit un beneficiu brut anual de 9,3 miliarde lei.

Analizând rezultatele înregistrate la 30 septembrie a.c. și structura operațiunilor băncii putem aprecia că beneficiul brut stabilit pentru anul 1993 va fi depășit.

Banca noastră își aduce o contribuție la buna desfășurare a activității Asociației Române a Băncilor pledând constant pentru consolidarea sistemului nostru bancar.

Apreciem că exemplul băncii noastre poate fi urmat și de alți investitori, asigurându-se astfel creșterea numărului de bănci și servirea calificată a clienților.

Istoria trecută, prezentă și viitoare a băncii noastre, precum și perspectivele de dezvoltare și diversificare a operațiunilor sale, concomitent cu consolidarea sa financiară au fost și vor fi asigurate de calitatea excepțională a echipei de bază selectată dintre cele mai bune cadre bancare din România, cu stagii îndelungate de profesionalism completate cu elanul tinerilor absolvenți ai facultăților noastre de specialitate, care atât în anul 1991, 1992 și 1993 s-au îndreptat cu încredere spre banca noastră, alegând această profesie de excepție, deși profesiunea noastră este printre cele care prezintă ca activitate cele mai înalte cote de risc.

Constantin DUNĂ,
președintele Băncii Comerciale
„Ion Țiriac"

120 DE ANI DE CREDIT AGRICOL ÎN ROMÂNIA

Banca Agricolă sărbătorește în acest an împlinirea a 120 de ani de credit agricol în România. Istoria agriculturii nu este numai a plaiurilor românești, a țăranilor, a claselor rurale sau a raportului dintre proprietarii și muncitorii agricoli, ci și *istoria creditului agricol.* Mari personalități ale vremii au susținut cu toată energia agricultura și creditul în modernizarea ei. Printre ei îi menționăm pe: Nicolae Bălcescu, I.C. Brătianu, P.S. Aurelian, S.P. Radianu, Ion Ionescu de la Brad, Gh. Ionescu-Sisești, Dimitrie A. Sturdza.

Numai ca urmare a tradițiilor și a experienței acumulate timp de 120 de ani avem astăzi, în *Banca Agricolă,* una dintre cele mai mari bănci din România. Banca Agricolă este o bancă modernă, cu o activitate complexă și un număr impresionant de probleme și servicii. Înființată la 1 decembrie 1990, pe principiile economiei de piață, Banca Agricolă este cea mai reprezentativă din punct de vedere al contribuției la dezvoltarea și modernizarea agriculturii, fiind sprijinul și prietenul cel mai apropiat al acestei importante ramuri a economiei.

La sfârșitul sec. XIX, România devenise deja o țară în plină afirmare europeană. Animația străzilor, firmele numeroase, aspectul de civilizație, decența și seriozitatea celor ce formau societatea românească în vremea aceea dovedeau avansul pe care țara noastră deja îl luase în viața economică și socială a Europei. La această configurație și-a adus din plin contribuția și creditul, dezvoltarea sectorului bancar în general. La sfârșitul secolului XIX existau deja câteva mari bănci specializate pe agricultură și alte zeci și chiar sute de bănci locale, zonale, populare. O mare dezvoltare a cunoscut în acea perioadă și cooperația de credit. Aceste bănci se numărau cu sutele pe tot cuprinsul țării, inclusiv în provinciile care se găseau sub dominație străină.

Cu toată multitudinea de bănci și case de credit, secolul XIX a fost dominat de o singură bancă puternică, și anume de Creditul Funciar Rural, creată în 1873 prin asocierea proprietarilor funciari, îndeosebi a celor care dețineau mari suprafețe de teren agricol. De altfel, mulți dintre aceștia, care erau în același timp și mari personalități publice sau științifice, au făcut parte din primele consilii de administrație. Astfel, primul președinte al primului consiliu de administrație a fost Menelas Germani, iar în componența acestui prim-consiliu au intrat, printre alții, I.C. Brătianu, D.A. Sturdza, Ion Ghica, Grigore Cantacuzino, Dimitrie Finți, M. Xantos ș.a.

Apariția băncilor de credit agricol a condus la îmbunătățirea substanțială a vieții, a situației materiale, a producției agricole. Constituirea României Mari, în 1918, a dat posibilitatea concentrării unor sume mai mari de capital care să folosească drept credit. Satul românesc înflorea. Expozițiile de produse agricole erau grandioase. Experiențele și testările erau tot mai frecvente. Au fost efectuate importante monografii și alte studii de sociologie rurală sub conducerea marelui savant Dimitrie Gusti. Suveranii se preocupau în primul rând de posibilitatea modernizării agriculturii românești. Expozițiile, defilările, paradele, bazarurile au ajutat să fim cunoscuți și peste hotare cu produsele noastre agricole, unele de înaltă calitate.

Expozițiile de la Chișinău și din alte

capitale de provincii dădeau posibilitatea informării producătorilor agricoli în vederea procurării de semințe de soi și animale de rasă. În mod deosebit erau căutate expozițiile zootehnice. De asemenea, expozițiile de legume, fructe, struguri, toate indicând progresele agriculturii românești.

Avântul cel mai puternic l-au luat agricultura și creditul agricol în perioada interbelică, când s-a accentuat caracterul de piață al producției agricole. Vânzările-cumpărările de animale și produse, circulația mai mare în teritoriu a acestor produse au îmbunătățit circulația bănească în general și a capitalului în special. Organizarea marelui bazar de la Obor, constituirea unei pături de negustori, prezența unor procese tehnologice moderne, toate acestea dovedeau progres și bunăstare. Sub anumite laturi, agricultura României evolua spre capitalism. Astfel, arenda, ca formă a capitalismului în agricultură, era foarte mult practicată. Existau, de asemenea, preocupări în domeniul dezvoltării bazei tehnico-materiale și îndeosebi asigurarea unui sistem de mașini (în preajma celui de al doilea război mondial, în România existau circa 6 000 tractoare, precum și alte mașini și instalații agricole).

Indiscutabil, un factor de progres pentru agricultură l-a constituit creditul, care căpătase o mare diversitate de forme, metode și instituții de credit. În preajma ultimei conflagrații mondiale, pe linia creditului agricol se dorea sporirea posibilităților de acordare de credite pentru producție producătorilor agricoli cu gospodării mici și mijlocii. Tocmai pentru satisfacerea acestor nevoi, în 1937 s-a înființat o nouă bancă — Creditul Național Agricol.

Din aceleași necesități impuse de progresul general al societății românești interbelice s-a dezvoltat și o literatură de specialitate pe probleme de agricultură, s-au intreprins cercetări de folosire și utilizare a creditului agricol în teritoriu.

După 1950, s-a încercat reconstrucția în agricultură. Crearea marilor coloși în agricultură, mai ales a cooperativelor agricole, a însemnat însă din multe puncte de vedere un regres. Nu a mai existat nici o bancă agricolă, creditul fiind excesiv centralizat și monopolizat de stat. Totuși, dincolo de alte aspecte dramatice ale agriculturii din acești ani, a crescut mult gradul de mecanizare și chimizare în agricultură. Au fost efectuate desecări și îndiguiri și au luat amploare amenajările pentru irigații. Totodată, au apărut mari combinate și complexe agrozootehnice, punându-se accent în general pe latura intensivă.

Marile obiective de investiții nu puteau fi realizate fără ajutorul creditului bancar. Desecările din Balta Brăilei, Balta Borceni, alte lucrări de amenajare a unor suprafețe mari de teren au necesitat mari resurse de creditare. Deși centralizat, creditul a ajuns în unitățile agricole de producție. Se poate spune că, alături de dotațiile și subvențiile de la buget, creditul a constituit sprijinul economic nr. 1 în dezvoltarea agriculturii românești în acea perioadă.

Marea zootehnie nu putea să apară și să se dezvolte fără creditul agricol. Au fost importate masiv animale de rasă, s-au realizat ferme, grajduri, maternități, fabrici de nutrețuri combinate, a crescut gradul de mecanizare a tuturor lucrărilor agricole.

În cei 120 de ani pe care i-a parcurs creditul agricol în România, au existat de fapt patru mari bănci care, în timpul cât au funcționat, au avut un rol foarte mare în întregul sistem bancar al țării. Este vorba despre Creditul Funciar Rural, Creditul Național Agricol, Banca pentru Agricultură și Industrie Alimentară și Banca Agricolă. În perioada de după cel de al doilea război mondial, aceasta din urmă, care a activat în perioada 1968-1990, a avut un rol major în dezvoltarea și promovarea creditului agricol.

În prezent, Banca Agricolă, înființată la 1 decembrie 1990, este una din cele mai mari și moderne bănci din România și funcționează ca o bancă comercială cu caracter universal. Dacă la început Banca Agricolă avea capital integral de stat, după un timp foarte scurt a devenit o unitate cu capital mixt. La 30 iunie 1993, totalul fondurilor proprii a ajuns la 76,4 miliarde lei, iar cifra de afaceri la peste 1 200 miliarde lei. Capitalul propriu și provizioanele fac din Banca Agricolă o instituție cu un mare grad de competitivitate. Ea acordă credit pe termen lung, mediu și scurt, deci atât pentru investiții, cât și pentru producție. Banca Agricolă este principalul sprijin financiar-bancar al agriculturii din țara noastră. Ea efectuează un volum foarte mare de plăți pentru agenții economici titulari de cont, oferă informații de pe piața financiară in-

ternă și străină. În același timp, ea acordă consultanță, efectuează studii de marketing bancar, de fezabilitate.

Banca Agricolă este afiliată la organisme și programe internaționale de informare și prelucrare a datelor, de corespondent, de plăți internaționale; participă cu capital la unele societăți comerciale și dispune de un sistem de calculatoare care permite prelucrarea automată a datelor și gestionarea acestora.

Sistemul de racordare la organismele internaționale este rapid introdus și dezvoltat, Banca Agricolă fiind printre primele bănci din România care au aderat la sistemul SWIFT.

Banca Agricolă este prima bancă din România care a emis și vândut acțiuni, trecând în 1992 și 1993 la o capitalizare rapidă (5,2 miliarde lei și acțiunea va continua).

Banca Agricolă dispune de cea mai largă rețea de unități teritoriale. Astfel, 41 sucursale, 129 filiale, 69 agenții și aproape 300 de birouri de lucru (reprezentanțe) efectuează toate operațiunile bancare specifice. De altfel, unitățile teritoriale sunt cele care au sarcini operative, căci asigură în primul rând finanțarea și creditarea agenților economici.

Gheorghe BĂRBULESCU,
președintele Băncii Agricole

BANCA ROMÂNĂ PENTRU DEZVOLTARE— TRECUT, PREZENT, VIITOR

În Europa, formarea băncilor se pierde în negura Evului Mediu, fără a se putea stabili cu precizie în timp momentul apariției lor. Cert este că moneda, plățile și creditul, care formează obiectul principal al activității bancare, au apărut înaintea acestora.

În lucrarea sa *Tratat de monedă*, profesorul Ștefan I. Dumitrescu apreciază că prima bancă în adevăratul sens al cuvântului a fost instituția înființată în 1171 de dogele Michele XI, sub numele de Banca di Venezia. Ulterior, după modelul acestei instituții, s-au înființat alte asemenea organisme bancare în orașele Florența, Milano, și în general, în orașele-cetăți care dominau viața economică din bazinul Mediteranei. După descoperirea Americii și mutarea centrului de greutate al comerțului din bazinul Mediteranei în Atlantic au luat ființă organizații bancare în Olanda (Banca din Amsterdam —1609) și Germania (băncile din Hamburg — 1619 și Nürnberg — 1621).

Secolul XIX, care a însemnat o dezvoltare în ritm rapid a capitalismului european, a adus cu sine și amplificarea sistemului bancar prin apariția unor societăți renumite ca: Rotschild (cu sucursale la Londra, Paris, Viena, Berlin și Neapole, Darmstädter-Bank, Deutsche-Bank, Dresdner-Bank, în Germania, Credit Mobilier și Credit Foncier în Franța, Middle Bank și Lloyd's Bank în Anglia.

În România primei jumătăți a sec. XIX, mai multe încercări de înființare a unor bănci cu capital românesc au eșuat în special datorită faptului că astfel de ini-

ţiative lezau interesele străinilor în Principatele Unite. În 1865 a luat fiinţă Banca României, ca bancă de emisiune, prin obţinerea de la guvernul român, de către Grupul Băncii Imperiale Otomane a concesiunii băncii de emisiune. Banca a funcţionat până în 1869. În aprilie 1873 s-a înfiinţat Creditul Funciar Rural — prima instituţie bancară cu capital românesc —, iar în 1874, Marmorosch-Blank & Co. — prima instituţie bancară cu capital mixt, care a avut o activitate complexă, implicată în toate ramurile economiei româneşti. Astăzi în fostul ei sediu din str. Doamnei nr. 2-4, se află sediul Băncii Române pentru Dezvoltare.

Creditul Funciar, Marmorosch Blank şi celelalte instituţii financiar-bancare, create prin forţe proprii, au intensificat pregătirile pentru înfiinţarea unei bănci de emisiune. Astfel, la 1 iulie 1880, şi-a început activitatea Banca Naţională a României, cu capital de stat şi particular. Pe lângă rolul de emisiune, banca a dus o politică de dezvoltare a capitalului bancar industrial român.

În 1904 a apărut Banca de Credit Român numai cu participare de capital străin, care începând din 1915 a finanţat în principal comerţul, industria şi agricultura.

Începutul dezvoltării industriei româneşti după primul război mondial a condus la necesitatea apariţiei unei noi instituţii de credit. Astfel, în 1923 a luat naştere Societatea Naţională de Credit Industrial, sau pe scurt Creditul Industrial, care a avut drept scop acordarea de credite cu precădere spre industria grea, resurse energetice, chimie, textile, industria alimentară şi alte ramuri.

După august 1944, băncile româneşti şi-au pierdut independenţa devenind instrumente ale statului de centralizare a resurselor financiare şi de plasare a acestora în obiectivele stabilite prin plan, având astfel o altă justificare economică decât profitabilitatea. Naţionalizarea băncilor şi a instituţiilor de credit capitaliste produsă ca efect al decretului nr. 197 din august 1948 a condus la dizolvarea şi punerea în stare de lichidare a acestora, astfel că, la finele anului 1948, sistemul bancar din ţara noastră era format din Banca Republicii Populare Române — Banca de Stat, Banca de Credit pentru Investiţii şi Casa de Economii şi Consemnaţiuni.

Banca de Credit pentru Investiţii (B.C.I.) a luat fiinţă prin decretul nr. 225 din 1 septembrie 1948. Bazată pe structura Creditului Industrial, ea a avut ca scop realizarea investiţiilor finanţate de la bugetul de stat şi asigurarea unui control sistematic asupra executării obiectivelor, până la punerea lor în funcţiune. În anul 1957, prin decretul nr. 607, Banca de Credit pentru Investiţii s-a transformat în Banca de Investiţii, care asigura finanţarea, creditarea şi decontarea investiţiilor realizate de la bugetul statului din toate ramurile economiei naţionale, cu excepţia agriculturii şi ulterior a industriei alimentare.

După decembrie 1989, când sistemul politic totalitar şi al economiei de comandă s-a prăbuşit, au apărut premisele pentru crearea unui sistem economic bazat pe legea cererii şi a ofertei. În această conjunctură, la 1 decembrie 1990 s-a înfiinţat *Banca Română pentru Dezvoltare* (B.R.D.) ca societate pe acţiuni. Capitalul său social, subscris în totalitate de către stat, a fost la înfiinţare de 5 000 000 000 lei, iar la 30 septembrie 1992 de 21 000 000 000 lei.

B.R.D., care pe lângă caracterul de dezvoltare este şi o bancă comercială, are următoarele obiective de activitate: atrage fonduri băneşti, în lei şi valută, de la persoane juridice şi fizice, din ţară şi străinătate, sub formă de depozite sau instrumente negociabile, plătibile la vedere sau la termen; acordă credite pe termen scurt, mediu şi lung societăţilor comerciale cu capital de stat, privat sau mixt, regiilor autonome şi persoanelor fizice; efectuează operaţiuni şi servicii bancare pentru proiectele de investiţii ce se realizează integral sau parţial de la bugetul statului şi din credite externe; întocmeşte şi expertizează studii de fezabilitate, efectuează evaluări de patrimoniu pentru agenţii economici şi persoane fizice.

Operaţiunile valutare s-au diversificat în mod continuu, B.R.D. deschide şi confirmă acreditive în valută, efectuează plăţi în şi din străinătate, acordă credite şi emite garanţii valutare, face operaţiuni de arbitraj valutar, participă la licitaţiile valutare zilnice, în numele clienţilor săi.

Conectarea B.R.D., la începutul lunii septembrie 1992, la reţeaua SWIFT (relaţii de comunicaţii interbancare internaţionale rapide, sigure şi ieftine) şi afilierea la sistemul internaţional de cărţi de credit VISA, fac parte din efortul permanent de a presta în mod eficient cele mai bune servicii clienţilor.

B.R.D. joacă un rol activ şi ca bancă agent în derularea unor importante credite în valută acordate de către Banca Internaţională pentru Reconstrucţie şi Dezvoltare, Banca Europeană pentru Reconstrucţie şi Dezvoltare, Banca Europeană de Investiţii şi unele organizaţii de credit guvernamentale pentru proiecte din infrastructură, energetică, agricultură, sectorul sanitar. B.R.D. deserveşte, prin cele 180 unităţi teritoriale, peste 120 000

clienți, din care 91 000 în sectorul liberei inițiative, fiind totodată agent financiar al privatizărilor pilot prin vânzare de acțiuni prin ofertă publică ale S.C. „URSUS" Cluj-Napoca și S.C. „APULUM" din Alba Iulia.

Structura organizatorică a băncii a fost adaptată exigențelor actualei etape, când volumul operațiunilor bancare a cunoscut o creștere fără precedent. Totodată, s-a pus un accent deosebit pe întinerirea personalului și calificarea acestuia, inclusiv prin efectuarea unor stagii la bănci străine.

Pentru viitor, B.R.D. a elaborat *Planul strategic* pe anii 1993-1995 cu sprijinul PHARE, fiind luate în considerare: contextul macroeconomic al României, caracteristicile pieței financiare, concurenții și situația financiară a B.R.D. în anul 1992.

Un element cheie al strategiei generale îl constituie *Proiectul de restructurare, modernizare și dezvoltare a sistemului informațional.*

Rolul esențial al proiectului de informatizare constă în aceea că permite stabilirea unor indicatori financiari de performanță pentru fiecare activitate strategică de bază care să ofere instrumente operative de verificare, control și reacție rapidă asupra propriei activități, iar agregarea acestora de către sistemul de informații managerial (SIM), la un nivel corespunzător, oferă conducerii B.R.D. instrumente de management modern pentru fundamentarea atât a deciziilor strategice (pentru activitatea de perspectivă), cât și tactice (pentru activitatea curentă). În același timp, creează premisele integrării B.R.D. în viteza de lucru a băncilor corespondente.

Obiectivele strategice ale B.R.D. pe anul 1993 sunt: consolidarea poziției financiare; focalizarea pe segmente strategice de piață; restructurarea băncii pe linie de personal, organizare și management; integrarea proiectului de informatizare în strategia băncii; inițierea privatizării băncii.

Rețeaua teritorială, relativ mare și uniform răspândită geografic — peste 160 de sucursale, filiale și agenții — oferă posibilitatea depistării și exploatării rapide a noilor oportunități de afaceri și permite transformarea unor sucursale în subsidiare specializate în anumite genuri de afaceri, conform tendințelor regionale.

Este de menționat că *strategia* așază în centrul activității băncii *clientul*, pe care-l consideră un permanent colaborator.

Mutațiile profunde ce vor surveni în economia românească în viitorul apropiat vor găsi Banca Română pentru Dezvoltare pe eșichierul instituțiilor bancare autohtone cu o solidă poziție pe piață, sensibilă la nou și pregătită să devină un factor important în dinamica vieții economice a României.

Petre BUNESCU,
vicepreședintele Băncii Române pentru Dezvoltare

UNIVERSAL ȘI SPECIFIC LA BANCA ROMÂNĂ PENTRU DEZVOLTARE

Profundele schimbări intervenite în ultimii ani în țara noastră, exigențele economiei de piață către care ne îndreptăm au determinat transformarea băncilor strict specializate, ce funcționau în sistemul centralizat, în instituții bancare cu profil universal, care pot oferi întreaga gamă de produse și servicii bancare tuturor clienților, de la marea corporație până la o persoană fizică.

Această vocație universală nu exclude însă menținerea unui specific al fiecărei bănci, determinat de tradiție, putere financiară, strategie proprie, pregătirea și calitatea personalului de care dispune.

Există, deci, și un specific al Băncii Române pentru Dezvoltare, care, în peisajul bancar al României aflate în plină dezvoltare, prezintă o serie de trăsături aparte.

Instituția noastră se distinge în primul rând în domeniul expertizării studiilor de fezabilitate, specialiștii băncii putând efectua complexe evaluări economice, financiare și tehnice și să ofere pe această bază soluții pentru optimizarea activității de dezvoltare. Specialiștii noștri — economiști și tehnicieni — stăpânesc metode moderne de analiză a creditelor care permit evaluarea cu rigurozitate a efectelor economice și financiare. Astfel, în cazul creditelor pentru investiții se aplică pen-

tru toate creditele mai importante metodologia beneficiu cost și tehnica actualizării indicată de Banca Mondială, iar în cazul celor pe termen scurt analiza acestora se face pe baza „fluxului de numerar". Aceasta presupune o analiză aprofundată a tuturor elementelor de cheltuieli și a veniturilor obținute din valorificarea producției sau a serviciilor și determinarea unor indicatori pentru a se putea aprecia gradul de rentabilitate. În funcție de aceasta, specialiștii noștri pot concluziona în ce măsură creditul generează efecte economice și financiare favorabile și pot interveni cu anumite corecții asupra viabilității proiectelor.

Intervențiile se pot referi la sursa de materii prime, piața de desfacere, concurența prezentă și viitoare, impactul unor noi procese tehnologice, tendințe ale inflației etc. Banca Română pentru Dezvoltare va încuraja întotdeauna promovarea acelor proiecte care aduc pe piață produse ieftine, calitativ superioare celor existente și care pot satisface cerințele pieței pe perioade îndelungate.

Este relevant că, începând cu anul 1972, când România a aderat la Banca Mondială, Banca Română pentru Dezvoltare a fost angrenată în toate creditele acordate țării noastre în domeniul industrial. Din anul 1990, când, după o absență de câțiva ani, Banca Mondială a revenit în România, am fost solicitați să derulăm creditele acordate României de această instituție pentru îmbunătățirea activității în domeniul sănătății și dezvoltarea sectorului particular în agricultură și industria alimentară. Aceasta reprezintă o apreciere a profesionalismului specialiștilor noștri în sfera analizei studiilor de fezabilitate și în urmărirea realizării investițiilor respective.

Pornind de la faptul că relansarea economiei este condiționată de realizarea unor investiții destinate modernizării și retehnologizării sectoarelor viabile, Banca Română pentru Dezvoltare promovează o serie de proiecte de anvergură în domeniile: energie, construcții de mașini, industria lemnului, industria ușoară, industria alimentară etc.

Politica activă de creditare a fost posibilă și datorită îmbunătățirii în ultima perioadă a poziției financiare a băncii și atingerii unei rate de adecuare a capitalului situată la nivelul standardelor internaționale.

Importanți pași au fost făcuți pentru maximizarea eficienței în domeniul creditării prin implementarea unor proceduri riguroase de acordare a împrumuturilor și limitării riscului implicat de această activitate.

Banca Română pentru Dezvoltare acționează insistent și pe linia atragerii în completarea disponibilităților financiare interne și a unor resurse de la organizațiile financiare interesate, colaborând fructuos pe lângă Banca Mondială, așa cum s-a arătat mai sus, și cu Banca Europeană pentru Reconstrucție și Dezvoltare, Corporația Financiară Internațională etc. Implicată îndeaproape în tot ce a însemnat investiții de amploare în România postbelică, Banca Română pentru Dezvoltare acționează potrivit tradiției sale și pentru finanțarea și darea în folosință a unor obiective legate de realizarea unei infrastructuri moderne la nivelul țărilor dezvoltate, ceea ce ar avea efecte benefice asupra revigorării activităților economice. Astfel, în prezent, Banca Română pentru Dezvoltare finanțează unele lucrări de mare anvergură cum ar fi Portul Constanța, Metroul București, sistemul de telecomunicații, precum și terminarea unui important număr de locuințe. De asemenea, Banca Română pentru Dezvoltare are în vedere să fie promotorul unor consorții bancare și finanțări de proiect pentru un număr semnificativ de asemenea obiective.

Pe de altă parte, Banca Română pentru Dezvoltare și-a înscris în strategia sa, printre obiectivele prioritare, sprijinirea sectorului particular, a cărui importanță este majoră pentru realizarea economiei de piață. Ilustrativ în acest sens este faptul că la data de 1 august 1993 numărul agenților economici particulari cu conturi deschise la banca noastră este de peste 90 000, din care 60 000 reprezintă societăți comerciale, ceea ce reflectă gradul de implicare a băncii. Din totalul clienților băncii noastre circa 35 000, reprezentând 39%, beneficiază de credite care le-au permis demararea și dezvoltarea unor activități viabile. Reține atenția faptul că ponderea creditelor acordate sectorului particular reprezintă circa 23% din totalul plasamentelor băncii, ceea ce dă de asemenea o notă distinctă băncii noastre.

Procesul de privatizare a societăților comerciale de stat este o necesitate la care banca noastră a aderat încă din primele momente ale declanșării acestuia. Banca Română pentru Dezvoltare oferă servicii privind evaluările de patrimoniu, restructurarea activității, consultanța, conducerea procesului de subscripție în cazul privatizării prin ofertă publică, promovarea unor majorări de capital prin emisiuni de noi acțiuni, care tind să se apropie de activitățile caracteristice ale băncilor de afaceri care acționează în țările dezvoltate. În acest context, Banca Română pentru Dezvoltare a fost prima bancă comercială care s-a implicat ca agent financiar intermediar la privatizările pilot prin ofertă publică de acțiuni efectuate în România, și anume la S.C. „URSUS"-S.A. Cluj și S.C. „PULUM"-S.A.

Alba Iulia, care s-au încheiat în condiţii bune şi au permis acumularea unei vaste experienţe în acest domeniu.

Totodată, Banca Română pentru Dezvoltare şi-a propus să aibă un rol de frunte în susţinerea privatizării societăţilor comerciale mici prin metoda MEBO, în care sens a acordat o serie de credite salariaţilor pentru plata sumelor prevăzute a fi achitate în numerar pentru cumpărarea acţiunilor.

Operând într-un mediu economic şi financiar caracterizat prin schimbări rapide, Banca Română pentru Dezvoltare este preocupată să fie un „leader" în promovarea de noi servicii şi produse bancare, deoarece numai în acest fel îşi poate menţine o competitivitate ridicată. Astfel, în acest an, au fost introduse linii de credite pe termene de până la un an pentru clienţii particulari importanţi, pe baza unei metodologii simplificate care a făcut ca acest produs bancar să fie mult solicitat; s-au desfăşurat operaţiuni de factoring şi activităţi de investment banking, aşa cum s-a arătat mai sus, şi care vor creşte în amplitudine odată cu intrarea în funcţiune a bursei de valori; se are în vedere implementarea cărţilor de credit până la finele anului.

Prezenţă distinctă şi activă între societăţile bancare româneşti, Banca Română pentru Dezvoltare va continua să îmbine tradiţia şi specificul unei vechi şi solide citadele bancare cu exigenţele strategice impuse de o economie modernă, acţionând concomitent pentru sporirea beneficiilor şi asigurarea unor servicii exemplare destinate tuturor categoriilor de clienţi.

Ioan NICULESCU,
director general la Banca Română pentru Dezvoltare

DIN ISTORIA BĂNCILOR ROMÂNEŞTI DIN TRANSILVANIA

În Transilvania, primele bănci au apărut între anii 1835 şi 1840, la Sibiu şi Braşov, având statute juridice de mici cooperative de credite. Apariţia lor în aceste oraşe nu a fost întâmplătoare, acestea fiind două centre economice săseşti cu standard destul de ridicat, iar scopul lor era acela de a sprijini cu credite ieftine pe meseriaşii şi negustorii saşi.

Pentru ţăranul român din Transilvania, atât timp cât a dăinuit iobăgia, deci până la sfârşitul anului 1853, banii nu au jucat un rol prea important; abia după această dată, când ţăranul a devenit proprietar şi îşi muncea singur pământul, el a resimţit nevoia unui inventar agricol şi a vitelor de lucru. Dar pentru procurarea acestora şi chiar pentru extinderea gospodăriei proprii sau procurarea de noi terenuri erau necesare importante sume de bani.

Neexistând organizaţii de credite româneşti, ţăranii erau obligaţi să apeleze la industriaşii şi comercianţii saşi, unguri sau evrei, aşezaţi prin satele noastre şi care dispuneau de sumele necesare, făcând pe bancherii satelor. Pentru sumele împrumutate, aceştí „bancheri ai satelor" percepeau dobânzi usturătoare, ajungând uneori până la 138%, ceea ce pentru sectorul agricol, în care ciclul de producţie este de şase luni până la un an, era un

lucru greu de suportat. Pentru a camufla perceperea unor astfel de dobânzi împovărătoare, cămătarii au folosit adesea o nouă practică, aceea de restituire a împrumuturilor și dobânzilor prin produse agricole. Această practică era aspru condamnată într-un articol publicat de revista *Economul* din Blaj, într-un articol intitulat *Poporul și speculanții sau cămătarii* și apărut în nr. 22, din 1878.

Pentru români, creditul și cămătăria au rămas multă vreme nerezolvate din cauza situației lor politice. În mod firesc, ei au trebuit să acorde prioritate problemelor de ordin politic, cultural și confesional, partea economică rămânând pe un plan secund. Astfel, timp de 25 de ani după abrogarea iobăgiei, s-au făcut eforturi deosebite pentru întemeierea unor așezăminte școlare importante: gimnaziile de la Brad și Brașov, școala superioară de comerț de la Brașov, Institutul academic teologic de la Sibiu ș.a. S-au tipărit cărți absolut necesare elevilor, ziare și reviste, încât, în scurt timp, pătura intelectuală transilvană nu s-a mai redus la câțiva dascăli și preoți cu modeste cunoștințe. Numărul românilor cu pregătire intelectuală a crescut considerabil, iar sub îndrumarea acestora tineretul s-a îndreptat și spre alte domenii și profesii.

Un mare animator al vieții spirituale a românilor transilvăneni din acea vreme a fost mitropolitul Andrei Șaguna din Sibiu. Tot el, împreună cu alți câțiva oameni cu inițiativă, au pus bazele unei instituții de credit în Rășinari, puternică comunitate românească de peste 3 000 de suflete, care, pe lângă cultivarea pământului, se îndeletnicea și cu creșterea și comercializarea animalelor și exploatarea pădurilor, realizând importante venituri, locuitorii din această așezare fiind uneori în măsură să împrumute pe alții mai nevoiași din comunele învecinate.

Continuând preocupările acestor pionieri, învățătorul Visarion Roman, tot din Rășinari, a studiat cu atenție activitatea Cooperativei de credit săsești din Apoldul de Sus (jud. Sibiu) și s-a decis să înființeze o instituție similară și pentru români. După aproape opt luni de zile de șicane din partea autorităților, care nu vedeau cu ochi buni astfel de inițiative din partea românilor, la 24 aprilie 1867, Visarion a obținut aprobare pentru înființarea Societății de păstrare și împrumut din Rășinari, prima cooperativă de credit pentru români. Valoarea unei părți sociale era de 50 florini, plus 2 florini taxa de înscriere. Societatea era organizată după sistemul Schultze-Delitzsch (ca toate cooperativele săsești cu acest obiect), membrii răspunzând solidar și nelimitat pentru toate împrumuturile contractate sau acordate de ea. Prin statut, societatea își propune să „procure mijloacele bănești necesare întreprinderilor economice, precum și a da ocazia locuitorilor cu bani disponibili să aibă unde a-i aloca și depune pe timp scurt sau mai lung, după împrejurări și dorința lor". Dobânda era de 5% pentru depuneri și de 6% percepută de la debitori, plus 1/3% comision. Este interesant de reținut faptul că în statut se prevedea ca dobânda la depuneri să nu se plătească la mâna deponenților, ci să se adauge la capital, pentru o mai rapidă majorare a fondurilor, iar comisionul de 1/3% să fie trecut la fondul de rezervă, urmând a fi utilizat ca orice depunere spre fructificare.

În comitatul Sibiu, s-au mai creat alte 9 cooperative de credit, care mai târziu s-au redus ca număr prin fuziune.

Neobositul Visarion Roman a studiat în continuare statutele institutelor de credit cooperatiste săsești, ale băncilor din Budapesta și Viena, inspirându-se din ele și întocmind statutele pentru o bancă cu capital românesc. Dar în acea vreme, pentru înființarea unei instituții de credit, conform codului civil austriac, era necesară aprobarea, dată prin rescript imperial, pe baza unui referat al Ministerului de comerț. După nenumărate dificultăți create de minister, inclusiv obligația de a face o sumă de modificări în statut, prin rescriptul din 14 iunie 1871, împăratul a încuviințat înființarea Băncii Albina, care și-a început activitatea la 10 aprilie 1872, cu un capital de 300 000 fl., împărțiți în 1 000 acțiuni. Dintr-un studiu monografic întocmit de P. Petrescu rezultă că din cei 1 213 acționari, numai doi dețineau câte 100 acțiuni, 14 (considerați mari acționari) posedau câte 20-30 acțiuni, iar ceilalți aveau între 1 și 5 acțiuni. Pe profesii, repartiția acțiunilor se prezenta astfel: 35% agricultori și proprietari de pământ, 15% funcționari și notari comunali, 15% preoți, 7% comercianți, iar restul lor erau profesori, pensionari, meseriași, gazetari, medici etc. Interesant este însă faptul că, pe lângă românii transilvăneni, avem semnalată prezența celor din Banat, Crișana și Maramureș.

Dintr-o analiză în dinamică a bilanțului Băncii Albina din Sibiu se constată o ui-

mitoare dezvoltare. Astfel, faţă de cifra totală a bilanţului pe 1872, care era de 383 810 fl., după 12 ani, adică în 1884, aceasta era de 3 073 893 fl., deci crescuse cu 800%. Depunerile spre fructificare însumau 1 666 249 fl., iar scrisurile funciare în circulaţie 869 500 fl. Prin răscumpărarea împrumuturilor ipotecate de la alte bănci româneşti, Albina a mobilizat creanţele acestora, dobândind la rândul lor şi acestea mijloace de lucru care le-au permis să activeze energic, hotărât şi binefăcător în favoarea agriculturii româneşti.

Banca Albina a constituit „începutul începutului", de la ea inspirându-se şi ceilalţi întemeietori de mai târziu. Albina a învins cămătarii care făceau ravagii printre români, iar în final a îndeplinit şi rolul de institut de reescont pentru toate băncile româneşti de dincoace de Carpaţi.

În anii următori au fost înfiinţate şi au funcţionat: Banca Aurora (Năsăud), Reuniunea din Feldru (comitatul Năsăud), Casa de păstrare din Sălişte (comitatul Sibiu). Graţie neobositului dr. Ioan Mihu, mare proprietar din comitatul Hunedoara, la Orăştie s-a înfiinţat Banca Ardeleană. Prin strădania lui Emanuil Ungureanu, s-a înfiinţat Banca Timişeană. În cursul deceniului nouă al veacului trecut, s-au creat bănci la Deva, Ilia Mare, Prundul Bârgăului şi Gherla. În 1886, s-au înfiinţat Economul (Cluj), Patria la Blaj, iar în 1887 Arieşana la Turda, Auraria la Abrud şi Silvania Şimleu, pentru ca în 1888 să-şi înceapă activitatea Victoria la Arad, Bistriţeana la Bistriţa, Haţegana la Haţeg, Lugojana la Lugoj, Someşana la Dej, Crişana la Brad etc. În 1891 s-au înfiinţat bănci mai mici la Poiana Sibiului, Grădişte (Hunedoara), Copelnic Mănăştur (Satu Mare), Oraviţa, Seini, Rodna Veche şi Alba Iulia. În felul acesta, după numai 20 ani de la înfiinţarea Băncii Albina, în Transilvania, Banat, Crişana şi Maramureş funcţionau 37 bănci româneşti. Împreună aveau un capital social de 1 510 088 fl., fonduri de rezervă de 363 561 fl., depuneri spre fructificare 9 354 867 fl. şi un reescont de 2 276 637 fl., totalul activelor depăşind 16 milioane florini.

În continuare, în perioada 1893-1900, s-au înfiinţat alte 60 de bănci sau reuniuni de credit. Cifra bilanţului general la 31 decembrie 1900 era foarte prosperă: capital social — 9 631 566 coroane, fonduri de rezervă — 3 254 500 coroane (34% din capital), depuneri spre fructificare — 34 953 431 coroane (287% faţă de capital şi fonduri), scrisuri funciare (Albina) — 4 957 000 coroane, reescont şi creditori — 8 022 555 coroane, alte conturi — 638 944 coroane, beneficii — 1 360 964 coroane.

În ultimii ani de activitate din preajma înfăptuirii Marii Uniri (1901-1914) s-au înfiinţat o seamă de bănci româneşti, din care menţionăm pe cele mai importante: Chioreana Somcuţa Mare, Agricola Hunedoara, Sebeşana Caransebeş, Agricola Lugoj, Coroana Bistriţa, Şercăiana din Şercaia, Ţibleşana din Reteag, Codreana la Băseşti, Târnăveana la Sighişoara; în 1910 s-au creat Vatra la Cluj, Lumina la Sibiu, Maramureşana la Sighet şi Concordia la Gherla.

Scopul tuturor acestor bănci fusese limpede stabilit în art. 1 din statutele Băncii Albina, în sensul „de a procura poporului ţăran mijloacele necesare pentru păstrarea şi dezvoltarea economiei sale". Ghidându-se după vechiul proverb — „cine stăpâneşte pământul, stăpâneşte ţara" —, băncile nu au refuzat nici o cerere de credit care le-a fost adresată în vederea obţinerii sumelor necesare pentru cumpărarea de pământ. Astfel, prin creditele acordate ţăranilor români, numai în perioada 1903-1912, aceştia au cumpărat de la moşierii unguri 194 617 jugăre de pământ în valoare de 69 820 000 coroane.

Activitatea băncilor româneşti din Transilvania, Banat, Maramureş şi Crişana a avut efecte deosebit de însemnate nu numai pe tărâmul vieţii economice. Este suficient să amintim opera de încurajare a culturii, prin sprijinirea materială a şcolilor, prin acordarea de burse pentru elevii şi studenţii români, prin sprijinirea unor societăţi culturale şi editarea unor organe de presă româneşti. Şi nu este lipsit de interes, în încheiere, să amintim numele unor cunoscute personalităţi implicate în această activitate deosebit de importantă în planul afirmării, pe toate planurile, a vieţii naţionale din teritoriile româneşti de dincoace de Carpaţi: Valeriu Bologa, Cornel Diaconovich, Andrei Cosma, Amos Frâncu, Teodor Mihali, Ion Mihu, Nicolae Oncu, Coriolan Popp, Gh. Pop de Băseşti, Emanoil Ungureanu, Ilie Beu, Tiberiu Brediceanu, Ion I. Lapedatu, Ion Vătăşanu, Ion Brutus Hodoşiu, Dominic Raţiu, Petre Stoica şi mulţi alţii.

Ioan SIMA,
preşedintele Băncii „Dacia Felix" —
Cluj-Napoca

MIŞCAREA BANCARĂ COOPERATISTĂ ÎN DEZVOLTAREA ECONOMIEI ROMÂNEŞTI

Dacă o privim sistematic, cooperaţia este o mişcare socială şi economică cu caracter de masă şi naţional, deoarece a apărut şi s-a dezvoltat pe întreg teritoriul ţării.

În perioada sa de început, mişcarea cooperatistă din ţara noastră s-a organizat pe principiul naţionalităţii în pofida faptului că ideile cooperatiste îşi au rădăcinile în concepţii democratice, cu largi deschideri spre orice individ, indiferent de naţionalitate, religie sau culoare politică.

Indiferent de stadiile sale de dezvoltare, mişcarea cooperatistă a avut ca obiectiv mobilizarea resurselor dispersate ale populaţiei şi valorificarea lor cât mai eficientă pentru membrii ei.

În România, ca şi în alte state, una dintre cele mai importante forme de manifestare a mişcării a constituit-o cooperaţia de credit. În Germania, de pildă, mişcarea s-a impus prin cooperaţia de credit de tipul Reiffeisen şi Schultze.

Aceleaşi forme de organizare au pătruns şi în ţara noastră prin formaţiunile cooperatiste din Transilvania, cunoscute îndeosebi sub denumirea de bănci populare.

Preocupat de mobilizarea şi valorificarea potenţialului economic al satelor româneşti, învăţătorul Visarion Roman înfiinţează în 1867 „Societatea de păstrare şi împrumut" din Răşinari-Sibiu, prima instituţie de credit din ţara noastră.

Ideea creării de asociaţii (reuniuni) de credit, menite să promoveze dezvoltarea economiei rurale, prinde viaţă la 14 martie 1872, când ia fiinţă Institutul de credit şi economii ALBINA. El avea ca obiect asigurarea resurselor financiare pentru acele acţiuni care urmăreau exploatarea resurselor locale. În acelaşi timp, institutul a servit drept model şi sprijin material pentru alte forme cooperatiste de producţie, meşteşugăreşti sau de consum care au apărut ulterior.

În România, promotorii mişcării cooperatiste de credit au fost învăţătorii şi preoţii care urmăreau să sprijine gospodăriile ţărăneşti prin asigurarea inventarului agricol, arendarea terenurilor, dezvoltarea meşteşugurilor, crearea de unităţi de prelucrare a produselor agricole şi aprovizionarea gospodăriilor sătesti cu cele necesare.

Iniţiativa din 1870 a lui P.S. Aurelian de a crea la Bucureşti „Asociaţia de credit popular — Economia" a fost urmată şi de alţi promotori ai mişcării cooperatiste care au înfiinţat cooperative de credit şi în judeţele Dâmboviţa, Roman, Buzău, Prahova, Neamţ etc.

La înfiinţarea primelor bănci populare s-au înfruntat două curente de idei. Primul, inspirat de Ion Ghica, susţinea liberul schimb şi neintervenţia statului în mişcarea cooperatistă. Al doilea, care l-a avut ca promotor pe Ion Ionescu de la Brad, susţinea înfiinţarea de bănci sătesti cu capital mixt, de stat şi privat.

Din această luptă de idei dusă de marii noştri economişti ai vremii s-a dezvoltat mişcarea cooperatistă, îndeosebi băncile populare, astfel încât în 1895, găsim România, alături de Anglia, Franţa, Italia, Belgia etc., ca membră fondatoare a „Alianţei Cooperatiste Internaţionale".

Încă la începutul secolului nostru, mişcarea cooperatistă era destul de puternică în România, ceea ce a determinat Partidul Naţional Liberal să iniţieze în 1903 prima lege a cooperaţiei care în acelaşi an a fost votată. De menţionat că, în acea perioadă, preponderente în mişcarea cooperatistă erau băncile populare — în număr de peste 700.

Datorită existenţei unui cadru juridic, pe care nu-l aveau alte ţări, şi a sprijinului indirect acordat de stat, în 1908 func-

ţionau 2 410 bănci populare cu peste 560 000 de membri, iar 20 de ani mai târziu — peste 4 700 bănci cu mai bine de un milion de membri.

Dezvoltarea pe care au cunoscut-o băncile populare s-a datorat rolului tot mai important pe care acestea l-au jucat în economia rurală, cu cea mai mare pondere în economia naţională, precum şi în apariţia unor industrii prelucrătoare şi promovarea exportului de produse agricole.

Amploarea pe care a luat-o activitatea băncilor populare a făcut necesară crearea, între cele două războaie mondiale, a unui organ central al cooperativelor de credit, cunoscut sub denumirea de „Casa Centrală a Băncilor Populare", ca şi înfiinţarea în Bucureşti a unei bănci comerciale cooperatiste pentru sprijinirea cu resurse financiare a cooperaţiei în ansamblu.

Ca o recunoaştere a rolului important în dezvoltarea economică şi socială, statul a încredinţat cooperaţiei o serie de monopoluri, cum ar fi acelea ale comercializării sării, exportului de cereale şi altele.

Aş dori să închei această prezentare a poate celei mai importante perioade din istoria cooperaţiei, arătând că de la înfiinţare şi până în 1948, ceea ce numim bănci populare au avut o însemnătate deosebită în mobilizarea şi valorificarea resurselor financiare dispersate ale populaţiei în dezvoltarea agriculturii şi meşteşugurilor, producţiei şi comerţului, în promovarea şi perfecţionarea relaţiilor de piaţă în România. Practic, băncile populare au avut o mare contribuţie la formarea capitalului autohton prin stimularea iniţiativei particulare care s-a impus la vremea respectivă destul de puternic în economia ţării noastre.

O altă etapă începe după al doilea război mondial, când în România a fost impus un regim comunist de tip sovietic. Noul regim, prin înlăturarea relaţiilor de piaţă şi a iniţiativei particulare, a marginalizat mişcarea cooperatistă, care ulterior a fost folosită în interesul statului dictatorial.

Cel mai mult a avut de suferit cooperaţia de credit. În 1947 existau în România mai bine de 3 300 bănci populare, cu fonduri proprii de peste 700 milioane lei şi un milion de membri, dar în baza Decretului nr. 197/1948 de naţionalizare a întreprinderilor bancare şi a instituţiilor de credit, băncile populare şi-au încetat activitatea, cooperaţia de credit fiind astfel desfiinţată.

Implicaţiile golului lăsat de băncile populare, îndeosebi în economia satelor, au determinat până şi statul comunist să accepte reînfiinţarea cooperaţiei de credit care la începutul anilor 1950 a fost chiar spontană. Ţărani, din proprie iniţiativă, au înfiinţat, pe vechea tradiţie, cooperative de credit. Ulterior, statul a emis Decretul nr. 455 din 1954, prin care se autoriza înfiinţarea cooperativelor de credit, ca organizaţii cu statut propriu şi cu caracter economic şi obştesc.

În anii care au urmat, cooperaţia de credit a luat o amploare tot mai mare, astfel încât, în 1960-1961 existau 1 208 cooperative de credit cu un capital de 222 milioane lei şi 1 093 806 membri; în 1979 erau 776 cooperative cu 1 463 milioane lei capital şi 3 997 931 membri, iar în 1989 erau 828 cooperative, cu un capital social de 6 868 milioane lei şi 4 909 719 membri.

În ciuda evoluţiei pe care a cunoscut-o în perioada postbelică, cooperativa de credit s-a situat permanent sub cerinţele membrilor ei, deoarece a fost mereu marginalizată de stat. Atitudinea statului comunist faţă de cooperativele de credit se datora nu atât activităţii lor propriu zise, cât rolului pe care şi l-au asumat în sprijinirea iniţiativei particulare. Deşi aveau resurse financiare limitate şi o activitate restricţionată, cooperativele de credit au fost singurele forme organizate din România care au reuşit să menţină şi să promoveze iniţiativa particulară. Altfel spus, într-un regim totalitar, supracentralizat, cooperativele de credit s-au comportat ca adevăraţi dizidenţi economici pe care statul nu a avut încotro şi i-a tolerat.

Aşa se explică faptul că după 1989, în noile condiţii, cooperaţia de consum şi de credit a fost singurul organism din economia românească pregătit pentru economia de piaţă. De altfel, însăşi crearea Băncii de Credit Cooperatist — BANKCOOP — este o dovadă în acest sens.

BANKCOOP a reuşit într-un termen foarte scurt să reînnoade legăturile antebelice în mişcarea cooperatistă, să devină o instituţie cu capital autohton care dezvoltă continuu relaţiile de piaţă în economia românească.

În prezent, BANKCOOP dispune de o reţea ce acoperă întreg teritoriul ţării (41 sucursale şi 105 filiale), cu peste 110 000 clienţi şi care în nici trei ani a reuşit să acorde credite de aproape 300 miliarde lei, îndeosebi agenţilor particulari.

Alexandru DINULESCU,
preşedintele Băncii de Credit Cooperatist S.A. BANKCOOP

O BANCĂ TÂNĂRĂ CU EVOLUŢIE DINAMICĂ

Trecerea la o economie de piaţă în România presupune în mod implicit necesitatea consolidării unei economii băneşti în centrul căreia sistemul bancar să asigure cadrul mobilizării tuturor fondurilor băneşti disponibile din economie şi fructificarea lor în activităţi economice de către bănci specializate pe ramuri şi domenii de activitate.

În acest context, la 1 iulie 1991, cu ocazia reorganizării activităţilor din domeniul poştei şi telecomunicaţiilor, guvernul României a hotărât înfiinţarea S.C. Banc Post S.A., cu capital social integral de stat, constituit prin preluarea unei părţi din activul regiei autonome ROM POST TELECOM. Conform statutului propriu de organizare şi funcţionare şi autorizaţiei date de Banca Naţională a României, Banc Post S.A. este împuternicită să efectueze întregul spectru de operaţiuni bancare, fiind organizată pe profilul băncilor de tip universal, derulând atât operaţiuni caracteristice băncilor comerciale, cât şi celor de economii.

Încă de la început, colectivul de manageri şi specialişti ai Banc Post S.A., fiind convins de rolul deosebit al sistemului bancar în perioada de tranziţie, a acţionat hotărât pentru a imprima o evoluţie dinamică privind dezvoltarea activităţilor bancare sub toate aspectele. În primul rând, preocupările au fost axate pentru crearea unei reţele proprii de sucursale şi filiale cât mai cuprinzătoare. Deşi desfăşoară activităţi bancare operaţionale doar din ianuarie 1992, Banc Post S.A. are deja o reţea proprie de sucursale, filiale şi reprezentanţe, beneficiind, în acelaşi timp, de avantajele oferite de reţeaua tradiţională de oficii poştale. În prezent, funcţionează 41 de sucursale dispuse în toate judeţele ţării şi în municipiul Bucureşti, 12 filiale şi o reprezentanţă şi efectuează operaţiuni bancare — în special cu populaţia — prin cele 3 000 de oficii poştale, acestea din urmă pe baza unei convenţii încheiate cu R.A. Poşta Română.

Prin folosirea cu intensitate a acestei reţele, care se va lărgi prin înfiinţarea în următorii trei ani până la 150 de noi filiale, Banc Post S.A. are posibilităţi să ofere accesul operativ al agenţilor economici şi al populaţiei din mediul urban şi rural, care manifestă interes pentru serviciile şi produsele bancare. Pe această bază, banca îşi propune să atingă unul din obiectivele strategice, respectiv, extinderea activităţii până la acoperirea întregii game de operaţiuni şi servicii bancare, comerciale şi de economii, pe întreg teritoriul ţării.

În al doilea rând, managerii şi specialiştii băncii au fost preocupaţi pe linia dezvoltării spiritului de inventivitate, de organizare şi de disciplină financiar-bancară privind operaţiunile de atragere a disponibilităţilor băneşti, în lei şi valută, acordarea de credite, efectuarea de servicii bancare şi financiare pentru agenţi economici şi persoane fizice.

Pentru stimularea agenţilor economici şi a populaţiei de a-şi depune economiile în depozitele băncii, Banc Post S.A. a emis noi instrumente bancare de economisire, pentru care se acordă dobânzi avantajoase. Unele dintre acestea sunt:

— carnetul de economii cu dobânda la vedere, cu ajutorul căruia se pot face depozite şi restituiri la orice sucursală a băncii sau oficiu poştal din ţară;

— carnetul de economii cu dobândă la termen, cu nivel al dobânzii flexibil, în funcţie de durata depozitului, suma depusă creând deponentului posibilitatea acordării unui credit;

— carnetul de cecuri de economii cu suma fixă şi dobânda de 20%;

— carnetul de cecuri pentru cont curent personal, titularii unui astfel de instrument având posibilitatea să dispună băncii executarea unor plăţi curente ca: factura telefonică, abonamentul R.T.V., factura pentru electricitate, gaz etc. şi, totodată, să beneficieze de un credit pe termen scurt, de până la 85% din disponibilul existent în cont.

Introducerea acestor pârghii bancare a condus la o creştere importantă a economiilor populaţiei care, în prezent, reprezintă circa 3,7 miliarde lei, în creştere de aproape 11 ori faţă de finele anului 1992.

A crescut, de asemenea, lună de lună, volumul creditelor acordate. Acestea sunt orientate în mare măsură către agenţii economici privatizaţi. Astfel, la 30 septembrie 1993, creditele acordate sunt de peste 5,3 ori mai mari faţă de 31 decembrie 1992.

O preocupare permanentă a Banc Post S.A. o constituie creşterea şi diversificarea volumului tranzacţiilor efectuate, printr-o politică flexibilă şi de maximă operativitate faţă de clienţi şi promovarea pe piaţă a unor noi produse bancare, ca de exemplu:

— creditul întreprinzătorului, având drept scop creditarea cheltuielilor generate de constituirea şi înregistrarea societăţilor comerciale, cât şi a necesarului de capitalizare a societăţilor cu răspundere limitată, această formulă de creditare venind în sprijinul întreprinzătorilor particulari dornici să înfiinţeze astfel de societăţi comerciale, dar care sunt lipsiţi de mijloacele minim necesare pentru a putea pune în practică propriile afaceri;

— credite acordate persoanelor fizice pe perioade mai mari de un an, garantate cu depozit anticipat, în lei sau valută, depozitul reprezentând cel puţin 30% din valoarea creditului solicitat;

— confirmări de disponibil, efectuate în cazul decontărilor prin file de C.E.C. cu limita de sumă între clienţi având conturi deschise la subunităţile băncii;

— cecuri de acoperire în devize convertibile la dispoziţia persoanelor fizice posesoare ale unor astfel de mijloace de plată.

Realizările de până acum ne îndreptăţesc să afirmăm că Banc Post S.A. a reuşit, într-un timp relativ scurt, să devină o bancă solidă, stabilă şi eficientă. Numai în primele nouă luni din acest an, resursele atrase au crescut de 3,6 ori faţă de finele anului trecut.

Ca urmare a ridicării în primele nouă luni ale anului curent a gradului de plasare a resurselor (64% faţă de 43% din anul 1992) s-a înregistrat o creştere a profitului brut, astfel că nivelul acestuia pe numai nouă luni este de 10 ori mai mare decât profitul brut realizat pe întreg anul 1992, ceea ce scoate în evidenţă dinamica ascendentă a întregii activităţi a S.C. Banc Post S.A.

Privind din punct de vedere al conturilor curente şi al disponibilităţii agenţilor economici şi persoanelor fizice, deschise la unităţile teritoriale ale băncii, evoluţia acestora confirmă preocuparea constantă a întregului personal al băncii pentru deservirea cu operativitate a clienţilor şi totodată încrederea acestora în derularea operaţiunilor de afaceri.

Astfel, la finele lunii septembrie a.c., unităţile operative ale Banc Post S.A. ofereau servicii bancare unui număr de peste 52 000 titulari de cont, care aveau deschise peste 100 000 conturi, din care 42 000 agenţi economici şi 68 000 persoane fizice.

Deşi Banc Post S.A. desfăşoară activitate bancară operaţională de numai un an şi jumătate, ea a reuşit să stabilească până în prezent relaţii de corespondent cu peste 50 de bănci din întreaga lume, promovând o politică de adaptări rapide şi flexibile a tuturor subactivităţilor la cerinţele economiei de piaţă. În momentul de faţă Banc Post are peste 3 500 conturi în valută şi efectuează tranzacţii cu peste 25 bănci din cele cu care s-au stabilit relaţii de corespondenţă.

În vederea creşterii operativităţii activităţilor specifice, Banc Post S.A. are în vedere realizarea unei investiţii de amploare care să asigure automatizarea tuturor sucursalelor băncii şi crearea unui sistem informatic capabil să reducă, în prima etapă, perioada de prelucrare a informaţiilor între componentele reţelei, urmând ca, în final, să se poată lucra în timp real, creând un sistem informaţional puternic.

De asemenea, Banc Post S.A. a aderat deja la sistemul SWIFT, capabil să realizeze transferurile externe cu maximum de operativitate şi în condiţii de asigurare a securităţii acestora.

O preocupare deosebită a întregului personal al băncii o constituie creşterea tranzacţiilor şi extinderea serviciilor bancare, stabilirea de noi relaţii de corespondent cu bănci din întreaga lume şi realizarea de operaţiuni cu acestea, promovând politica flexibilă şi de operativitate maximă faţă de clienţi.

În prezent Banc Post este membră a Comisiei pentru servicii poştale europene, organism care s-a constituit ca o reuniune restrânsă pe lângă UPU — organ ce funcţionează sub egida O.N.U. De asemenea, în aprilie a.c. Banc Post a fost primită ca membră a ISBI.

Conducerea băncii este preocupată permanent de pregătirea şi instruirea personalului din bancă. În acest context, s-a beneficiat de peste 35 de burse în străinătate şi de peste 80 de cursuri în ţară realizate de specialişti externi şi români cu înaltă calificare, programul de instruire fiind detaliat atât pentru acest an cât şi pentru anul viitor.

La baza proceselor de decizie ale băncii vor sta în continuare criterii de prudenţă şi profitabilitate, nefiind acceptate, sub nici o formă, elementele de risc.

Elena PETCULESCU,
preşedintele S.C. Banc Post S.A.

ANIHILAREA ŞI REÎNVIEREA SISTEMULUI BANCAR ROMÂNESC

ARB

Se poate considera că prima societate bancară modernă a luat fiinţă în ţara noastră în 1866, sub denumirea de Banca României. Iniţial s-au prevăzut atribuţii de bancă de emisiune şi de scont, dar după modificarea statutelor dispare privilegiul emiterii de bancnote, astfel că rămâne numai o activitate pur comercială, care va fi continuată până în 1948, anul distrugerii sistemului bancar românesc.

Spre finele secolului XIX şi-au făcut apariţia în România o serie de bănci comerciale, unele cu capital străin, dar procesul rămânea lent şi în 1890 numărul lor se ridica doar la 7, iar în 1900 la 26. Apoi s-a produs o accelerare şi, în ajunul intrării României în primul război mondial, respectiv în 1915, existau 220 bănci, iar suma globală a capitalurilor se ridica la 228 milioane lei.

După încheierea conflagraţiei şi făurirea României Mari, când se depăşesc dificultăţile iniţiale ale refacerii economice, prosperitatea se reflectă şi în progresele sistemului bancar. Pentru comerţul de bancă s-a creat un concurs de împrejurări favorabile, folosit din plin de cei cu spirit de iniţiativă. De la 215, cât era în 1918 numărul societăţilor bancare pe acţiuni, a ajuns, după 10 ani, la 1 122. Afacerile de bancă mergeau ca niciodată, investitorii ca şi cei ce făceau speculaţii la bursă solicitau intens credite, societăţile bancare participau direct şi indirect la cele mai diferite combinaţii. Fondurile proprii ale băncilor au crescut în decursul unui deceniu de peste 30 de ori şi chiar dacă acumularea era în parte rezultatul procesului inflaţionist, saltul apare impresionant şi denotă o dezvoltare extraordinară a sistemului.

Efectele crizei economice mondiale din anii '30 s-au resimţit destul de puternic şi în ţara noastră, dar subliniez că sistemul bancar nu a cunoscut prăbuşiri catastrofale ca în alte ţări, unde intrau în faliment mii de bănci. În fapt, numai trei bănci comerciale româneşti mai importante au intrat în dificultate, cea mai cunoscută fiind Banca Marmorosch-Blank & Co.; însă prin intervenţia energică a Băncii Naţionale situaţia a putut fi ţinută sub control. După instituirea supravegherii băncii centrale, Banca Marmorosch-Blank & Co. şi-a continuat activitatea, pentru a dispare numai ca urmare a măsurilor luate de regimul comunist în 1948.

Pentru prevenirea repetării unor asemenea dificultăţi şi pentru consolidarea sistemului bancar din ţara noastră, în 1934 a luat fiinţă Consiliul Superior Bancar, condus de guvernatorul Băncii Naţionale, care avea să ordone contopiri şi lichidări de bănci, ducând spre finele anilor '30 la o concentrare a capitalului şi o întărire evidentă a poziţiei celor mai solide societăţi bancare. De reţinut falsitatea imaginii alcătuite de istoriografia comunistă, care înfăţişa România aservită capitalului străin; *în realitate, în întreaga perioadă interbelică, principala pondere şi influenţă în activitatea bancară a revenit capitalului autohton, începând cu societatea aflată statornic în fruntea ierarhiei – Banca Românească.*

După cel de al doilea război mondial existau premise ca băncile să joace din nou un rol esenţial în refacerea şi relansarea economiei, ca în urmă ca un sfert de secol. Sistemul bancar se prezenta bine organizat, dispunea de un personal temeinic format profesional şi lucra la nivelul standardelor internaţionale. Alături de băncile comerciale funcţionau o serie de instituţii de credit specializat la care participau Banca Naţională şi statul, ca de pildă Creditul Naţional Industrial, Creditul Naţional Agricol, Banca de Credit a Meseriaşilor şi altele; se cer amintite şi numeroasele bănci populare, ce alcătuiau segmentul distinct, bine consolidat, al creditului cooperatist.

Apare concludent faptul că la începutul lunii august 1947 puteau apela la reescontul Băncii Naţionale a României, ca esenţială sursă de finanţare, peste 2 000 de instituţii de credit.

Dar forţa politică ce avea să acapareze puterea în România condamnase la pieire sistemul bancar. Mai întâi, a fost etatizată Banca Naţională a României, la 28 decembrie 1946. Apoi, folosindu-se prilejul reformei monetare din 15 august 1947, au început să se aplice lovituri distrugătoare ansamblului societăţilor bancare. De la peste 2 000 au mai avut dreptul la reescontul băncii centrale, după 15 august 1947 numai 240 de bănci, deci 10%. A fost o lovitură mortală. Au urmat altele. Treptat au fost înlăturate de la sursa vi-

tală de finanțare, în condițiile schimbării însemnelor monetare și a sterilizării unei mari părți a disponibilităților din conturi, alte bănci, fiind forțate astfel să-și înceteze singure activitatea, afacerile și clientela preluându-le îndată Banca Națională. Nu trebuie uitată sau ignorată brutalitatea cu care a fost tratat atunci întregul mecanism economic, prin blocarea în totalitate a sumelor aflate în conturile bancare, ca și a documentelor surprinse pe circuit. Ca urmare, nu s-au mai putut reglementa firesc raporturile bănești pe linie bancară dintre participanții la activitatea economică, începând agonia sectorului particular pe atunci preponderent în economie.

În lunile următoare s-a continuat neabătut procesul distrugător, ca o prelungire a efectelor reformei bănești, dându-se prioritate atacării metodice a sistemului bancar. Pentru accelerarea destrămării acestuia, la 3 februarie 1948 s-a modificat legislația care reglementa activitatea în acest domeniu și toate instituțiile de credit au apărut ca radiate de drept din registrul legal. Fiecare entitate trebuia să obțină o nouă autorizație de la Curtea Superioară Bancară, atunci instituită pe lângă Banca Națională a României, dar aprobări nu se mai dădeau decât limitat și în unele cazuri s-a trecut la fuzionarea obligatorie a unor bănci. Pe căi relativ ocolite băncile au fost puse deci în imposibilitate să-și continue activitatea, ajungând într-o situație în care aproape nici nu mai era nevoie să fie incluse în faimoasa lege de naționalizare. Pare ciudat, dar la 11 iunie 1948, când a fost publicată dispoziția legală privind naționalizarea, pe listă apărea o singură instituție financiară — Creditul Național Industrial.

Intrate mai de mult în agonie, toate băncile care mai existau formal au fost puse în lichidare ca urmare a unui decret purtând data de 11 august 1948. La 15 noiembrie 1948, Banca Națională a României a devenit Banca Republicii Populare Române și, aidoma ca în U.R.S.S., și în țara noastră totul s-a concentrat la o singură instituție, devenită centrul de creditare, de casă, de decontări, de control. Statul și-a instituit, prin organizarea evidenței și controlului de către unica bancă, un sistem centralizat de urmărire, verificare și dirijare strictă a economiei naționale.

Privită retrospectiv, metoda folosită în România pentru anihilarea sistemului bancar în plin proces de stalinizare forțată a țării ar putea stârni nedumeriri, deoarece se putea proceda mai simplu și direct, potrivit „modelului leninist", de naționalizare a totalității băncilor existente la un moment dat. Așa cum vor dezvălui mai târziu unele scrieri memorialistice ale unui principal participant la evenimente, în acest fel s-a urmărit dispensarea de orice pretenție ulterioară din partea acționarilor și creditorilor interni și externi. Așadar, o expropriere gândită să prevină complicațiile ce puteau apare din cauza reacției celor jefuiți. Întrucât băncile nu mai puteau să funcționeze, chiar dacă din cauze bine cunoscute, Banca Națională a preluat aparent îndreptățit activitatea acestor instituții de credit intrate în lichidare. Deși distrugerea era premeditată, sub raport juridic nu apărea nimic abuziv și, deci, nu mai erau justificate pretenții ulterioare pentru despăgubiri.

Schimbările fundamentale aduse de evenimentele din decembrie 1989 au permis învierea, efectiv renașterea sistemului bancar din România. Banca Națională își are din nou prerogativele și activitățile firești ale unei bănci centrale, iar legea privind activitatea bancară adoptată în anul 1991 creează cadrul juridic necesar pentru funcționarea în condițiile economiei de piață. Astăzi funcționează 17 bănci comerciale române sau cu capital străin, dar sunt într-un stadiu avansat de constituire alte bănci având premise reale de dezvoltare în viitor.

S-a constituit Asociația Română a Băncilor, ca un punct de convergență al grupului de interese pe care le reprezintă sistemul bancar, chiar dacă el este caracterizat firesc printr-un puternic spirit concurențial. A luat ființă Institutul Bancar Român menit să joace un rol esențial în formarea celor ce aleg profesiunea de bancher.

În ultimă analiză, renașterea sistemului nu este marcată numai de apariția mai multor bănci și de evoluția spre o structură privată, ci mai cu seamă de învierea spirituală a profesiei de bancher. Străduania și împlinirea se leagă de restituirea tradiției noastre, în această profesie pasionantă și mai ales vitală pentru viața economică a țării, pentru existența unei societăți civile, democratice.

Radu NEGREA,
secretar general
al Asociației Române a Băncilor

GROȘI, FLORINI, DUCAȚI, MATAPANI, LEOPARZI...

JEAN FAVIER

Membru al Institutului Franței, profesor la Sorbona și director de studii la Școala practică de înalte studii, Jean Favier s-a specializat în finanțe medievale. Ultima sa carte, Aur și mirodenii **(apărută în Editura Fayard), abordează nașterea omului de afaceri în evul mediu, iar articolul de față — reprodus, din revista** Historia, **într-o formă prescurtată și cu titlul și subtitlurile redacției** Magazin istoric, **— este consacrat sistemului monetar al economiei din aceeași perioadă.**

„Moneda rea o alungă pe cea bună"

Occidentul medieval datorează un sistem monetar coerent împăratului Carol cel Mare (768-814) și fiului său Ludovic cel Pios (814-840). Până la ei, „solidus", moneda de aur din Imperiul roman, purtând o denumire ce-i sugera valoarea - indiferent de epocă și locul de circulație -, constituia doar o amintire, și aceea numai în mintea unor cunoscători. Chiar și trienii (treimile acestei monede) erau rarisime.

Carol cel Mare a bătut câteva monede, câțiva trieni, în Italia de nord și în Toscana, nu cu scopul de a anima viața economică a imperiului, ci pentru a-și exercita un drept exclusiv al suveranului: baterea monedei.

Occidentul nu avea destul aur pentru a-și oferi asemenea monede. De aceea, împăratul Ludovic cel Pios a fost ultimul care, în jurul anului 820, a emis un trien de aur, care, se pare, nu a intrat niciodată în circulație. Plățile se făceau numai cu dinari de argint, ce trebuiau să aibă două grame greutate. Dar în Franța erau atâția dinari câte ateliere monetare, iar aceste ateliere se înmulteau pe măsură ce se prăbușea autoritatea centrală a regelui carolingian. Se băteau dinari la Tours, Paris, Toulouse, Melgueil, Provins și în multe alte orașe. În târgurile din Champagne, de pildă, circulau dinarii din Provins, iar la Paris funcționa echivalența cinci dinari „tournois" = patru dinari „parisis".

Bazele sistemului monetar erau fragile. Argintul, masa disponibilă de metal, rămânea insuficientă, pentru că funcționau numai câteva mine, slab exploatate. Cele mai productive erau cele din munții Harz, unde, în anii 960, se extrăgeau cupru și argint din abundență. De asemenea, în Alpi, Vosgi și munții Jura se exploatau concomitent argint, cupru și plumb, iar în Saxonia și Alpii Orientali se efectuau lucrări de prospectare a zăcămintelor necesare pentru baterea monedelor.

Argintul folosit de argintari la executarea comenzilor primite de la nobili și de la biserici - pentru veselă, cupe și cutii de moaște - se repercuta ca o lipsă în atelierele de bătut monede. Tezaurizarea - respectiv păstrarea în casă a unor obiecte de argint valoroase, a căror descoperire face astăzi deliciul numismaților - se opunea avântului circulației monetare. În caz de necesitate, se puteau topi oricând crucifixurile și cupele, vasele și ornamentele, dar atâta timp cât obiectul era păstrat pentru zile negre, metalul prețios nu circula.

În timpul lui Ludovic cel Pios, în jurul anului 820, dinarul cântărea două grame de argint pur, iar spre anul 1000, în vremea primilor Capețieni, aceeași monedă avea un gram și jumătate de argint pur în plus. Unii nobili au început însă de atunci să bată monede false: din aliaje cu mai puțin argint, pe care le descopereau doar cei specializați în schimburi monetare. Astfel s-a declanșat războiul monetar, constând, secole de-a rândul, în deturnarea metalului prețios al vecinului. Pierderile erau apoi recuperate prin modificări în aliaj. Cu mult înainte ca, în veacul XVI, un celebru om de afaceri să fi formulat o lege privind acest fenomen, toată lumea observase că „moneda rea o alungă pe cea bună". În secolul XII, dinarul emis de regele Franței conținea deja un aliaj de argint în proporție de jumătate, având numai 0,64 g argint pur, iar în anii 1230-1250, dinarul bătut la Tours nu mai avea decât 0,35 g argint pur: moneda albă devenise neagră.

Ca în vremea lui Carol cel Mare

Să ne imaginăm câți saci de metal trebuiau transportați la marile târguri, pentru a cumpăra articole de lux, sau care era echivalentul în metal al unei nave încărcate cu lână, al unei căruțe cu mirodenii, al unei cantități de chihlimbar sau al unui triptic bizantin din fildeș...

În imagine: În evul mediu, banii se schimbau de către oameni deosebit de întreprinzători.

De aceea, încă din veacul XIII, Occidentul medieval a găsit soluţia: locul multelor monede de proastă calitate l-a luat „moneda mare". S-a revenit astfel la vremea lui Carol cel Mare. În 1203, Veneţia a introdus în circulaţie „matapanul". Florenţa a urmat-o, în 1237, cu un „ban" de argint, echivalentul a 12 dinari.

În aceeaşi epocă a început să se discute raportul aur-argint. În general, se ştia că o cantitate de aur echivala cu de 12 ori greutatea respectivă în argint. Era raportul monetar al bimetalismului antic: moneda de aur, banul, valora 12 monede de argint, respectiv 12 dinari. Pentru epocă, 12 era un număr sacru: 12 luni într-un an, 12 apostoli etc.

În 1279, Anglia lui Eduard III şi-a confecţionat şi ea o monedă, cunoscută sub numele de „groat" (mare), după care întreaga Europă a emis monede de argint mari: din 1296, Boemia avea groşii („groschen") săi. În 1252, a apărut florinul Florenţei şi ducatul Genovei, adică „moneda dogelui", de la *dux* în latină, primite cu entuziasm în întreaga Europă, pentru că cele două oraşe italiene beneficiau de o balanţă comercială echilibrată, ba chiar excedentară, cu Orientul mediteranean şi cu Europa continentală. Florenţa, Veneţia şi Genova aveau destule mărfuri de trimis spre Alexandria, unul dintre posturile principale ale Orientului, spre Trebizonda, în Marea Neagră, sau spre Caffa, în Crimeea.

Dar dinarul se înstăpânise atât de bine, încât, o perioadă de timp, el a însemnat pur şi simplu „monedă". O vreme se va vorbi despre dinari de aur, ceea ce era un nonsens, pentru că dinarii erau numai de argint.

În Franţa, două mari ordonanţe, din 1263 şi 1266, au pus bazele unui sistem monetar cu o coerenţă mai mult politică decât economică. „Principele" avea drept de monopol asupra emisiunilor şi drept de profit la baterea monedelor, cărora li se adăuga dreptul de a le „schimba". De altfel, moneda regelui avea curs obligatoriu în tot regatul, spre deosebire de cea a prelaţilor şi baronilor, valabilă numai în senioria lor. La începutul sec. XIV, moneda suveranului era preponderentă în Franţa, faţă de celelalte monede. Creşterea puterii provinciilor în timpul Războiului de 100 ani (1337-1453) a schimbat temporar situaţia: ecu-ul din Guyenne, philipps-ul din Burgundia, cavalerul de aur din Bretania, rider-ul de aur din Flandra au devenit monede în circulaţie, pe care înainte doar suveranul îşi rezervase dreptul de a le bate.

Sander Russel se enervează

Soldatul şi cârciumarul nu ştiau cursul banului. Fie pentru a schimba o monedă, fie pentru expertiză sau estimare, oamenii din această categorie trebuiau să-l caute pe cel care se ocupa cu schimbul monedelor. Cu totul altfel stăteau lucrurile cu negustorul, cu omul de afaceri ori cu cel care se ocupa cu finanţele. Făcând o dare de seamă asupra gestiunii sale, în 1362, contabilul Trezoreriei pontificale nota că a primit 15 654 florini, 1 397 leoparzi, 299 ecus, 103 oi, 5 regali şi 60 lire, 6 bani şi 2 dinari de argint. Şi dacă n-ar fi fost decât atât! Florinii erau 4 223 florini ai Camerei, 3 869 florini din Sentence, 7 438 florini „puternici", 5 florini de Genova, 31 florini de Aragon, 7 florini din Franţa, 59 florini cu greutate mică, 6 florini de Cambrai. Banii cu stemă (ecus) erau 271 ecus vechi cu greutate bună, 1 ecu din Anglia, 1 din Bavaria, 2 vechi, dar nu cu greutate bună, 17 vechi falsificaţi şi 8 ecus emişi de Filip.

Dacă nu-l găseau pe cel care schimba banii, oamenii îl căutau pe contabil sau pe negustor. Schimbătorul de bani se afla, de obicei, în centrul oraşului. La Florenţa schimbătorii de bani se stabiliseră la Mercato Vecchio, la Or San Michele, pe strada principală, între Dom şi Signorie. Colegii lor veneţieni se aflau pe Rialto. La Paris, încă de la începutul sec. XII, schimbătorii de bani acaparaseră Padul Mare (Grand Pont), punct de trecere important şi, până în veacul XIV, singurul pentru a ajunge pe malul drept, unde se desfăşurau afacerile, spre Cetate (L'Isle de la Cité), şi pe malul stâng, unde se găseau marile instituţii administrative şi colegiile. Schimbătorii de bani au împărţit apoi Podul Mare cu aurarii şi argintarii, dar, pentru parizieni, el a rămas totuşi „Podul schimbului". Din cei 503 parizieni bogaţi înscrişi în registrele de impozite în anul 1423, putem număra 43 schimbători de bani.

Înarmat cu cântarul său, schimbătorul de bani ştia dacă cei care folosiseră monedele reduseseră din greutatea lor, pe care el o cunoştea din descrierea legală. El putea să le refuze dacă greutatea reală era sub marja legală de toleranţă, prevăzută cel mai adesea de ordonanţele monetare, care ţineau seama şi de imperfecţiunile tehnice ale baterii monedelor. Rămânea întotdeauna o incertitudine asupra monedei înseşi: nici o metodă, nici o cale practică, în afara topirii, nu permitea aflarea titlului exact, proporţia exactă a aliajului. Cu ochiul liber, cel mai puţin avizat distingea moneda neagră – cu două sau trei zecimi de argint pur – de „moneda bună", făcută dintr-un metal alb. Dar nici un expert nu putea măsura titlul groşilor de 11 g sau al dinarilor de 12 g.

Nimeni nu putea stabili exact aliajul ecu-ului, al „oilor" sau al coroanelor. Schimbătorul de bani înregistra deci monedele şi caracteristicile lor, aşa cum erau ele definite de ordonanţele de emisie. El nota scrupulos semnele distinctive care deosebeau atelierele între ele sau emisiunile succesive: cu un simbol minuscul, o cruce, un asterisc.

Însoţit de doi prieteni, soldatul englez Sander Russel mâncase şi băuse pe săturate la „Banul cu stemă al Bretaniei", o cârciumă din piaţa Baudoyer, în spatele „Casei cu Stâlpi", primăria din acea vreme. Cârciumăreasa i-a cerut trei sau patru bani parizieni. Englezii au scos un ban de aur cu stemă şi, pretinzând că valorează 26 bani parizieni, au cerut restul. Hangiţa susţinea că banul cu stemă nu valorează mai mult de 24 bani parizieni. Refuzând o asemenea paritate, Russel a propus pur şi simplu să meargă în oraş pentru a schimba banul. Femeia îşi închipuia că englezul vrea să plece cu banul, de aceea a spus că va păstra moneda, aşteptând ca Russel să aducă alţi bani acceptabili.

Russel avea nevoie de o oră pentru a-şi schimba banul. Femeia nu a vrut să accepte drept garanţie pentru vinul băut un florin de Rin, care putea fi fals. A refuzat oferta. Soldatul s-a enervat: „La dracu, nu mai putem ieşi de aici? Doar vrem să plătim corect ce-am consumat!" Englezul era tare mânios. Înfuriat, a aruncat două pahare goale, care s-au spart unul după altul, lovindu-se de un perete. În colţul acela se afla un sergent, care s-a amestecat ca să-l calmeze pe englez. A urmat o ceartă. Russel i-a spus că ar fi trebuit să fie înţeleşi după limba lor, cei din han să-şi dea seama „ce fel de oameni sunt". Sergentul i-a făcut hoţi. Şi-au scos pumnalele. Sergentul a căzut mort pe scară.

În încăierare, Russel şi-a pierdut centura cu punga. Prin cârciumă s-au putut aduna „Câţiva dinari vechi şi câteva monede mărunte de argint". Povestea nu ne mai spune dacă patroana a profitat de aceşti bani, pentru a-şi acoperi paguba... Ea avea tot dreptul să fie neîncrezătoare faţă de numeroasele monede aflate în circulaţie. ■

În româneşte de
Mihai POPESCU

CONTENTS (Romanian History) **N. Filipescu** For The Great Romania • **R.R. Rosetti** When the Great Union was done • **M. Ştefan, F. Tănăsescu** Lenin versus King Ferdinand (II) • **Al. Iacovachi** Recollections of a Free Man (1938-1944; II) • **G. Buzatu** From The History of The Romanian Exile: Sabin Mănuilă • **N. Koslinski** 1944. The Ships with Jewish Refugees in the Black Sea (III) • **D. Hîncu** Behind the Scenes of the Most Favored Nation Trading Status History (II) • **S. Ionescu** How did our Grandparents amused Themselves • In Bucharest, 50 Years Ago • **I. Lăcustă** TAROM — A Symbol of Romanian Aviation (II) • October, 11-13, 1993. The First Symposium dedicated to the Romanian Banks

SOMMAIRE (Histoire roumaine) **N. Filipescu** Pour la Grande Roumanie • **R.R. Rosetti** Pendant la Grande Union • **M. Ştefan, F. Tănăsescu** Lenin contre le roi Ferdinand (II) • **Al. Iacovachi** Les mémoires d'un homme libre (1938-1944; II) • **G. Buzatu** Pages de l'histoire de l'exil roumain: Sabin Mănuilă • **N. Koslinski** 1944. Les navires avec des réfugiés juifs dans la Mer Noire (III) • **D. Hîncu** Dans les coulisses de l'histoire de la clause de la nation la plus favorisée entre la Roumanie et USA (II) • **S. Ionescu** Comment nos aieuls s'amusent-ils? • À Bucarest il y a 50 ans • **I. Lăcustă** TAROM — un symbole de l'aviation roumaine (II) • 11-13 octobre 1993. Le premier symposion sur la civilisation roumaine des banques

СОДЕРЖАНИЕ (Румынская история) **Н. Филипеску** За великую Румынию • **Р. Р. Россетти** Дни Великого Воссоединения • **М. Штефан, Ф. Тэнэсеску** Ленин против короля Фердинанда (II) • **Ал. Яковаки** Воспоминания свободного человека (1938-1944 гг.; II) • **Г. Бузату** Из истории румынского зарубежия: Сабин Мэнуилэ • **Н. Кослински** 1944. Судна еврейских беженцев по Черному Морю (III) • **Д. Хынку** За кулисами истории режима наиболее благоприятственной нации между Румынией и США (1879-1912; II) • **С. Ионеску** Как наши предки развлекались? • В Бухаресте 50 лет назад • **И. Лэкустэ** TAROM — символ румынской авиации (II) • 11-13 октября 1993 г. Первый симпозиум, посвященный румынской банкирской цивилизации

INHALT (Rumänische Geschichte) **N. Filipescu** Für Gross-Rumänien • **R.R. Rosetti** Während der Grossen Vereinigung • **M. Ştefan, F. Tănăsescu** Lenin versus König Ferdinand (II) • **Al. Iacovachi** Die Erinnerungen eines freien Menschen (1938-1944; II) • **G. Buzatu** Aus der Geschichte des rumänischen Exils: Sabin Mănuilă • **N. Koslinski** 1944. Die Schiffe der jüdischen Flüchtlingen im Schwarzen Meer (III) • **D. Hincu:** Hinter den Kulissen der Geschichte der Meistbegünstigungsklausel zwischen Rumänien und den Vereinigten Staaten (II) • **S. Ionescu** Wie sich unsere Grosseltern unterhielten • In Bukarest vor 50 Jahren • **I. Lăcustă:** TAROM — Sinnbild des Rumänischen Flugwesens (II) • 11-13 Oktober 1993: Erster Symposium der rumänischen Bank-Kultur gewidmet

SUMARIO (Historia rumana) **N. Filipescu** Para la Rumania grande • **R.R. Rosetti** De los dias de la Gran Unión • **M. Ştefan, F. Tănăsescu** Lenin contra el rey Ferdinand (II) • **Al. Iacovachi** Los recuerdos de un hombre libre (1938-1944; II); • **G. Buzatu** De la historia del exilio rumano: Sabin Mănuilă • **N. Koslinski** 1944. Los barcos de refugiados judios en el Mar Negro (III) • **D. Hincu** Dentre los bastidores de la historia de la clausula de la nación más favorecida entre Rumania y los EE.UU. (II) • **S. Ionescu** Como se divertian nuestros abuelos • En Bucarest, hace 50 años • **I. Lăcustă** TAROM — un simbolo de la aviación rumana (II) • 11-13 de octubre de 1993. El primer simposio dedicado a la civilización bancaria rumana

magazin istoric

Apare lunar, se găseşte de vînzare la chioşcurile de difuzare a presei. Abonamentele se fac la oficiile P.T.T.R., factorii poştali de la oraşe şi de la sate.

ABONNEMENTS: RODIPET S.A., P.O. BOX 33-57
FAX 0040-1-3129432 sau 3129433,
telex : 11995 — Piaţa Presei Libere, nr. 1,
Sector 1, Bucureşti, România
Abonamentul pe un an — 60 dolari U.S.A.

Tiparul executat la R.A.I. — Imprimeria „Coresi" — Bucureşti

ISSN 0541-88IX

Lei 300

SILBIONE®

Siliconi pentru sănătate şi igienă

RHÔNE-POULENC

Zugravu St. ~ Balcescu 33/35

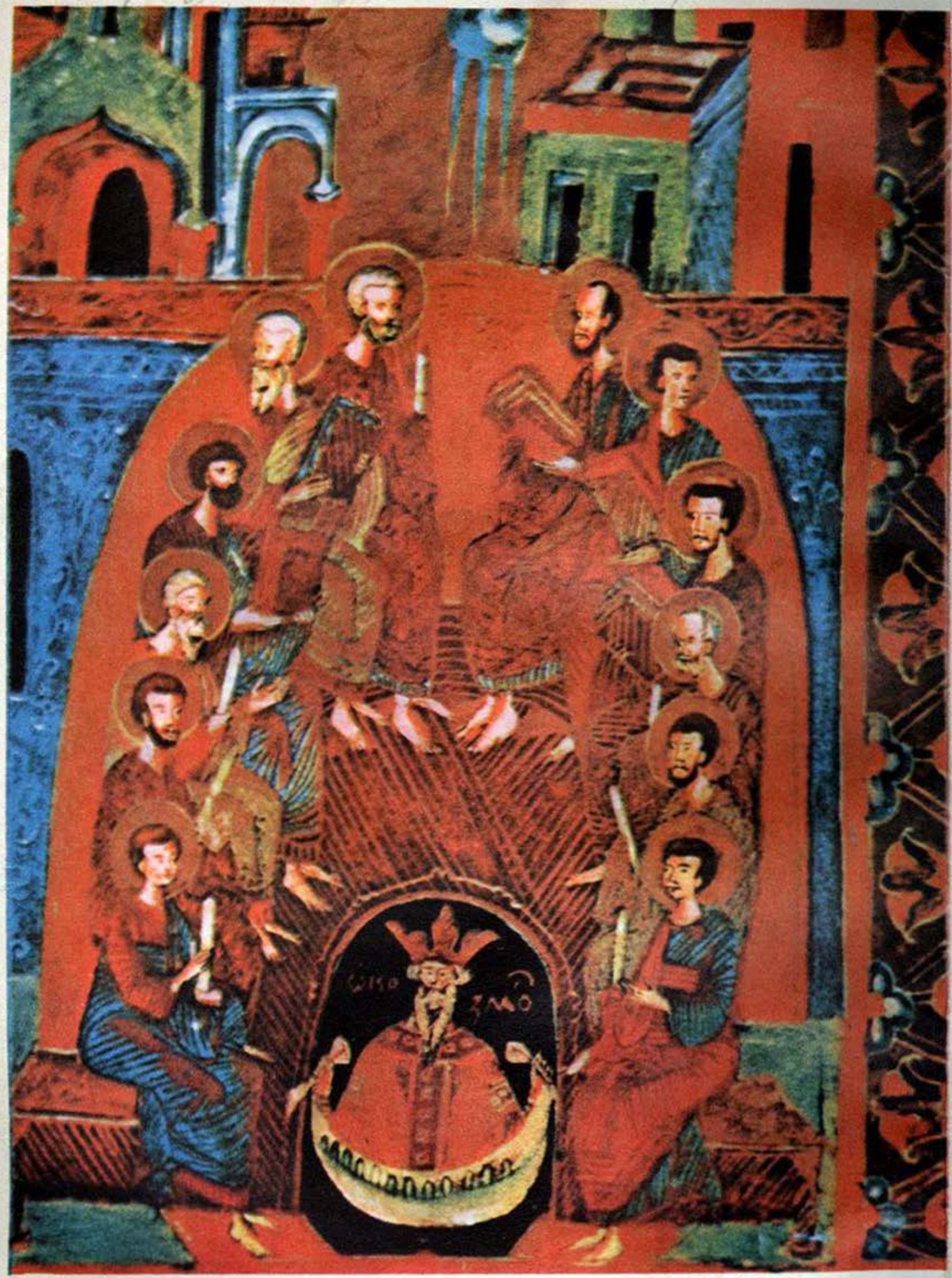

magazin istoric